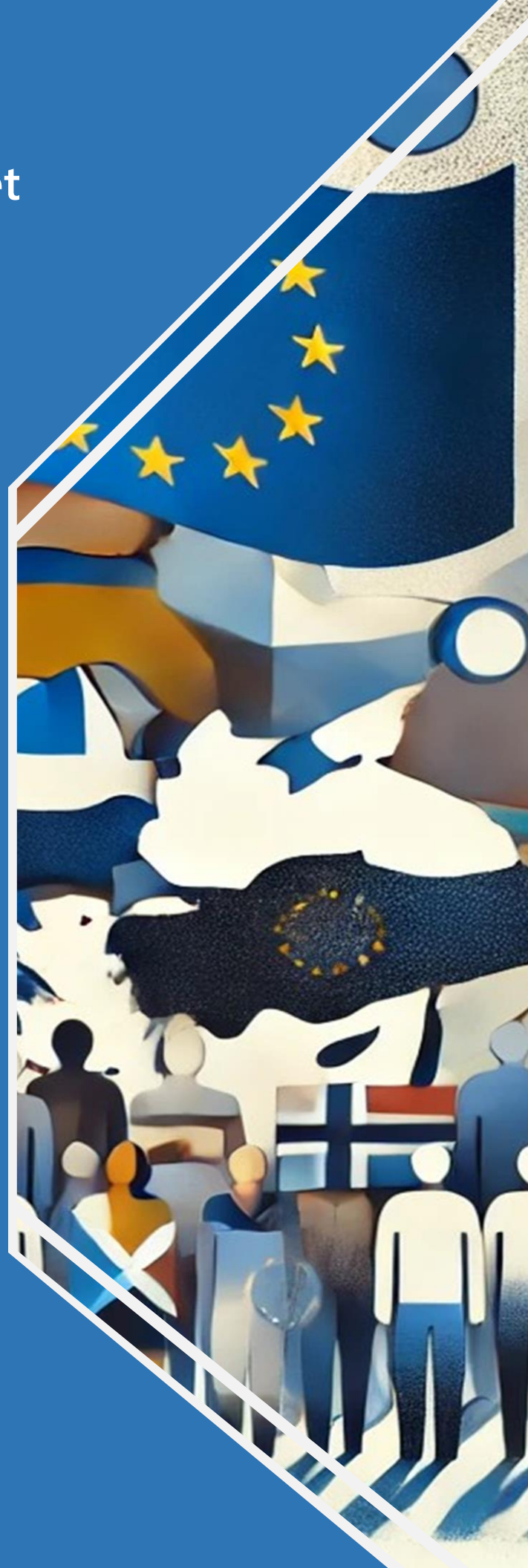

Eesti elanike suhtumine Euroopa Liitu: omatunnet seletavad tegurid ja mõjutamise võimalused

LÕPPARUANNE

TARTU ÜLIKOOL

Käesolevas aruandes esitatud seisukohad ja arvamused on autorite omad ega pruugi kajastada seotud asutuste või rahastajate ametlikku poliitikat või seisukohti. Kõik võimalikud vead ja puudused on autorite vastutusel.

Uuringule viitamine: Piret Ehin, Kristina Muhhina, Helen Urmann, Martin Daniel Hayford, Oksana Belova-Dalton, Thomas Luke Pritchard, Liisa Talving, Sten Hansson (2025), „Eesti elanike suhtumine Euroopa Liitu: omatunnet seletavad tegurid ja mõjutamise võimalused: lõpparuanne,” Tartu Ülikooli Johan Skytte poliitikauuringute instituut, september 2025.

Uuringu tellija: Riigikantselei

Väljaande standardnumber: ISBN 978-9985-4-1484-2 (pdf)

Kaanepilt: tehisaru genereeritud pilt, mis kujutab omatunnet Euroopa Liidu suhtes (OpenAI, Ghat GPT 4.0, 2025).

TARTU ÜLIKOOL

Eesti elanike suhtumine Euroopa Liitu: omatunnet seletavad tegurid ja mõjutamise võimalused

LÕPPARUANNE

Autorid: Piret Ehin, Kristina Muhhina, Helen Urmann, Martin Daniel Hayford, Oksana Belova-Dalton, Thomas Luke Pritchard, Liisa Talving, Sten Hansson

Tartu Ülikooli Johan Skytte poliitikauuringute instituut

september 2025

SISUKORD

SISUKORD	4
UURINGU TAUST JA EESMÄRGID	6
1. TEOREETILINE RAAMISTIK	8
OMATUNDE MÕISTE	8
OMATUNDE LÄTTED JA KUJUNEMISRAJAD	9
OMATUNDE VIIS DIMENSIOONI	9
<i>Tõhusus ja mõjus</i>	9
<i>Identiteet või enesetunnetus</i>	10
<i>Kuuluvustunne</i>	10
<i>Vastutus</i>	11
<i>Territoriaalsus</i>	12
RAKENDUSVALDKONNAD	13
OMATUNNE JA AVALIK ARVAMUS EUROOPA LIIDU SUHTES	14
<i>Tõhusus, mõjus ja ELi toetamine</i>	15
<i>Identiteet ja hoiakud ELi suhtes</i>	15
<i>Kuuluvustunne ja „oma koht“ ELis</i>	16
<i>Vastutus ELi kontekstis</i>	17
<i>Territoriaalsus ja suhtumine ELi</i>	17
2. KVANTITATIIVNE ANALÜÜS	19
EESMÄRK JA UURIMISKÜSIMUSED	19
TEOREETILISED SELETUSED JA HÜPOTEESID	19
<i>Sotsiodemograafilised tegurid</i>	19
<i>Riigi tasandi poliitilised tegurid</i>	20
<i>ELi alased teadmised</i>	21
<i>Kasuootused</i>	21
<i>Euroopa identiteet</i>	22
ANDMED JA MEETODID	22
MUUTUJATE OPERATSIONALISEERIMINE	23
<i>Sõltuvad muutujad</i>	23
<i>Sõltumatud muutujad</i>	23
TULEMUSED: KIRJELDAV STATISTIKA	24
REGRESSIOONANALÜÜSI TULEMUSED	25
KOKKUVÕTE JA VASTUSED UURIMISKÜSIMUSTELE	36
3. FOKUSGRUPIUURING	38
EESMÄRK JA UURIMISKÜSIMUSED	38
UURINGU AJAKAVA JA EETIKAKOMITEE KOOSKÕLASTUS	38

METOODIKA	39
<i>Fookusgruppide moodustamine ja osalejate värbamine</i>	39
<i>Andmete kogumine ja talletamine</i>	41
<i>Andmete analüüs</i>	42
FOOKUSGRUPIUURINGU TULEMUSED	42
<i>Tajutud tõhusus</i>	42
<i>Identiteet</i>	48
<i>Kuuluvustunne</i>	52
<i>Vastutustunne</i>	55
<i>Territoriaalsus</i>	59
KOKKUVÕTE: PERSOONAD JA NEID KÕNETAVAD TEEMAD	64
4. ELI-ALASE OMATUNDE SEIREMETOODIKA	69
OLEMASOLEVA KÜSITLUSUURINGU LÜHIKIRJELDUS	69
SOOVITUSED ANKEEDI TÄIENDAMISEKS	70
<i>Eli-alase omatunde mõõtmine</i>	70
<i>Omatunnet mõjutavate tegurite mõõtmine</i>	73
KOKKUVÕTE	75
5. VÕIMALUSED ELI-ALAST OMATUNNET SUURENDADA	78
EESMÄRK JA KONTEKST	78
ERAKONDADE ELI-TEEMALISED SEISUKOHAD JA DISKURSUS	80
EUROOPA LIIDU TEEMADE KAJASTAMINE AJAKIRJANDUSES	83
ELI-ALASE TEABE JA OSALEMISVÕIMALUSI PUUDUTAVA INFO KÄTTESAADAVUS JA ARUSAADAVUS	86
EUROOPA LIIDU ÕPPIMINE JA ÕPETAMINE EESTI KOOLIDES	89
KOKKUVÕTE	92
SUMMARY	99
LISA 1. KIRJANDUSE ÜLEVAATE METOODIKA	105
LISA 2. FOOKUSGRUPI MODERAATORI JUHEND	108
LISA 3. INFORMEERIMISE JA TEADLIKU NÕUSOLEKU VORM	111
LISA 4. UURINGUS OSALEMISE KUTSE	113
LISA 5. EETIKAKOMITEE KOOSKÕLASTUS	114
LISA 6. UURINGU KUTSE SOTSIAALMEEDIAS	115
LISA 7. KODEERIMISSKEEM	116
LISA 8. EESTIKEELSETE ARUTELUDE KODEERIMISSKEEM TULEMUSTEGA	119
LISA 9. VENEKEELSETE ARUTELUDE KODEERIMISSKEEM TULEMUSTEGA	128
LISA 10. FOOKUSGRUPI TULEMUSTE VORM	138
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	140

UURINGU TAUST JA EESMÄRGID

Kuigi Eesti elanike toetus Euroopa Liitu (EL) kuulumisele on stabiilselt kõrge, iseloomustab siinset avalikku arvamust vähene usk sellesse, et Eesti elanike häält ELis kuulda võetakse. 2023. aasta sügisel nõustus väitega, et “minu arvamust võetakse ELis kuulda” vaid 31% Eesti elanikest; 2024. aasta novembriks oli vastav näitaja langenud 24 protsendini (Riigikantselei 2023; 2024). Eurobaromeetri andmed näitavad, et Eestis on võrreldes teiste liikmesriikidega kõige väiksem nende inimeste osakaal, kes usuvad, et nende hääl ELis loeb (European Commission 2023). Samuti on Eesti elanikud võrdlemisi kõhklevad küsimuses, kas Eesti huvidega Euroopa Liidus arvestatakse.

Usk sellesse, et tavakodanik saab poliitikat mõjutada, on teaduskirjanduse põhjal üks omatunde (psychological ownership) keskseid komponente identiteedi ja kuuluvuse kõrval. Eesti elanike madalat ELi alast omatunnet ei ole varem süstemaatiliselt uuritud. See on oluline, kuna madalal omatundel võib olla mitmesuguseid ebasoovitavaid tagajärgi, sh negatiivne mõju ELi toetamisele ja Euroopa institutsioonide usaldamisele, elanike valmidusele ELi reegleid ja norme järgida ja osalusaktiivsusele Euroopa Parlamendi valimistel.

Uuringu eesmärk on selgitada välja Eesti elanike nõrga ELi alase omatunde põhjused ning võimalused omatunde tugevdamiseks ja regulaarseks seireks. Uuringu tulemusi kasutatakse selleks, et tugevdada strateegilise kommunikatsiooni kaudu ELi alast omatunnet Eesti elanike seas, tugevdamaks inimeste sidet Euroopa Liiduga ja ELi tasemel tehtud otsustega.

Eesmärgi saavutamiseks on uuringu tellija (Riigikantselei) püstitanud üheksa esialgset uurimisküsimust:

- 1) Kuidas kujuneb teaduskirjanduse põhjal psühholoogiline omatunne riigi või muu institutsiooni vastu?
- 2) Millised on teiste riikide kogemused ELi alase omatunde toetamisel, sh millised meetmed on olnud tulemuslikud?
- 3) Kuidas seletavad inimeste ELi alaseid hoiakuid, sh omatunnet erinevad sotsiaalmajanduslikud taustategurid (nt kodakondsus, vanus, sugu, haridus, elukoht/piirkond, positsioon tööturul, toimetulek), aga ka teised võimalikud tegurid (nt nõrk ELi alane omatunne on seotud nõrga omatundega oma riigi suhtes)?
- 4) Millised on kõige nõrgema ELi alase omatundega elanikkonna rühmad ja mis neid iseloomustab?
- 5) Mis on erinevates elanikkonna rühmades nõrga omatunde põhjused?
- 6) Millised ELiga seonduvad teemad erinevaid sihtrühmi enim kõnetavad?
- 7) Millised võimalused on ELi alast omatunnet suurendada ja millised tegevused sobiksid Eesti konteksti?
- 8) Kuidas tuleks nõrga omatundega sihtrühmasid ELi alase omatunde suurendamiseks kõnetada?
- 9) Milline peaks olema/milles seisnema ELi alast omatunnet võimaldav seiremetoodika?

Uuring on üles ehitatud viieosalisena. Esimene osa käsitleb uuringu teoreetilist raamistikku, määratledes omatunde mõiste ning kirjeldades selle kujunemist ja viit peamist dimensiooni – tõhusust, identiteeti, kuuluvustunnet, vastutustunnet ja territoriaalsust. Teises osas esitatakse tulemused ELi-alase omatunde ja seda mõjutavate tegurite kohta, mis põhinevad küsitlusandmete statistilisel analüüsil. See peatükk kirjeldab kvantitatiivse analüüsi eesmärke, uurimisküsimusi ja hüpoteese, andmestikke ja kasutatud meetodeid ning esitab regressioonanalüüsi tulemused koos vastustega püstitatud uurimisküsimustele. Kolmas osa keskendub fookusgrupiuringule, kirjeldades uuringu korraldust, gruppide moodustamist, andmete kogumise ja analüüsi metoodikat ning esitades peamised tulemused iga omatunde komponendi lõikes. Neljas osa sisaldab ettepanekuid ELi-alase omatunde seiremetoodika parandamiseks, keskendudes soovitudele, kuidas uuringu „Suhtumine Euroopa Liitu“ ankeeti võiks täiendada. Viiendas osas pakutakse välja võimalused ja tegevussuunad, mis võiksid Eesti kontekstis toetada ja süvendada elanike omatunnet ELi suhtes, viidates ühtlasi kõrge ELi-alase omatundega riikide kogemusele. Kokkuvõtte annab ülevaate peamistest tulemustest ja järeldustest. Raporti lisad dokumenteerivad uurimuse korralduslikku ja metodoloogilisi pooli (nt moderaatori juhend, nõusolekuvormid, eetikakomitee kooskõlastus, kodeerimisskeem).

1. TEOREETILINE RAAMISTIK

Käesolev peatükk annab ülevaate psühholoogilise omatunde mõistest, selle komponentidest ja kujunemisest ning mõiste senistest rakendusvaldkondadest. Ühtlasi käsitleb peatükk võimalusi rakenda omatunde mõistet Euroopa Liidu laste hoiakute uurimisel. Peatükk põhineb süstemaatilisel teaduskirjanduse ülevaatel, mis viidi läbi Lisas 1 kirjeldatud protokollilisel alusel.

Omatunde mõiste

Psühholoogiline omamine või omatunne (*psychological ownership*, PO) on defineeritud kui psühholoogiline seisund, milles inimene tunneb, et mingi omamise objekt (näiteks ese, organisatsioon või idee) või selle osa kuulub talle (Pierce, Kostova ja Dirks 2001) — teisisõnu, ta kogeb omanditunnet ja seotust, mis ei pruugi kokku langeda juriidilise omamise määratlusega. See omanditunne on subjektiivne, sisemine ja sageli emotsionaalne ning mõjutab inimese hoiakuid, käitumist ja identiteeti (Avey et al. 2009; Pierce, Kostova ja Dirks 2003; Morewedge 2021). Omatunde mõiste on pärinud teaduskirjanduses laialdast tähelepanu viimased veerandsada aastat. Oluliseks verstapostiks mõiste propageerimisel on Jon Pierce'i ja tema kaasautorite poolt 2000-te aastate alguses avaldatud põhjanevad artiklid (Pierce, Kostova ja Dirks 2001; 2003): peaaegu iga uuring, mis PO mõistet kasutab, viitab neile (Avey et al. 2009; Avey, Wernsing ja Palanski 2012; Peng 2013; Shu ja Peck 2011; Brasel ja Gips 2014; Reb ja Connolly 2007; Mayhew et al. 2007; Liu et al. 2012). Siiski kasutasid mitmeid teadlased PO mõistet juba 1990ndatel aastatel (Pierce, Van Dyne ja Cummings 1992; J. L. Pierce et al. 1993; Parker, Wall ja Jackson 1997; Vandewalle, Van Dyne ja Kostova 1995) ning laiem ideestik, millele mõiste tugineb, ulatub enam kui poolesaja aasta taha (Darling 1937; Weil 1978; Porteous 1976).

Psühholoogiline omamine ei ole ainult individuaalne nähtus. „Kollektiivne psühholoogiline omamine“ (Pierce ja Jussila 2010) on selle kontseptsiooni oluline teoreetiline edasiarendus, mis hõlmab nii meietunde kui omatunde kollektiivset teadvustamist. Kollektiivse psühholoogilise omatunde puhul ei ole küsimus enam selles, „mis on minu oma“, vaid „mis on meie oma“ (Pierce ja Jussila 2010). Kui grupp tajub end kollektiivina ning jagab arusaama, et mingi objekt kuulub neile ühiselt, toimib psühholoogiline omamine samamoodi kui indiviidi tasandil, lihtsalt teisel skaalal. Seega võib kollektiivset psühholoogilist omamist vaadelda individuaalse omatunde laiendusena.

Psühholoogiline omamine on olemuselt kognitiiv-afektiivne konstruktsioon (Avey et al. 2009). See arusaam põhineb Etzioni (1991) tööel, kes väitis, et omamine on „topeltlooming, osaliselt hoiak, osaliselt objekt, osaliselt vaimne, osaliselt reaalne“ (Etzioni 1991). Kognitiivsest vaatepunktist on psühholoogiline omamine seisund, millest indiviid on teadlik intellektuaalse tajumise kaudu (Pierce, Kostova ja Dirks 2003). See peegeldab indiviidi teadlikkust, mõtteid ja uskumusi omamise objekti kohta. Afektiivses mõttes on psühholoogiline omamine seotud naudingutundega ning sageli kaasneb sellega tõhususe ja kompetentsuse tunne (Pierce, Kostova ja Dirks 2003).

Omatunde lätted ja kujunemisrajad

Psühholoogilise omamise teemalises kirjanduses on välja toodud kaks peamist kategooriat, mis aitavad mõista, millest omatunne lähtub ja kuidas see areneb:

1. Psühholoogilise omamise „juured“ või „lätted“ (*roots*) – tegurid inimteadvuses ja emotsioonides, mis loovad ja võimaldavad neid tundeid (Pierce, Kostova ja Dirks 2003; Henssen et al. 2014; Van Dyne ja Pierce 2004);
2. Psühholoogilise omamise „rajad“ (*routes*) – viisid, kuidas need tunded kujunevad või mis neid esile kutsuvad (Kostova ja Dirks 2003; Peng 2013; Dawkins et al. 2017).

Kolm peamist rada omatunde kujunemiseks on järgmised (Pierce, Kostova ja Dirks 2003):

1. Omandiobjekti kontrollimine – inimese võime objekti kasutada ja selle kasutust kontrollida (Rudmin ja Berry 1987);
2. Omandiobjekti põhjalik tundmine – mida rohkem inimene teab ja tunneb omandiobjekti, seda suurem on tema seotus sellega;
3. Panustamine omandiobjekti – ajaliselt, oskustelt, intellektuaalselt või emotsionaalselt objekti investeerimine (Pierce, Kostova ja Dirks 2001).

Nimetatud kujunemisradade rolli psühholoogilise omamise kujunemisel ei ole teaduskirjanduses oluliselt vaidlustatud. Küll aga on välja pakutud täiendavaid teid, kuid need on tavaliselt lisatud seletavate faktoritena spetsiifiliste keskkondade või teemade kontekstis. Näiteks organisatsiooniuuringutes on teadlased uurinud juhtimise rolli psühholoogilise omamise kontekstis (Avey et al. 2009; Bernhard ja O'Driscoll 2011; Park et al. 2013). Teised uuringud on keskendunud töötajate kaasamisele otsustusprotsessidesse (Chi ja Han 2008; Han, Chiang ja Chang 2010; Liu et al. 2012) või töökeskkonna struktuurile (O'driscoll, Pierce ja Coghlan 2006; Pierce, O'driscoll ja Coghlan 2004). Psühholoogilise omamise lätted seevastu on keerulisem teema, mis vajab põhjalikumalt käsitlemist, et mõista, kuidas psühholoogilise omamise tunded kujunevad ja kuidas neid arendada.

Omatunde viis dimensiooni

Teedrajavad käsitlused määratlesid psühholoogilise omamise kolm peamist lätet järgnevalt: (1) tõhusus ja mõjus (*efficacy and effectance*), (2) identiteet (*self-identity*) ja (3) kuulumine või „oma koha olemasolu“ (*belongingness, having a place*) (Pierce, Kostova ja Dirks 2001). Hilisemad uuringud (Avey et al. 2009) on lisaks algele kolmele omatunde lättele välja pakkunud kaks täiendavat dimensiooni – vastutuse (*accountability*) ja territoriaalsuse (*territoriality*).

Tõhusus ja mõjus

Esimene omatunde allikas on tõhusus ja mõjus (*efficacy and effectance*) (Pierce, Kostova ja Dirks 2001; 2003; Van Dyne ja Pierce 2004; Avey et al. 2009, 2; Peng 2013; Avey, Wernsing ja Palanski 2012; Pierce ja Jussila 2010; Dawkins et al. 2017). Tõhusus kui psühholoogilise omamise dimensioon viitab indiviidi tajule, et ta suudab mõjutada ja kontrollida objekti, keskkonda või institutsiooni, mida ta psühholoogiliselt „omab“ (Pierce, Kostova ja Dirks 2001). See dimensioon tugineb inimeste

baasvajadusele kontrolli ja mõjususe järele, kus inimesed püüavad oma keskkonda kujundada, et kogeda agentsust ja pädevust. Tõhusus mängib olulist rolli psühholoogilise omamise kujunemisel, kuna inimesed tunnevad tugevamat seotust objektide või institutsioonidega, kui nad usuvad, et saavad nende käekäiku mõjutada ja sisulisi otsuseid langetada (Van Dyne ja Pierce 2004). Kui inimesed tunnevad, et nende tegevusel on reaalne mõju, tugevdab see omatunnet, mis viib suurema kaasatuse, vastutustunde ja identifitseerimiseni (Avey et al. 2009). Seevastu kui indiviid tajub end võimetuna midagi mõjutama, võib omatunne väheneda, mis viib sageli võõrandumise ja eemaldumiseni (Dawkins et al. 2017). Seda kontseptsiooni on laialdaselt rakendatud organisatsiooniuuringutes, kus töötajad, kes tunnevad, et nad saavad oma tööd mõjutada, on üldiselt pühendunud ja proaktiivsemad (Mayhew et al. 2007). Samuti kehtib see tarbijakäitumise, hariduse ja poliitilise osaluse puhul: tajutud kontroll suurendab psühholoogilist seotust (Peng 2013).

Identiteet või enesetunnetus

Identiteet või enesetaju (*self-identity*) kui psühholoogilise omanditunde mõõde tähendab seda, et inimene seob mingi objekti, idee, organisatsiooni või nähtuse oma isikliku identiteediga — tunneb, et see on osa temast endast või peegeldab seda, kes ta on (Pierce, Kostova ja Dirks, 2001; 2003). Psühholoogiline omamine põhineb arusaamal, et inimesed loovad sügavaid kognitiivseid ja emotsionaalseid sidemeid asjadega, mida nad tunnetavad „enda omana“, ning enesetaju mängib nende kiindumuste kujunemisel kesksel rolli (Avey et al. 2009).

Dittmar (1992) rõhutab, et suhtlus ja kokkupuude asjadega, mida me omame, aitab kujundada ja tugevdada meie enesekontseptsiooni, isiklikku identiteeti ja sotsiaalset identiteeti. Inimesed integreerivad psühholoogiliselt omatavad objektid oma mina-identiteeti, et väljendada ja rõhutada oma väärtusi, tõekspidamisi ja kehtvust ajas (Pierce, Kostova ja Dirks 2001). See tähendab, et kui indiviid peab midagi enda omandiks, ei käsitle ta seda pelgalt välise objektina, vaid näeb seda osana oma olemusest (Van Dyne ja Pierce, 2004).

Enesetunnetuse mõõde psühholoogilises omamises aitab selgitada, miks inimesed tunnevad sügavat seotust organisatsioonide, kogukondade ja isegi abstraktsete ideedega. Töötajad, kes samastuvad tugevalt oma töökoha väärtustega ja missiooniga, tunnevad suuremat vastutust ettevõtte edu eest, näidates üles pühendumust ja lojaalsust (Mayhew et al. 2007). Samamoodi võib rahvuslik või kultuuriline identiteet kujundada psühholoogilist omamist oma riigi või poliitilise süsteemi suhtes, mõjutades inimeste hoiakuid valitsemise ja kodanikuosaluse suhtes (Nijs et al. 2020).

Kui inimesed tajuvad, et nende mina-identiteet peegeldub selles, mida nad psühholoogiliselt omavad, on nad altimad sellesse aega, energiat ja emotsionaalset ressursi panustama (Dawkins et al. 2017). Seevastu, kui see side nõrgeneb või satub ohtu, võib ilmned võõrandumine ja vastuseis. Seega on enesetunnetus üks peamisi psühholoogilisi mehhanisme, mille kaudu omatunne kujuneb, mõjutades nii individuaalset kui ka kollektiivset käitumist sügaval tasandil.

Kuuluvustunne

Kolmas psühholoogilise omamise läte on kuuluvustunne, oma koha või kodu olemasolu (*belongingness; having a place*). See omatunde dimensioon väljendab indiviidi motivatsiooni omada teatud territooriumi või ruumi – omada „kodu“, kus elada ja olla (Pierce, Kostova ja Dirks 2001; 2003;

Avey et al. 2009; Avey, Wernsing ja Palanski 2012; Dawkins et al. 2017). „Kodu“ ei pea olema sõna otseses mõttes eluruum, vaid see võib olla ka näiteks küla, linn, paik või piirkond (Pierce, Kostova ja Dirks 2003: 91). Kuuluvus viitab indiviidi tundele, et tal on kindel ja õigustatud koht teatud füüsilises või sotsiaalses ruumis, kuhu ta kuulub ja millega ta omab sidet (Pierce, Kostova & Dirks 2001; 2003). See kontseptsioon on sügavalt juurdunud inimloomuses, kuna inimesed otsivad stabiilsust ja turvalisust ruumis või paigas, millega nad end seovad – olgu selleks siis töökoht, kogukond või institutsioon (Van Dyne ja Pierce 2004). Soov tunda, et inimesel on oma määratletud koht grupis või keskkonnas, on psühholoogilise omamise üks keskseid mehhanisme, mis kujundab emotsionaalset seotust ja pikaajalist pühendumust (Avey et al. 2009).

See psühholoogilise omamise dimensioon aitab selgitada, miks inimesed tunnetavad sügavat seotust organisatsioonide või kogukondadega, kus nad tunnevad end väärtustatuna ja kaasatuna. Kui inimesed kogevad tugevat kuuluvustunnet, on nad tõenäolisemalt valmis võtma vastutust heakorra ja heaolu eest, panustades aega ja energiat ruumi, koha või paiga säilitamiseks ja arendamiseks (Dawkins et al. 2017). Kui aga inimesed tunnevad end tõrjutuna või oma kohast ilmajäetuna, väheneb nende omatunne, mis võib viia eemaldumise või vastuseisuni (Mayhew et al. 2007).

Töölases kontekstis väljendub kuuluvustunne selles, et töötajad tajuvad oma töökohta kui teist kodu, mis omakorda suurendab rahulolu, lojaalsust ja töösooritust (Avey et al. 2012). Laiemas ühiskondlikus plaanis mõjutab kuuluvustunne rahvusliku identiteedi, kultuurilise kuuluvuse ja poliitilise süsteemi tajumist, mõjutades kodanikuaktiivsust, usaldust institutsioonide vastu ja ühiskondlikku sidusust (Nijs et al. 2020). Kui kuuluvustunne on tugev, on inimesed altimad investeerima aega, ressursse ja emotsionaalset energiat gruppide, paikade või institutsioonide hüvanguks, mida nad tajuvad omana.

Vastutus

Psühholoogilise omamise kontekstis viitab vastutus (*accountability*) tajutavale kohustusele objekti, organisatsiooni või süsteemi ees, mida inimene psühholoogiliselt „omab“ (Avey et al., 2009). See dimensioon laiendab traditsioonilist psühholoogilise omamise mõistet, ulatudes kaugemale pelgalt valdamisest ja kontrollist ning hõlmates ootust, et inimene on vastutav selle eest, mida ta tunnetab enda omana (Pierce ja Jussila 2010). Vastutus väljendub esiteks vajaduses õigustada oma tegevusi, uskumusi ja tundeid (Lerner ja Tetlock 1999). See tähendab, et kui inimesel on omatunne mingi organisatsiooni, institutsiooni või grupi suhtes, võib ta tunda kohustust seletada, kaitsta või põhjendada oma seotust sellega (Avey et al. 2009). Näiteks töötaja, kes tunneb tugevat kuuluvust ettevõtte suhtes, võib võtta isiklikult selle edu või ebaõnnestumisi ning püüda oma rolli ettevõttes aktiivselt õigustada ja selgitada (Van Dyne ja Pierce 2004).

Teiseks hõlmab vastutus ootust, et inimene saab ja peaks ka teisi vastutusele võtma nende tegevuste eest, mis on seotud tema poolt omatava objekti või institutsiooniga (Avey et al. 2009). Kui keegi tunneb omatunnet kogukonna või riigi suhtes, võib ta pidada loomulikuks, et ta nõuab vastutusevõtmist poliitilistelt juhtidelt või kaaskodanikelt, eriti kui ta usub, et nende tegevused ei ole kooskõlas kogukonna või riigi huvidega (Pierce, Kostova ja Dirks 2001).

Kolmandaks tähendab vastutus ka seda, et inimene peab ennast vastutavaks oma tegevuse eest ning püüab oma rolli täita viisil, mis toetab seda, mida ta tunnetab enda omandina (Avey, Wernsing ja Palanski 2012). Vastutus on tihedalt seotud enesetunnetusega, kuna inimesed kipuvad internaliseerima

kohustusi ja ootusi, mis on seotud sellega, mida nad peavad enda omaks (Van Dyne ja Pierce 2004). Kui inimene tunnetab riiki või ühiskonda osana oma identiteedist, on tal suurem tõenäosus võtta vastutus selle käekäigu eest, olgu see siis aktiivse kodaniku rolli kaudu või poliitiliste protsesside mõjutamise kaudu (Peng 2013). Kokkuvõttes aitab vastutuse dimensioon paremini mõista, miks mõned inimesed tunnevad tugevat seotust teatud institutsioonide, organisatsioonide või kogukondadega ning on valmis nende nimel pingutama, samas kui teised jäävad passiivseks või võõranduvad.

Territoriaalsus

Territoriaalsus (*territoriality*) kui psühholoogilise omamise dimensioon viitab kaitse- ja tõrjumiskäitumisele, mida inimesed ilmutavad, kui nad tunnevad tugevat omanditunnet mingi objekti, ruumi või idee suhtes (Avey et al. 2009). Kui inimesed loovad psühholoogilise sideme millegagi, mida nad tajuvad enda omana, võivad nad püüda kehtestada piire ja ära hoida väliseid sekkumisi, mis väljendub territoriaalses käitumises (Brown, Lawrence ja Robinson 2005). See kalduvus tuleneb inimeste põhivajadusest kontrollida ja kaitsta seda, mida nad tajuvad isikliku või kollektiivse omandina (Pierce ja Jussila, 2010).

Erinevalt teistest psühholoogilise omamise dimensioonidest on territoriaalsus peamiselt ennetusele suunatud, mis tähendab, et see ei keskendu niivõrd omandi laiendamisele või arendamisele, vaid selle kaitsmisele võimalike ohtude eest (Avey et al. 2009). Inimesed, kellel on tugev territoriaalne omamistunne, võivad seista vastu muutustele ja reageerida negatiivselt, kui nad tunnevad, et nende omandit ohustatakse (Dawkins et al. 2017). Organisatsioonilises kontekstis võivad tekkida konfliktid, kui töötajad tajuvad, et teised tungivad nende tööruumi, ametikohustuste piiridesse või sekkuvad nende ideedesse ja asjadesse (Brown, Crossley ja Robinson 2014).

Territoriaalsus laieneb ka kollektiivsele psühholoogilisele omamisele, kus rühmad või kogukonnad tunnevad tugevat seotust ühise ruumi, institutsioonide või traditsioonidega (Pierce ja Jussila 2010). See selgitab, miks rahvuslikud või kultuurilised grupid tunnevad tugevat omanditunnet territooriumi või kultuuripärandi suhtes (Nijs et al. 2020). Kuigi territoriaalsus võib suurendada lojaalsust ja pühendumust, võib see samas takistada koostööd ja kohanemist, muutes selle nii indiviidi kui ka ühiskonna tasandil kahe teraga mõõgaks. Kuigi Avey ja kaasautorite (Avey et al. 2009) käsitus on olnud mõjukas, on seda ka kritiseeritud. Mitmed teadlased (Brown, Crossley ja Robinson 2014) on väitnud, et territoriaalsus on pigem psühholoogilise omamise käitumuslik tagajärg, mitte selle läte.

Kuigi kuuluvustunne ja territoriaalsus on mõlemad psühholoogilise omamise dimensioonid, tähistavad need kvalitatiivselt erinevaid suhtumisi ja käitumusmustreid. Kuuluvustunne viitab sisemisele veendumusele, et inimene on osa mingist kohast, grupist või süsteemist, ning see tunne soodustab psühholoogilise omamise kujunemist, kuna inimesed kipuvad kergemini tundma omatunnet selle suhtes, millega nad end seovad ja mille osana nad end tajuvad (Pierce et al. 2001, 2003). See on seotud inimese soovi ja vajadusega leida oma "koht maailmas", mis pakub identiteeditunnet, turvatunnet ja tähendust. Territoriaalsus seevastu on ennetusele suunatud, välisele ohule sihitud käitumuslik vastus, mis tekib siis, kui individid tunnetab, et tema omand (olgu see ruumiline, sümbolne või institutsionaalne) on ohustatud välise sekkumise poolt (Brown et al. 2005). Territoriaalsus hõlmab piiritõmbamist ja kaitsereaktsioone, et teised mõistaksid, mis kuulub „mulle“ ja austaksid seda. Kui kuuluvustunne süvendab sidet ja toetab koostööd, siis territoriaalsus väljendub pigem piiride kehtestamises ja potentsiaalses vastasseisus. Seega on kuuluvus pigem seestpoolt tulev ja ühendav

tunne, samas kui territoriaalsus on väljapoole suunatud kaitsev hoiak, mis tuleneb omandi tajutavast haavatavusest.

Rakendusvaldkonnad

Psühholoogilise omamise mõistet on laialdaselt kasutatud ärijuhtimises, organisatsiooniuuringutes, turunduses, teadmiste juhtimises ja käitumuslikus majandusteaduses. Kõige enam tsiteeritud artiklid psühholoogilise omamise teemal pärinevad just ärijuhtimise ja organisatsiooniuuringute valdkonnast. Paljusid neist on eelpool juba mainitud, kuna need on olnud kontseptsiooni teoreetilise arengu seisukohalt olulised. Nende hulka kuuluvad näiteks Van Dyne'i ja Pierce'i uurimus „Psühholoogiline omamine ja valdusetunne: kolm väliuuringut, mis ennustavad töötajate hoiakuid ja organisatsioonilist kodanikukäitumist“ (Van Dyne ja Pierce 2004), Avey jt artiklid „Psühholoogiline omamine: teoreetilised laiendused, mõõtmine ja seos töö tulemustega“ (Avey et al. 2009) ja „Eetilise juhtimise protsessi uurimine: töötajate hääle ja psühholoogilise omamise vahendav roll“ (Avey, Wernsing ja Palanski 2012) ning Mayhew jt artikkel „Psühholoogilise omamise eeltingimuste ja tagajärgede uuring organisatsioonilises keskkonnas“ (Mayhew et al. 2007).

Teadmiste juhtimise valdkonnas on kõrgelt tsiteeritud Pengi artikkel „Miks ja millal inimesed varjavad teadmisi?“, mis avaldati ajakirjas Journal of Knowledge Management (Peng 2013). Artikkel keskendub omatundele teadmiste suhtes, uurides, millal ja miks töötajad oma teadmisi varjavad. Autor kasutab selle selgitamiseks territoriaalsuse kontseptsiooni. Uuringu tulemused näitasid, et teadmistepõhine psühholoogiline omamine ja territoriaalsus on seotud teadmiste varjamisega. Kui indiviid tajub teadmisi enda omandina, võib ta neid varjata, eriti kui ta kardab, et teised võivad tema teadmised üle võtta või neid kasutada.

Turunduse valdkonnas on silmapaistev näide Jussila jt artikkel (Jussila et al. 2015), mis uurib mehhanisme, mille kaudu tarbija vajaduste rahuldamine viib omatunde kujunemiseni. See uurimus aitab mõista, kuidas omatunne mõjutab tarbijakäitumist, kliendirahulolu, lojaalsust ning valmisolekut maksta. Autorid koondavad varasemad teadmised juhtimis- ja organisatsioonikirjandusest ning pakuvad välja integreeritud kontseptuaalse mudeli, mis hõlmab motivatsiooni, omatunde kujunemise mehhanisme ja selle mõjusid. Uuenduslik panus seisneb üleskutses laiendada uurimissuundi psühholoogilise omamise eeltingimuste, sihtobjektide omaduste ning ajaliste ja ruumiliste aspektide osas, et arendada terviklikumat arusaama tarbijakäitumisest.

Mitmed teadlased on uurinud psühholoogilise omamise mõju omandiefektile (*endowment effect*) (Shu ja Peck 2011; Brasel ja Gips 2014; Reb ja Connolly 2007). Omandiefekt on psühholoogiline ja käitumuslik nähtus, kus isik peab talle kuuluvaid esemeid väärtuslikumaks kui identseid esemeid, mida ta ei oma (Reb ja Connolly 2007: 107). See tähendab, et inimesed kipuvad väärtustama enda omanduses olevaid objekte rohkem kui asju, mis ei ole nende valduses. Psühholoogilise omamise kontseptsioon sobitub hästi omandiefekti uurimisega, kuna see keskendub tunnetuslikule omamisele, mis võib eksisteerida sõltumata juriidilisest kuuluvusest.

Omatunde mõiste kasutamine poliitikateaduses on seni olnud äärmiselt piiratud. Põhjalik otsing mitmetes akadeemilistes andmebaasides (EBSCOHOST, Web of Science, Science Direct ja JSTOR) andis tulemuseks vaid mõned üksikud artiklid, mis kasutavad psühholoogilise omamise mõistet poliitikateadustes. Kuipersi jt artikkel, mis keskendub enamusgruppide hoiakutele põlisrahvaste ja

sisserändajate suhtes, uurib, kuidas erinevad identiteedi vormid mõjutavad sise- ja välisgrupi omatunnet ning kuidas omatunne võib seletada hoiakuid nii põlisrahvaste kui ka uute sisserändajate suhtes (Kuipers, Martinović ja Yogeewaran 2024). Nooitgedagt jt keskenduvad kollektiivsele psühholoogilisele omamisele ja territoriaalsetele kompensatsioonidele Austraalias ja Lõuna-Aafrikas (Nooitgedagt et al. 2022). Artikkel uurib hoiakuid välisgruppide (out-group) suhtes, põhinedes arusaamal, et teatud territoorium kuulub teatud grupile. Ioku ja Watamura uuring keskendub kollektiivse omamise ohtudele, näidates Jaapani näite varal, kuidas territoriaalne ja identiteediga seotud omatunne võib muutuda poliitiliste ja sotsiaalsete konfliktide allikaks (Ioku ja Watamura 2024).

Paar poliitikateaduste valdkonda kuuluvat uuringut on rakendanud psühholoogilise omamise mõistet populistlike ja nativistlike (s.t. põliselanikkonda eelistavate ja sisserändajatele vastanduvate) liikumiste uurimisel, tuginedes Pierce'i ja Jussila (2010) kollektiivse psühholoogilise omamise käsitlusele. Nijs jt artikkel keskendub Ühendkuningriigi ja Hollandi populistlikele ja nativistlikele liikumistele, näidates, et „meie ja nemad“ eristus, mis on populistliku retoorika keskmes, ei põhine ainult moraalil, vaid (ka omamise õigustamisel (Nijs et al. 2021: 187). Selvanathani jt uurimus keskendub rassilise enamuse rollile kollektiivse psühholoogilise omamise nõudmisel (Selvanathan, Lickel ja Jetten 2021). Töö keskne küsimus on, miks enamusgrupi liikmed hakkavad toetama populistlikke ja reaktioonilisi liikumisi. See uuring sarnaneb eelnimetatud uurimustele, kuna uurib siserühma ja välisgrupi dünaamikat ning territooriumi tajutud kuuluvust, mis on etniliselt ja rassiliselt määratletud.

Kokkuvõttes võib väita, et psühholoogilise omamise kontseptsiooni kasutavad poliitikateaduslikud artiklid keskenduvad eelkõige territoriaalsele kuuluvusele ning grupisuhetele. Veel üks oluline tähelepanek on see, et kõik käsitletud artiklid on avaldatud pärast 2020. aastat, mis tähendab, et omatunde kasutamine poliitikateaduses on uus ja kasvav suundumus. Samuti näitas kirjanduse ülevaade, et poliitikateaduses, erinevalt ärijuhtimisest või organisatsiooniuuringutest, kasutatakse eelkõige kollektiivse, mitte individuaalse psühholoogilise omamise mõistet.

Omatunne ja avalik arvamus Euroopa Liidu suhtes

Otsingud teaduskirjanduse andmebaasides andsid tulemuseks vaid paar uuringut, mis kasutavad psühholoogilise omamise mõistet ELi laste hoiakute ja avaliku arvamuse uurimiseks. Neist olulisim on eelpoolmainitud Nijsi jt artikkel, mis näitas Ühendkuningriigis ja Hollandis läbi viidud küsitlusuuringute varal, et kollektiivne omatunne riigi suhtes seostub nii immigratsioonivastaste kui ka Euroopa Liidu vastaste hoiakutega (Nijs et al. 2021). Nimetatud hoiakud omakorda mõjutasid 2016. aasta Brexiti referendumil „lahkumise“ poolt hääletamist Briti valijate seas. Antud uuring näitab, kuidas omanditunne riigi suhtes seletab euroskeptilisi hoiakuid. Meil ei õnnestunud leida ühtegi teaduspublikatsiooni, mis uuriks, kas ja mil määral liikmesriikide elanikud kogevad psühholoogilist omatunnet Euroopa Liiduga seoses. Seega on käesolev uuring otsinguline ning ei saa otseselt toetuda varasematele uuringutele.

Allpool esitame lühikese nägemuse, kuidas psühholoogilise omamise mõistet ja selle viit dimensiooni võiks rakendada ELi laste hoiakute uurimiseks. Psühholoogilise omamise teooria viie dimensiooni rakendamine võib aidata paremini mõista, miks ELi liikmesriikide kodanikud kas toetavad või ei toeta ELi. Kuna psühholoogiline omamine viitab sellele, mida inimesed tunnetavad endale kuuluvat, aitab see kontseptsioon selgitada, kuivõrd ELi tajutakse enda omana, kuivõrd inimesed tunnevad, et neil on selles organisatsioonis mõjuvõimu ja kuivõrd ELi poliitikaid peetakse õiguspärasteks ja õigustatuiks.

Tõhusus, mõjus ja ELi toetamine

Poliitiline tõhusus (*political efficacy*) on võrdlevas poliitikateaduses laialt kasutatav mõiste, mis on käibel juba alates 1950. aastatest. Campbell, Gurin ja Miller (1954) defineerisid poliitilise tõhususe kui „tunde, et indiviidi tegudel on või võib olla mõju poliitilistele protsessidele.“ Poliitiline tõhusus jaguneb sisemiseks ja välimiseks. Sisemine poliitiline tõhusus ehk enesetõhusus (*internal political efficacy, ka self-efficacy*) tähendab inimese usku omaenda võimesse poliitikat mõista ja poliitilistes protsessides osaleda. Väline poliitiline tõhusus (*external political efficacy*) viitab usule, et poliitiline süsteem ja institutsioonid reageerivad kodanike arvamustele ja tegudele. Euroopa riike hõlmavatest uuringutest nähtub selgelt, et tõhusus, eriti sisemine tõhusus omab tugevat mõju poliitilisele osalusele – inimesed, kes on veendunud, et nad saavad poliitikast aru, on aktiivsemad osalejad nii traditsiooniliste (nt valimised) kui uute osalusviiside (nt digitaalsed osalemisvõimalused) lõikes (OECD 2021). Poliitiline tõhusus varieerub elanikkonna gruppide lõikes: sisemine tõhusus on meeste hulgas märksa kõrgem kui naiste hulgas (Fraile ja De Miguel Moyer 2022) ning linnaelanike seas kõrgem kui maaelanike hulgas (García Del Horno, Rico ja Hernández 2024). Kuigi poliitilist tõhusust ELi kontekstis ei ole süstemaatiliselt uuritud, näitavad vähesed senised uuringud, et poliitiline tõhusus on äärmiselt oluline tegur, mis kujundab elanike suhtumist ELi. Mcevoy (2016) näitas Eurobaromeetri andmete abil, et kodanikud, kes usuvad, et nende hääl on ELis esindatud, jätkasid ELi toetamist ka siis, kui nende hinnangud majanduslikule olukorrale olid negatiivsed.

Tõhususe ja mõjususe tunnetus on otseselt seotud indiviidi kontrollitundega ELi otsustusprotsesside üle. Kui inimesed tajuvad, et neil või nende riigil on tõeline mõju ELi poliitikele ja otsustele, võivad nad kogeda suuremat psühholoogilist omatunnet ELi suhtes, mis omakorda võib suurendada toetust ELi kuulumisele ja usaldust ELi vastu. Arvestades, et liikmesriikide esindatus ja kaal EL institutsioonides (Euroopa Parlamendis ja Nõukogus) sõltub rahvaarvust, on ootuspärane, et väikeste liikmesriikide kodanike hinnangud poliitilisele tõhususele on madalamad kui suurte liikmesriikide kodanikel. Eurobaromeetri uuringutest nähtub siiski, et seos riigi rahvaarvu ja tajutud tõhususe vahel on nõrk ja mitte-lineaarne: 2024. aasta sügisel läbiviidud küsitluse põhjal on usk selsesse, et “minu hääl ELis loeb” kõrgeim Rootsis ja Taanis, Saksamaa on neljandal kohal, Prantsusmaa pingerea keskel ning Itaalia tagantpoolt neljas. Kolme Balti riigi elanike hinnangud on üpris erinevad: Leedus nõustus väitega 58, Lätis 46 ja Eestis 33% vastanutest. Luksemburg paiknes pingereas viiendal kohal, Malta EL keskmise lähedal ning Küpros oli viimasel kohal. Need tulemused näitavad, et vähene usk oma võimesse ELi tegevust mõjutada ei ole üheselt taandatav riigi suurusele.

Identiteet ja hoiakud ELi suhtes

Euroopa (Liidu) identiteeti on uuritud aastakümneid väga erinevate nurkade alt. Antud projekti kontekstis on olulised uuringud, mis puudutavad Euroopa identiteedi olemust (kultuuriline või tsiviilidentiteet) ning Euroopa ja rahvusliku identiteedi suhet (vastastikku välistav või täiendav) ning Euroopa identiteedi mõju ELi toetamisele (Carey 2002; Hooghe ja Marks 2005; McLaren 2002) ja poliitilisele osalusele (Van Spanje ja De Vreese 2011). Viimase viieteistkümnede aasta jooksul Euroopa integratsiooniteooriates domineerivaks muutunud postfunktsionalistlik lähenemine (Hooghe 2009; Kriesi ja Hutter 2019; Kuhn 2019) rõhutab identiteetide, avaliku arvamuse ja poliitilise mobilisatsiooni rolli Euroopa Liidu kujunemises ja otsustusprotsessides. Erinevalt varasematest funktsionalistlikest ja neofunktsionalistlikest lähenemistest, mis keskendusid eliidi tasandil toimuvale tehnokraatlikule

koostööle ja majanduslikule integratsioonile, väidab postfunktsionalism, et Euroopa integratsioon ei ole enam ainult eliidi juhitud protsess. Sedamööda, kuidas lõimumine on süvenenud ja ELi on saanud mitte ainult majanduslik, vaid ka poliitiline liit, on Euroopa teemad muutunud kodanike jaoks oluliseks. See on kaasa toonud rahvuslike identiteetide mobiliseerumise ja integratsiooni politiseerumise. Rahvusliku identiteedi mobiliseerumine tähendab, et inimesed on hakanud Euroopa integratsiooni tajuma mitte ainult majandusliku koostöö küsimusena, vaid ka ohuna või võimalusena oma kultuurilisele ja rahvuslikule kuuluvustundele. See võib tugevdada euroskeptilisi hoiakuid ning tekitada vastuseisu ELi pädevuste laiendamisele. Näiteks võib liikmesriikide kodanike tugev rahvuslik identiteet ja usk suveräänsusesse mõjutada negatiivselt avalikku toetust uutele ELi lepingutele või institutsioonilistele reformidele. Seega väidab postfunktsionalism, et kui Euroopa integratsioon muutub poliitiliselt nähtavaks ja vastuoluliseks, hakkavad identiteet ja emotsionaalsed kuuluvustunded mängima keskset rolli integratsiooni tulemuste kujundamisel.

ELi toetamine võib sõltuda ka sellest, kas inimesed tajuvad ELi osana oma individuaalsest ja kollektiivsest identiteedist. Kui ELi liikmesriigi kodanik tunneb, et tema rahvuslik identiteet on kooskõlas Euroopa identiteediga, suhtub ta suure tõenäosusega ELi pooldavalt. Kui Euroopa identiteeti peetakse rahvusliku identiteediga vastuolus olevaks või seda ohustavaks, põhjustab see vastuseisu Euroopa integratsioonile. Tugev rahvuslik identiteet võib ka konkureerida Euroopa identiteediga. Seega aitab psühholoogilise omamise teooria selgitada, kuidas ELi tajumine oma identiteedi osana mõjutab liidu toetamist.

Eesti kontekstis on Nõukogude okupatsiooni järgselt rõhutatud kuulumist Euroopasse, Euroopa kultuuriruumi. Eesti hästitoimiv demokraatia ja arenenud õigusriik annavad tunnistust kooskõlast ELi alusväärtustega. Samas on viimase kümnendi jooksul kuuldavamaks muutunud nende poliitiliste jõudude hääl, kes vastandavad Euroopa Liitu Euroopa (traditsioonilisele) tsivilisatsioonile, näevad ELis ohtu rahvusriigile ja selle suveräänsusele ja taunivad teatud euroopalikke väärtusi (sh avatus, sallivus, seksuaalvähemuste õigused, sooline võrdõiguslikkus). Seega on alust arvata, et Eestis esineb nii väärtuspõhist ELi toetamist kui ka väärtuspõhist ELile vastandumist.

Kuuluvustunne ja „oma koht“ ELis

Omatunde kolmandat komponenti, kuuluvustunnet (*sense of belonging*), on senises ELi-alases kirjanduses käsitletud mõningal määral, kuid väljaarendatud uurimisprogramm puudub. Inimesed tahavad tunda, et neil on „oma koht“ mitte ainult füüsilises tähenduses, vaid ka poliitilises ja institutsionaalses mõttes. Kui inimesed tajuvad ELi oma ruumina, kus nad saavad vabalt liikuda, töötada ja õppida, võib see tugevdada toetust ELile. Kui aga ELi nähakse välise ja peale sunnitud struktuurina, mida kontrollivad teised riigid või poliitilised eliidid, võib see tekitada vastuseisu. Seega võib kuuluvustunne olla oluline faktor, mis seletab, miks mõnes riigis on toetus Euroopa Liidule kõrgem kui teistes. Vanades, Euroopa südames paiknevates liikmesriikides, kus ELi nähakse kui loomuliku osa geopoliitilisest ja majanduslikust keskkonnast, on ELi toetamine reeglina tugevam kui uutes ja perifeersetes liikmesriikides, kus ELi peetakse kaugemaks ja võõramaks (Mäkinen ja Kaasik-Krogerus 2024). Arvestades nii Eesti perifeerset asukohta, kuulumist „uute“ liikmesriikide ridadesse kui ka siinses avalikus ruumis kõlapinda omavat diskursust uute ja väikeste liikmesriikide ebavõrdse kohtlemise teemal, võib arvata, et ELi kuulumise tunne on Eesti elanike seas madalam kui „vanades“ liikmesriikides.

Vastutus ELi kontekstis

Antud kontekstis viitab vastutus tajutud kohustusele Euroopa Liidu ees või sellega seoses. Kui inimesed tunnetavad ELi kui midagi, mis „kuulub“ ka neile – olgu siis kodanikena, maksumaksjatena või kultuurilise identiteedi kandjatena –, võivad nad tunda sisemist kohustust oma suhtumist ja tegevust Euroopa Liidu suhtes põhjendada ning õigustada. Näiteks võib ELi omakspidav kodanik seista aktiivselt ühenduse väärtuste ja poliitikate eest, selgitades oma lähedastele, miks ELi kuulumine on tema meelest oluline, ning astuda vastu euroskeptilisele kriitikale või ELi kohta levitatavale valeinfole. Inimene, kellel on tugev omatunne Euroopa Liidu suhtes, võib tunda kohustust osaleda Euroopa Parlamendi valimistel, hoida end ELi teemadega kursis, õigustada teatud ELi poliitikaid ning kasutada ELi rahalisi toetusi otstarbekalt, säästlikult ja vastutustundlikult. Teisisõnu, vastutus omatunde komponendina tähendab ELi kontekstis seda, et inimene püüab käituda hea ELi kodanikuna, hea eurooplasena. Samuti tähendab vastutus, et inimene peab ka teisi vastutavaks selle eest, kuidas nad Euroopa Liidu suhtes käituvad. Nii võib kodanik taunida seda, kui riigi poliitikud või institutsioonid Euroopa Liidu suhtes oma kohustusi ei täida, reegleid rikuvad või kui ELiga seotud küsimustesse suhtutakse kergekäeliselt või lohakalt. Vastutuse kontseptsioon aitab paremini mõista, miks mõned kodanikud nõuavad aktiivselt poliitikutelt ja institutsioonidelt vastutusevõtmist ELiga seotud poliitikate ja otsuste eest, samas kui teised jäävad apaatseks. Kui inimene tajub ELi kui osa oma identiteedist, siis võib ta leida, et tal on õigus – ja kohustus – nõuda poliitikutelt ja ametnikelt vastutustundlikku tegutsemist ühenduse eesmärkide ja väärtuste elluviimisel. Selline arusaam võib suurendada kodanikuosalust, tugevdada sidet Euroopa institutsioonidega ning selgitada, miks mõnes liikmesriigis on toetus ELile stabiilsem kui teistes.

Eesti avalikus diskursuses haakuvad vastutuse temaga üleskutsed kasutada ELi toetusi läbimõeldult ja parimal võimalikul viisil ja arutelud selle üle, kuidas Eesti saaks tõhusamalt ELi poliitikakujundamisse panustada ning ELi ees seisvate probleemide lahendamisele kaasa aidata. Üleskutsed ELi suhtes vastutust võtta rõhutavad, et EL ja seal saadavad hüved ei ole „mõisa kõis,“ mille lohiseda lasta.

Territoriaalsus ja suhtumine ELi

ELi kontekstis tähendab territoriaalsus omatunde komponendina soovi omana tajutud liitu ohtude eest kaitsta. Võimalike ohtude loetelu on pikk ja mitmekesine, ulatudes sõjalisest rünnakust terrorismi, valeinfo, sisserände ja tajutud kultuurilise allakäiguni. Samas võib territoriaalsuse dimensioon selgitada poliitilist vastuseisu ELile, aidates mõista, miks osa inimesi tajub ELi ohuna oma identiteedile, kultuurile, väärtustele või riigi suveräänsusele. Kui kodanikel on tugev omatunne oma riigi ja rahva suhtes, võivad nad kogeda Euroopa integratsiooni ja sellega kaasnevaid muutusi – näiteks ühiseid poliitikaid, reegleid, suurenenud rännet – kui „sissetungi“ oma psühholoogilisele territooriumile. Selline tajutav sissetung võib vallandada territoriaalse kaitsekäitumise, mis väljendub euroskeptilistes hoiakutes, umbususes ELi institutsioonide suhtes ning nõudmises kaitsta suveräänsust, iseolemist, kultuuri ja traditsioonilisi väärtusi. Selline kaitsev hoiak ei pruugi alati põhineda objektiivsel ohul, vaid pigem tunnetusel, et midagi „oma“ on ohus. Samas on võimalik, et liikmesriikides, mis on silmitsi oluliste geopoliitiliste ohtudega, mis lähtuvad kolmandatest riikidest, nähakse ELi kuulumist suveräänsuse ja territoriaalse terviklikkuse garantina. Eesti avalikus diskursuses on nähtavad ja kuuldavad kõik eelpool mainitud mõttekäigud.

Kokkuvõttes võib psühholoogilise omamise viie dimensiooni rakendamine ELi-alase avaliku arvamuse uurimisel aidata paremini mõista, kuidas liikmesriikide elanikud ELi tajuvad ja miks nad liitu toetavad või ei toeta:

- tõhusus ja mõjususe aitavad selgitada, kas kodanikud tunnevad, et neil on ELis mõjuvõimu;
- identiteet näitab, kas inimesed samastuvad ELiga ja kas ELi peetakse millekski, mis sobitub individuaalse ja rahvusliku identiteediga või mitte;
- kuulumine peegeldab seda, kas ELi tajutakse loomuliku ja koduse keskkonnana või võõra paigana;
- vastutus hõlmab indiviidi tajutud kohustusi Euroopa Liidu ees ja sellega seoses, samuti viitab see valmidusele nõuda juhtidelt, ametnikelt ja kaaskodanikelt vastutustundlikku käitumist ELiga seotud küsimustes;
- territoriaalsus võimaldab analüüsida, kas ELi peetakse „oma territooriumiks,“ mida soovitakse kontrollida ja võimalike ohtude eest kaitsta, või nähakse ELis hoopis ohtu oma riigile ja selle suveräänsusele.

Kokkuvõttes võib psühholoogilise omamise teooria olla kasulik raamistik ELi toetamise ja euroskeptitsismi seletamiseks, aidates mõista, kuidas erinevad emotsionaalsed ja psühholoogilised mehhanismid kujundavad kodanike suhtumist Euroopa Liitu. Aruande järgmine osa keskendub psühholoogilise omamise ühele dimensioonile – tõhususele – mida on võimalik olemasolevatele küsitlusandmetele tuginedes statistiliste meetodite abil uurida.

2. KVANTITATIIVNE ANALÜÜS

Eesmärk ja uurimisküsimused

Uuringu kvantitatiivne osa keskendub psühholoogilise omatunde ühele dimensioonile – tõhususele (*efficacy*), kuna see on ainus dimensioon, mida on võimalik kasutada olevate andmete abil põhjalikult analüüsida. Tõhusus viitab indiviidi tajutud suutlikkusele mõjutada, kontrollida või kujundada omaks peetavat objekti – see tähendab usku ja kogemust, et indiviidi tegevusel on konkreetse sihtobjekti suhtes reaalne mõju (Pierce, Kostova ja Dirks 2001). Teisi psühholoogilise omatunde dimensioone uuritakse lähemalt uuringu järgmises faasis, kvalitatiivse uuringu vormis (vt lähemalt aruande peatükk 3).

Kvantitatiivse analüüsi eesmärk on selgitada välja Eesti elanike ELi alast omatunnet mõjutavad tegurid, tuginedes küsitlusuuringute andmete statistilisele analüüsile. Kvantitatiivne analüüs otsib vastuseid järgmistele uuringu lähteülesandes püstitatud uurimisküsimustele:

- 1) Kuidas selgitavad inimeste ELi alaseid hoiakuid, sh omatunnet erinevad sotsiaalmajanduslikud taustategurid (nt kodakondsus, vanus, sugu, haridus, elukoht/piirkond, positsioon tööturul, toimetulek), aga ka teised võimalikud tegurid (nt nõrk ELi alane omatunne on seotud nõrga omatundega oma riigi suhtes)?
- 2) Millised on kõige nõrgema ELi alase omatundega elanikkonna rühmad ja mis neid iseloomustab?

Teoreetilised seletused ja hüpoteesid

Tuginedes ELi-alaseid hoiakuid käsitlevale teaduskirjandusele, tuletasime viis võimalikku seletust sellele, miks tajutud tõhusus (uskumine, et minu või minu riigi arvamust ELis kuulda võetakse) indiviidide lõikes varieerub. Kuna tõhusust on Euroopa Liidu kontekstis vähe uuritud, lähtusime kirjandusest, mis käsitleb hoiakuid ELi suhtes laiemalt. Allpool anname lühiülevaate igast seletusest ning esitame antud seletusega seonduvad hüpoteesid.

Sotsiodemograafilised tegurid

Sotsiodemograafilised tegurid mõjutavad tugevalt indiviidide hoiakuid Euroopa Liidu suhtes ELi liikmesriikides. Uuringud näitavad, et haridustase on üks olulisemaid määravaid tegureid: kõrgema haridusega inimesed on reeglina Euroopa integratsiooni suhtes positiivsemalt meelestatud, kuna neil on paremad võimalused tööturul ning nad tajuvad Euroopa Liiduga kaasnevaid eeliseid selgemalt (Hobolt 2014; Hakhverdian et al. 2013). Samuti mängib olulist rolli sissetulek, kuna kõrgema sissetulekuga inimesed saavad suuremat kasu majanduslikust avatusest ja vabast liikumisest (Gabel 1998). Vanus mõjutab samuti ELi toetamist: nooremad inimesed on sageli euroopameelsemad kui vanemad põlvkonnad. See võib tuleneda nii noorte suuremast rahvusvahelisest kogemusest, haridusest kui ka sellest, et nad on kasvanud üles ELi liikmesriigis ega mäleta liitumiseelset aega või olusid. Ka elukoht on määrav tegur: linnades elavad inimesed kipuvad olema Euroopa Liidu suhtes

positiivsemalt meelestatud kui maapiirkondade elanikud, mis võib olla seotud paremate majanduslike väljavaadetega, suurema mitmekesisusega ning avatumate poliitiliste hoiakutega. Samuti on senised uuringud näidanud, et sisemine poliitiline tõhusus on meeste hulgas märksa kõrgem kui naiste hulgas (Fraile ja De Miguel Moyer 2022) ning linnaelanike seas kõrgem kui maaelanike hulgas (García Del Horno, Rico ja Hernández 2024). Sotsiodemograafilised tegurid mõjutavad ELi toetust ka kaudselt, olles seotud poliitiliste eelistuste ja meediatarbimisega, mis omakorda kujundavad hoiakuid ja väärtushinnanguid, sh suhtumist Euroopa Liitu (Hooghe ja Marks 2005). Kuigi varasemad uuringud on leidnud, et vähemusrahvaste esindajad on ELi suhtes positiivsemalt meelestatud kui põhirahvusest elanikud (Dowley ja Silver 2011), sest nad peavad ELi oma huvide ja õiguste kaitsjaks, ei pruugi see Eestis nii olla, arvestades Nõukogude pärandit ja kestvaid ning süvenevaid geopolitiilisi pingeid Venemaa ja Lääne vahel. Pigem on põhjust oletada, et eestlased toetavad ELi rohkem kui vene emakeelega elanikud ning et viimaste seas mõjutab ELi suhtumist ka Eesti ühiskonda lõimumise tase, sh keeleoskus ja kodakondsus. Antud seletusest tulenevad järgmised hüpoteesid sotsiodemograafiliste tunnuste mõju kohta:

H1: Kõrgema haridustasemega iniviidid hindavad tõhusust ELi suhtes kõrgemaks kui madalama haridustasemega iniviidid;

H2: Mehed hindavad oma tõhusust ELi suhtes kõrgemaks kui naised;

H3: Noored hindavad oma tõhusust ELi suhtes kõrgemaks kui vanemad inimesed;

H4: Kõrgema sissetulekuga inimesed hindavad oma tõhusust ELi suhtes kõrgemaks kui madalama sissetulekuga inimesed;

H5: Linnaelanikud hindavad oma tõhusust ELi suhtes kõrgemaks kui maaelanikud;

H6: Eestlased hindavad oma tõhusust ELi suhtes kõrgemaks kui Eesti venekeelsed elanikud;

H7: Eesti keelt hästi valdavad Eesti elanikud hindavad oma tõhusust ELi suhtes kõrgemaks kui need, kes valdavad eesti keelt vähesel määral;

H8: Eesti kodanikud hindavad oma tõhusust ELi suhtes kõrgemaks kui muu kodakondsuse või määratlemata kodakondsusega isikud;

Riigi tasandi poliitilised tegurid

Riigi poliitiliste institutsioonide usaldus on üks olulisemaid tegureid, mis kujundab avalikku toetust Euroopa Liidule liikmesriikides. Uuringud näitavad, et inimesed, kes usaldavad oma riiklikke institutsioone – parlamenti, valitsust ja õigussüsteemi – on suurema tõenäosusega positiivselt meelestatud ka ELi suhtes (Ehin 2001; Talving ja Vasilopoulou 2021). See toetab usalduse ülekandmise teooriat, mille kohaselt kodanike üldine poliitiline usaldus laieneb erinevatele institutsioonidele, sealhulgas rahvusvahelistele organisatsioonidele nagu EL. Samas võivad madala poliitilise usaldusega inimesed reageerida ka vastupidiselt: kui nad ei usalda oma riigi institutsioone, võivad nad näha ELi alternatiivina, mis suudab paremini pakkuda stabiilsust ja head valitsemist (Harteveld, Meer ja Vries 2013). Teine kriitiline tegur on see, kas kodanikud tunnevad, et nende hääl loeb riigisisises poliitikas. Kui inimesed usuvad, et neil on poliitiline mõju ja demokraatlik esindatus oma riigis, on nad altimad toetama ka ELi, kuna nad näevad seda osana laiemast demokraatlikust süsteemist (Sánchez-Cuenca 2000).

Antud lähenemisest tuletasime järgmised hüpoteesid:

H9. Usaldus riigi poliitiliste institutsioonide vastu on positiivses seoses tajutud tõhususega ELi suhtes.
H10. Veendumus, et indiviidi hääl loeb kodumaal, on positiivses seoses tajutud tõhususega ELi suhtes.
H11. Hinnangud kodumaisele poliitilisele ja majanduslikule olukorrale on positiivses seoses tajutud tõhususega ELi suhtes.

ELi alased teadmised

Teadmised ja teadlikkus Euroopa Liidust mängivad olulist rolli ELi-alaste hoiakute kujunemisel. Uuringud näitavad, et inimesed, kellel on rohkem informatsiooni ELi toimimise, institutsioonide ja poliitikate kohta, on suurema tõenäosusega Euroopa integratsiooni suhtes positiivselt meelestatud (Hobolt, 2007; de Vries, 2018). Kõrgem teadlikkus aitab paremini mõista ELi majanduslikke ja poliitilisi eeliseid ning vähendab teadmatusel ja väärarusaamadest tulenevat skeptilisust. Samas ei ole teadmiste mõju ühesuunaline. Mõnel juhul võib ELi parema tundmisega kaasneda ka kriitilisem suhtumine, kui inimesed tajuvad, et liidu institutsioonid ei ole piisavalt demokraatlikud või et nende riik ei saa integratsioonist kasu (Harteveld et al., 2013). Eriti võib see kehtida riikides, kus poliitilised parteid või meedia esitavad ELi tegevust negatiivses valguses, mis mõjutab ka informeeritud kodanike tõlgendusi (Boomgaarden et al., 2011).

Sellest lähenemisest tuleneb järgmine hüpotees:

H12. Mida rohkem indiviid teab Euroopa Liidu ja/või oma riigi ELi suunalise poliitika kohta, seda kõrgemaks hindab ta oma tõhusust ELi suhtes.

Kasuootused

Utilitaarsed ootused, eriti hinnangud Euroopa Liidu liikmesusest saadavatele majanduslikele ja poliitilistele eelistele, on avaliku toetuse kujunemisel keskse tähtsusega. Uuringud näitavad, et inimesed, kes usuvad, et ELi liikmesus toob nende riigile majanduslikku kasu, on liidu suhtes positiivsemalt meelestatud (Gabel 1998; Hobolt ja Wratil 2020). Majanduslikud tegurid, nagu ELi pakutavad toetused, juurdepääs ühiskondlikele ning töö- ja haridusvõimaluste laienemine, tugevdavad toetust integratsioonile, eriti väiksemates ja vähem jõukates liikmesriikides, kus ELi vahendid ja poliitikad mängivad olulist rolli majandusarengus (de Vries, 2018). Individuaalsel tasandil mõjutab ELi toetust ka isiklik majanduslik olukord – inimesed, kes tunnevad end globaliseerumisest ja majanduslikust lõimumisest ohustatuna, võivad näha ELi pigem probleemina kui võimalusena (Walter, 2021). Seetõttu kujundab inimeste hoiakuid ELi suhtes mitte ainult liikmesusest saadav objektivne majanduslik kasu, vaid ka subjektiivne arusaam sellest, kes võidab ja kes kaotab Euroopa integratsioonist. Eeltoodud lähenemisest tuleneb järgmine hüpotees:

H13. Veendumus, et riigi liikmelisus Euroopa Liidus on indiviidile, tema leibkonnale ja riigile kasu toonud, on positiivses seoses tajutud tõhususega ELi suhtes.

Euroopa identiteet

Euroopa identiteet ja samastumine Euroopaga on üks olulisemaid tegureid, mis mõjutab inimeste hoiakuid Euroopa Liidu suhtes. Uuringud näitavad, et inimesed, kel on tugev tugev Euroopa identiteet, on märgatavalt altimad toetama ELi kui poliitilist ja majanduslikku projekti (Carey, 2002; Fligstein et al., 2012). Tugeva Euroopa identiteediga inimesed tajuvad ELi mitte ainult pragmaatilise kasu allikana, vaid ka väärtuspõhise kogukonnana, mis edendab demokraatiat, inimõigusi ja rahu (Checkel & Katzenstein, 2009). Euroopa identiteedi mõju ELi toetusele on tugevam nende seas, kellel on rahvusvahelisi kogemusi, näiteks õpingud või töötamine teistes ELi riikides, sest see suurendab kokkupuudet Euroopa integratsiooni praktiliste hüvedega ja kujundab piiriülest kuuluvustunnet (Deutsch et al., 2006). Tugev rahvuslik identiteet, eriti kui see on määratletud vastandina Euroopa identiteedile, võib olla seotud euroskeptilisusega (Hooghe & Marks, 2005). Riikides, kus poliitilised eliidid rõhutavad rahvuslikku suveräänsust ja kultuurilist eristumist Euroopast, võib Euroopa identiteet olla nõrgem ning ELi toetus madalam (de Vries, 2018).

Eeltoodud lähenemisest tuleneb järgmine hüpotees:

H14. Identifitseerimine Euroopaga on positiivses seoses tajutud tõhususega ELi suhtes.

Andmed ja meetodid

Uuringu kvantitatiivne osa kasutab indiviidi-tasandi andmeid kahest küsitlusuuringust: Riigikantselei poolt läbi viidud uuring „Suhtumine Euroopa Liitu“ ja Eurobaromeetri uuringud.

Riigikantselei uuringu „Suhtumine Euroopa Liitu 12/2023“ andmete kogumine toimus perioodil 23. november – 29. november 2023 (Riigikantselei 2023). Uuringu viis läbi Turu-uuringute AS. Uuring viidi läbi, et saada ülevaade 15-aastaste ja vanemate Eesti elanike hoiakutest ja arvamustest, kusjuures üldkogumiks, millele tulemusi üldistatakse, oli 1 141 965 elanikku (Statistikaameti andmed seisuga 01.01.2023). Andmekogumine toimus Turu-uuringute AS poolt läbi viidud Omnibuss-uuringu raames kombineeritud meetodil, võimaldades vastajatel valida telefoni- või veebiküsitluse vahel ning vastata kas eesti või vene keeles. Valimi koostamisel lähtuti üldkogumi proportsionaalsest mudelist, võttes arvesse soo, vanuse, hariduse, rahvuse, piirkonna ja asulatüübi jaotusi, ning tulemused kaaluti vastavalt üldkogumi struktuurile. Valimi suurus oli 1010 vastajat. Valimivea suurus 1000 vastaja puhul on hinnanguliselt $\pm 3,1\%$, kuid väiksemate alagruppide analüüsimisel võib viga olla suurem. Uuringuraport on kättesaadav Riigikantselei kodulehel.¹

Täiendavad andmed analüüsiks pärinevad Eurobaromeetri (EB) uuringust, mille andmekogumine toimus oktoobris-novembris 2023 (European Commission 2023). Eurobaromeetri uuringu andmete kasutamine võimaldab panna Eesti tulemused laiemasse konteksti, kinnitades, et võrdluses teiste Euroopa riikidega on Eesti kodanike hinnang oma tõhususele tõe poolest madal. Samuti on võimalik EB andmetega teatud piires korrata Riigikantselei uuringu andmete põhjal tehtud analüüsi – mitmete erinevate andmekogumite kasutamine suurendab tulemuste ja järelduste usaldusväärsust. Kolmandaks hõlmab Eurobaromeetri uuring mitmeid olulisi küsimusi ja tunnuseid – eelkõige Euroopa

¹ https://www.riigikantselei.ee/sites/default/files/documents/2024-01/Uuring_Suhtumine_EL_12.2023.pdf

identiteedi teemal - mida Riigikantselei uuring ei sisalda. See võimaldab testida hüpoteese, mida Riigikantselei uuringu andmete põhjal testida ei saa.

Samas on Eurobaromeetri uuringutel ka puudusi. Erinevalt Riigikantselei uuringust hõlmavad Eurobaromeetri uuringud üksnes kodanikke ja ei võimalda seega teha järeldusi Eesti kodakondsust mitte-omavate elanike hoiakute kohta. Antud uuringu jaoks olulised küsimused sisalduvad enamikus standardsetes Eurobaromeetri uuringutes alates 2013. aastast. Analüüs kasutab Eurobaromeeter 100.2 (2023) andmeid, kuna see oli analüüsi teostamise ajal kõige värskem GESISe Eurobaromeetri andmeteenuse kaudu kättesaadav standardne Eurobaromeetri andmestik ja kuna see keskendub Euroopa kodakondsusele ning sisaldab tavapärasest rohkem küsimusi, mis puudutavad kodanike suhteid nii riigi kui ELi tasandi institutsioonidega. Standardne Eurobaromeetri andmestik filtreeriti, et jätta alles ainult Eesti respondentide vastused. Eesti valimi suurus on 1003 vastajat. Andmete puhastamine ja ettevalmistamine hõlmas mittevastuste ning „ei tea“ või „ei oska öelda“ tüüpi vastuste eemaldamist ja vajadusel muutujate ümberkodeerimist..

Mõlema andmestiku analüüsimisel kasutati peamise meetodina mitme muutujaga regressioonanalüüsi (vähimruutude meetod), mis võimaldab hinnata, kuidas mitu seletavat muutujat korraga mõjutavad sõltuvat muutujat. Teisisõnu võimaldab see meetod hinnata erinevate sotsiodemograafiliste ja hoiakuliste tegurite mõju Eesti vastajate ELi-alasele omatundele.

Muutujate operatsionaliseerimine

Sõltuvad muutujad

Kasutatavad andmed võimaldavad mõõta psühholoogilise omatunde üht dimensiooni, milleks on tajutud tõhusus (*efficacy*). Tõhususe mõõtmiseks kasutati kaht Riigikantselei uuringu indikaatorit:

- a) nõustumine väitega, et „Teie arvamust võetakse Euroopa Liidus kuulda“ (skaalal 1-4, kus 1 tähendab „ei ole üldse nõus“ ja 4 tähendab „kindlasti nõus“);
- b) nõustumine väitega, et „Eesti huve võetakse Euroopa Liidus arvesse“ (skaalal 1-4, kus 1 tähendab „ei ole üldse nõus“ ja 4 tähendab „kindlasti nõus“).

Lisaks kasutati Eurobaromeetri andmete puhul sõltuva muutujana nõustumist väitega „minu häält võetakse Euroopa Liidus kuulda,“ mõõdetuna skaalal 1-4, kus 1 tähendab „ei nõustu üldse“ ja 4 tähendab „nõustun täielikult.“ „Ei oska öelda“ vastused kodeeriti puudevateks andmeteks.

Sõltumatud muutujad

Riigikantselei uuringust kasutati järgmisi sotsiodemograafilised muutujaid, mis peale ümberkodeerimist olid mõõdetud järgmiselt: sugu (0=naine, 1=mees); vanus (5 vanuserühma: 15-29, 30-44, 45-59, 60-74, 75+), haridus (1=alg-/põhi-; 2=kutse-, kesk-, keskeri-; 3=kõrgharidus), põhiline suhtluskeel Eestis (1=eesti, 0=vene), rahvus (1=eestlane, 0=muu), kodakondsus (1=Eesti, 0=muu), leibkonna sissetulek pereliikme kohta (1=madal, kuni 700 EUR; 2= keskmine, 701-1300 EUR; 3= kõrge,1301 või enam EUR), elukoht (0=maa-asula, 1=linn).

Eurobaromeetri uuringust kasutati järgmisi sotsiodemograafilisi tunnuseid: sugu (0=naine, 1=mees), vanus (kuus vanuserühma), sotsiaalmajanduslik klass (möödetuna skaalal 1 kuni 5, kus 1 oli töölisklass ja 5 kõrgklass), elukoht maal või linnas (1=maa-asula, 2= väikese või keskmise suurusega linn, 3= suur linn).

Riigiseste poliitiliste tegurite mõõtmiseks kasutati järgmisi indikaatoreid Riigikantselei uuringust:

- a) nõustumine väitega, et „Teie arvamus loeb Eestis“ (skaalal 1-4, kus 1 tähendab „ei ole üldse nõus“ ja 4 tähendab „kindlasti nõus“)
- b) usaldus Eesti valitsuse vastu, möödetuna skaalal 1-4, kus 1 tähendab „üldse ei usalda “ ja 4 tähendab „täielikult usaldate“)
- c) usaldus Eesti Riigikogu vastu, möödetuna skaalal 1-4, kus 1 tähendab „üldse ei usalda “ ja 4 tähendab „täielikult usaldate“)
- d) hinnang Eesti elu muutumisele viimastel aastatel (1=muutunud halvemaks, 2= jäänud samaks, 3= muutunud paremaks).

ELi teemalise teadlikkuse mõõtmiseks kasutati järgmist Riigikantselei uuringus sisalduvat küsimust: „Kuivõrd Te olete kursis, millised on Eesti eesmärgid ja huvid Euroopa Liidus?“ Pärast ümberkodeerimist olid vastused möödetud viiepallisel skaalal, kus 1 tähendas, et vastaja ei tunne selle teema vastu huvi ja 5 tähendas, et vastaja on hästi kursis.

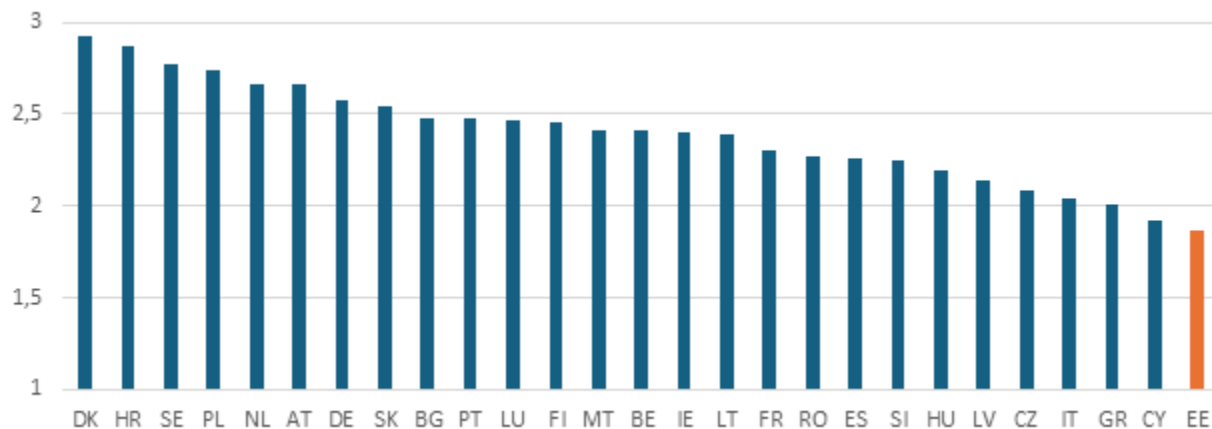
ELi liikmelisusega kaasnevate kasuootuste mõõtmiseks kasutati kolme muutujat Riigikantselei uuringust, mis väljendavad nõustumist väidetega „Eesti liikmesus Euroopa Liidus on üldkokkuvõttes toonud Eestile head,“ „Eesti liikmesus Euroopa Liidus on suurendanud minu ja minu lähedaste heaolu,“ „Liikmesus Euroopa Liidus on aidanud Venemaa agressioonist Ukrainas põhjustatud kriisiga Euroopas paremini hakkama saada.“ Vastused olid möödetud skaalal 1-4, kus 1 tähendas „ei ole üldse nõus“ ja 4 tähendas „kindlasti nõus.“

Euroopa identiteeti mõõdeti Eurobaromeetri uuringu andmetega, kuna Riigikantselei uuring identiteeti puudutavaid muutujaid ei sisaldanud. Valitud sõltumatud muutujad olid lähedustunne Euroopa Liiduga, möödetuna neljapallisel skaalal, kus 1 tähendas „üldse mitte lähedane“ ja 4 tähendas „väga lähedane“ ning samastumine Euroopa Liidu lipuga (1= pigem nõus, 0=pigem ei nõustu).

Tulemused: kirjeldav statistika

Riigikantselei 2023. aasta novembris läbi viidud uuringu andmetel nõustus väitega „Teie arvamus võetakse Euroopa Liidus arvesse“ 31% Eesti elanikest, samas kui 57% ei nõustunud selle väitega ja 12% ei osanud öelda. Väitega „Eesti huve võetakse Euroopa Liidus arvesse“ nõustus 57% vastanutest, 33% ei olnud selle väitega nõus ning 10% ei osanud öelda. Umbes samal ajal (oktoober-november 2023) läbi viidud Eurobaromeetri uuringust selgub, et Eesti kodanike hinnang oma tõhususele oli madalaim kõikide ELi liikmesriikide seas (Joonis 1). Säärane tulemus ei ole juhuslik: Eurobaromeetri andmetel on Eesti selle indikaatori alusel paigutunud viimaste sekka ka näiteks 2024, 2018 ja 2025 aasta sügisel.

Riigikantselei värskema „Suhtumine Euroopa Liitu“ uuringu andmetel on Eesti elanike tajutud tõhusus Euroopa Liidus veelgi langenud. Novembris 2024 kogutud andmed näitavad, et vaid 24% vastanutest uskus, et nende arvamus võetakse Euroopa Liidus arvesse; väitega ei nõustunud 62% vastanutest. Väitega „Eesti huve võetakse Euroopa Liidus arvesse“ nõustus 50% vastanutest, 38% ei olnud sellega nõus ja 12% ei osanud öelda (Riigikantselei 2024).

Joonis 1. Liikmesriikide kodanike hinnang väitele, et nende häält võetakse ELis kuulda

Märkus: Mil määral Te nõustute või ei nõustu järgmiste väidetega: Minu häält võetakse Euroopa Liidus kuulda (ei nõustu üldse, pigem ei nõustu, pigem nõustun, nõustun täielikult). Joonisel on näidatud keskväärtsed mõõdetuna skaalal 1 kuni 4.

Allikas: Eurobaromeeter 100.2 (sügis 2023).

Regressioonanalüüsi tulemused

Selleks, et püstitatud hüpoteeside paikapidavust kontrollida, koostasime rea regressioonmudeleid. Esmalt hindame, kasutades Riigikantselei uuringu andmeid, mil määral sotsiodemograafilised tunnused seletavad variatsioone kahes sõltuvas muutujas, milleks on nõustumine väitega „Teie arvamust võetakse Euroopa Liidus kuulda“ ja nõustumine väitega, et „Eesti huve võetakse Euroopa Liidus arvesse.“ Tabelis 1 on esitatud vähimruutude meetodil läbi viidud regressioonanalüüsi tulemused, mis hõlmavad enamikku Riigikantselei uuringus sisalduvatest sotsiodemograafilistest tunnustest (v.a nominaalsed tunnused nagu geograafiline asukoht ja tööstaatus). Mudel kasutab kaalutud andmeid, et tagada valimi esinduslikkus populatsiooni suhtes.

Mõlemad Tabelis 1 ära toodud regressioonmudelid on statistiliselt olulised (F-statistiku väärtus on oluline tasemel $p < .001$), mis näitab, et vähemalt üks sõltumatutest tunnustest omab statistiliselt olulist mõju sõltuvale muutujale. Kummagi mudeli korrigeeritud R^2 väärtus oli 0.08, mis viitab sellele, et sotsiodemograafilised tunnused seletavad ligikaudu 8% variatsioonist vastavates sõltuvates muutujates.

Mudelis 1 osutus statistiliselt oluliseks kahe tunnuse – rahvuse ja leibkonna sissetuleku – mõju. Rahvus oli binaarne muutuja: vastajad, kes määratlesid end eestlasena, olid muu rahvuse esindajatest enam veendunud (0.47 palli Likerti skaalal, $p < 0.001$), et nende arvamust võetakse Euroopa Liidus kuulda. Sissetuleku mõju oli ootuspäraselt positiivne: kõrgema sissetulekuga inimesed olid madalama sissetulekuga inimestest pisut enam veendunud, et nende arvamust võetakse Euroopa Liidus kuulda. Keskmiselt suurendas ühe astme võrra kõrgemasse sissetulekugruppi paigutumine veendumust, et vastaja arvamusega ELis arvestatakse, 0.11 palli võrra skaalal 1-4 ($p < 0.05$).

Mudel 2 omavad statistiliselt olulist mõju rahvus ($p < 0.01$) ja kodakondsus ($p < 0.001$). Eestlased olid muu rahvuse esindajatest enam veendunud (0.39 palli Likerti skaalal), et Eesti huve võetakse ELis arvesse. Vastupidiselt ootustele hindasid Eesti kodanikud oma tõhusust madalamaks kui muu kodakondsusstaatuselga inimesed (seda mudelis, kus rahvuse ja suhtluskeele mõju on juba arvesse võetud – kui rahvus ja keel mudelist eemaldada, muutub Eesti kodakondsuse mõju positiivseks).

Tabel 1. Sotsiodemograafiliste tunnuste mõju tajutud tõhususele ELis

	<i>sõltuv muutuja</i>	
	Minu arvamust võetakse ELis kuulda (Mudel 1)	Eesti huve võetakse ELis arvesse (Mudel 2)
sugu: mees	-0.074 (0.063)	-0.035 (0.058)
vanus (5 vanusegruppi)	-0.019 (0.026)	0.044 (0.023)
haridus (skaalal 1-3)	0.037 (0.050)	0.070 (0.005)
suhtluskeel: eesti	0.095 (0.143)	0.220 (0.131)
rahvus: eestlane	0.478 ^{***} (0.143)	0.386 ^{**} (0.132)
kodakondsus: Eesti	-0.180 (0.113)	-0.371 ^{***} (0.105)
sissetulek (skaalal 1-3)	0.107 [*] (0.044)	0.003 (0.041)
elukoht: linn	0.051 (0.071)	0.064 (0.067)
konstant	2.64 ^{**} (0.253)	2.27 ^{***} (0.236)
n	773	790
kohandatud R ²	0.08	0.08

Märkus: Tabelis on esitatud regressioonikordajad ja standardvead. * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$
Allikas: Riigikantselei uuring „Suhtumine Euroopa Liitu“ 12/2023

Kokkuvõttes osutus sotsiodemograafiliste tunnuste seletusvõime üllatavalt madalaks. Kontrollimaks, kas mudeli kohandamine parandab mudeli seletusvõimet, tegime kaks muudatust. Esiteks kontrollisime, kas vanuse mõju tajutud tõhususele võib olla mitte-lineaarne. Koostasime eraldi regressioonimudelid, kus viis vanuserühma olid eraldatud binaarseteks muutujateks. Kõigi rühmade regressioonikordajad olid positiivsed, välja arvatud noorim vanuserühm, millel oli kergelt negatiivne mõju. Vanuserühmade mõju sõltuvale tunnusele oli nõrk ja statistiline olulisus piiripealne (ühegi regressioonikordaja p-väärtus ei olnud alla 0.03). Lisaks oli mudeli korrigeeritud R^2 vaid 0.01, mis näitab, et vanuserühmad seletasid ära vaid 1% variatsioonist sõltuvas muutujas. Kokkuvõttes ei leidnud oletus, et vanusel võib olla mitte-lineaarne mõju tajutud tõhususele, kinnitust.

Teiseks kontrollisime oletust, et mitu mudelites sisalduvat muutujat – rahvus, keel, kodakondsus – võivad olla tugevas korrelatsioonis, põhjustades multikollineaarsust. Korrelatsioonimaatriksist selgus, et keele ja rahvuse vahel on tugev korrelatsioon (0.86), samas kui keele ja kodakondsuse korrelatsioon (0.482) ja rahvuse seos kodakondsusega (0.514) olid mõõduka tugevusega. Kui eemaldasime regressioonimudelitest rahvuse tunnuse, muutus keeletunnus statistiliselt olulisemaks, kuid mudeli üldine seletusvõime ei kasvanud, vaid isegi pisut kahanes. Seega on keel ja rahvus kui kaks tugevalt seotud tunnust antud kontekstis statistiliselt üksteisega asendatavad, kuid see, kas mudel hõlmab mõlemat muutujat või vaid ühte neist, praktiliselt ei mõjuta mudeli ennustusvõimet. Seega jääb sotsiodemograafiliste tunnuste mõju tajutud tõhususele madalaks ka peale täiendavaid teste ja mudeli kohandamist.

Suurendamiseks saadud tulemuste usaldusväärsust viisime läbi kordusanalüüsi (Tabel 2), kasutades andmeid Eurobaromeetri 2023. aasta uuringust. Sõltuv muutuja väljendab nõustumist või mitte-nõustumist väitega “Minu häält võetakse Euroopa Liidus kuulda” mõõdetuna neljapallisel skaalal (1= ei nõustu üldse; 4=nõustun täielikult). Mudel hõlmab nelja sõltumatut muutujat: sugu, vanus, sotsiaalmajanduslik klass (mõõdetuna viieastmelisel skaalal töölisklassist kõrgklassini) ja elukoht maal või linnas. Oluline on meeles pidada, et Eurobaromeetri uuring hõlmas üksnes Eesti kodanikke ning ei võimalda teha järeldusi kogu Eesti elanikkonna kohta.

Tabelis 2 esitatud mudel tervikuna on statistiliselt oluline ($p < .001$). Mudeli korrigeeritud R^2 väärtus oli 0.05, mis viitab sellele, et sotsiodemograafilised tunnused seletavad ligikaudu 5% variatsioonist sõltuvas muutujas. Linnalisel elukohal ja kuulumisel kõrgemasse sotsiaalmajanduslikku klassi oli statistiliselt oluline positiivne mõju tajutud tõhususele. See mõju oli siiski nõrk. Selline tulemus kinnitab veelkord, et sotsiodemograafilised tunnused ei võimalda edukalt ennustada inimeste hinnangut sellele, kas nende häält võetakse Euroopa Liidus kuulda.

Tabel 2. Sotsiodemograafiliste tunnuste mõju tajutud tõhususele ELis Eurobaromeetri andmete põhjal

	Minu häält võetakse ELis kuulda
sugu: mees	0.023 (0.060)
vanus (6 vanuserühma)	-0.060 (0.018)
sotsiaalmajanduslik klass	0.187*** (0.032)
Elukoht: maa/linn (1-3)	0.014** (0.036)
konstant	3.662** (0.156)
N	885
kohandatud R ²	0.05

Märkus: Tabelis on esitatud regressioonikordajad ja standardvead. *p<0.05; **p<0.01; ***p<0.001

Allikas: Eurobaromeeter 100.2 (sügis 2023)

Järgmiseks testime seletust, mille kohaselt tajutud tõhusus Euroopa Liidus sõltub eelkõige riigisestest poliitilistest teguritest. Tabelis 3 on esitatud kaks mudelit, mis sisaldavad järgmisi sõltumatuid muutujaid: nõustumine väitega, et vastaja arvamus loeb Eestis (üldse ei ole nõus, pigem ei ole nõus, pigem nõus, kindlasti nõus), usaldus valitsuse ja Riigikogu vastu (üldse ei usalda, pigem ei usalda, pigem usaldan, usaldan täielikult) ning hinnang Eesti elu muutumisele viimastel aastatel (muutunud halvemaks, jäänud samaks, muutunud paremaks).

Mudel 1 (Tabel 3) on statistiliselt oluline ($F(4,825) = 279.8, p < .001$) ja suure seletusjõuga. Korrigeeritud R² oli 0.57, mis viitab sellele, et riigisese poliitikaga seotud tegurid seletasid ligikaudu 57% variatsioonist arvamustes selle kohta, mis määral vastaja häält ELis arvesse võetakse. See on väga tugev tulemus. Neljast sõltumatust muutujast omas statistiliselt olulist mõju kaks – nõustumine väitega, et “minu arvamus loeb Eestis” ja usaldus valitsuse vastu (mõlemad p<0.001). Ühe palli võrra kõrgem usk sellesse, et vastaja hääl Eestis loeb, tõi kaasa keskmiselt 0.6 palli kõrgema hinnangu väitele “minu arvamust võetakse ELis kuulda. Mudelis, kus usaldus valitsuse vastu on arvesse võetud, ei oma Riigikogu usaldamine statistiliselt olulist mõju, kuna valitsuse ja Riigikogu usaldamine on tugevas positiivses korrelatsioonis. Emma-kumma muutuja eemaldamine mudelist ei muuda tulemusi

märkimisväärselt. Kuna tegemist on multikollineaarsusega, tuleks üks muutujatest lõplikult mudelist välja jätta. Valitsuse usaldamine on ELi puudutavate hoiakute seletamisel eeldatavasti suurema seletusjõuga kui Riigikogu usaldamine, arvestades valitsuse keskset rolli Eesti ELi poliitika kujundamisel ja koordineerimisel. Hinnangud Eesti elu muutumisele viimastel aastatel ei oma ($p < 0.05$) statistiliselt olulist mõju.

Tabel 3. Riigiseste poliitiliste tegurite mõju tajutud tõhususele ELis

	<i>sõltuv muutuja</i>	
	Minu arvamust võetakse ELis kuulda (Mudel 1)	Eesti huve võetakse ELis arvesse (Mudel 2)
minu arvamus loeb Eestis	0.595 ^{***} (0.029)	0.410 ^{***} (0.032)
usaldus valitsuse vastu	0.196 ^{***} (0.033)	0.208 ^{***} (0.033)
usaldus Riigikogu vastu	-0.036 (0.033)	
hinnang Eesti elu muutumisele	0.055 (0.031)	0.037 (0.034)
konstant	0.68 (0.856)	0.59 (0.091)
n	825	846
kohandatud R ²	0.57	0.38

Märkus: Tabelis on esitatud regressioonikordajad ja standardvead. * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$

Allikas: Riigikantselei uuring „Suhtumine Euroopa Liitu“ 12/2023

Mudel 2 on tervikuna statistiliselt oluline. Korrigeeritud R² oli 0.38, mis viitab sellele, et siseriikliku poliitikaga seotud tegurid seletavad ära ligikaudu 38% variatsioonist sõltuvas muutujas – s.t. nõustumises või mittenõustumises väitega, et Eesti huve võetakse Euroopa Liidus arvesse. Mudeli seletusjõud on oluliselt suurem kui sotsiodemograafilistel mudelitel, kuid mitte nii tugev kui Tabelis 3 esitatud Mudelil 1. Arvestades tugevat korrelatsiooni valitsuse ja Riigikogu usaldamise vahel, on Riigikogu usaldamine Mudelist 2 välja jäetud. Nõustumine väitega, et “minu arvamus loeb Eestis” ja usaldus valitsuse vastu omasisid taaskord tugevat positiivset mõju (mõlemad tunnused olid statistiliselt olulised nivool $p < 0.001$). Hinnang Eesti elu muutumisele ei omanud statistiliselt olulist mõju sõltuvale muutujale. Arvestades eelöeldut tekib küsimus, millised sotsiodemograafilised tegurid võiksid ennustada valitsuse usaldamist ja nõustumist või mittenõustumist väitega “minu hääl loeb Eestis.” Et

sellele küsimusele vastata, viisime läbi regressioonanalüüsi, milles sõltuvateks muutujateks oli suhestumine väitega "minu arvamus loeb Eestis" ning usaldus valitsuse vastu ning sõltumatuteks muutujateks sugu, vanus, haridus, keel, kodakondsus, sissetulek ja elukoht maal või linnas (vt Tabel 4).

Tabel 4. Sotsiodemograafiliste tegurite mõju tajutud tõhususele Eestis ja valitsuse usaldamisele

	<i>sõltuv muutuja</i>	
	Minu hääl loeb Eestis (Mudel 1)	Valitsuse usaldamine (Mudel 2)
sugu: mees	0.018 (0.058)	-0.097 (0.063)
vanus (5 vanuserühma)	-0.036 (0.023)	-0.050* (0.025)
haridus (1-3)	0.065 (0.043)	0.020 (0.050)
suhtluskeel: eesti	0.603*** (0.074)	0.485*** (0.080)
kodakondsus: Eesti	0.024 (0.099)	-0.270* (0.109)
sissetulek (1-3)	-0.001 (0.001)	0.101* (0.044)
elukoht: linnaline	0.132* (0.067)	0.076 (0.071)
konstant	2.385*** (0.252)	2.529*** (0.255)
n	820	845
kohandatud R ²	0.09	0.05

Märkus: Tabelis on esitatud regressioonikordajad ja standardvead. *p<0.05; **p<0.01; ***p<0.001

Allikas: Riigikantselei uuring „Suhtumine Euroopa Liitu“ 12/2023

Mudelite tulemused peegeldavad varasemaid tulemusi: ka nimetatud sõltuvate muutujate puhul suudavad sotsiodemograafilised tegurid seletada vaid väikese osa variatsioonist sõltuvas muutujas. Tabelis 4 esitatud Mudeli 1 korrigeeritud R² oli 0.09 ja Mudelil 2 kõigest 0.05. Kõige tugevama mõjuga

muutuja mõlemas mudelis oli suhtluskeel: eesti suhtluskeelega vastanud on muu suhtluskeelega elanikest märksa altimad valitsust usaldama ning leidma, et nende hääl Eestis loeb. Valitsuse usaldamist (Vt Tabel 4 Mudel 2) mõjutavad ka vanus (negatiivselt), Eesti kodakondsus (negatiivselt, vähemalt mudelis, kus teised sotsiodemograafilised tunnused on arvesse võetud) ja sissetulek (positiivselt).

Järgmiseks testime hüpoteesi, mille kohaselt hinnang sellele, mil määral indiviidi ja/või Eesti hääl Euroopa Liidus loeb, on seotud teadmistega Euroopa Liidu või Eesti-ELi suhete kohta. Riigikantselei uuringus palutakse vastajal anda hinnang, mil määral ta on kursis Eesti eesmärkide ja huvidega Euroopa Liidus; vastused on mõõdetud neljapallisel skaalal (üldse mitte kursis, pigem ei ole kursis, pigem olen kursis, väga hästi kursis). Antud tunnus on Tabelis 5 esitatud regressioonmudelites sõltumatuks muutujaks. Mõlemad mudelid on statistiliselt olulised; Mudel 1 seletab umbes 15% ja Mudel 2 umbes 10% variatsioonist sõltuvas muutujas. Eesti huvide ja eesmärkidega kursisolemisel on arvestatav, statistiliselt oluline mõju usule, et vastaja häält võetakse ELis kuulda ja et Eesti huve võetakse ELis arvesse (Tabel 5).

Tabel 5. Eesti ELi suunaliste eesmärkide ja huvidega kursisolemise mõju tajutud tõhususele ELis

	<i>sõltuv muutuja</i>	
	Minu arvamust võetakse ELis kuulda (Mudel 1)	Eesti huve võetakse ELis arvesse (Mudel 2)
Kursisolek Eesti eesmärkide ja huvidega Euroopa Liidus	0.260*** (0.033)	0.146*** (0.032)
konstant	2.257*** (0.090)	1.988*** (0.087)
n	853	878
kohandatud R ²	0.07	0.02

Märkus: Tabelis on esitatud regressioonikordajad ja standardvead. *p<0.05; **p<0.01; ***p<0.001

Allikas: Riigikantselei uuring „Suhtumine Euroopa Liitu“ 12/2023

Järgmiseks testime hüpoteesi, et tajutud tõhusus Euroopa Liidus on seotud subjektiivsete hinnangutega selle kohta, mis määral vastaja, tema lähedased või laiem kogukond on Euroopa Liitu kuulumisest kasu saanud. Hüpoteesi testimiseks koostasime mudeli, mis sisaldab kolme binaarset sõltumatut muutujat, mis väljendavad nõustumist väidetega, et liikmesus Euroopa Liidus on 1) üldkokkuvõttes toonud Eestile head, 2) on suurendanud vastaja ja tema lähedaste heaolu ja 3) on aidanud Venemaa agressioonist Ukrainas põhjustatud kriisiga Euroopas paremini hakkama saada. Tulemused on esitatud Tabelis 6.

Tabel 6. ELi liikmelisusega seonduvate kasuhinnangute mõju tajutud tõhususele ELis

	<i>sõltuv muutuja</i>	
	Minu arvamust võetakse ELis kuulda (Mudel 1)	Eesti huve võetakse ELis arvesse (Mudel 2)
ELi kuulumine on toonud Eestile head	0.106** (0.043)	0.290*** (0.039)
ELi kuulumine on suurendanud minu ja lähedaste heaolu	0.237*** (0.040)	0.102*** (0.036)
ELi kuulumine on aidanud Venemaa põhjustatud kriisiga paremini hakkama saada	0.324*** (0.033)	0.302*** (0.030)
konstant	1.445*** (0.068)	0.929*** (0.061)
n	759	786
kohandatud R ²	0.41	0.44

Märkus: Tabelis on esitatud regressioonikordajad ja standardvead. *p<0.05; **p<0.01; ***p<0.001

Allikas: Riigikantselei uuring „Suhtumine Euroopa Liitu“ 12/2023

Mõlemad Tabelis 6 esitatud mudelid on statistiliselt olulised. Mudel 1 korrigeeritud R² oli 0.41, mis viitab sellele, et ELi liikmelisusega seotud kasuhinnangud seletasid ligikaudu 41% variatsioonist vastajate uskumuses, et nende häält võetakse ELis kuulda. Mudel 2 vastav näitaja oli 0.44.

Kõik kolm sõltumatut muutujat omasid mõlemas mudelis statistiliselt olulist positiivset mõju. Esimeses mudelis olid eriti tugeva mõjuga hinnang sellele, kas ELi kuulumine on aidanud Venemaa poolt põhjustatud kriisiga paremini hakkama saada (positiivne hinnang tõi kaasa keskmiselt 0.32 palli võrra kõrgema skoori neljapallisel skaalal, mis väljendas uskumust, et vastaja arvamus ELis arvestatakse. Ka nõustumine väitega, et ELi kuulumine on suurendanud vastaja ja tema lähedaste heaolu, omas esimeses mudelis tugevat positiivset mõju sõltuvale muutujale (vt Tabel 6). Mudel 2, kus sõltuvaks muutujaks oli nõustumine väitega, et Eesti huve võetakse ELis arvesse, omas enda ja lähedaste heaolule keskenduv muutuja nõrgemat mõju, samas kui Vene-Ukraina sõjaga ja üldise liikmelisusest saadava kasuga seotud muutujate mõju oli tugevam (Tabel 6). Kokkuvõttes leidis hüpotees, mille kohaselt tajutud tõhusus on seotud hinnangutega ELi liikmelisusest saadavale kasule, kinnitust.

Järgmiseks testimise hüpoteesi, mis keskendub identiteediga seotud muutujatele. Kuna Riigikantselei uuring ei sisaldanud identiteediga seotud küsimusi, hindasime identiteedi mõju ainult Eurobaromeetri andmete põhjal. Tabelis 7 esitatud mudelis on sõltuvaks muutujaks nõustumine või mittenõustumine väitega, et „minu häält võetakse ELis kuulda.“ Sõltumatuteks muutujateks on lähedustunne ELi suhtes ja samastumine ELi lipuga. Mudel tervikuna on statistiliselt oluline ning selle korrigeeritud R^2 oli 0.08, mis viitab sellele, et identiteediga seotud muutujad seletasid Eurobaromeetri andmestikus ligikaudu 8% variatsioonist sõltuvas muutujas. Kuigi nii ELiga lähedustunde tundmine kui ka ELi lipuga samastamine on positiivses seoses tõhususega ELis, on identiteediküsimustel siiski kokkuvõttes väga piiratud mõju inimese usule, et tema häält ELis kuulda võetakse.

Tabel 7. Identiteediga seotud muutujate mõju tajutud tõhususele ELis

	Minu häält võetakse ELis kuulda
Lähedustunne ELiga	0.143*** (0.028)
Samastumine ELi lipuga	0.246*** (0.037)
Konstant	2.682 (0.090)
N	1000
kohandatud R^2	0.08

Märkus: Tabelis on esitatud regressioonikordajad ja standardvead. * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$ Allikas: Eurobaromeeter 100.2 (sügis 2023)

Eeltoodud statistilise analüüsi peamised tulemused on järgmised:

- sotsiodemograafilised tunnused seletavad ära vaid väga väikese osa variatsioonist tajutud tõhususes ELi suhtes;
- viie võimaliku seletuse hulgas omab riigisisestele poliitilistele teguritele keskenduv lähenemine kõige suuremat seletusjõudu;
- teised lähenemised, sh need, mis keskenduvad liikmelisusest saadavale kasule, võivad suurendada mudeli seletusvõimet.

Järgmiseks loome mudeli, mis on üles ehitatud eesmärgiga saavutada kõige suurem võimalik prognoosivõime, kasutades varem esitatud mudelite kõige olulisemaid muutujad. Mudel põhineb Riigikantselei uuringu andmetel – seega ei ole võimalik kaasata identiteedimuutujaid Eurobaromeetri andmestikust. Tabelis 8 on esitatud kaks mudelit. Mõlemad on statistiliselt olulised ja omavad arvestatavat seletusvõimet: Mudel 1 seletab ligikaudu 58% ja Mudel 2 51% variatsioonist sõltuvas

muutujas. Samas on Mudeli 1 seletusvõime vaid ühe protsendipunkti võrra parem kui Tabelis 3 esitatud riigisestele poliitilistele teguritele keskenduval mudelil. See näitab, et vaid kahe muutujaga mudel – minu hääl loeb Eestis ja valitsuse usaldamine – omab praktiliselt sama head seletusvõimet kui Tabelis 8 esitatud koondmudel (Mudel 1).

Koondmudeli tulemused kinnitavad veelkord, et sotsiodemograafiliste tunnuste mõju on väga piiratud. Kui muud hoiakulised tegurid (riigisese poliitikaga seotud hoiakud, hinnangud ELi liikmelisusest kasusaamisele) on arvesse võetud, muutub sotsiodemograafiliste tunnuste mõju statistiliselt mitte-oluliseks. Erandina on nõrk statistiliselt oluline positiivne mõju leibkonna sissetulekul ($p < 0.05$).

Huvitav, kuigi mitte üllatav tulemus on see, et koondmudeli (Mudel 1 Tabelis 8) seletusvõime ei paranenud märkimisväärselt võrreldes kõige paremini toimiva lähenemisega – riigisese poliitika mudeliga (Tabel 3). Isegi kui lisada muutujaid teisest üsna tugevast mudelist (kasuhinnangute mudel), ei kasvanud mudeli üldine seletusvõime märkimisväärselt. See näitab, et kuigi üksikud sõltumatud muutujad võivad eraldiseisvates mudelites olulisi variatsioone seletada, siis kombineerituna nad ilmselt kattuvad ja kirjeldavad samu variatsiooniosi. Praktiliselt oleks prognoosiva mudelina lihtsam kasutada siseriikliku poliitika mudelit kui Tabelis 8 esitatud koondmudelit. Mudel 2 annab ligilähedaselt sama tulemuse: neli statistiliselt olulist muutujat pärinevad siseriikliku poliitika ja utilitaarse lähenemise mudelitest, sotsiodemograafilised tunnused ei oma statistiliselt olulist mõju.

Kokkuvõttes kinnitavad regressioonanalüüsi tulemused hüpoteese H9 ja H10, mis seostasid tajutud tõhususe usaldusega riigi institutsioonide vastu ning veendumusega, et indiviidi hääl oma riigis loeb. Samas on oluline rõhutada, et ELi-alase omatunde muutumine ajas ei ole taandata valitsuse toetuse dünaamikale: usaldus valitsuse vastu seletab vaid osa variatsioonist tajutud tõhususes ning indiviiditasandil leitud seosed ei ole üle kantavad riigi tasandile. Samuti leidis kinnitust H13, mis seostas tõhususe liikmelisusest saadava kasu ootustega. Hüpoteesid H4 (sissetulek), H5 (linnaline elukoht), H6 (rahvus: eestlane), H7 (suhtluskeel: eesti), H12 (teadmised ELi kohta) ja H14 (Euroopa identiteet) leidsid osalist kinnitust: nimetatud muutujate mõju oli nõrk ning sõltus mudeli spetsifikatsioonist ja sellest, kas kasutati Riigikantselei uuringu või Eurobaromeetri andmeid.

Tabel 8. Koondmudel: indiviiditasandi muutujate mõju tajutud tõhususele ELis

	<i>sõltuv muutuja</i>	
	Minu arvamust võetakse ELis kuulda (Mudel 1)	Eesti huve võetakse ELis arvesse (Mudel 2)
minu arvamus loeb Eestis	0.444 ^{***} (0.033)	0.249 ^{***} (0.032)
valitsuse usaldamine	0.124 ^{***} (0.031)	0.079 ^{**} (0.030)
kursisolek Eesti eesmärkide ja huvidega ELis	0.076 ^{**} (0.027)	-0.000 (0.030)
ELi kuulumine on toonud Eestile head		0.276 ^{***} (0.034)
ELi kuulumine on suurendanud minu ja lähedaste heaolu	0.065 [*] (0.033)	
ELi kuulumine on aidanud Venemaa põhjustatud kriisiga paremini hakkama saada	0.196 ^{***} (0.032)	0.217 ^{***} (0.034)
rahvus: eestlane	-0.046 (0.055)	0.051 (0.060)
Sissetulek	0.012 [*] (0.030)	
kodakondsus: Eesti		-0.102 (0.081)
Konstant	0.624 ^{***} (0.127)	0.528 ^{***} (0.114)
n	660	768
kohandatud R ²	0.58	0.51

Märkus: Tabelis on esitatud regressioonikordajad ja standardvead. *p<0.05; **p<0.01; ***p<0.001
Allikas: Riigikantselei uuring „Suhtumine Euroopa Liitu“ 12/2023

Kokkuvõte ja vastused uurimisküsimustele

Statistilise analüüsi eesmärk oli vastata kahele peamisele lähteülesandes püstitatud küsimusele: 1) Kuidas seletavad inimeste ELi alaseid hoiakuid, sh omatunnet erinevad sotsiaalmajanduslikud taustategurid, aga ka teised võimalikud tegurid (nt nõrk ELi alane omatunne on seotud nõrga omatundega oma riigi suhtes)? 2) Millised on kõige nõrgema ELi alase omatundega elanikkonna rühmad ja mis neid iseloomustab?

Uurimisküsimustele vastamiseks viisime läbi statistilise analüüsi, mis kasutas küsitlusandmeid Riigikantselei uuringust „Suhtumine Euroopa Liitu 12/2023,” mille andmed koguti novembris 2023 ja Eurobaromeetri andmeid samast perioodist (oktoober-november 2023). Kasutada olevad andmed võimaldasid keskenduda omatunde ühele dimensioonile – tajutud tõhususele ja seda mõjutavatele teguritele.

Tulemused näitavad, et sotsiodemograafiliste tunnuste mõju tajutud tõhususele ELis (nõustumine väidetega “minu arvamust võetakse ELis kuulda” ja “Eesti huve võetakse ELis arvesse”) on väga nõrk. Eestlased on vene emakeelega elanikest pisut altimad nõustuma väitega, et nende arvamust võetakse Euroopa Liidus kuulda ja et Eesti huve võetakse ELis arvesse. Ka sissetulekul on nõrk positiivne mõju: kõrgema sissetulekuga inimesed olid madalama sissetulekuga inimestest pisut enam veendunud, et nende arvamust võetakse Euroopa Liidus kuulda. Muud sotsiaalmajanduslikud tegurid (sugu, vanus, haridus, elukoht maal või linnas) ei mõjuta omatunnet ELi suhtes. Kodakondsus on nii tugevalt seotud peamise keele ja rahvusega, et selle muutuja mõju sõltub mudeli spetsifikatsioonist.

Kui kaasata mudelisse hoiakulised tegurid, nagu usaldus riigiinstitutsioonide vastu ja tajutud poliitiline tõhusus riigi tasandil (st tunne, et “minu hääl loeb Eestis”), muutub sotsiaalmajanduslike tunnuste mõju ELi-alasele omatundele statistiliselt mitteoluliseks (vaid leibkonna sissetulekul on nõrk positiivne mõju). Valitsuse usaldamine ja veendumus, et vastaja hääl Eestis loeb, omavad tugevat positiivset mõju tajutud tõhususele Euroopa Liidu suhtes. Samuti näitavad tulemused, et omatunne ELi suhtes on seotud hinnangutega sellele, kas vastaja, tema lähedased ja laiem kogukond on ELi kuulumisest kasu saanud. Eesti elanikud, kes usuvad, et liikmesus ELis on toonud Eestile head, on suurendanud vastaja ja tema lähedaste heaolu ning on aidanud Venemaa agressioonist Ukrainas põhjustatud kriisiga Euroopas paremini hakkama saada, on teistest veendunud, et nende arvamust võetakse Euroopa Liidus kuulda ja et Eesti huve võetakse ELis arvesse. Need tulemused viitavad sellele, et ELi-suunalise tõhususe omatundekujunemisel mängivad peamist rolli mitte inimeste objektiivsed sotsiaalmajanduslikud taustatingimused, vaid nende subjektiivsed hinnangud oma rollile ja mõjukusele riigisisises poliitikas, usaldus institutsioonide vastu ning see, kas nad usuvad, et ELi kuulumine on toonud kasu.

Kõige nõrgema ELi alase omatundega rühmad on seega need, kellel on madal tõhususe tunne ka riigi tasandil – nad ei usu, et nende hääl Eestis loeb, ega usalda valitsust. Samuti on nendel inimestel vähem lootust või usku, et EL liikmelisus toob kasu. Nõrk omatunne ELi suhtes võib seega olla seotud laiem poliitilise võõrandumisega ja madala hinnanguga oma võimele poliitikat mõjutada. Hiljutine OECD võrdlev uuring avalike institutsioonide usaldamise kohta näitab, et kuigi usaldus valitsuse vastu on Eestis umbes sama kõrge, kui OECD riikide hulgas keskmiselt, on meil teiste uuritud riikidega võrreldes eriti kõrge nende elanike osakaal, kes ei usu, et rahvas saab mõjutada seda, mida valitsus teeb; samuti on Eestis teistest uuritud riikidest enam neid elanikke, kes ei usu, et valitsus on vastuvõtlik kodanike arvamustele (OECD 2024).

Kokkuvõttes ei eristu madala omatundega rühmad selgelt vanuse, soo, elukoha tüübi, rahvuse ega haridustaseme järgi – neid iseloomustab pigem madal usaldus valitsuse vastu, vähene usk enda võimesse poliitikat mõjutada ning kahtlused selles osas, kas Eesti on ELi liikmesusest kasu saanud. Seetõttu peaks ELi-alase omatunde tugevdamise strateegia olema suunatud mitte niivõrd spetsiifilistele sotsiaalmajanduslikele sihtrühmadele, vaid toetuma laiemale tegevuskavale, mis on suunatud sellele, et suurendada elanike veendumust, et valitsus ja teised riigi tasandi institutsioonid nende arvamusega arvestavad. Samuti aitaks ELi-alast omatunnet suurendada kommunikatsioon, mis tõstab teadlikkust kasust, mida ELi kuulumine Eestile toonud on.

3. FOKUSGRUPIUURING

Eesmärk ja uurimisküsimused

Fookusgrupiuringu eesmärk on paremini mõista, mis iseloomustab nõrga ELi-alase omatundega elanikkonna rühmasid, kuidas nad ELi näevad ja mis on nõrga ELi-alase omatunde põhjused neis rühmades. Fookusgrupid moodustati kvantitatiivse uuringu tulemustest lähtuvalt: neisse kutsuti osalema nõrga ELi-alase omatundega inimesed, kes ei usalda Eesti poliitilisi institutsioone ja usu, et nende hääl Eestis loeb. Fookusgrupiuring vastab järgmistele lähteülesandes püstitatud küsimustele:

- 1) Mis iseloomustab nõrga ELi-alase omatundega elanikkonna rühmasid?
- 2) Mis on erinevates elanikkonna rühmades nõrga omatunde põhjused?
- 3) Millised ELiga seonduvad teemad erinevaid sihtrühmi (nõrga ELi-alase omatundega inimesed) enim kõnetavad?

Fookusgrupiuringud on ELi uuringutes levinud uurimismeetod,² mis võimaldab mõista hoiakute kujunemise intersubjektiivset protsessi ning on sobilik omatunde kujunemise põhjuste väljaselgitamiseks huvipakkuvates ühiskonnagruppides. Käesolev peatükk annab ülevaate uuringu ajakavast, eetilistest aspektidest, meetodikast (fookusgruppide moodustamine, andmete kogumise ja analüüsi meetodid) ning fookusgrupiuringu tulemustest.

Uuringu ajakava ja eetikakomitee kooskõlastus

Kvalitatiivse uuringu kavandamist alustati 2024. aasta novembrikuus dokumentide ettevalmistamisega Tartu Ülikooli eetikakomiteele. 2025. aasta veebruarikuus viidi läbi fookusgrupi moderaatori juhendi testimine. Tulemustest johtuvalt korrigeeriti ja täiendati rühmaintervjuu juhendit ning intervjuuküsimusi. 2025 märtsi alguses esitati TÜ eetikakomiteele järgmised dokumendid:

- (1) uurimistöö avaldus (sh värbamisstrateegia ja andmekaitse meetmed);
- (2) uuringu kutse ja muud osalejate värbamiseks kasutatavad materjalid (vt Lisa 4);
- (3) informeerimise ja teadliku nõusoleku vorm (vt Lisa 3);
- (4) fookusgrupi moderaatori juhend koos intervjuuküsimustega (vt Lisa 2).

Tartu Ülikooli eetikakomitee andis uuringule kooskõlastuse 17. märtsil 2025 (vt Lisa 5).

---

² Vt lähemalt Duchesne, S., Frazer, E., Haegel, F., ja Van Ingelgom, V. (2013). *Citizens' reactions to European integration compared: Overlooking Europe*. Houndmills: Palgrave MacMillan.; Van Ingelgom, V. (2014). *Integrating indifference. A comparative, qualitative and quantitative approach to the legitimacy of European integration*. Colchester: ECPR Press.; Bruter, M. (2005). On what it means to 'be European': Making citizens talk about 'Europe' and 'Europeanness'. In *Citizens of Europe?*. Palgrave Macmillan, London.; White, J. (2011). *Political allegiance after European integration*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Märtsis ja aprillis värvati uuringusse osalejaid ning moodustati fookusgrupid. Mai lõpus ja juuni alguses viidi läbi seitse fookusgrupiarutelu Tallinnas, Tartus ja Narvas ning neli personaalset intervjuud osalejatega, kes eelistasid grupiarutelule neljasilmavestlust. Neli fookusgrupiarutelu ja kolm intervjuud toimusid eesti keeles, kolm rühmaarutelu ja üks intervjuu vene keeles. Juunis toimus arutelude ja intervjuude transkribeerimine, kodeerimine ja analüüs.

Metoodika

Järgnevad osad annavad ülevaate fookusgruppide moodustamisest ja andmekogumise ja -analüüsi meetoditest.

Fookusgruppide moodustamine ja osalejate värbamine

Poolstruktureeritud rühmaintervjuudesse kaasati täisealised Eesti elanikud lähtuvalt eesmärgipärase valimivõtu strateegiast. Kombineeritud meetoditega uurimisdiseinis kasutatakse fookusgrupivestlusi n-ö mikroskoobina³ eelnevalt analüüsitud küsitlusuuringu tulemuste detailsemaks mõistmiseks. See tähendab, et kvantitatiivne uuring võimaldas tuvastada antud uurimistöö seisukohalt relevantseid üldkogumi segmendid, millest lähtuti fookusgruppide moodustamisel. Valiku aluseks on statistilise analüüsi käigus selgunud rühmad, mille alusel hinnati, milliseid gruppe kvalitatiivses uuringus põhjalikumalt uurida ja milliseid mitte.

Küsitlusandmete statistiline analüüs näitas, et demograafilised tunnused seletasid ELi alast omatunnet väga vähesel määral, samas kui riigisisese poliitikaga seotud hoiakud avaldavad omatunde märksa suuremat mõju. Regressioonanalüüs näitas, et usaldus Vabariigi valitsuse ja Riigikogu vastu, nõustumine või mittenõustumine väitega "minu hääl loeb Eestis" ning hinnang Eesti elule tervikuna seletasid ära 57% variatsioonist hinnangutes selle kohta, kas vastaja "arvamust võetakse ELis kuulda" ja 38% variatsioonist hinnangutes sellele, kas "Eesti huve võetakse ELis arvesse." Suunatud väljavõtustrateegiaks oli seega leida üles huvipakkuvate hoiakuliste tunnustega inimesed.

Fookusgruppide moodustamisel keskenduti üldkogumi kategooriatele, kus on vaadeldavad madalad näitajad järgnevate tunnuste lõikes: (1) *Teie arvamus loeb Eestis*, (2) *usaldus institutsioonide vastu (Vabariigi valitsus ja Riigikogu)* ja (3) *hinnang Eesti elule tervikuna*. Teisisõnu kutsuti rühmaintervjuudele inimesed, kes ei usalda valitsust ja Riigikogu, ei usu, et nende hääl Eestis loeb ja kes usuvad, et Eesti elu on viimastel aastatel muutunud halvemaks. Lisaks võeti arvesse rahvust ja suhtluskeelt. Arvesse võeti ka seda, et andmeanalüüs asula suuruse ja tüüpide lõikes statistilist erinevust ei tuvastanud ning regionaalseid fookuseid selle pinnalt tuletada ei saa. Selle taustateadmisega võeti eesmärgiks (1) viia fookusgrupid läbi Eesti kolmes suurimas linnas (Tallinn, Tartu, Narva) ja (2) modereerida rühmavestlusi nii eesti kui ka vene keeles.

Nendele parameetritele tuginedes sisustati kvalitatiivsele uuringule suunatud valiku strateegia, mis hõlmas järgmisi elemente. Avalik teave uuringu toimumise kohta ilmus Johan Skytte poliitikauuringute instituudi veebilehel ja sotsiaalmeedias (vt Lisa 6). Osalejate värbamisel kasutati Facebooki sotsiaalmeediaturundust – loodi veebiküsitlus, mida jagati eesti- ja venekeelsetele kasutajatele tasustatud reklaami toel. Lühike veebiküsitlus, mis kutsus inimesi väljendama arvamusi Euroopa Liidu ja Eesti eluolu teemadel (vt täpsemalt allpool), võimaldas vastajatel jätta kontaktid (telefon või

---

³ Vt Van Ingelgom 2014, 81.

meiliaadress), kui nad olid valmis Euroopa Liidu omatundega seotud teemadel uurijatega pikemalt rääkima. Selliselt moodustus iseselekteeruv valim inimestest, keda kõnetas uuringu teema ning kes olid nõus sel teemal pikemalt rääkima. Iseselekteeruva valimi kitsaskohaks on valimi potentsiaalne kallutatus – osalemissoovi võivad avaldada pigem uuritavad, kellel on tugevamad negatiivsed või positiivsed tundmused teemaga seoses, mistõttu võib ka analüüs peegeldada pigem äärmuslikke vaateid kui „keskmise inimese“ arvamust. Kallutatus võib väljenduda ka muude tunnuste lõikes, nt vanus või sugu. Meedium, mille vahendusel uuritavaid värvati, määratleb vastajate profiili, st küsitluskutset ei näinud Facebooki mitte kasutavad inimesed. Kuna kvalitatiivne lähenemine ei taotle üldistatavust elanikkonnale, sobis uurijate hinnangul iseselekteeruv valim mittetöenäosusliku valimivõtutehnikana uuritavate värbamiseks hästi – see võimaldas kiirelt ja paindlikult koguda suure hulga kontakte, kellele edastada kutse osaleda rühmaintervjudes.

Veebiküsitlus loodi platvormil Limesurvey ja see sisaldas järgmisi küsimusi: 1) *Soovin küsitlusele vastata: [eesti keeles; vene keeles];* 2) *Palun hinnake, mil määral Teie nõustute järgmise väitega: Teie arvamus loeb Eestis. [Kindlasti nõus; Pigem nõus; Pigem ei ole nõus; Ei ole üldse nõus; Ei oska öelda];* 3) *Kuivõrd Te usaldate järgnevat institutsiooni...[Eesti Valitsus; Eesti Riigikogu]? [Täielikult usaldate; Pigem usaldate; Pigem ei usalda; Üldse ei usalda; Ei oska öelda];* 4) *Kui Teie hindate Eesti elu tervikuna, siis kas viimastel aastatel on asjad Teie hinnangul ... ? [Muutunud paremaks; Muutunud halvemaks; Jäänud samaks; Ei oska öelda];* 5) *Palun märkige oma rahvus. [eestlane; venelane; muu (avatud vastus)] (mittekohustuslik küsimus);* 6) *Palun märkige oma vanus täisaastates [avatud vastus] (mittekohustuslik küsimus);* 7) *Kui olete nõus osalema intervjuus, lisage siia palun oma kontakt (telefon või meiliaadress.) [Avatud vastus].*

Sotsiaalmeediatuurunduse tulemusel jõudis uuringukutse tuhandete Eesti elanikeni. Veebiküsitluse täitmist alustas 2673 inimest. 2064 inimest vastas kõikidele küsimustele. Vastanuid, kes vastasid otsitavatele parameetritele (ei usu, et nende hääl Eestis loeb; ei usalda valitsust ja Riigikogu; leiavad, et Eesti elu on muutunud halvemaks) ja jätsid uurijatele oma kontaktid, kogunes 350 (sh 78 vene emakeelega osalejat). Kõigi nendega kontakteeruti individuaalselt, paljudel juhtudel nii e-kirja kui telefoni teel, ning nad kutsuti osalema fookusgruppiumingus (Lisa 4). Valdavalt on tegemist keskealiste ja vanemate inimestega, noored olid oluliselt vähemaltid oma kontakte jätma.

Moodustati rühmad tuginedes väljavõtustrategias täpsustatud kategooriatele (ei usu, et nende hääl Eestis loeb; ei usalda valitsust ja Riigikogu; leiavad, et Eesti elu on muutunud halvemaks). Igasse rühma kutsuti 4-8 osalejat. Kokku viidi läbi seitse fookusgruppi (näost-näku kohtumistena Tallinnas, Tartus ja Narvas). Neli vestlust toimusid eesti ja kolm vene keeles. Iga rühm koosnes 3 kuni 8 osalejast ning vestluste kestus varieerus 66 minutist kuni 1 tunni ja 58 minutini (Tabel 9).

Tabel 9. Põhiteave läbiviidud fookusgruppide kohta

fookusgrupi number	Kuupäev	toimumispaik	keel	osalejate arv ja sugu	audiosalvestuse kestus
FG1	22. mai 2025	Tartu	eesti	neli meest	1 tund 52 minutit
FG2	22. mai 2025	Tartu	eesti	kolm meest	1 tund 43 minutit
FG3	23. mai 2025	Tallinn	eesti	kaks meest ja üks naine	1 tund 27 minutit
FG4	23. mai 2025	Tallinn	eesti	üks mees ja kaks naist	1 tund 32 minutit
FG5	2. juuni 2025	Tallinn	vene	kolm meest ja viis naist	1 tund 48 minutit
FG6	3. juuni 2025	Narva	vene	üks mees ja kolm naist	1 tund 6 minutit
FG7	9. juuni 2025	Tallinn	vene	viis meest ja kolm naist	1 tund 58 minutit

Lisaks fookusgruppidele toimus neli personaalset intervjuud osalejatega, kes elavad Eesti äärealadel ja ei pidanud võimalikuks Tallinnasse, Tartusse või Narva kohale sõita või kes eelistasid kohtuda uurijaga nelja silma all, selmet osaleda grupiarutelus. Personaalsed intervjuud viidi läbi nooremate vastajatega ja ühe erandiga toimusid need veebi teel (vt Tabel 10).

Tabel 10. Põhiteave läbiviidud personaalsete intervjuude kohta

intervjuu number	kuupäev	formaad	keel	osaleja sugu	kestus
PI1	28. mai 2025	veebis	eesti	naine	28 minutit
PI2	29. mai 2025	veebis	eesti	mees	38 minutit
PI3	30. mai 2025	veebis	eesti	mees	35 minutit
PI4	4. juuni 2025	näost-näku (Tartus)	vene	mees	1 tund 35 minutit

Andmete kogumine ja talletamine

Fookusgrupid viidi läbi näost-näku formaadis privaatsust tagavates ruumides eesti või vene keeles. Iga grupivestlust juhtis moderaator (uurimisrühma liige), kes lähtus eelnevalt koostatud moderaatori juhendist (vt Lisa 2). Venekeelseid fookusgrupe modereeris vene emakeelega uurimisrühma liige. Juhend kätkeb endas poolstruktureeritud intervjuu kava, mis sisaldab vestluse juhtimiseks kasutatavaid teemaplokke, mis vastasid psühholoogilise omatunde viiele komponendile: tõhusus, identiteet või enesetaju, kuuluvustunne, vastutustunne ja territoriaalsus. Igas ploki sisalduvad küsimused olid formuleeritud viisil, mis suunasid arutelu osalejate isiklike kogemuste ja arusaamade poole, andes samas võimaluse tuua esile ühiskondlikke ja poliitilisi kontekste. Moderaatori roll oli toetav ja suunav, eesmärgiga tagada, et kõik grupiliikmed saaksid oma arvamusi väljendada. Intervjuude pikkuseks oli planeeritud 90 minutit, tegelikkuses varieerus arutelude pikkus 66 minutist kahe tunnini.

Andmete talletamiseks rühmaintervjuud audiosalvestati (osalejate nõusolekul) ja transkribeeriti. Enne rühmaintervjuud viidi kõigi uuringus osalejatega läbi informeerimise ja teadliku nõusoleku protseduur, milles käigus selgitati uurimuse eesmärke, kogutavate andmete kasutamist ja uuritavate õigusi. Enne grupivestlust paluti osalistel allkirjastada teadliku nõusoleku vorm (Lisa 3). Audiosalvestisi ja transkriptsioone hoitakse elektroonselt Tartu Ülikooli parooliga turvatud serveris ja nõusoleku lehti

Tartu Ülikooli Johan Skytte poliitikauuringute instituudis lukustatud kapis, millele on ligipääs vaid uuringu läbiviijatel. Andmed talletati tagasikodeerimist võimaldaval kujul, kasutades pseudonüümimise tehnikat. Kõik isiku otsest või kaudset identifitseerimist võimaldavad andmed asendati pseudonüümiga, st identifikaatorid asendati määratud järjestuse alusel genereeritud numbritega. Andmete analüüsimisel ja teadustöö tulemuste esitamisel pöörati tähelepanu sellele, et uuringus osalenud isikud ei oleks ei otseselt ega kaudselt tuvastatavad. Koodivõtit, mis võimaldab isikute reidentifitseerimist, hoitakse elektroonselt Tartu Ülikooli parooliga turvatud serveris, millele on ligipääs vaid uuringu läbiviijatel. Intervjuude salvestised, transkriptsioonid, koodivõti ja nõusoleku lehed hävitatakse hiljemalt 10 tööpäeva pärast töö üleandmise-vastuvõtmise akti allkirjastamist.

Andmete analüüs

Intervjuuandmete analüüsiks kasutati kvalitatiivset kodeerimist ja temaatilist analüüsi.⁴ Analüüsiprotseduur hõlmab endas kaht ringi kodeerimist. Alustati avatud kodeerimisega, mille abil kaardistati kõik võimalikud andmetes esinevad omatunnet seletavad tegurid. Kodeerimise teises etapis tuvastati omatunnet seletavate tegurite mustrid ning moodustati kontseptuaalsed kategooriad, mis tuginesid teoreetilises osas väljatoodud omatunde dimensioonidele. Kodeerimisel kombineeriti deduktiivset ja induktiivset lähenemist – kodeerimisraami aluseks olid teoorial põhinevad omatunde dimensioonid. Andmeanalüüsi usaldusväärsus põhineb uurimisraja talletamisel. Selleks töötati välja kodeerimisraam, rühmitades sarnase sisuga laused või fraasid koodiks. Kodeerimisraam ja kodeerimistulemused on esitatud käesoleva aruande lisas (Lisad 7, 8, 9). Iga rühmaarutelu või intervjuud kodeeris üks kodeerija, kuid keeruliste, küsimusttekitavate fraaside korral konsulteerisid meeskonna liikmed omavahel. Analüüsi tulemusena selgusid huvipakkuvate sihtrühmade ELI-alast omatunnet puudutavate teemade klastrid, mis aitavad paremini nende hoiakuid mõista ja seletada. Andmete analüüsimisel ja teadustöö tulemuste esitamisel pöörati suurt tähelepanu sellele, et uuringus osalenud isikud ei oleks ei otseselt ega kaudselt tuvastatavad (nt välditi kordumatuid kvaasiidentifikaatorite kombinatsioone).

Fookusgrupiuuringu tulemused

Tulemused on esitatud viie alajaotusena, mis hõlmavad omatunde viit komponenti – tõhusust, identiteeti, kuuluvustunnet, vastutustunnet ja territoriaalsust.

Tajutud tõhusus

Eestikeelsetes rühmaintervjuudes osalenud uuritavad jagasid tundmust, et nad ei saa Euroopa Liidu otsustusprotsesse mõjutada. Tajutud tõhusust mõjutasid uuritavate vastuste põhjal hinnang osaluskanalite olemasolule ja efektiivsusele, usaldus poliitikute, sh iseäranis Eesti poliitikute vastu, ning rahulolematust Eesti poliitilise ja valitsemisüsteemi toimimisega (vt kodeerimise koondtulemused Lisas 8).

---

⁴ Vt lähemalt Saldana, J. (2021). *The coding manual for qualitative researchers*. Los Angeles: SAGE. Gibbs, G. R. (2007). *Analyzing qualitative data*. Los Angeles: Sage.; Flick, U. (2014). *An introduction to qualitative research*. Los Angeles: Sage., 420-428.; Terry, G. ja N. Hayfield (2021). *Essentials of thematic analysis*. Washington DC: American Psychological Association.

Rääkides viisidest, kuidas tavakodanikud saavad Euroopa Liidu poliitikat mõjutada, mainisid vastajad valimistel osalemist. Sealjuures ei pidanud nad silmas üksnes Euroopa Parlamendi valimisi, vaid ka Riigikogu valimisi – uuritavate jaoks on riigi valitsuse esindajad ELi poliitikate elluviijad Eestis ning ühtlasi Eesti huvide kommunikeerijad Euroopa Liidu tasandil. Usk sellesse, et inimeste hääl valimistel loeb, oli madal. Jõuetusetunnet seostati ELi otsustussüsteemi olemusega. Näiteks kritiseeriti parteipoliitikat, mis killustab Eesti hääle Euroopa Parlamendis, ning rõhutati suurte ja väikeste liikmesriikide ebavõrdset esindatust, mistõttu valitud esindajatel on keeruline Eesti inimeste seisukohalt olulisi poliitikaid mõjutada. Osalejad kritiseerisid Eesti poliitikakujundajaid ja valimissüsteemi, viidates Eesti poliitikute suhtumisele, nende omakasupüüdlikele käitumisajenditele, korrupsioonile, õigusriigi nõrkusele ning esindusdemokraatia mittetoimimisele. Intervjueeritavad seostasid oma piiratud võimalusi ELi kujundamises osaleda Eesti poliitikute ja ametnikkonna omakasupüüdlike käitumisajendite, pugejaliku mentaliteedi ning tahtmatusega esindada Eesti inimeste huve:

„[...] nii kui see Euroopa trall jälle hakkab, nad valituks saavad, siis õigustamaks enda mitte töö tegemist öeldakse: „Me oleme nii väikesed, mis meie seal ikka!“ Et mina olen ju tubli poliitik, aga meie oleme ju nii väikesed. Ja seetõttu ta [Euroopa Liit] jääb võõraks minule.“ (FG3, R1)

„Eesti kohalikud juhid, kelle me Euroopasse saadame või ka siin end valitsema valime, justkui unustavad kohalikud probleemid ära. Põhimõtteliselt see info ei jõua ELi. Põhimõtteliselt Eesti valitsus, nad esindavad Euroopa Liitu Eestis, mitte Eestit Euroopa Liidus. Ja see on probleem.“ (FG2, R1)

„Lihtsalt on asju, millele peaks Eesti sõnaselgelt vastu seisma ja siis oleks näha, kas Eesti seisukoht ELi mõjutab või mitte. Aga praegu tundub, et enamuses asjades ei avalda meie saadikud mingit vastuseisu ELi lõuna poolt tulnud saadikute ettepanekutele.“ (FG2, R1)

„Me ei saagi võistelda siin Hispaania, Prantsusmaa, Saksamaa, Itaalia, selliste suurte rahvastega. Ja neid on lihtsalt seal rohkem.“ (FG2, R2)

Kahetsusväärseks peeti ka Eesti poliitikute konkureerivaid tegevusi ELi suunal. Ühe osalise hinnangul peaks Eesti väiksusest tulenevalt riigil olema üks ühtne poliitika, mille edendamisse panustaksid kõik Eestist valitud Euroopa Parlamendi saadikud olenemata parteilisest kuuluvusest. Asjaolu, et rahva tahet „filtreeritakse“ läbi parteipoliitika, muudab otsustusprotsessid ja seega ka oma hääle kaalu inimeste jaoks veelgi hägusemaks, tekitades tunde, et Eesti hääl ELis ei loe.

„Me oleme liiga väike riik. Meil ei ole ressursi ka siseriiklikul tasandil. Meil ei tohiks olla viis, kuus, seitse [erakonda]. . . nagu ameeriklased teevad kaheparteipoliitikat. Eestil saab olla ainult üks eesmärk ja kõik, kes on sinna [Euroopa Parlamenti] valitud peavad täitma seda eesmärki.“ (FG1, R1)

Mitmes fookusgrupis väljendasid osalejad tugevat rahulolematust siseriiklike otsustus- ja valitsemisprotsessidega. Seejuures märgiti korduvalt negatiivses võtmes ära rahvahääletuste puudumist ning väljendati veendumust, et e-valimised ei vasta vabade ja ausate valimiste standarditele ning esindusdemokraatia seetõttu ei toimi Eestis nii nagu peaks. Üks osaleja leidis, et olemasolevad arvamuse avaldamise kanalid loovad nn pseudodiskussioonide keskkonna, millega tekitatakse näiliselt tunde, et kodanikud saavad kaasa rääkida.

„[...] me võime öelda, et ainuke koht, kus saaks kaasa rääkida on, et meil on valimised. Euroopa Liidu Parlamendi valimised ja meie enda parlamendivalimised ja kohalikud valimised eks ole. Ühesõnaga,

neidki ei saa valimisteks nimetada sellepärast, et meil on valimised, mille tulemusesse me peame uskuma. Kas te ei usu e-valimistesse? Peale valimisi tullakse välja, nagu mustkunstnik tõmbab kübarast välja – “oppaa” – aga näete, siin on tegelikult õiged valimistulemused. Inimestelt on ära võetud igasugune võimalus... See on Eesti inimese ainus selline moment, kus ta saab väljendada oma meelsust.” (FG3, R3)

„Ärme valimistest räägime, meie riigis valimisi ei ole. Pabersedelid on reaalne nägemus asjast. Ja kui lastakse masinast välja need hääled, on tulemus kardinaalselt teine.” (FG1, R2)

„Kui [tahta] tõsta eestlaste [kaasatuse] protsenti ELi otsustes, siis seda protsenti saab parandada sedasi, kui me vähemalt neli korda aastas olulistes küsimustes eestlaskonnale, eestimaalastele, kodanikele korraldame referendumi.” (FG1, R1)

„Ja kui siis luuakse mingeid pseudokohti, kuhu inimesed lähevad elavad ennast välja, et päris vikatitega Toompeale ei mindaks... jääkelder või arvamusefestival. Siis raske on taastada seda usaldust, mis rahval on valitsejate suhtes kaotsi läinud.” (FG2, R1)

Madal usk sellesse, et Eesti inimesed saavad ELi otsuseid mõjutada, on seotud ka tajuga, et EL „reguleerib üle” ja ei arvesta kohalike oludega.

„See, mis praegu Eestis toimub, kord ei tohi üht teha, kord teist teha. Mina kui maamees, sigu pidada ei või, kanu pidada ei või. Kõigi jaoks on regulatsioonid olemas, millega ei saa Eestis kuidagi moodi hakkama. See, mis seal Brüsselis toimub, see on nende probleem, aga Eestis on teine elulaad kujunenud juba aastakümnete jooksul. Et seda nüüd ümber muuta, see on sisuliselt maarahva väljasuretamine...” (FG1, R3)

„[...] ei arvestata liidu puhul liikmesriikide eripäradega. Kui me võtame selliseid asju nagu ahjude väljalõhkumise direktiivid ja mida iganes, et me ei saa võrrelda Eesti kliimavöötmes olevana lõunapoolsete liikmesriikidega. Need eluolud ei ole võrreldavad.” (FG1, R2)

Funktsioneerivaid kanaleid poliitikakujundamisel kaasa rääkimiseks ei tunnetata olevat ei ELi ega ka siseriiklikul tasandil. Mõju saavutamist takistab ka Eesti väiksus.

Mitme osaleja hinnangul puuduvad otsuste mõjutamiseks võimalused ja oskused. Rühmaintervjuus osalenutele jääb arusaamatuks, millised on Euroopa Liidu otsustusprotsesside mehhanismid ja kuidas on tavakodanikul võimalik oma hääl kuuldavaks teha. Leitakse, et kaasa rääkida saavad Euroopa Liidu struktuurides töötavad inimesed ning seal tööle käivad poliitikud. Tunnetatakse, et teave selle kohta, mida seal täpsemalt tehakse või mis asju aetakse, on tavakodanikule kättesaamatu.

„Ma ei tea neid kanaleid. Ma eeldan, et midagi sarnast, et kui väga tahaks kellegagi kontakti saada, siis ma leian mingi veebilehe või kirjutan Facebookis. Aga ma ei tea neid ametlikke... kas on mingisuguseid Euroopa lehti, kus saad ühendust võtta? Pole ka uurinud ja ammugi kasutanud.” (FG4, R2)

„EL ei ole väga kaasav, vähemalt minu hinnangul. Ma olen mõelnud ka, et võibolla võiks mingite teemade osas kommenteerida või saata kiri, aga sellist funktsionaalsust mu meelest ei ole. Et kui sa ei ole nõus poliitikaga, see on sinu arvates ajuvaba ja tahaksid kommenteerida seda...viisakalt, siis seda võimalust ei ole.” (PI3)

See, kuivõrd tajuvad inimesed oma võimalust ELi poliitikates kaasa rääkida, sõltub ka tunnetatud sidemest oma valitud esindajaga ja sellest, mil määral esindaja oma tegevuse kohta aru annab.

„Erinevalt [vestluskaaslasest] olen mina valinud Euroopa parimat, Jaak Madissoni. Ja ma tean, et teda valisid ka väga paljud inimesed, kes üldse EKREt ei toeta. [...] Ta annab pidevalt aru sellest, mida ta teeb. Jaak Madisson valdab mitmeid keeli, mida ta räägib vabalt. Ja pidevalt sekkub aktiivselt. Et tal on pidevalt Facebookis iganädalased aruanded. Palju ma lugeda viitsin, on iseasi, aga ta tõesti tegutseb seal aktiivselt. Aga seda ma ei tea teiste kohta. Ma neid muidugi ei jälgi ka. Võibolla nad teevad seal midagi ja ma lihtsalt ei tea.“ (FG4, R1)

Töölane kokkupuude ELi tasandi töödokumentide ja -protsessidega on täiendavalt üks viis, kuidas uuritavad on tunnetanud võimalust Euroopa Liidus toimuvat mõjutada:

„Seda saab ikkagi teha töö kaudu, saab anda arvamust, sisendit, tagasiside Euroopa Komisjoni algatustele. Või kui käivad... on mingite raportite täitmised, et saad informatsiooni jagada, võibolla vaikselt suunata protsesse, oma sisendit anda. Aga et nagu isiklikult enda positsioonilt ma ei suuda neid otsuseid mõjutada.“ (P11)

Samas leidis osaleja (P11), et kuigi Eesti eksperte ja sisendit väärtustatakse valdkonnapõhiselt, domineerivad suurte ja strateegiliste otsuste juures suuremad, vanemad ELi riigid, mistõttu Eesti mõju tundub piiratud. Tavakodanikuna jääb mulje, et Eesti sõna ei loe kuigi palju, kuigi osaleja tunnistab, et see mulje võib olla meediakajastusest mõjutatud ega pruugi peegeldada tegelikkust.

Mõnel juhul arutlesid vastajad selle üle, et „tavainimesed“ saavad ELi mõjutada vaid mitteformaalsete kanalite kaudu või tavapäraseid norme eirates, näiteks isiklike käitumis- ja tarbimisharjumusi muutes.

„Mul on selline esoteeriline viis peas, et kui ma tegutsemisega... et kui ma ostan Bitcoin ja astun välja eurosüsteemist oma rahaga nii palju kui ma saan, ilma füüsilist jõudu kasutamata, võitlemata Euroopa vastu, siis ma saan anda oma finantsotsustega märku, et ma ei kiida seda heaks, ma astun sellest välja. Siis äkki EL nagu langeb natukene kuskilt nagu seal.“ (FG4, R2)

Venekeelsetes fookusgruppides osalejad tundsid, et nende võimalused ELi otsustusprotsesse mõjutada on vähesed või pea olematud. Nagu raportile lisatud kodeerimistulemustest ilmneb (vt Lisa 9), seostasid vestluses osalenud madalat tajutud tõhusust ELi suhtes kolmandate riikide kodanike õiguste piiramisega Eestis, Eesti väiksuse ja sellest johtuva vähese mõjuga Euroopa institutsioonides, Eestile pealesurutud ELi direktiividega, mille elluviimist tajutakse vääramatuna ning usalduse puudumisega Eesti riigi ning ELi poliitilise süsteemi vastu.

Vene suhtluskeelega intervjueeritute hulgas valitses veendumus, et neil puudub võimalus ELi poliitikaid mõjutada. Mitmed osalejad hindasid oma mõju ELi poliitikale „nulliks“ (FG5, R1; FG6, R2; FG6, R 3; FG7, R8). Olulise teemana tõusetus Vene kodanike ja määratlemata kodakondsusega isikute õiguste piiramine Eestis. Aruteludes osalenud tundsid muret Vene kodanike valimisõiguse pärast kohalikel valimistel ning väljendasid nõrdimust Vene kodanikelt relvalubade äravõtmise üle. Uuritavad tajusid, et valimisõiguse äravõtmine kohalikel valimistel kärbib nende kaasaraäkimise võimalusi mitte ainult kohalikul tasandil, vaid ELi asjades laiemalt. Leiti, et taoliste piirangute eesmärk on lülitada Vene kodanikud Eesti poliitilisest elust välja ning neid n-ö karistada.

„Noh, selles masendavas valimissüsteemis, nagu mina või keegi teine, kellel on selle riigi pass, käib ja valib, nagu ta heaks arvab, kedagi kuhugi. See on siis, tähendab, tubli. Aga noh, poolel, või kolmandikul [...] keelati käia, valida. Noh, mis siis ikka, tublid.“ (FG6, R1)⁵

„Praegu mul ei ole üldse õigust valimistel oma arvamust väljendada. Ja jälle karistatakse mind selle eest [võimalik, et vastaja mõtles: sellega], et ma ei saa rääkida. Sellepärast ongi tunne, et ma ei saa rääkida.“ (FG5, R6)⁶

„Relvade kohta – see huvitas mind ainult sporditegemise mõttes. Ma ei tohi enam omada isiklikku relva. See on ebaõiglus.“ (FG5, R6)⁷

Sarnaselt eestikeelsetele osalistele kirjeldasid ka venekeelsete fookusgruppide liikmed ELi poliitikate mõjutamise piiranguid seoses Eesti riigi väiksusega ning tajusid ELi direktiive Brüsselist dikteeritavate vääramatute käsulaudadena (FG5, FG6). Uuritavad olid veendunud, et ELi institutsioonides pääsevad mõjule eelkõige suurriikide elanike huvid – mõju omavad need, kes maksvad enam makse ning, kes omavad Euroopa Parlamendis enam kohti. Väikeriigi elanike hääl on ELi institutsionaalses ülesehituses poliitikate kujundamisel vähem kaalu. Üks Tallinna grupis osalenud uuritav kirjeldas oma arusaama järgmiselt:

„...sest kui me räägime otsuste tegemisest Brüsselis, Euroopa Parlamendis, Euroopa Komisjonis, siis seal on rohkem kaalu sellel riigil, kellel on rohkem hääleõigust, kellelt läheb rohkem makse eelarvesse ja kellel on suurem elanikkond, rohkem eurosaadikuid, kes võivad häälteenamusega valida endale sobivaid seadusi, direktiive ja nii edasi. Ja Eestis, palju meil neid on, kuus eurosaadikut? Kui tuhandeid või palju neid seal on, viissada inimest Euroopa Parlamendis istub – see (6 saadikut Eestist) ei mõjuta mitte midagi. Ja seetõttu on inimestel selline tunne, et meist ei sõltu midagi. Me ei saa mitte midagi ära teha ... Ja sellepärast on inimestel, mulle tundub, selline tunne, et me oleme väikesed, ja meid ei kuule keegi, sest keda huvitab meie aramus.“ (FG5, R7)⁸

Veel ühe tegurina toodi intervjuude käigus välja usalduse puudumine Eesti riigi (FG5, FG7) ning ELi poliitilise süsteemi (FG7) vastu. Efektiivset osalust otsustusprotsessides pärsib vastajate hinnangul nii

---

⁵ „Ну, в этой грустной системе голосования, вроде как, я человек там, или кто-то, имеющий паспорт данной страны, ходит и выбирает, как он думает, кого-то куда-то. Это вот, значит, молодцы. А вот половине, или одной трети, или одной пятидесяти запретили ходить, выбирать. Ну, что ж теперь, молодцы.“

⁶ „На данный момент я не имею права выразить свое мнение вообще на выборах. И опять же, меня наказывают за то, что я не могу говорить. Поэтому ощущение того, что я не могу говорить.“

⁷ „Про оружие единственное, что меня это интересовало с точки зрения спорта. Я не могу больше иметь собственное оружие. Это несправедливость.“

⁸ „...потому что если мы говорим про принятие решений в Брюсселе, в Европарламенте, в Еврокомиссии, то там больше имеет вес страна, у которой больше права голоса, у которых больше налогов идет в бюджет и у них больше населения, больше евродепутатов, которые большинством голосов могут выбрать какие-то подходящие для себя законы, директивы и так далее. И в Эстонии там сколько, 6 у нас евродепутатов? Если тысячи или сколько там, 500 человек в Европарламенте сидит – это (6 депутатов от Эстонии) ни на что не влияет. И поэтому ощущение у людей такое, что от нас ничего не зависит. Мы ничего не можем. ... И поэтому ощущение, мне кажется, у людей такое, что мы маленькие, и нас никто не слышит, потому что кому интересно наше мнение.“

Eesti kui ELi valitsemissüsteemi ebausaldusväärsus. Ühe näitena mainiti Eesti e-valimisi, mida tajuti valskusena:

„Nad ju räägivad, et elektrooniline hääletamine. Ja kõik meediakanalid (ütlevad) – ja muud infot ei ole – et see kõik käib, issand, hääletamine käib mobiiltelefoni teel, et see kõik on ebaaus. Siit need mõtted tulevadki.“ (FG5, R2)⁹

Teise osalise arutelust ilmnes, kuidas madal usaldus Eesti valitsuse vastu kandub üle ELi struktuuridele:

„Kõigepealt toimub võõrandumine. Aga siin oleme ühel meelel, et praegust Eesti valitsust usaldab väga vähe inimesi. Ja just see usaldamatus omaenda valitsuse vastu kandub edasi ka Euroopa institutsioonidele.“ (FG7, R2)¹⁰

Hoolimata venekeelsete uuritavate seas levinud võimetuse tundest otsustusprotsesse mõjutada, esines ka nendes fookusgruppides vastupidiseid arvamusi. Eelpoolkirjeldatud hoiakutest eristusid selgelt ühe noore vene keelt kõneleva mehe (PI4) arvamused, kes oli veendunud, et ta saab ELis toimuvat mõjutada:

„Esiteks, hääletamine. Et kui mingisugune, noh, kuulutatakse välja mingisugune hääletamine seal, mingi saadiku valimine Euroopa Parlamenti. No näiteks, Eesti poliitikud ka. Noh, miks mitte nende poolt hääletada? Et nad võivad ikkagi mingisugust kasu tuua ka Eestile. Jah, võib-olla muidugi, mitte tingimata need inimesed, aga seda saab igal ajal muuta.“ (PI4)¹¹

Ka üks Tallinna fookusgrupis osalenu oli optimistlikum tavakodanike võimaluste suhtes ELis toimuvat mõjutada, rõhutades, et Eestis on palju lihtsam teha poliitilist karjääri ja siin on rohkem võimalusi kui teistes riikides, sest riik on väike. Ta uskus, et Eesti poliitiliste institutsioonide tegevusel on mõju, kuid väljendas samas skeptilisust ELi demokraatlike protsesside osas ja tunnet, et Euroopa Parlament ei oma tegelikku otsustusõigust.

„Kuigi, puhtalt teoreetiliselt, nii väikses riigis nagu Eesti, leida partei, kõrgemale jõuda ja tegeleda poliitikaga, noh, meil siin on võimalusi märksa rohkem kui mõnes suures riigis. Ja ma tean inimesi,

---

⁹ „Они же говорят, что электронное голосование. Это же тоже все и СМИ, и другой информации нет, что вот все это через, господи, голосование, через телефон электронный, что это все нечестно. Вот отсюда эти мысли.“

¹⁰ „Прежде всего, идет отчуждение. Но тут мы согласимся, что нынешнему правительству мало кто доверяет. Нынешнему правительству Эстонии. И вот через это недоверие к своему правительству идет уже недоверие к европейским структурам.“

¹¹ „Вопервых, голосование. Что если какието, ну, объявляют какоето голосование там, избрание какогонибудь депутата в Европейский парламент. Вот, допустим, эстонские тоже политики. Вот, почему бы за нихне проголосовать? Что они могут всетаки какуюто пользу принести и Эстонии тоже. Да, может быть, конечно, не те люди, но в любое время это можно поменять.“

kes on kõrgele jõudnud... Eestis on see võimalik. Mingites suurtes Euroopa riikides on see palju keerulisem.” (FG7, R6)¹²

Sarnaselt seostasid veel mõned uuritavad oma poliitilist tõhusust Eestis elavate inimeste hea haridustaseme ja asjatundliku maailmaasjades orienteerumisega (PI4). Samuti tajuti, et vajadusel saab oma õiguste kaitseks Euroopa institutsioonide poole pöörduda (PI4) või kirjutada Europarlamendi liikmetele kirju (FG5, R8). Mõjutamise võimalustena mainiti korduvalt ka Euroopa Parlamendi valimistel hääletamist (FG6, R3; PI4).

Kokkuvõttes on madal tajutud tõhusus mõlemas keelerühmas seotud usalduse puudumise, väikeriigi vähese kaalu, osaluskanalite ebaselguse ja/või vähese efektiivsusega ning tajuga, et otsused tehakse kaugel kodanikest, suuremates riikides ja parteipoliitiliste filtrite kaudu. Lisaks tajutakse, et Brüsselist tulevad direktiivid ei arvesta kohalikke olusid ja et kodanike hääl valimistel või muude kanalite kaudu ei oma märkimisväärset mõju. Mõjuvõimetuse tunnet süvendab ka infopuudus selle kohta, kuidas otsustusmehhanismid toimivad, ja isikliku sideme puudumine esindajatega.

Kahe keelerühma vahel on ka olulisi erinevusi. Eesti keelerühmas on rõhk Eesti poliitikute parteipoliitilisel killustatusel, omakasupüüdlikkusel ja rahvahääletuste puudumisel. Samuti jäi kõlama tugev kriitika e-valimiste ja esindusdemokraatia toimimise suhtes. Vene keelerühmas on keskne teema kodanikuõiguste piiramine (valimisõiguse ja relvalubade äravõtmine) ning tajutud „karistusmeetmed“ Vene kodanike vastu. Samuti jagati isiklike kogemusi tõrjutusest. Venekeelsetes aruteludes rõhutati rohkem Eesti valitsuse vastu suunatud usaldamatuse ülekandumist ELile; eestikeelsetes gruppides oli rohkem kriitikat ELi ja Eesti poliitikute vähese koostöö ja vildakate prioriteetide suunal.

Identiteet

ELi-alane omatunne on seotud sellega, kuidas inimesed oma identiteeti tajuvad. Rühmavestlustel osalejatelt küsiti, millist rolli mängib Euroopa Liit ja ELi kodanikuks olemine nende enesetajus ja kuidas identiteedi erinevad kihid või tasandid (nt eestlane, eurooplane) omavahel suhestuvad. Aruteludest nähtub, et identiteet ei ole ühekihiline, vaid koosneb erinevatest kuuluvustest ja narratiivsetest konstruktsioonidest, mis võivad üksteist nii täiendada kui ka üksteisele vastanduda.

Eestikeelsetes vestlusgruppides osalenud kirjeldasid, et EL ei mängi olulist rolli nende enesetajus. Identiteedi üle arutades rõhutasid uuritavad esmalt lähimat (isiklikku, kogukondlikku või kohalikku) tasandit, nähes end kui „[...] oma inimene. Oma naise mees, oma laste isa, oma sõprade sõber“ (FG4, R3) või kui väiksema kogukonna (nt setod) liiget. Ka rahvusidentiteet oli enesetajus tunnetuslikult oluline: uuritavad rõhutasid emotsionaalset sidet Eestimaa, eesti keele- ja kultuuriruumiga. Identiteet seostus osalejate jaoks tugevalt ajaloolise ja kultuurilise taustaga. Selles kontekstis arutati Eesti kuulumise üle lääne ja ida kultuuriruumidesse:

„See tuleneb ikkagi ka 50-aastasest kontekstist. Pikemas perspektiivis ristsõdade ajast saadik see kultuurikontekst on sama pigem lääne- kui idapoolsega. Aga viimased 50 aastat on meid

---

¹²„Хотя, чисто теоретически, такой маленькой стране, как Эстония, найти партию, подняться вверх и заниматься политикой, ну, у нас здесь возможностей значительно больше, чем в какой-то крупной стране. И я знаю людей, которые поднимались... В Эстонии это возможно. В каких-то крупных странах европейских это намного сложнее.“

kasvatanud samasse konteksti, nii et selgelt me saame täna venelase naljast paremini aru kui taanlase omast. See on nagu paratamatus.” (FG2, R1)

Teisisõnu – kuigi kultuuriline kuuluvus (nt lääne kultuuriruumi osaks olemine) on ajaliselt „sügavam“, on lähiajalugu (nõukogude periood) loonud praktikas teistsuguse lähtekoha. Identiteet ei kujune vaid normatiivse samastumise (lääne väärtused) kaudu, vaid põhineb ka sotsialiseerumisel ja kogemuslikul argireaalsusel. Omatunne Euroopa Liidu suhtes jääb nõrgaks, kui igapäevane keele-, huumori või tähendustaju seob inimesi pigem teiste kogemustega ja kui institutsiooniline kuuluvus ei haaku kultuurilise enesetajuga.

Identiteediteemalistes aruteludes nähtus ka soov Euroopa Liidu kodakondsusele n-ö vastanduda, rõhutades mõistete “Euroopa” ja “Euroopa Liit” erinevust:

„Ma olen Eesti vabariigi kodanik! Euroopa on maailmajagu. Ja Eesti kuulub Euroopasse, seega ma olen ka Euroopa kodanik. Mitte kuidagi ma ei tunne ennast Euroopa Liidu kodanikuna. See on hoopis teine asi, aga miskipärast kasutatakse seda nii nagu see tähendaks... nagu Euroopa Liit tähendaks Euroopat. Euroopas on ka riike, mis ei kuulu ELi ja mis elavad väga hästi.” (FG4, R1)

Uuritavad eristasid selgelt Euroopat kui geograafilist või kultuurilist ruumi ja Euroopa Liitu kui poliitilist struktuuri. Sealjuures ei olnud EL liikmelisus identiteedi jaoks määrav, vaid pigem institutsiooniline fakt. Rahvusliku kuuluvuse ja Eesti kodakondsuse rõhutamine viitab vastandumisele Euroopa Liidu kodaniku staatusele. EL kodakondsus on uuritavate hinnangul pigem poliitiline konstruktsioon. Negatiivne hoiak ELiga samastumise suhtes võib olla tingitud ka tunnetusest, et Euroopa Liit käsitleb end „aluselt” kogu Euroopa esindajana.

Mõned uuritavad kasutasid oma identiteedi kirjeldamiseks ka eurooplase või Euroopa Liidu kodaniku mõisteid, kuid sageli seostati neid kas nn pragmaatiliste eeliste (nt reisimine, töö, õppimine) või normatiivsete väärtustega (nt demokraatia, ühtsus). Eurooplase või ELi kodaniku identiteet esineb pigem nõrga või teisese kihistusena rahvusliku identiteedi kõrval. Kui identiteeditunne eurooplasena võib olla ka emotsionaalselt „laetud,” põhinedes ajaloolisel või kultuurilisel samastumisel, siis ELi kodaniku identiteet ei olnud intervjueeritavate hulgas emotsionaalselt siduv ja juurdunud.

„Ega see kodanikuks olemine... muud rolli tal nagu ei ole, et kui ma saan võib-olla vabalt reisida.” (FG3, R2)

„Ma ei oska öelda, kas ma EL kodanik olen... Mõnus on reisida. See on ainuke pluss. Piirid vabad, võid vabalt suhelda.” (FG2, R3)

Ettevaatlikkus Euroopa Liidu kodanikuna identifitseerimise suhtes ilmneb ka siis, kui väärtuspõhiselt võiks omatunne ELi suhtes esineda. Euroopa Liidu identiteet paistab „õõnsana” – ei paku sisulist tähenduslikkust ega tekita isiklikku seost –, samas kui väärtuste jagamine on midagi „reaalset”, mis ei vaja formaalset kodanikustaatust.

„Jättes selle kodanikuks olemise kõrvale, kus minu identiteet läheb kokku selle väärtustega, mis on olulised ELi väärtused – õigusriik, inimõigused, inimväärikus, lubadus sõjalisele kaitsele, innovatsiooni edendamine. Selles mõttes ma tunnen küll ennast eurooplasena, aga mitte Euroopa kodanikuna. Euroopa kodanik on selline kuulekusele ja ühtsusele kutsuv katse inimesi siduda, millel on õõnes sisu. Aga see, et ma saan öelda, et minu jaoks mõned väärtused on sarnased, ei ole sugugi õõnes. Aga ma ei pea selleks kasutama seda Euroopa kodaniku mõistet. Saab olla eurooplane ilma Euroopa kodanik olemata.” (FG1, 4)

Kuigi **vene suhtluskeelega** uuringuosalised tajusid end samuti mitmete, sageli kattuvate, identiteetide kandjatena (vt kodeerimistulemused Lisa 9), oli nende seos ELiga valdavalt formaalne ning utilitaristlik. Kõigis vene keeles läbi viidud aruteludes (FG5, FG6, FG7, PI4) leidis inimesi, kes seostasid ELi kodanikuks või elanikuks olemise kogemust sealt saadava praktilise kasuga nagu viisavaba reisimine, tervisekindlustus või õppimisvõimalused. Teisisõnu – antud aruteludes ei tõlgendatud ELi kodanikuks olemist läbi emotsionaalse või kultuurilise identiteedi. Üks Tallinna fookusgrupis osalenu arutles järgnevalt:

„See, et ma olen Euroopa Liidu kodanik, see mängib vist rolli ainult siis, kui ma mõistan, millisesse riiki mind lastakse ilma viisata või ilma piirikontrollita. Või see, et ma saan Euroopasse tagasi tules minna elektroonilisse kontrolli, ja siis saan aru, et olen Euroopa Liidu kodanik kuskil Kreekas, jah, tules Türgist. See on ainus olukord, kui ma võin öelda, et olen Euroopa kodanik, jah.“ (FG5, R7)¹³

Sarnaselt eestikeelsetele aruteludele, ei kipunud ka venekeelsetes gruppides end ELi kodanikuna või eurooplasena määratlema. Pigem keskendus uuritavate enesetunnetus n-ö „lähimale tasandile“, kuid erinevalt Eesti rahvuslikust identiteedist määratleti end läbi Eesti kodakondsuse (*гражданство*), läbi Eesti kui elukoha (*этноземелец* või *житель Эстонии*) või läbi määratluse „venekeelne eestlane“. Nii Narva kui ka Tallinna fookusgruppides leidis inimesi, kes väitsid, et võrreldes ELi kodanikuks olemisega väärtustavad nad esmajärjekorras Eesti kodakondsust. Näiteks arutleti järgmiselt:

„Võin öelda, et minu jaoks on kõige tähtsam ikkagi see, et ma olen Eesti kodanik. ... Ma ei saa end samastada inimestega, kes elavad Hispaanias või Prantsusmaal, sest ma ei ole ei hispaanlane ega prantslane – ei mõttelaadilt, keelelt, kultuurilt ega ühegi teise tunnuse järgi.“ (FG5, R7)¹⁴

„Teisisõnu, ma mõistsin väga selgelt, et olen Eesti kodanik ja Eesti patrioot.“ (FG7, R4)¹⁵

Üks osaline, kes määratles end läbi termini „vene-eestlane,“ kirjeldas oma enesetunnetuse mitmekihilisust järgmiselt:

„Ta küsis: aga mis rahvusest Te olete? Ja ma jäin hetkeks nõutuks. Siis ütlesin: ma olen vene-eestlane. Ja see on tõsi. Sest täiesti venelane ma enam olla ei saa. Kuigi olen venelane. Jah, ma olen venelane, aga kogu elu ... ma olen siin sündinud, vanemad on siin. Ma olen kogu elu elanud Eestis. Ma oskan eesti keelt. Ma olen osa sellest ühiskonnast. Ja ma olen vene-eestlane.“ (FG5, R2)¹⁶

---

¹³ „То, что я там гражданин Евросоюза, это, наверное, играет роль, единственную роль, когда я понимаю, какую страну мне пускают без визы или без границ. Там, я не знаю, или то, что я могу вернуться в Европу и могу пойти на электронный контроль, и тогда понимаешь, что я гражданин Евросоюза в Греции какой-нибудь, да, приехав из Турции. Это единственное, когда я могу сказать, что я гражданин Европы, да.“

¹⁴ „Я могу сказать, что мне на первом месте все-таки то, что я гражданин Эстонии. ... Я не могу себя идентифицировать одинаково с людьми, которые там живут в Испании или в Франции, потому что я не испанец и не француз, и не по менталитету, ни по языку, ни по вообще культуре, ни по какому параметру.“

¹⁵ „То есть для себя я очень четко поняла, что я гражданка Эстонии, я патриот Эстонии.“

¹⁶ „Она спросила, а какая у вас национальность? А я что-то так растерялась. Я говорю, я vene-eestlane. И это правда. Потому что вот чисто русской я уже не могу быть. Хотя русская. Вот я русская. Но я всю жизнь... Я родилась, родители здесь. Я прожила в Эстонии. Я знаю эстонский язык. Я уже в этом обществе. И я vene-eestlane.“

Harvemini identifitseerisid aruteludes osalenud end vene kultuuri kandjatena, vene rahvuse esindajatena (*национальность*) ning välismaalastena (*экспат*). Mõlemas Tallinna fookusgrupis tunnetasid mõned osalejad oma mina-identiteedi laiendusena just vene kultuuri, väites järgmist:

„Ma olen kultuuri kandja, vene kultuuri kandja. Šaljapin, Tšaikovski, Puškin ja nii edasi, ja nii edasi.“ (FG5, R1)¹⁷

„Ma olen venelane. Ma ei taha loobuda oma kultuurist, millesse ma kuulun.“ (FG5, R4)¹⁸

Mõnede vene emakeelega osaliste enesetajus mängis EL siiski ka mõningast rolli (vt kodeerimistulemused Lisa 9). Tallinnas toimunud vestlusgrupis leidis osaleja, kes nägi Euroopa Liitu oma identiteedi osana ja väitis, et tunneb ELi kodakondsuse üle isegi suuremat uhkust kui Eesti kodakondsuse üle (FG7, R4). Personaalintervjuul osalenud mees (P14) võrdles Eesti ja ELi kodanikusolemist föderalse riigi ülesehituse ja kodanikutunnetusega.

„Ma olin Eesti kodanik, kui me astusime ELi. Pärast seda sain ma ELi kodanikuks. Mõistagi on mul ka Eesti kodakondsus seal, aga eelkõige olen ma ELi kodanik. Noh, see võib kõlada natuke ... Aga ma tunnen selle üle suuremat uhkust kui Eesti kodakondsuse üle.“ (FG7, R4)¹⁹

„Noh, ma kuulun nii Euroopa Liitu kui ka Eestisse. Tunnen end omana ja, noh, vabana. See on nagu Ameerika Ühendriigid – elan ühes osariigis, aga olen ikkagi nagu USA kodanik. Ehk siis ELi kodanik ja ühtlasi ka selle osariigi, Eesti, kodanik.“ (P14)²⁰

Kokkuvõttes ilmnes rühmaintervjuudest, et osalejate identiteet on mitmekihiline ja dünaamiline – see sisaldab erinevaid kuuluvustasandeid (isiklik, regionaalne, rahvuslik, kultuuriline, institutsionaalne), mis võivad teineteist toetada või üksteisele vastanduda. Euroopa Liiduga samastumine on antud sihtrühmas (ELi ja Eesti valitsuse suhtes skeptiliselt meelestatud elanikud) üldiselt nõrk ja harva emotsionaalselt juurdunud. EL-i identiteet on pigem teisejärguline võrreldes rahvusliku ja kohaliku identiteediga ning sageli omistatakse sellele vaid praktiline või formaalne tähendus (nt reisimisvõimalused, töö, õppimine). Euroopat kui geograafilist ja kultuurilist ruumi eristatakse Euroopa Liidust kui poliitilisest konstruktsioonist.

Kahe keelerühma identiteediteemalistes mõttekäikudes on olulisi erinevusi. Eestikeelsetes gruppides on keskne rahvusidentiteet ja side Eesti keele ja kultuuriga, mida ELi kuulumine ei tugevda. Venekeelsete osalejate hoiakud olid mitmekesisemad: mitmed väitsid, et Eesti kodakondsus on tähtsam identiteedi alus kui EL-i kuulumine, sellal kui teised tundsid suuremat uhkust ELi kodakondsuse üle ja kolmandad tähtsustasid eelkõige oma kuuluvust vene kultuuriruumi. Kuigi mõlemas rühmas seostati Euroopa identiteeti ja ELi kodanikuks olemist liikmesusest tulenevate praktiliste hüvedega,

¹⁷ „Я носитель культуры, русской культуры. Шаляпин, Чайковский, Пушкин и так далее, и так далее.“

¹⁸ „Я русский человек. Я не хочу отказываться от культуры своей, к которой я принадлежу.“

¹⁹ „Я была гражданкой Эстонии, когда мы вступили в ЕС. После этого я стала гражданой ЕС. Понятно, что у меня гражданство в Эстонии тоже там, но в большей мере я гражданка ЕС. Ну может быть это несколько... Ну я о них больше горжусь, чем гражданство в Эстонии.“

²⁰ Ну, я принадлежу как к Евросоюзу, как и к Эстонии. Чувствую себя как бы своим, вот, свободным. Вот, представил как бы это Соединенные Штаты, вот, живу в одном штате, но все-таки как бы гражданин США. То есть гражданин ЕС, вон гражданин вот этого штата типа Эстонии.“

leidis eesti emakeelega vastajate hulgas ka neid, kes samastusid Euroopa väärtustega (väärtustamata seejuures ELi kodaniku staatust).

Kuuluvustunne

Oma-tunde alane teoreetiline kirjandus eristab identiteeti ja kuuluvustunnet: esimene on tugevalt seotud indiviidi enesetajuga (kes ma olen?), teine aga tunnetusega, et inimesel on „koht, kuhu ta kuulub.“ Teisisõnu, kuuluvus viitab indiviidi tundele, et tal on kindel ja õigustatud koht teatud füüsilises või sotsiaalses ruumis, kuhu ta kuulub ja millega ta omab sidet (vt ka peatükk 1). ELi-alase omatunde kontekstis on arutelud kuuluvuse üle seotud ka küsimusega, kas Eesti on ELis täisväärtuslik ja täieõiguslik liikmesriik, mida koheldakse „suurte,“ „vanade“ ja „rikaste“ liikmesriikidega samaväärselt. Samuti seostub kuuluvustundega küsimus, kas Eesti liikmesus ELis on midagi pikaajalist ja ehk isegi pöördumatut või on tegemist „ajutise reaalsusega.“

Eestikeelsetes fookusgruppides väljendus valdavalt arusaam, et Eesti ei ole loomulik ja lahutamatu osa Euroopa Liidust, vaid pigem iseseisev riik, kes tuleks toime ka ELi kuulumata. ELi kuulumist ei nähtud ellujäämiseks hädavajalikuna, vaid pigem pragmaatilise valikuna. Osalejad eristasid selgelt Eesti kultuurilist ja geograafilist kuulumist Euroopasse ja kuulumist ELi, mida iseloomustati bürokraatliku organisatsioonina. Kui Euroopaga seostus „ühine lugu ja kultuuriruum“, siis Euroopa Liitu tajuti võõrandava süsteemina, mis ei toeta identiteeti, vaid piirab suveräänsust. Nagu üks osaleja sõnastas: „kui millestki me oleme lahutamatu osa, siis sellest üldisest kultuuriruumist [...] Aga sellest organisatsioonist, bürokraatlikust aparaadist oleme me küll vabalt lahutatavad. Kõik, mis seal on head, saaks me ka üksi teha“ (FG4, R2). Teine rõhutas: „kultuuriliselt ei ole lahutamatu osa. Suveräänne, iseseisev. Enesemääratlusena ei saa öelda, et oleme lahutamatu osa.“ (FG1, R4). Selline eristus näitab, et kuuluvustunnet mõtestatakse pigem kultuuriliselt kui poliitiliselt ja institutsionaalselt ning EL ei suuda pakkuda sama sidet, mida rahvusriik või Euroopa kultuuriruum tervikuna.

Paljud osalejad kirjeldasid ELi ideoloogilise projektina, mis ühtlustab ja vähendab rahvuslikke eripärasid. Euroopa Liidu liikumist föderalismi ja „ühtse Euroopa rahvuse“ poole tajuti ähvardavana, sest see vähendab rahvuslikku enesemääratlust ja tugevdab tunnet, et väikeriikide eripära ei väärtustata: „Euroopa Liit kui selline on oma ideoloogialt juba selline, et ei väärtusta erinevusi, ei väärtusta rahvuseid.“ (FG3, R3). ELi võrreldi Nõukogude Liiduga, nähes sarnasusi „jõuga liitmisel“ (FG3, R2) ja „totalitaarse ühiskonna kehtestamises“ (FG3, R3). See näitab, et ELi ei tajuta „oma“ ruumina, vaid pigem meenutab see inimestele varasemaid kogemusi allutavate struktuuridega, mis tugevdab distantseerumist ja võõrandumist. Kuuluvust ELi mõistetakse seega pigem kohustusliku õigusliku raamistikuna, mitte identiteedi osana.

Kuuluvustunnet vähendab ka arusaam, et Eesti häält ei võeta Euroopa Liidus tõsiselt ja et Ida-Euroopa riike marginaliseeritakse ning jäetakse oluliste otsuste tegemisel kõrvale. Osalejad tõid esile väikeriigi majandusliku ja poliitilise nõrkuse, mis seab Eesti paratamatult sõltuvusse suurriikidest. Leiti, et otsuseid kujundavad tugevamad liikmesriigid, samas kui Eestil on minimaalne roll: „ega väga ei kuulata ju, mida inimesed siin pool Euroopat tahavad või mõtlevad... Suurematel on rohkem otsustusõigust.“ (PI2). Sarnast pessimismi väljendab ka osaleja taju, et „ei teagi paljud, et Eesti olemas on.“ (FG2, R3). Selline marginaliseerimise tunne suurendab võõrandumist ja vähendab psühholoogilist omatunnet, sest liikmesriiki ei tajuta võrdse ja väärtustatud partnerina. Samal ajal näitab see, et kuuluvustunne ei sõltu ainult formaalsest liikmesusest, vaid kogemusest, kas oma häälel on tegelikku kaalu. Kui seda ei

kogeta, siis jääb EL kaugeks moodustiseks, mille osa ollakse küll formaalselt, kuid mida ei tajuta „omana“.

Kuigi vestlustes domineeris võõrandumine ja ELi-suunaline kriitika, leidus siiski ka osalejaid, kes tunnetasid ELi kuulumist, nähes seda väikeriigi jaoks paratamatu kompromissina. Sellistes arusaamades ei tulene kuuluvustunne emotsionaalsest seotusest, vaid pigem kaalutlustest, mis seonduvad turvalisuse ja majanduslike hüvedega ning samuti tajust, et tõsiseltvõetavad alternatiivid puuduvad. Üks vastaja rõhutas: „me oleme Euroopa Liidus, eriti just selle kaitse- ja majanduslike hüvede paketi tõttu. Ja see on aidanud kaasa arengule, sh Eesti põllumajanduse arengule.“ (FG1, R4). Teine lisas: „meie jaoks on ELi kuulumine väga oluline nii majanduslikus, julgeoleku mõttes... kuna me oleme suhteliselt väike riik ka.“ (PI3). Nenditi, et saadavad hüved kaaluvad üles „standardid ja direktiivid, mis on olnud ebaõiglased ja jäävadki ebaõiglaseks“ (FG1, R4). Mõned osalejad märkisid, et EL distsiplineerib ja pakub kaitset „sisemiste ja välimiste ekstreemsuste eest“ (FG3, R1), kuid ka need hinnangud olid pigem jahedad ja pragmaatilised kui sügavat kuuluvustunnet väljendavad. Kokkuvõttes mõtestatakse ELi kuulumist peamiselt kasulikkuse ja vältimatuse kaudu, samas kui emotsionaalne side ja identiteedipõhine kuuluvustunne jäävad nõrgaks või puuduvad.

Venekeelsetes fookusgruppides osalenute vastused olid kuuluvustunde osas ambivalentsed. Mõned olid veendunud, et Eesti on vaieldamatult osa euroopa kultuurist ning kuulub Euroopasse nii ajalooliselt kui ka geograafiliselt. Teised aga põhjendasid Eesti liikmelisust ELis suurriikide vajadusega omada geopoliitilist mõjutsooni ning väitsid, et Eesti on ühenduse osa vaid ajutiselt ja n-ö tagasipööratavalt.

Sarnaselt eestikeelsetele gruppidele väljendati veendumust, et Eesti kuulub Euroopa kultuuri- ja ajalooruumi, kuid mitte tingimata Euroopa Liitu kui institutsiooni (vt kodeerimistulemused Lisas 9). Euroopat mõtestati pigem kultuurilise ja geograafilise identiteedi kaudu, mille osaks Eesti on vaieldamatult. Selline arusaam väljendus näiteks hinnangus, et „Eesti on Euroopa kultuuri osa. Kahtlemata. Absoluutselt.“ (FG5, R1)²¹ Samuti rõhutati Eesti ajaloolisi seoseid erinevate Euroopa rahvaste ja riikidega, olgugi tegemist vallutajatega, mis kinnitab kultuurilist kuuluvust:

„...eestlased on tegelikult teatud mõttes kõige euroopalikum rahvas üldse. Kui ajaloole mõelda, siis olid meil siin nii sakslased kui rootslased ja taanlased ja poolakad ja leedulased ja venelased ja üldse kes iganes.“ (PI4)²²

Küsimus, mis määral Eestit ELis väärtustatakse ja täieõigusliku liikmena koheldakse, vallandas elava mõttevahetuse. Leidus neid, kelle arvates Eesti on Euroopas nähtav ning tuntud. Leiti, et Eestit väärtustatakse riigi innovaatilisuse ning tehnoloogiliste lahenduste tõttu (FG6, FG7, PI4). Samuti arvati, et Eesti oma koha ELis välja teeninud kuulekuse ja innukusega võtta vaidlusteta üle kõikvõimalikke regulatsioone. Eesti usaldusväarsuse ja lojaalsuse tasuks on Kaja Kallase ametikoht ELi välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrge esindajana:

„ma arvan, et nad hindavad seda, muidu nad ei oleks valinud Kaja Kallast Euroopa diplomaatia juhiks, sest see on tegelikult hinnang Eesti tegevusele Euroopas, kõigele, mis on seotud, ütleme,

²¹ „Эстония — это часть европейской культуры. Безусловно. Абсолютно.“

²² „... эстонцы как бы самый европейский народ, на самом-то деле. Если говорить про историю, то что у нас и немцы были, у нас были и шведы, и датчане, и поляки, и литовцы, и русские, и вообще кто угодно.“

sõjaga. Eesti nõustub alati, peaaegu alati, vähemalt poliitilistes küsimustes, kõigi Euroopa Liidu direktiivide ja algatustega. Me oleme alati nõus. Pole tähtis, kas see on meie riigile hea või halb, me oleme nõus. Nii et kokkuvõttes ma arvan, et me oleme seda hinnangut väärt. Meeldib see mulle või mitte – see on juba teine küsimus, aga meid hinnatakse.” (FG7, R4) ²³

Samas grupis leidis aga ka neid, kes väljendasid skeptilisust selle suhtes, kas Eestit Euroopa Liidus tõeliselt väärtustatakse. Nad rõhutasid, et kuigi Eesti täidab ELi nõudeid ja direktiive, ei teki sellest automaatselt austust või võrdsustunnet. Vastajate hinnangul nähakse Eestit vaese ja perifeerse riigina ja odava kvalifitseeritud tööjõu allikana (FG7, R3). Veelgi negatiivsemaid arvamusi väljendasid mõned Narva (FG6) ja Tallinna (FG5) fookusgrupis osalenud, kes väitsid, et EL näeb Eestis eelkõige geopoliitilist puhvertsooni.

„Aga tol hetkel võeti [Eesti ELi] mitte seetõttu, et eestlaste arvamus oleks olnud nii oluline, jah, vaid sellepärast, et jagada mõjusfäärid ja et see oli vaja võimalikult kiiresti ära teha. See on ainus põhjus, miks me siiani seal oleme. Tegelikult Euroopa Liidu majandusesse me midagi ei panusta, ainult võtame sealt põhiliselt. Noh, mitte et ei panusta, lihtsalt võtame rohkem. Nii. Ja seepärast on eestlaste, lätlaste, leedulaste arvamus kuskil Brüsselis, noh, väga vähe, jah.... Noh, ta [Eesti] ei ole ELi lahutamatu osa, ta on Venemaa ja Lääne vahelise mõjusfääri lahutamatu osa.” (FG5, R7) ²⁴

„Seda võib võtta nii, nagu inimesel on põrn – ta teeb kasulikke asju. Eestiga on ilmselt sama lugu, mis inimesega, sest tal on Euroopa Liidu jaoks kasulikke omadusi, mida siin juba nimetati, peamiselt geograafiline asend, aga ta ei ole kunagi olnud Euroopa Liidu 'süda', ta ei ole kunagi olnud „core”.” (FG5, R6) ²⁵

Kõige pessimistlikumad hinnangud väljendasid veendumust, et Eesti liikmelisus ELis ei ole püsiv ega sügav, vaid ajutine seisund, mis sõltub geopoliitilistest jõujoontest. Selline arusaam rõhutab haavatavust ja psühholoogilise omatunde nõrkust: Eestit nähakse pigem objektina, mille kuuluvus võib muutuda väliste otsuste tulemusel. Nagu üks osaleja ütles: „...täna me oleme seal [ELis], aga homme –

---

²³ „Я думаю, что они это ценят, иначе бы не выбрали Каю Каллас на руководство евродипломатии, потому что это на самом деле оценка работы Эстонии в Европе, все, что связано, скажем, с войной. Эстония соглашается всегда, почти всегда, по крайней мере в политических вопросах, со всеми директивами и инициативами Европейского Союза. Мы всегда согласны. Неважно, хорошо это или плохо для нашей страны, мы соглашаемся. Так что в целом, я думаю, что мы этой оценке достойны. Нравится мне это или нет — другой вопрос, но нас ценят.”

²⁴ „Но в тот момент мы брали (Эстонию в ЕС) не потому, что у нас вот так важное мнение эстонцев, да, а потому, что это вот сферу влияния разделить, и как можно быстрее нужно было это сделать. Это единственная причина, по которой мы до сих пор там находимся. На самом деле в экономике в Евросоюзе мы ничего не вкладываем, только берем оттуда в основном. Ну, как не вкладываем, просто берем больше. Вот. И поэтому мнение эстонцев, латышей, литовцев и в каком-нибудь Брюсселе, ну, очень мало, да. .... Ну, она (Эстония) неотъемлемая часть не для ЕС, она неотъемлемая часть для сферы влияния между Россией и Западом.”

²⁵ „Можно это воспринимать как у человека есть селезенка – она делает полезные вещи. Вот человек с Эстонией вероятно так же, потому что у нее есть полезные свойства для Евросоюза, которые тут уже называли, в основном географическое положение, но она не была никогда «сердцем» Евросоюза она никогда не была 'core'.”

hopsti – meid seal enam ei ole [...] saame aru, et me oleme ajutised, et see kõik on ajutine” (FG6, R2).²⁶ Sama mõtet võimendasid teised osalejad: „täna me oleme Euroopa Liidus, homme oleme Venemaal” (FG6, R4)²⁷ ning Eesti „on alati olnud vaid vahetusraha” (FG6, R4).²⁸ Sellised seisukohad kinnitavad, et Euroopa Liit ei tekita osalejates stabiilset kuuluvustunnet ega identiteedipõhist sidet. Pigem nähakse Eesti positsiooni liidus sõltuvana suurriikide otsustest ja geopoliitilisest konjunktuurist.

Kokkuvõttes on kuuluvustunne Euroopa Liidu suhtes mõlemas keelerühmas pigem nõrk. Eesti emakeelega vastajate hulgas oli nii neid, kes usuvad, et Eesti on iseseisev riik, mis tuleks hästi toime ka ilma ELita, kui ka “väikeriigi realiste”, kelle arvates liitu kuulumine on ellujäämiseks hädavajalik ja seega, puudustest hoolimata, ainuvõimalik kompromiss. Kuigi tunnistatakse Eesti kuulumist Euroopa kultuuriruumi ja geograafilisse Euroopasse, tajutakse ELi kui survestavat ja suurriikide poolt domineeritud süsteemi, mis tekitab pigem võõrandumist. Mõned seostasid ELi kuulumist koguni nõukogude ajaga, kirjeldades ELi ideoloogiat kui totalitaarset ja rahvuslikke eripärasid eiravat.

Vene suhtluskeelega osalejaid iseloomustab hoiakute mitmekesisus: mõned leidsid, et Eesti kuulub kahtlemata Euroopa kultuuriruumi ja uskusid, et Eesti on täisväärtuslik liikmesriik, keda ELis hinnatakse, teised aga pidasid Eesti liikmesust ajutiseks nähtuseks Venemaa ja Lääne geopoliitilise rivaalsuse kontekstis ja leidsid, et ELil on Eestit vaja umbes samamoodi kui “inimesel põrna.” Seost ELiga tajuti formaalse ja teisejärgulisena. Ühe osalise sõnad võtavad kokku vestlejate seas levinud arvamuse: „ma olen Eesti kodanik, elan siin rahulikult. Noh, kuna Eesti on Euroopa Liidus, siis see ongi kogu seos... Ma elan siin ja kõik. Rohkem ei oska midagi öelda.” (FG5, R7).²⁹

Samuti selgub, et hoolimata teoreetilistest eeldustest ei eristanud uuritavad alati „identiteeti” ja „kuuluvustunnet” vastavalt erialakirjanduses väljendatud ootustele ning kasutasid nende dimensioonide selgitamisel põimunud narratiive. Kuuluvust n-ö „oma” ruumi tähenduses mõisteti, eriti eestikeelsetes rühmavestlustes, pigem kultuuriliselt. „Kodu” või „oma koht” seostus uuritavate jaoks pigem emotsionaalse identiteediga („kes ma olen?”). Seetõttu kirjeldati näiteks ELi kui poliitilist konstruktsiooni, millega puudub emotsionaalne või psühholoogiline side, nii identiteedi kui kuuluvustunde tähenduses. Arvestades, et empiirilises kirjanduses ei ole seni kõiki omatunde aspekte ELi puudutavate hoiakute uurimiseks rakendatud, viitab see vajadusele jõuda edaspidi paremale selgusele nende kontspetsioonide piiritlemises ning arvestada nende nähtuste võimalikku kattuvust omatunde seiremetoodika rakendamisel.

Vastutustunne

Eestikeelsetes fookusgruppides osalenute seas leidis nii neid, kes nägid endal teatud vastutust ELiga seotud küsimustes, kui ka neid, kes ei olnud valmis vastutust võtma. Vastutuse võtmise vormidena nimetati nii maksude maksmist, valimistel osalemist, seaduse järgimist kui ka väärtuste edendamist.

---

²⁶ „... сегодня мы там (в ЕС), а завтра хоп, и мы уже не там. То есть как бы мы понимаем, что мы временно, что всё это временно.”

²⁷ „Сегодня мы в Евросоюзе, завтра в России будем.”

²⁸ „Она (Эстония) всегда разменной монетой была и всё.”

²⁹ “Я гражданка Эстонии, живу здесь спокойно. Ну, раз Эстония в Евросоюзе, вот это и вся связь... Я здесь живу и все. Больше ничего не могу сказать”

Samuti seostati vastutuse võtmisega ka tarbijakäitumist, kultuuri hoidmist ja edendamist ning kodanikuühiskonna tegevustes osalemist, kaasamõtlemit ja -rääkimist. Leiti, et ka arvamuse avaldamine ja eriarvamuse eest seismine on seotud vastutusega (vt kodeerimistulemused Lisas 8).

„Mis riigi toimepidevuse tagab, on maksud. Milles väljendub meie kodanikukuulekus? Jaa. Sellest hetkest alates, kui oleme maksnud maksud, oleme oma vastutuse riigi ja liidu eest kandnud.“ (FG1, R1)

„Ma arvan, et peamiselt see on seotud maksudega. Ja sellega, kui palju minu maksudest kaudselt läheb ELi mingite väärtuste üleval hoidmiseks ja teiseks mingite regulatsioonide täitmiseks. [...] Need väärtused, millega ma samastun, neid peaks kuidagi nagu edendama ja edasi kandma. Nt demokraatia, sõnavabadus. Mis ühtivad minu omadega.“ (PI3)

„Kodanike vastutus on tarbimisvalikutega hääletada, käia jauramas nagu meie siin. Et olla kriitilised, tuleb valida ka ja arutada kaasa olulistest asjades, sh kogukonna asjades, et mitte jääda neutraalseks jama keskel.“ (FG1, R4)

„Kodaniku vastutus on kodanikuühiskonda edendada ja oma kultuuri hoida ja levitada.“ (FG1, R4)

„Aga ma tahaks öelda, et vastutus on ka eriarvamuse eest seismine. Ehk miks meie täna siin oleme? Meil on vastutus Euroopa Liidu eest või Eesti pärast, mõtelgem seda kuidapidi tahes, et me oleme võtnud vastutuse osaleda, avaldada arvamust.“ (FG3, R1)

Mitmes grupis osalenud ei näinud endal mingeid kohustusi Euroopa Liidu ees, kuid rõhutasid vastutust omaenda valikute, käitumise ja perekonnaga seoses, sh teistes liikmesriikides reisimise, õppimise või töötamise kontekstis. Käitumisnormide rõhutamisel õhkus valmidust aktsepteerida ja austada teiste liikmesriikide seadusi ja kombeid; samas ka ootus, et „teised“ käituvad samuti Eestiga ja Eesti suhtes:

„kui ma teise riiki lähen, kas tööle või lähen ma külla, ma pean alluma nende seadustele, et olla viisakas. Ma ei saa ju seal jalaga uksi lahti taguda, ma ei saa näkku sülitada, ma pean olema inimlik. Lähen Saksamaale, ütlen „Guten Morgen!“ ja Soomes ütlen „Hyvää päivää!“. Peab olema viisakas.“ (FG3, R2)

Osalejaid iseloomustas vähene usk sellesse, et tavakodanik saab nõuda ELi otsusetegijatelt vastutuse võtmist. Leiti, et kodanikel puuduvad võimalused pärida ELi poliitikakujundajatelt aru nende tegevuse kohta, sest nii siseriiklikult kui ka ELi tasandil kas puuduvad vastavad kanalid ja hoovad või ei ole kodanikel piisavalt infot või teadmisi arupärimise kanalite kohta. Samuti tunnistati, et puudub teadlikkus, ülevaade või arusaam sellest, mida esindajad Euroopa Liidus teevad, ning leiti, et meediakajastus neil teemadel on ebapiisav. Samas märgiti positiivselt ära mõned konkreetsed poliitikud, kes sotsiaalmeedias oma ELi alast tegevust kajastavad.

„Aru pärida ei olegi võimalik. Kust ma pärin aru? Kelle käest ma pärin? Pole aimugi. Kui kästakse aru pärida, siis ma arvan, et ma lähaks Euroopa Liidu veebilehele ja otsiks sealt mingi meiliaadressi. Et noh, dialoogi ei ole, rääkimata aru pärimisest.“ (FG3, R1)

„Esiteks, need kes meil sinna Europarlamenti on valitud ega meile väga ei kajastata, mis nad üldse teevad seal.“ (PI2)

„Ma läksin ELi ametliku esinduse lehele vaatama, et mida seal kajastatakse, et seal on nagu üldised otsused. Aga võib-olla oleks pidanud partei lehele minema ja vaatama, kas seal on? Täna sellist, n-ö tegevuse raporteerimist ei ole tegelikult kuskil. Mistõttu mul ei ole ka kuskilt küsida.“ (FG3, R1)

„[...] kui sa otseselt ise ei jälgi ministrite sotsiaalmeediat, siis laiahaardemeedias sellest palju ei räägita, mida mingi minister on EL tasandil teinud. Ma ei oska seisukohta võtta, kas on vähe või piisavalt tehtud. Seda pole ilmselt kajastatud. Jään vastuse võlgu.“ (P11)

Aruteludest nähtub ka, et usku, et ELi teemadega tegelevaid poliitikuid võiks kuidagi vastutusele võtta, pärsib laiem rahulolematuus demokraatlike protsesside toimimisega seoses. Väljendati kahtlusi e-valimiste õiguspärasuses. Eesti poliitikuid kujutati marionettidena, kes täidavad kõrgemalt tulevaid korraldusi ega vastuta kodanike ees. Leiti, et poliitikutelt vastutuse nõudmise eeltingimuseks on „õigesse“ parteisse kuulumine, milleta ei võeta jutule. Tunt, et Eestis puudub vaba ajakirjandus ning vastutuse võtmist või nõudmist takistab võimu kontsentreerumine väikese grupi inimeste kätte. Väljendati ka veendumust, et nii Eesti kui ka Euroopa Liidu toimimist kontrollivad välised, kõrgemad jõud, mis ei allu demokraatlikele aruandlusmehhanismidele.

„Ega meil ei ole siin mingit juhtimist, meid juhitakse. Oli ta teises liidus ja on ta siin liidus nii. Ja ma arvan, et meil siin, keda me siin muidugi valime või nad elektrooniliselt valiti, keda me ei tea, nad on ju nagu hampelmannid. Nöörist tõmmata ja seda teeb. Lööme kulpi ja anname minna.“ (FG3, R2)

„Võim koondub liiga väikeste kogukondade kätte, seega on seda liiga lihtne üle võtta, korrumpeerida. Kui võim tuua tagasi kodanike kätte, seda parem oleks.“ (FG1, R1)

„Aga kes meil tänapäeval kujundavad seda? Siin me peame minema siis Maailma Majandusfoorumi, Bilderbergi grupi juurde, kes kujundavad kogu maailma globaalset poliitikat, sealhulgas ka Euroopa Liidu poliitikat... Ja kuidas me saame nende käest midagi küsida?“ (FG3, R3)

Venekeelsetes gruppides väljendus selgelt passiivne ja distantseeritud hoiak Euroopa Liidu suhtes: osalejad pidasid end küll formaalsete kohustuste täitjateks – hääletajateks, maksumaksjateks ja seadustest kinnipidajateks –, kuid mitte aktiivseteks kodanikeks, kellel oleks tegelik mõju või vastutus poliitiliste protsesside ees. Korduvalt mainitud „väikese inimese sündroom“ peegeldas tunnet, et üksikisiku arvamus ei loe ning et EL-i kui kauget ja keerukat struktuuri ei ole võimalik mõjutada. Skeptitsism ja poliitiline väsimus väljendusid veendumuses, et valikuvõimalust tegelikult ei ole, mistõttu Eestil ja selle elanikel ei jää muud üle kui jääda kõrvaltvaatajateks ja „nurgas istudes“ vastu võtta see, mis antakse.

„Mitte segada Euroopa Liidu, Eesti toimimist. Ühesõnaga, istuda vaikselt.“ (FG6, R2).³⁰

Nii vastutuse võtmise kui ka nõudmise võimaluste osas nähti peamiste takistustena puudujääke Eesti kodanikuühiskonna toimimises, samuti leiti, et valimised esindamise ja kontrolli kanalina alati ei tööta, sealhulgas seetõttu, et inimesed ei hooa oma valikute tagajärgi ega võta oma kodanikukohustuste täitmist (sh informeeritud valiku tegemist) piisavalt tõsiselt.

„Teate, minu arvates on kodanikuühiskond universaalne tööriist, mis Eestis üldse ei tööta. Eestis ei ole kodanikuühiskonda.“ (FG5, R1)³¹

³⁰ „Не мешать Евросоюзу, Эстонии функционировать. Короче, сидеть тихо.“

³¹ Знаете, мое мнение, гражданское общество, это универсальный инструмент, который не работает в Эстонии никак. Гражданского общества в Эстонии нет.“

„[...] olid õpetajate meeleavaldused, aga see, see ei tähenda midagi. Restoranides seal pooleks tunniks tehti streik. Noh, see pole tõsiseltvõetav.“ (FG5, R8) ³²

„Kuidas siis rahvas valimas käib? Täiesti suvaliselt, möödaminnes. Nii Narvas kui ka Kohtla-Järvel. Ja siis hüüavad: oi, keda me valisime! No näete, keda valisite!“ (FG5, R3) ³³

Venekeelsetes gruppides tõusetus järjekindlalt nii vastutuse võtmise kui ka vastutuse nõudmise kontekstis hirmu teema, mis takistab osalistel midagi nõuda või kuhugi panustada. Osalised peatusid pikalt oma kogemuste kirjeldamisel, kus nende arvamusi on peetud n-ö „valedeks arvamusteks“, millele on järgnenud hukkamõist ning „Kremlis agendiks“ või „putinistiks“ tembeldamine. Uurimuses osalenute seas oli inimesi, kes tundsid, et ei saa oma veendumuste eest seista võimalike negatiivsete tagajärgede tõttu, sh kogukonnast väljatõrjumine, töökohakaotus ja julgeolekuasustuste huviorbiiti sattumine. Mõningad näited väljendatud hirmudest olid järgmised:

„Kui sa Euroopa Liidu territooriumil avaldad vähimatki mittenõustumist Euroopa Liidu majanduspoliitikaga, muutud sa millegipärast kohe Kremlis agendiks. See on üheselt selge.“ (FG7, R1) ³⁴

„Kui te räägite seda, mis meeldib võimulolijatele, siis see on või ja palsam kõrvadele. Aga proovige suu lahti teha ja öelda midagi, mis on sellega vastuolus. Ja vaadake, kuhu te peagi satute.“ (FG7, R1) ³⁵

„Saad aru, et teatud olukordades mitte-põliselanikud, venekeelne elanikkond lihtsalt kardab rääkida. Nad ei taha, nad igaks juhuks ei hakka seda tegema. Ja see ongi tegelikult see, mis kaugendab, mis ei tee sind omaks. Sest sa ei tunne end turvaliselt. Ja sa ei saa sundida vene noori rääkima vabamalt. Samas need vene noored, kes õppisid eesti koolis ja eesti ühiskonnas, nemad kasvavad üles teises kultuuris, vabaduse kultuuris. Ja nemad ei karda midagi öelda.“ (FG7, R6) ³⁶

---

³² „...были выступления учителей, но это, это ни о чем. В ресторанах, там, на полчаса они по забастовку устроили. Ну, как бы, это не серьезно.“

³³ „Вот как народ ходит на выборы? Через пень колоду. Та же Нарва, та же Кохтла-Ярве. А потом кричат: ой, кого мы навывирали! Вот и навывирали!“

³⁴ „Если ты на территории Евросоюза высказываешь даже какое-то несогласие с экономической политикой Евросоюза, то ты почему-то сразу превращаешься в агента Кремля. Это однозначно.“

³⁵ „Если вы будете говорить то, что (нравится) власть имущим — это бальзам на уши и масло. Вы попробуйте открыть рот и сказать что-нибудь, что поперек. И посмотрите, где вы окажетесь в ближайшее время.“

³⁶ „Ты понимаешь, что в каких-то вариантах не коренное население, русскоязычное население просто боятся говорить. Они не хотят, на всякий случай не будут это делать. И это на самом деле то, что отдаляет, что не делает тебя общим. Потому что ты не чувствуешь себя в безопасности. И ты не можешь заставить русских ребят говорить свободнее. При этом эти же русские ребята, которые выучились в эстонской школе и в эстонском обществе, они вырастают в другой культуре, в культуре свободы. И они не боятся что-то говорить.“

„Inimesed, kes tulid sealt [Venemaalt] ... me tundsim, et FSB kuulab meid pealt, KAPO salvestab, ja siis oleme igal pool käeraudades. Mõistate? Mul on selline... Ma kardan. Ma kardan. ... Miks? Miks ma pean kartma?“ (FG5, R1)³⁷

Seega, venekeelsetes fookusgruppides osalejad ei usu, et nad saavad või tohivad Euroopa Liidult või selle institutsioonidelt vastutust nõuda. Neil puudub tunnetus, et nad oleksid ELi jaoks piisavalt mõjukad või nähtavad, et nende arvamused või tegevused midagi muudaksid. Vastajate hinnangul ei ole neil mitte ainult mõjuvõimu, vaid isegi õigust midagi nõuda, kuna nad ei tunne end otsustusprotsessides osalejana ja ühiskonna täisväärtusliku liikmena. Mõned viitavad ka sellele, et Eesti poliitiline roll ELis on nii alandlik, et isegi Eesti valitsus ei esita ELile nõudmisi, rääkimata tavakodanikest.

Sellele tundmusele vastandus personaalintervjuul osalenud noorema mehe (PI4) valmidus nii vastutust võtta kui ka vastutamist nõuda. Osaleja seostas ELi kodanikuks olemisega väärtusi, nagu sallivus ja inimlikkus, ning leidis, et nii Eesti riigina kui ka selle kodanikud saavad ELilt nõuda vastutust seaduste, valimiste või kohtute kaudu: „nad [kodanikud] saavad aktiivselt minna ja hääletada, pöörduda erinevate asutuste poole . . . vajadusel minna kohtusse.“ (PI4).

Kokkuvõttes ilmneb, et valmisolek võtta või nõuda vastutust ELi asjades on nii eesti- kui ka venekeelsete osalejate seas väga tagasihoidlik. Kodanike vastutuse all mõistetakse pigem igapäevaseid ja formaalseid kohustusi (maksude maksmine, seaduste järgimine, valimistel osalemine), samas kui otsest sekkumist või poliitikutelt arupärimist peetakse keeruliseks või võimatuks. Vastutust seostatakse tihti omaenda eluvalikute, pere, kogukonna ja väärtuste edendamise, mitte Euroopa Liidu institutsioonide kontrollimise või mõjutamisega.

Vaatamata paljudele sarnastustele esineb kahe keelerühma hoiakutes ka olulisi erinevusi. Venekeelsetes gruppides on hirm avalikult arvamust avaldada kordades tugevam ja seostub otseselt sotsiaalse ning poliitilise turvatunde puudumisega. Eesti emakeelega osalejad seda märkimisväärselt ei maini. Eestikeelsetes gruppides rõhutatakse vastutusealaseid süsteemseid puudujääke ja „marionettpoliitikute“ narratiivi; venekeelsetes gruppides domineerib alistunud, passiivne hoiak („istuda nurgas ja mitte segada“). Eestikeelsetes gruppides kõlab rohkem viiteid demokraatia, sõnavabaduse ja kogukonna hoidmisele kui vastutuse osale; venekeelsetes gruppides seostatakse vastutust pigem formaalsete kohustustega.

Territoriaalsus

Omatunde viienda dimensiooni, territoriaalsuse, paremaks mõistmiseks küsiti fookusgruppides osalejatelt nende valmiduse kohta Euroopa Liidu kaitsta. Vastavalt teooriale (vt peatükk 1) kaasneb psühholoogilise omamisega soov omandiobjekti kontrollida ja võimalike ohtude eest kaitsta. Selleks, et mõista kaitsevalmiduse laiemat konteksti, küsiti osalejatelt ka nende valmiduse kohta kaitsta Eestit. Vastavalt senisele kirjandusele on võimalikud erinevad kaitse- ja tõrjumiskäitumise kombinatsioonid: inimesed võivad tunda soovi ja valmidust kaitsta nii Eestit kui ka ELi, nende kaitsesoov võib olla tugevam „lähiterritoriumi“ suhtes ja nõrgeneda „kodust kaugemal“; ELi suunalise omatunde puudumisel võivad inimesed näha liitu ohuna ja tunda soovi kaitsta Eestit ELi tulenevate ohtude eest.

---

³⁷ „Люди, приехавшие оттуда (из России) . . . мы чувствовали себя, что нас ФСБ послушают, КАПО запишут, и вот мы будем везде в наручниках. Понимаете? У меня такой... Я боюсь. Я боюсь. ... Почему? Почему я должен бояться?“

Rühmavestluste eesmärk ei olnud detailselt kaardistada ohutunnetusi ega võimalikku käitumist ühe või teise ohu või kriisistsenaariumi korral. Kooskõlas uuringu üldeesmärgiga – avada ELi-alase omatunde või selle puudumise põhjusi – soovisime teada saada, kas osalejad tunnevad soovi Euroopa Liitu kaitsta, kuidas nad seda soovi või selle puudumist põhjendavad ja mida nad mõistavad kaitsmise all.

Eestikeelsetes fookusgruppides tuli selgelt esile, et kaitsta soovitakse Eesti riiki ja rahvast, kuid mitte Euroopa Liitu. Eestit tajuti kui oma kodu ja oma kultuurilist ruumi. ELi seevastu peeti kas kaugeks ja formaalseks „moodustiseks,“ millega puudub isiklik side, või lausa ohuks „meile ja meie eksistentsile“ (FG1, R2). Arvestades, et rühmavestlustes osalesid inimesed, kes ei usalda valitsust ja ei usu, et nende hääl Eestis loeb, ei ole üllatav, et Eesti kaitsmise soov ei laienenud valitsusele – mitmed vastajad pidasid valitsust ja selle tegevust ohuks Eestile ning uskusid, et Euroopa Liit ja valitsus tegutsevad sageli käsikäes või et Eesti valitsus järgib Brüsseli juhiseid, mitte ei lähtu Eesti elanike huvidest ja heolust.

„Suurem oht on ELi poolt meile ja meie eksistentsile. Oma riigi tippjuhtkond või üleüldse ametnikkond, üritatakse olla kellegi moodi. Jääme iseendaks ja elame omamoodi.“ (FG1, R2)

„Jah, sooviks ikka kaitsta Eestit. Aga hetke Eestit ausalt öeldes küll väga enam kaitsta ei sooviks... Kogu meie valitsus ja ametkonnad. Kõik on korrumppeerunud ja valetamine käib ainult.“ (PI2)

Kaitsetahe ELi suhtes puudus, kuna vestluses osalejate jaoks kehastas liit pigem probleemi kui lahendust. Mainiti väga mitmesuguseid viise, kuidas Euroopa Liit Eestit, selle elanikke ja siinset kultuuriruumi ohustab. ELi seostati ideoloogiliste suundumuste ja väärtuskonfliktidega, mis osalejate hinnangul ohustavad rahvuslikku kultuuri ja sidusust. Väideti, et EL on ideologiseeritud projekt – EL põhinevat liberalismil, neomarksismil, aga järjest enam ka islamismil. Leiti, et Euroopa Liit on algsest majandusühenduse ideest radikaalselt eemaldunud ning sellest on saanud „kõikvõimalike vähemuste“ toetamise projekt. Taoline ideoloogiline ja totaalne süsteem tekitab sugude, rahvaste ja põlvkondade vahelisi pingeid ning viivat lõppkokkuvõttes rahvaste väljavahetamiseni. Samas väljendati muret seoses islamiusu ja islamismi levikuga Euroopas, kuid see mure ei toonud kaasa soovi Euroopa Liitu kaitsta, vaid pigem soovi sellest distantseeruda. Ka immigratsiooni ja võõrtööjõu teema oli keskne: liitu kuulumist seostati sisserändega ja leiti, et ei riik ega EL ei suuda tagada, et sisserändajad võtaksid omaks kohaliku keele ja kultuuri. Väideti, et Euroopa Liidus veedetud aastad on viinud olukorrani, milles Eesti inimesed vabatahtlikult lahkuvad Eestist mujale tööle ja lahkuvate inimeste asemele tuuakse sisserändajad. Võrreldes Nõukogude Liiduga olevat Euroopa Liidus olemine isegi hullem, kuna puuduvad sotsiaalsed tagatised. Kokkuvõttes andis tooni uskumus, et ELi kuulumine toob kaasa Eestile kahjulikke protsesse, mille eest on vaja kaitsta oma kodu, ühiskonda ja kultuuri.

„Ma ei taha, et mujal Euroopas toimuv [immigratsioon, sõnavabaduse piiramine] jõuaks Eestisse. Need on väärtused ja ohud, mis on hakanud vastu töötama väärtustele, mis ELil on.“ (PI3)

„Ja see on see, millesse mina olen valmis ja tahan panustada, et võõrtööjõud, olgu ta siis tasemel mistahes, Eestis elades käituks sellel maal selle maa tavade järgi. Et eestlased peaksid nüüd saama üle sellest, et nad tahavad Euroopasse ja olla välismaalaste moodi. Me oleme juba Euroopas, me ei pea kellelegi tõestama, et me siin lambad pole. Nüüd me võiks hoida seda eestlust, keelt ja kultuuri.“ (FG3, R1)

„EL, see kooslus, mis praegu on, on defineeritav -ism kaudu. /.../ Minetatakse põhiväärtused, mida kodanikkond võiks kanda. Kui pead ennast defineerima -ismi kaudu, mis sulle on vastumeelne, siis ongi probleem.“ (FG1, R1)

„No on kaks liitu. Vahet midagi ei ole. Eelmises liidus lasti vähemalt sul elada. Mul oli töö, mul oli korter, mul oli arstiabi, lasteaed, kool. Kõik oli ilma rahata. Minu kohus oli teha tööd. Sest muidu, kui sa tööd ei teinud, siis leiti selle jaoks asutus. Aga nüüd asutust ka ei leita. Nüüd on siis vallamaja ukse taga väristad kätt.“ (FG3, R2)

Leidus siiski ka osalejaid, kes olid valmis kaitsma ELi põhiväärtusi või ilmutasid tingimuslikku kaitsetahet. Näiteks leiti, et ka aktiivne osalemine kodanikuühiskonnas ja kriitilise mõtlemise edendamine on üks viis ELi kaitsta. Kuigi ei soovitud kaitsta ELi institutsioone, väljendati valmidust tegutseda erinevate kriiside korral või minna vajadusel appi valitud liikmesriikidele. Tauniti Euroopa föderaliseerumist ja nenditi, et kui EL pöörduks tagasi oma algse idee juurde, milleks on majandusliit, siis võiks säärast ühendust kaitsta küll. Mõnel juhul väljendati valmidust kaitsta Euroopa elanikke ja tsivilisatsiooni ohtlike ELi poliitikate vastu nagu näiteks majandusvabaduse piiramine, rahatrükk ja võõrtöajõu ja sisserändajate massiline sissetoomine (FG4, R2).

„Tunnen teatud lojaalsust, soovi ELi kaitsta. Mitte, et võtan relva kätte ja lähen, aga pigem see, et aitan kriitilist mõtlemist edendada ja kodanikuühiskonda arendada. Kuigi on mäda süsteem ja seal on palju vastuolusid, pole alternatiivi.“ (FG1, R4)

„Institutsiooni, ei ole [valmis kaitsma]. Muutma, olen küll. Et noh, oleneb ju ohust ka. [...] Kommunikatsiooni, propaganda, reaalsest sõjalisest ohust, näljahädast, töötusest, haigusest – noh sellele igale ohu liigile ma reageeriksin.“ (FG3, R1)

„Samamoodi, hetke Euroopat kindlasti mitte [ei ole valmis kaitsma]. Võib-olla valitud riike . . . Poola, Ungari.“ (PI2)

„Kui saaks seda Euroopa Liitu muuta, siis kaitseks küll . . . Kaubandusliit, piiride vabadus, Schengen . . . kuigi sellel on ka omad miinused.“ (PI2)

Teatavat valmidust ELi kaitsta väljendati ka siis, kui jutuks tuli Vene-oht ja laiemalt julgeolek. Näiteks pandi Eesti ja ELi kaitsmine „ühte patta,“ põhjendusel, et „idapiir on sama“ (FG2, R1). Rõhutati Euroopa riikide kokkuhoidmise ja ühtsuse tähtsust, eriti sõjalise konflikti korral, ning tunti muret piiratud võimaluste üle kutsuda korrale liikmesriike, kes töötavad „ühtsete eesmärkide ja kokkulepete vastu“ ja seega takistavad kriitilistel hetkedel kiirete otsuste vastu võtmist (PI1). Samuti läheneti ELi kaitsmisele suurvõimude majandusliku konkurentsi võtmes ja kutsuti üles mõtlema, kas „me ikka kõiki kaupasad peame ostma-tarbima“ (PI1).

„Kuigi me oleme erinevad riigid küll, siis kui peaks sõjaline probleem tekkima, on meil vaja kokku hoida ja ühtsemad olla, mitte hakata vaidlema, kas ja mida me tegema peaks.“ (PI1)

Samuti leiti, et isegi kui tahaks ELi kaitsta, pole selleks palju variante. Küsimus valmiduse kohta ELi kaitsta tekitas vastajates isegi teatavat segadust – küllap seetõttu, et kaitsmist seostatakse kaitsevärke kuulamise, sõjalise väljaõppe või ka NATOga, ELi aga nähakse mitte-sõjalise struktuurina. Arutati selle üle, mida ELi kaitsmine tähendab ja millistel tingimustel sellesuunalisel tegevusel mõju võiks olla, ning leiti, et tavakodaniku tegevus või kohaliku tasandi ettevõtmised on ELi kaitsmise mõttes üldiselt mõjutud.

„See, et sa osaled valimistel, üritad valida seda, kes sulle tundub, et nende ohtude vastu aitaks kaitsta. Tõenäoliselt mingi meelsuse avaldamine, aktiivselt avaldada oma arvamust. Aga enamus inimesi pole sellised, kes tänavale lähevad ja plakatid võtavad nagu Prantsusmaal, kus autosid ümber keeratakse.“ (PI3)

„Võibolla kui saavutada väga hea tase kuskil ELis, nagu Kaja Kallas praegu on saanud koht, siis võibolla temal on rohkem võimalust teemasid tõstatada vajalikke. ELi osas rohkem ei ole, lokaalsed ettevõtmised ei mõjuta väga midagi.“ (P13)

Venekeelsetes fookusgruppides tõi arutelu selle üle, kas osalejad oleksid valmis Eestit või ELi kaitsma, esile emotsionaalse läheduse hierarhia. Osalejad ütlesid, et nad kaitseksid esmalt iseennast ja oma perekonda, seejärel Eestit – aga mitte ELi. Valdav näis olevat mõtteviis, et ELi ei ole vajalik või võimalik kaitsta – “saaks ennastki kaitstud.”

“Kuidas me hakkame kaitsma Euroopa Liitu? Saaks endagi kaitsmisega hakkama.” (FG6, R3)³⁸

„Mina, esiteks, ei ole lubanud (kedagi) kaitsta, aga ma olen natuke egoist ja sellepärast ma tahan eelkõige kaitsta oma tagumikku.“ (FG5, R6)³⁹

„Kui kujutada ette mingit sõda või midagi sellist, millest isegi mõelda ei taha – noh, on selge, et ma hakkam seal päästma ennast ja oma last. Ja oma meest.“ (FG5, R8)⁴⁰

Venekeelsete gruppide kodeerimistulemused näitavad (vt Lisa 9), et vastandina „väikesele, ilusale ja haprale“ Eestile (FG5, R1) peeti Euroopa Liitu abstraktseks ja kaugeks tehnilikuks moodustiseks, mis ei tekita kaitsmissoovi, isiklikku kohustatusetunnet või patriotismi. ELi peeti lõdvaks ühenduseks, üheks paljudest rahvusvahelistest organisatsioonidest nagu ÜRO või OSCE, või „ametnike organisatsiooniks,“ mis ei kuulu nähtuste hulka, mis vajaks või vääriks kaitset. Vestlustest ilmneb, et „kaitsmist“ mõistetakse sageli üsna traditsioonilises tähenduses – kui valmisolekut relvaga kodumaa eest seista. Kuna Euroopa Liit ei ole riik, vaid „kolm hoonet Brüsselis“ (FG5, R7), jääb inimestele arusaamatuks, millisel viisil võiks tavakodanik üldse olla valmis seda kaitsma.

„... oma kodu, Eestit, ma hakkam kindlasti kaitsma. Euroopa Liit – noh, raske öelda, sest see on väga suur, niisugune lõtv ühendus.“ (FG7, R4)⁴¹

„Euroopa Liitu kaitsta, arvatavasti mitte. Sest see on kunstlik moodustis, erinevate huvidega. Eestit – jah, ta on väike, ta on ilus, ta on habras, teda on vaja kaitsta.“ (FG5, R1)⁴²

„Noh, mis on Euroopa Liit, jah? See on ühendus. See on iseseisvate riikide ühendus. See on organisatsioon. Kas te hakkate kaitsma ÜRO-d? Kas te hakkate kaitsma OSCE-d? Miks mina pean kaitsma Euroopa Liitu? See ei ole riik. Kui nad tahavad, et see oleks riik, kui nad selleni välja jõuavad, siis tunnistage, et ei ole Prantsusmaad, et ei ole Saksamaad, et ei ole Eestit, on [ainult] Euroopa,

---

³⁸ „Как мы будем защищать Евросоюз? Себя бы защитить.“

³⁹ „Я, в первую очередь, не обещал защищать, но я немножко эгоист, поэтому я в целом защищать хочу свою задницу.“

⁴⁰ „Просто рассматривая там какую-нибудь войну или что-то такое, о чем даже думать не хочется, ну, понятное дело, что я буду спасать там себя и своего ребенка. И своего мужа.“

⁴¹ „... свой дом, Эстонию, я защищать буду однозначно. Евросоюз, ну, трудно сказать, потому что это очень большое, рыхлое такое объединение.“

⁴² „Евросоюз защищать, наверное, нет. Потому что это искусственная формация, с разными интересами, Эстонию, да, она маленькая, она красивая, она хрупкая, ее надо защищать.“

kõik. Kui meil võib-olla kunagi on üks riik, mida me kõik koos prantslaste ja sakslastega, nagu Ameerika Ühendriikides, siis jah, seda me hakkame kaitsma. Nemad [ameeriklased] ei kaitse ju Texast, nemad kaitsevad Ameerika Ühendriike. Meil aga Euroopa Liit – see on lihtsalt kolm hoonet Brüsselis. See on organisatsioon, kus istuvad ametnikud. Mina ei hakka kaitsma ametnike organisatsiooni. See ei ole üldse midagi sellist, mida kaitstakse.” (FG5, R7) ⁴³

Mõned osalejad siiski väljendasid valmisolekut kaitsta ka ELi, sõltuvalt ohust ja väärtustest (FG7). Suurimat ohtu seostati mitte Venemaaga, vaid sisserändega islamimaadest. Samas toodi esile moraalset allakäiku, Lääne väärtusi, eriti LGBT-õigusi ja geiparaade, mis mõnede arvates ohustavad noori ja traditsioonilisi väärtusi. Nende vastu oldi valmis protestima ja „kaitsma” oma väärtusi: näiteks meeleavalduste või „perekondlike väärtuste paraadide” korraldamisega. Mõni osaleja märkis, et "kui see ongi kaitsmine, siis ma olen selle poolt, et nad ei roniks avalikku ruumi" (FG6, R3). Sarnaseid ohutunnetusi väljendati näiteks järgmiselt:

„Euroopa Liidu suurim potentsiaalne oht – nüüd te nimetate mind rassistiks – on migrantide sisseimbumine Araabia maailma riikidest.” (FG7, R2) ⁴⁴

„Jah, jah, jah, las nad elavad, keegi ei takista, Jumala pärast, aga kui end väljanäitusele panevad, eksponeerivad ennast nendel kostümeeritud, suurtel, kuidas seda nimetada, demonstratsioonidel – see kõik on hirmutav.” (FG5, R4) ⁴⁵

Narva fookusgrupis (FG6) osalejad ilmutasid tugevat skepsist Eesti ja Euroopa Liidu kaitsmise vajalikkuse ja võimalikkuse suhtes. Vestluses osalenud ei taju reaalselt ohtu, eriti mitte Venemaalt, ning seetõttu puudus neil motivatsioon kaitsmiseks. Arvati, et Venemaal pole ei huvi ega ressursse Euroopasse edasi tungida, ja et „Putin ei ole hull”, sest tal on ümberringi ratsionaalsed nõuandjad. Valdav hoiak oli passiivne: mõni osaleja sõnas otse, et "istun vaikselt ja vaatan, kes peale jääb", teised leidsid, et mõistlik on anda „end vangi”, kuna „kes meid üldse vajab?” Leiti ka, et võimalik sõjaline rünnak – näiteks raketilöök – teeks niikuinii kaitse mõttetuks, sest „Eestit lihtsalt ei jääks alles” (FG6, R1). Mitmes venekeelses grupis (FG5, FG6) peeti Euroopa Liitu sisemiselt ebastabiilseks ja lagunevaks, viidates Brexitile ja Ukraina toetamise hinnale, ning arvati, et EL "hävitab end ise."

---

⁴³ „Ну, что такое Евросоюз, да? Это сообщество. Это сообщество независимых государств. Это организация. Вы будете защищать ООН? Вы будете защищать ОБСЕ? Почему я должен защищать Евросоюз? Это не страна. Если они хотят, чтобы это было страной, если они ведут к этому, тогда признайте, что нет Франции, что нет Германии, что нет Эстонии, есть Европа, все. Когда, может быть, у нас будет одна страна, которую мы все вместе с французами и немцами, как в США, мы будем, да, это защищать. Они же не защищают Техас, они защищают Соединенные Штаты Америки. У нас Евросоюз — это просто три здания в Брюсселе. Это организация, в которой сидят чиновники. Я не буду защищать организацию с чиновниками. Это вообще не является чем-то, что защищают.”

⁴⁴ „У Евросоюза главная потенциальная угроза, сейчас вы меня расистом назовете, это инфильтрация мигрантов из стран Арабского Востока.”

⁴⁵ „Да, да, да, пусть они живут, никто не воспрепятствует, ради Бога, но когда они выставляют себя на показ, экспонируют в виде этих ряженных, больших, как называть это, демонстраций, вот это вот всё страшно.”

„Ei, mina istun vaikselt ja vaatan, kes võidab. Tõsiselt. Miks mina pean sinna või tänna [minema], ma ei tea. Seal on valed ja siin on valed, siin on tõde ja siis enam pole. Ma lihtsalt istun ja ootan, kes peale jääb.“ (FG6, R3) ⁴⁶

Kokkuvõttes näitavad fookusgrupiarutelud, et osalejate kaitsevalmidus on oluliselt kõrgem Eesti kui Euroopa Liidu puhul. Eestit on valmis kaitsma enamik osalejaid (nii eesti- kui ka venekeelsed), kuigi kaitsevalmidus sõltub ohutüübist ja usaldusest poliitilise süsteemi vastu. Euroopa Liitu tajutakse valdavalt kauge, kunstliku ja ideoloogiliselt võõra moodustisena, mida ei peeta „omaks“ ega piisavalt väärtuslikuks, et seda kaitsta. ELi kaitsmise soov on haruldane ja enamasti tingimuslik. Kui kaitsmist mõistetakse traditsioonilises võtmes kui relvaga kodumaa eest seismist, siis ei hoomata, kuidas tavakodanik üldse ELi kaitsta saaks. ELi on alimad kaitsma need, kes mõistavad kaitsmise tähendust laiemalt, näiteks kui kodanikuühiskonnas osalemist, väärtuste edendamist või moraalselt vastupanu.

Peamised erinevused kahe keelerühma vahel on järgmised. Eesti keelerühmas on rohkem ideoloogilist kriitikat ELi väärtuste ja poliitikate suhtes; venekeelsetes gruppides domineerib emotsionaalse ja geograafilise kauguse rõhutamine. Venekeelsetes gruppides on rohkem fatalismi ja neutraalsuse eelistamist sõjalise ohu korral; eestikeelsetes rohkem tingimuslikku tegutsemisvalmidust. Eesti keelerühmas mainitakse ohuna tihti Eesti valitsuse tegevust; venekeelsetes on keskmes pigem sisseränne ja kultuurilised muutused.

Kokkuvõte: isikud ja neid käsitlevad teemad

Fookusgruppide ümber viidi läbi eesmärgiga mõista madala ELi-alase omatunde põhjuseid erinevate elanikkonna gruppide seas. Kuna kvantitatiivne uuring oli näidanud, et ELi-alane omatunde on seotud valitsuse usaldamisega ja hinnangutega Eesti demokraatia toimimisele, kutsuti rühmavestlustes osalema inimesed, kes ei usalda Eesti riigiasutusi ega tunne, et nende hääl poliitilises süsteemis loeb. Sellised osalejad selekteeriti välja eeluuringu abil (veebiküsitlus). 2025. aasta kevadel toimus seitse fookusgrupiarutelu Tallinnas, Tartus ja Narvas ning lisaks neli individuaalset intervjuud. Kokku hõlmas uuring nelja eesti- ja kolme venekeelset rühma. Fookusgruppide tulemused võimaldavad vastata järgmistele lähteülesandes püstitatud uurimisküsimustele:

- millised on kõige nõrgema ELi alase omatundega elanikkonna rühmad ja mis neid iseloomustab?
- mis on erinevates elanikkonna rühmades nõrga omatunde põhjused?
- millised ELiga seonduvad teemad erinevaid sihtrühmi (nõrga ELi-alase omatundega inimesed) enim käsitlevad?

Rühmaintervjude tulemuste ja esitatud järelduste puhul tuleb meeles pidada, et fookusgruppidesse olid valitud inimesed, keda iseloomustas tugev rahulolematuse Eesti demokraatia toimimisega ja usalduse puudumine Eesti poliitiliste institutsioonide vastu. Fookusgrupid ei ole Eesti elanikkonna suhtes esinduslikud ja nende tulemuste põhjal ei tohi teha üldistusi kogu Eesti ühiskonna kohta. Tulemused võimaldavad mõista, kuidas riigisisese poliitikaga rahulolematud elanikud Euroopa Liitu

---

⁴⁶ „Нет, я буду тихо сидеть и смотреть, кто победит. Это серьезно. А зачем я буду туда или сюда, я не знаю. И там неправда, и тут неправда, тут правда, не тут правда. Я просто буду сидеть и ждать, кто кого.“

näevad ning aitavad mõista madala Euroopa Liidu alase omatunde põhjusi selles elanikkonna segmendis.

Allpool esitame rühmaintervi juude põhjal koostatud vastajate profiilid ehk nn persoonad. Fookusgrupi andmete analüüsis on *persoon*a tõenduspõhine ja sünteesitud tegelaskuju, mis koondab mitme osaleja seas korduvaid hoiakuid, väärtusi, motivatsioone ja käitumismustreid. See ei esinda üht konkreetset inimest, vaid on arhetüüp, mis aitab suurt ja killustatud kvalitatiivset materjali kokku võtta selgeteks ja meeldejäätavateks profiilideks. Persoonad toetuvad tegelikele andmetele ja tsitaatidele, kuid esitavad need tervikliku maailmapildina, mis peegeldab, kuidas erinevad teemad ja väärtused ühes tüüpilises hoiakumustris kokku põimuvad. Neid on vaja, sest need muudavad tulemused arusaadavamaks ja kergemini meeldejäätavaks nii teadlastele kui ka poliitikakujundajatele, aitavad tuvastada sarnaste vaadete klastreid ning toimivad sillana toorandmete ja teoreetilise tõlgenduse vahel.

Eestikeelsete fookusgrupiarutelude põhjal on tuvastatavad järgmised madala EL-alase omatundega persoonad:

Põhimõtteline skeptik tunneb end poliitikas – nii Eesti kui ELi tasandil – jõuetu ja mõjuvõimetuna. Tema usaldamatus nii Eesti kui ELi poliitilise süsteemi vastu on sügav: ta peab valimisi ebaausaks või mõjutuks, poliitikuid omakasupüüdlikeks, valitsemist korruptiivseks ja parteisüsteemi liigselt killustunuks. Teda iseloomustab tugev ja põhimõtteline euroskeptitsism. Ta tajub ELi võõra, kauge ja bürokraatliku struktuurina, mis keelab ja käsib ja ei arvesta liikmesriikide erinevuste ja kohalike oludega. Ta ei usu, et tema hääl või arvamus Eesti või ELi tasandil midagi muudaks. Ta hindab kõrgelt Eesti suveräänsust ja iseseisvust ja arvab, et need on juba "maha mängitud." Tema identiteet on selgelt rahvuslik ja kohalik ning ta on pigem konservatiivsed väärtusi hindav. Juhul kui ta Euroopa (traditsioonilisi) väärtusi hindab, peab ta Euroopa Liitu neile väärtustele ohuks. EL ei tekita temas kuuluvustunnet – ta ei pea seda koduks, mida kaitsta või mille eest vastutada. Tajutud vastutus kodanikuna piirdub tema silmis maksude maksmise ja seaduste täitmisega, poliitikutelt aru pärida ei näe mõtet. Põhimõtteline skeptik on vastuvõtlik valeinfole ja vandenõuteooriatele, eriti juhul, kui need kinnitavad tema negatiivset eelhäälestust võimalolijate suhtes. Põhimõttelist skeptikut iseloomustab madal ELi-alane omatunne kõigis viies dimensioonis.

Väikeriigi realist on ELi suhtes pigem kriitiline: ta usub, et liidus domineerivad suurriikide (isekad) huvid ning Eesti-suguse väikeriigi seisukoht seal erilist mõju ei oma. Ta võib olla liidu otsustus- ja valitsemisprotsesside ning poliitikatega üsna rahulolematu. Siiski arvab ta, et ELi kuulumine on paratamatu kompromiss: karmis maailmas, mida iseloomustavad tugevama õigus, julgeolekuohud ja majanduslik konkurents, on liitu kuulumine väikeriigi ellujäämise ja elujõulisuse eeldus. Väikeriigi realist on lääne-orientatsiooniga, näeb Venemaal ohtu ja soovib, et Eesti kuuluks lääne kultuuriruumi. Ta usub, et julgeoleku ja majandusliku heaolu kindlustamise nimel võib ELi "totrused" ja ülereguleerimise välja kannatada. Väikeriigi realist on pragmaatik ja väärtustab praktilisi hüvesid, mis ELi kuulumisega kaasas käivad - vaba reisimise võimalus, eurotoetused, taristuprojektid. Ta ei usu, et tavakodaniku hääl ELis loeb ja annab pigem negatiivse hinnangu osalemis- ja kaasamisvõimalustele (sh valimised). Samas näeb ta teatud kaasarääkimis- ja mõjutamise võimalusi valdkondlikes ja tööalastes kanalites. Üldiselt ei ole demokraatliku osalemise edendamine tema jaoks oluline teema – ta hindab märksa kõrgemalt majanduslikku kasu ja julgeolekut. Väikeriigi realisti identiteet on tugevalt seotud Eesti kultuuri ja keelega; eurooplaseks olemist seostab pigem geograafilise ja väärtuspõhise kuuluvusega, mitte ELi kodakondsusega. Enda vastutust näeb ta eelkõige oma töös, kogukonnas ja väärtuste hoidmisel. Väikeriigi realisti iseloomustab keskmine ELi-alane omatunne: ta väärtustab ELi kuulumist pragmaatilistel põhjustel, kuid ei tunne sellega emotsionaalset seost; samuti hindab ta oma poliitilist

tõhusust pigem madalaks. Erinevalt põhimõttelisest skeptikust ei põrista väikeriigi realist suveräänsuse kaitsmise trummi. Tema jaoks on oluline olla "laua taga, mitte menüüs."

Väärtuspõhine eurooplane jagab ELi põhiväärtusi (õigusriik, demokraatia, sõnavabadus, inimõigused) ja on valmis teatud tingimustel nende eest välja astuma, kuid ei tunne end ELi kodanikuna. Ta eristab väga selgelt Euroopat kui geograafilist või kultuurilist ruumi ja Euroopa Liitu kui poliitilist struktuuri. Euroopa kultuurilises ja geograafilises mõttes on tema jaoks tähendusrikas, EL aga kunstlik, deklaratiivne, bürokraatlik ja õõnes. Ta on veendunud, et Eesti kuulub Euroopasse, aga ei näe Eestit ELi lahutamatu osana. Tema identiteet on eelkõige rahvuslik, ent ta peab eurooplust väärtuslikuks moraalses ja normatiivses plaanis. Samas on ta varmas ELi tegelikku toimimist ja institutsioonide tööd kritiseerima. Väärtuspõhine eurooplane on valmis teatud vastutust võtma: ta tunneb, et on oluline edendada ja edasi kanda väärtusi, millega ta samastub. Ta on nõus maksma makse, kui need aitavad toetada ELi väärtusi, mis on tema jaoks olulised. Ta on põhimõtteliselt valmis ka ühiskondlikus debatis ja vabakonna töös osalema ja ta oskab ja julgeb oma väärtusi sõnastada ja nende eest seista. Siiski on ta pigem pessimistlik kodanike võimaluste osas ELi tegevust mõjutada. Väikeriigi realistiga võrreldes iseloomustab teda suurem idealism ja see, et ta ei näe ELis üksnes praktiliste hüvede allikat.

Venekeelsetest fookusgrupiaruteludest koorusid välja järgmised isikud:

Pealtvaataja: Pealtvaataja tunneb, et tema roll ühiskonnas on jääda kõrvale ja vaikida. Suure tõenäosusega (aga mitte tingimata) on ta Vene Föderatsiooni kodanik või määratlemata kodakondsusega isik. Vene kodanikke puudutavad piirangud, sh valimisõigusest ilmajätmine kohalikel valimistel ja relvalubade äravõtmine, on tema jaoks nii sümboolsed kui praktilised märgid poliitilisest elust väljalülitamisest. Ta kardab, et teda võidakse Venemaa agressiooni tõttu stigmatiseerida. Ta tunneb, et tema arvamusi peetakse „valedeks“ ja teda tembeldatakse nende eest „Kremlis agendiks“ või „putinistiks.“ Ta tunneb hirmu hukkamõistu, töökoha kaotuse või julgeolekuasutuste huviorbiiti sattumise ees. Selline õhkkond välistab tema jaoks arvamuse avaldamise, vastutuse võtmise ja ka selle nõudmise, isegi kui ta seda sisimas sooviks. Ta näeb end arengute passiivse pealtvaatajana, mitte osalisena. Euroopa Liiduga suhestub ta suuresti läbi "Eesti filtri." Kuna ta Eestis elades "ELi sisse tiriti," siis tuleb seal ka olla, aga emotsionaalset seost ta ELiga ei tunne ja Eesti poliitikast võõrandumine ning valitsuse mitteusaldamine kujundab ka tema suhtumist ELi institutsioonidesse. Kuna ta ei saa või ei julge osaleda Eesti poliitilises elus, puudub tal ambitsioon ELi asjades kaasa rääkida.

Eesti on kodu: See isik tunneb, et suudab oma ümbrust ja kogukonda mõjutada ning on valmis Eestit kaitsma, sest see on tema kodu. Ta rõhutab oma pikaajalist seost Eestiga ja suure tõenäosusega on ta Eesti kodanik. Ta jagab eestikeelsete osalejatega muret siseriiklike küsimuste, nagu valitsuse usaldusväärsus ja e-valimiste õiguspärasus, üle. Ta seostab ELi eelkõige praktilise kasuga (liikumisvabadus, toetused, majanduslik stabiilsus). Seejuures võib ta olla vähemal või suuremal määral euroskeptiline. Ta peab ELi kunstlikuks moodustiseks, millega ta emotsionaalset sidet ei tunne ja mida ta ei oleks valmis kaitsma samal viisil kui Eestit.

Vene maailma liige: Vene maailma liige samastub tugevalt vene kultuuri ja tsivilisatsiooniga ning kannab *deržava*-mentaliteeti. Ta leiab, et ELi väärtused on kas raskesti mõistetavad või vastuolulised, ning paigutab Eesti ajalooliselt kas Vene impeeriumi ruumi või Lääne ja Venemaa mõjusfääride põrkumise alale. Ta usub, et vene inimesi diskrimineeritakse Eestis. Tema hinnangul on EL geopolitiiline projekt, kus Eesti on suurriikide puhvertsoon ja mängukann. Tema arvates võib Eesti kuulumine Euroopa Liitu olla ajutine. Ta ei pea Venemaad ELile ohuks, kuid peab võimalikuks, et EL variseb

sisemiste vastuolude ja majandusprobleemide tõttu ise kokku. Võimaliku Venemaa ja Lääne vahelise sõjalise konfliktihul on ta valmis vaikselt nurgas istuma ja vaatama, kes võidab. Kuuluvustunne nii Eesti kui ELi suhtes on madal; tema identiteet ja lojaalsus on seotud eeskätt vene keele, kultuuri ja ajaloonarratiiviga.

Järgmiseks esitame valiku ELiga seotud teemadest, mis võiksid iga persoonat kõnetada ja potentsiaalselt suurendada psühholoogilist omatunnet liidu suhtes.

Põhimõttelise skeptiku jaoks on oluline liikmesriikide suveräänsuse tagamine ja küsimused sellest, kas ja kuidas piirata suurriikide domineerimist, EL edasist föderaliseerumist ja kuidas kaitsta väikeriikide huve. Tema ELi-alast omatunnet võiksid suurendada näited selle kohta, kuidas Eesti on olulistest küsimustest enda eest edukalt seisnud ja "oma tahtmise" saavutanud või ELi poliitikaid endale sobivas suunas kujundanud. Kuigi skeptik ei usalda valitsust, kiidab ta tõenäoliselt heaks selle, kui Eesti valitsus lõimumise süvendamise ettepanekutega kaasa ei lähe (nt ei poolda ühehäälsusest loobumist ELi välispoliitikas). Teda võiksid rõõmustada ka teated selle kohta, et Eesti erakonnad suudavad vähemalt teatud küsimustes teha ELi tasandil koostööd ja seista ühtselt "Eesti rahva huvide eest."

Väikeriigi realisti jaoks on kõige olulisemad praktilise kasuga seotud teemad: ELi toetused ja nende positiivne mõju Eesti arengule, majandusareng, julgeoleku kindlustamine, töö- ja haridusvõimalused, taristu- ja kaitseinvesteeringud, jne. Teda huvitab ELi välis- ja julgeolekupoliitika ja selle mõju Eesti rahvusvahelisele positsioonile ja julgeolekule, sh ELi sammud Venemaa agressioonile vastu astumisel ja Ukraina toetamisel. Väikeriigi ellujäämise pärast muretsejana võiks ta tervitada teateid selle kohta, et Eesti esindajad on suutnud EL tasandil midagi ära teha ja mõju saavutada.

Väärtuspõhist eurooplast kõnetavad väärtuste kaitsmise ja edendamise teemad, nt õigusriigi tugevdamine, inimõiguste kaitse, demokraatia edendamine, ehk ka keskkonnakaitse, rahvusvaheline solidaarsus, humanitaar- ja arenguabi. Teda võib kõnetada ELi roll globaalsete kriiside lahendamisel, kliimamuutuse vastases võitluses ja konfliktide ennetamises. Tema usku ELi suutlikkusse toetaks info, mis näitab, et väärtused ei ole õõnsad loosungid, vaid EL on suutnud midagi "päriselt ära teha."

Pealtvaatajat võiks kõnetada igasugune kinnitus selle kohta, et tema põhiõigused ELis on kaitstud, hoolimata rahvusest või passist. Omatunde dimensioonidest võiks teda kõnetada kõige enam kuuluvus – kinnitus selle kohta, et tal on Euroopa Liidus "oma koht." Vähesel turvatunde tõttu võib pealtvaataja vältida poliitilisi ja iseäranis geopoliitilisi teemasid. Teda võivad kõnetada positiivsed ja mittepoliitilised lood selle kohta, kuidas ELi toetused on aidanud edendada kohaliku tasandi elu-olu, parandanud juurdepääsu teenustele või elavdanud kultuurielu.

Eesti on kodu – seda persoonat kõnetavad Eesti ja kohaliku elu edendamisega seotud teemad, samuti info, mis puudutab ELi kuulumisest tulenevat praktilist kasu. Tugev identifitseerimine Eestiga ja mõningane usk oma võimalustesse poliitikat mõjutada sisendab lootust, et sellesse rühma kuuluvad elanikud on valmis ka valimiste kontekstis EL teemadele ja erakondade seisukohtadele tähelepanu pöörama ja ehk isegi neid valimisotsuse tegemisel arvesse võtma. Sellele grupile võivad korda minna EL tasandi nn suured debatilised teemad, mis mõjutavad tugevalt Eesti inimeste elu ja tulevikku (nt keskkond, energia, julgeolek, digiteemad ja tehisaru), juhul, kui neid sihtgrupile sobivas formaadis ja kanalites kajastada.

Vene maailma liige tarbib eelkõige venekeelset meediat. Venemaa agressiooni hukkamõistmine ja Venemaa sanktsioneerimisega seotud teemad kaugendavad vene maailma liiget Euroopa Liidust veelgi. Siiski pakuvad geopoliitilised teemad ja iseäranis ELi Venemaa-poliitika talle huvi – seega on

Eesti venekeelses meedias nende teemade kajastamine ja selgitamine jätkuvalt mõttekas ja vajalik, eriti arvestades, et vastasel juhul ammutaks Vene maailma liige sellekohase info (üksnes) Venemaa infokanalitest. Positiivne mõju võiks olla ka näidetel praktilistest majandus- ja sotsiaalprojektidest, mis vähendavad marginaliseeritust ja tõstavad elukvaliteeti.

4. ELI-ALASE OMATUNDE SEIREMETOODIKA

Käesoleva peatüki eesmärk on anda soovitusi Riigikantseleile Eesti elanike Euroopa Liidu alase omatunde regulaarseks seireks. Peamine soovitus on lisada Riigikantselei tellitud iga-aastasessse elanikkonnauuringusse „Suhtumine Euroopa Liitu” täiendavaid küsimusi, mis võimaldavad elanike ELi-alast omatunnet täpsemalt mõõta. Ankeedi täiendamise soovitusel põhinevad omatunde-alasel ja laiemalt ELi-alast avalikku arvamust käsitleval kirjandusel, käesolevas aruandes esitatud kvantitatiivse ja kvalitatiivse uuringu tulemustel ja rahvusvaheliste küsitlusuuringute parimatel praktikatel. Psühholoogias ja organisatsiooniteoorias välja töötatud põhjalikud psühholoogilise omamise mõõdikud (Olckers ja Van Zyl 2019) ei ole lihtsasti Euroopa Liidu uuringutesse ülekantavad. Pigem on võimalik tugineda varem Eurobaromeetris, Euroopa Sotsiaaluuringus, üleilmses väärtusuuringus (World Values Survey) ning võrdlevas valimissüsteemide uuringus (Comparative Study of Electoral Systems) kasutatud küsimustele. Võimalusel soovitame kasutada küsimusi, mida on kvaliteetsetes rahvusvahelistes uuringutes juba varem kasutatud, sest see annab kindluse, et tegu on põhjalikult testitud ja valideeritud instrumentidega. Soovitude andmisel arvestatakse asjaoluga, et elanikkonnauuringu ankeedi maht on piiratud nii rahalistel kui uuringu kvaliteeti puudutavatel kaalutlustel. Ankeedi oluline pikendamine tõstaks küsitlusuuringu läbiviimise hinda ning täiendav uuring osalemisega seonduv ajakulu võib suurendada vastamisest loobujate või osalemise katkestajate hulka. Samuti lähtuvad siinesitatud soovitusel asjaolust, et elanikkonnauuringut on seni läbi viidud üks kord aastas ja eeldatavasti jääb see nii ka tulevikus. See tähendab, et uuring sobib pikemaajaliste trendide seiramiseks, kuid ei ole mõeldud hoiakute lühiajalise muutumise või kõikumise kaardistamiseks ega seletamiseks.

Olemasoleva küsitlusuuringu lühikirjeldus

Riigikantselei on igal aastal tellinud elanikkonnauuringu „Suhtumine Euroopa Liitu,” mille eesmärgiks on hinnata Eesti elanike hoiakuid ja teadmisi Euroopa Liidu ning selle institutsioonide suhtes, kaardistada muutusi võrreldes varasemate perioodidega ning pakkuda andmepõhist sisendit Euroopa-teemalise poliitika ja kommunikatsiooni kavandamiseks. Viimasel kuuel aastal (2019-2025) on uuringu viinud läbi Turu-uuringute AS. Uuringu meetodiks on kombineeritud telefoniküsitlus ja veebipaneel (50% : 50%). Osalejad on saanud vastata nii eesti kui vene keeles vastavalt oma eelistusele. Üldkogumiks on 15-aastased ja vanemad Eesti elanikud. Valimi koostamisel on võetud aluseks üldkogumi proportsionaalne mudel soo, vanuserühma, hariduse, rahvuse, piirkondade ning asulatüüpide lõikes, tulemused on kaalutud üldkogumile vastavaks. Valimi suurus on umbes 1000 respondenti.

Ankeet katab järgmisi teemasid: toetus euro kasutusele Eestis, toetus Euroopa Liitu kuulumisele, Eesti Euroopa Liitu kuulumise põhjused, Euroopa Liiduga seostuvad väärtused ja põhimõtted, Euroopa Liiduga seostuvate põhimõtete olulisus, Euroopa Liidu eelarvest toetamist vajavad valdkonnad, teadlikkus Eesti huvidest ja eesmärkidest Euroopa Liidus, hinnang Eesti tegevusele Euroopa Liidus, Euroopa Liitu kuulumise mõju Eestile, arvamuste ja huvidega arvestamine Euroopa Liidus, hinnang Eesti elule, suhtumine kliimamuutustesse, teabekanalite jälgimine ja institutsioonide usaldusväarsus.

Ankeet sisaldab kaht küsimust, mis sobivad ELi-alase omatunde ühe dimensiooni – tajutud tõhususe – mõõtmiseks:

a) nõustumine väitega „Teie arvamust võetakse Euroopa Liidus kuulda“ (skaalal 1-4, kus 1 tähendab „ei ole üldse nõus“ ja 4 tähendab „kindlasti nõus“);

b) nõustumine väitega „Eesti huve võetakse Euroopa Liidus arvesse“ (skaalal 1-4, kus 1 tähendab „ei ole üldse nõus“ ja 4 tähendab „kindlasti nõus“).

Nimetatud kaht küsimust kasutati käesoleva uuringu kvantitatiivse analüüsi läbiviimisel (vt. ptk 2). Ülejäänud nelja omatunde komponenti – identiteeti, kuuluvustunnet, vastutustunnet ja territoriaalsust – olemasolev küsitlusankeet ei mõõda. Seega ei võimalda seni läbiviidud uuringud Eesti elanike ELi-alast omatunnet süstemaatiliselt monitoorida.

Soovitused ankeedi täiendamiseks

Allpool esitatud soovitused küsitlusuuringu ankeedi täiendamiseks jagunevad kaheks: ELi-alase omatunde mõõtmine ja ELi-alast omatunnet mõjutavate tegurite mõõtmine.

ELi-alase omatunde mõõtmine

Käesolev uuring tegi teaduskirjanduse ülevaate tulemusel kindlaks, et psühholoogilise omamise kontseptsioonil on viis komponenti: tajutud tõhusus, identiteet, kuuluvustunne, vastutustunne ja territoriaalsus (vt ptk 1). Riigikantselei poolt tellitud elanikkonnauuringu ankeet mõõdab üht neist dimensioonidest – tajutud tõhusust. Mõlemad küsimused (vt ülalpool) on tõhususe mõõtmiseks sobivad. Juhul kui soovitakse tõhusust veelgi täpsemalt mõõta, soovitame eristada sisemist ja välist tõhusust. Tegemist on politoloogiakirjanduses laialt aktsepteeritud eristusega (Mcevoy 2016; Fraile ja De Miguel Moyer 2022; García Del Horno, Rico, ja Hernández 2024; OECD 2024). Sisemine poliitiline tõhusus (*internal political efficacy*) on inimese usk omaenda võimesse poliitikast aru saada, selles osaleda ja seda mõjutada. Teisisõnu tähendab see, et inimene usub oma teadmistesse ja oskustesse. Väline poliitiline tõhusus (*external political efficacy*) on uskumus, et valitsus või valitsemissüsteem reageerib kodanike soovidele, nõudmistele ja poliitilisele sisendile.

Sisemist tõhusust mõõdetakse Euroopa Sotsiaaluuringus järgmise küsimuse abil: *Kui kindel Te olete oma võimes poliitikas osaleda? 1) üldse mitte kindel; 2) vähesel määral kindel, 3) küllaltki kindel; 4) väga kindel; 5) täiesti kindel (spontaanse vastusena: keeldus; ei oska öelda).*

Välist tõhusust (riigi tasandil) mõõdetakse Euroopa Sotsiaaluuringus järgmiste küsimuste abil:

Mil määral võimaldab Teie arvates Eesti poliitiline süsteem teiesarnastel inimestel valitsuse tegevuses kaasa rääkida? 1) üldse mitte, 2) väga vähe, 3) pisut, 4) palju, 5) väga palju (spontaanse vastusena: keeldus; ei oska öelda).

Ja mil määral võimaldab Teie arvates Eesti poliitiline süsteem teiesarnastel inimestel poliitikat mõjutada? 1) üldse mitte, 2) väga vähe, 3) pisut, 4) palju, 5) väga palju (spontaanse vastusena: keeldus; ei oska öelda).

Eeltoodud küsimusi võiks kohandada ELi-alase omatunde mõõtmiseks järgnevalt:

Sisemine tõhusus: Kui kindel Te olete, et Teil on piisavalt võimeid ja teadmisi, et Euroopa Liidu tegevuses kaasa rääkida? 1) üldse mitte kindel; 2) vähesel määral kindel, 3) küllaltki kindel; 4) väga kindel; 5) täiesti kindel (spontaanse vastusena „ei oska öelda“, „keeldus vastamast“).

Väline tõhusus: Ja mil määral võimaldab Teie arvates meie poliitiline süsteem teiesugustel inimestel Euroopa Liidu tegevuses kaasa rääkida? 1) üldse mitte, 2) väga vähe, 3) pisut, 4) palju, 5) väga palju (spontaanse vastusena „ei oska öelda“, „keeldus vastamast“).

Ülejäänud nelja omatunde dimensiooni olemasolev küsitlusuuring monitoorida ei võimalda. ELi-alase omatunde süstemaatiliseks seiramiseks on soovitatav täiendada ankeeti küsimustega, mis mõõdavad omatunde teisi komponente – identiteeti, kuuluvustunnet, vastutustunnet ja territoriaalsust.

Identiteedi ja kuuluvustunde kohta küsimine on eriti oluline mitmel põhjusel. Laias laastus võib ELi-alaste hoiakute seletused jagada kaheks – inimesed võivad toetada Euroopa Liitu sellepärast, et nad usuvad, et Euroopa Liidust on neile kasu, või sellepärast, et nad samastavad end Liiduga, jagavad selle väärtusi ja eesmärgi ning tunnevad end emotsionaalselt seotuna. Antud vastandus peegeldab suurt debatti ratsionaalse valiku koolkonna ja konstruktivistlike lähenemiste vahel. Olemasolev uuringuankeet sisaldab mitmeid küsimusi ELiga seotud kasuootuste kohta, kuid ei sisalda ühtegi küsimust, mis mõõdaks Euroopa või Euroopa Liidu identiteeti. Seda võib pidada oluliseks puudujäägiks, eriti arvestades, et viimase kümne aasta jooksul on Euroopa integratsiooniteooriate raskusest nihkunud nn post-funktsionalistlike lähenemiste juurde, mis väidavad, et olulisi tulemusi Euroopa integratsioonis määrab politiseerimine, mis omakorda hõlmab identiteetide mobiliseerimist riiklikul tasandil tegutsejate – nt poliitiliste erakondade – poolt (Hutter ja Kriesi 2019; Beaudonnet ja Gomez 2024). Kuna identiteetid on konstrueeritud, narratiivse struktuuriga ja hõlmavad meie-nemad vastandamisi, on oluline teada saada, kuidas Eesti elanikud näevad rahvusliku, riikliku ja Euroopa (Liidu) identiteedi suhet – kas nad usuvad, et rahvuslik, riiklik ja Euroopa identiteet võivad kooseksisteerida ja üksteist toetada, või leiavad nad, et tegemist on põrkuvate ja vastanduvate identiteetidega, mis eksisteerivad üksteise arvelt. Siinkohal on oluline silmas pidada, et identiteet ei ole midagi fikseeritud, see on ajas muutuv ja avatud tähendusloomele. See kätkeb võimalusi vastandumiste konstrueerimiseks, mida erakonnad, kohati innukalt, kasutavad. Eesti kontekstis on identiteedi ja kuuluvuse seiramisel ka geopoliitiline dimensioon. Kuulumine itta või läände, nõukogudejärgsesse ruumi või Euroopa Liitu ja NATOsse, on oluline konfliktimõõde Eesti ühiskonnas, mis on tugevasti seotud etniliste eraldusjoontega. Seega, kui eesmärk on ELi-alast omatunnet võimalikult täpselt mõõta, tuleks ankeeti lisada Euroopa identiteeti mõõtvaid küsimusi. Eurobaromeetri uuringus küsitakse:

Kas te peate ennast...? 1) ainult eestlaseks; 2) eestlaseks ja eurooplaseks; 3) eurooplaseks ja eestlaseks, 4) ainult eurooplaseks (spontaanse vastusena „ei oska öelda/mitte ükski neist“ ja „keeldun vastamast“).⁴⁷

Arvestades Eesti elanikkonna mitmerahvuselist koosseisu, oleks otstarbekas sõnastada küsimus ümber üldisemalt, vältides rahvuste nimetusi. Seega pakume, et kasutada võiks järgmist küsimust (millele võiks võimalusel eelneda eraldi küsimus vastaja rahvuse kohta):

---

⁴⁷ Küsimus kõlab inglise keeles järgmiselt: Do you see yourself as...? 1. (NATIONALITY) only; 2. (NATIONALITY) and European; 3. European and (NATIONALITY); 4. European only; none (SPONTANEOUS); refusal (SPONTANEOUS)

*Kas te peate ennast...? 1) ainult oma rahvuse esindajaks; 2) oma rahvuse esindajaks ja eurooplaseks; 3) eurooplaseks ja oma rahvuse esindajaks, 4) ainult eurooplaseks (spontaanse vastusena „ei oska öelda/mitte ükski neist“ ja „keeldun vastamast“).*⁴⁸

See võimaldaks mõõta mitmekihilisi identiteete ja hinnata seda, mil määral vastajad näevad rahvuslikku ja Euroopa identiteeti koosinevate või vastastikku välistavatena.

Samuti võiks kaaluda varasemates Eurobaromeetri uuringutes kasutatud enesetaju küsimust:

*Mil määral nõustute järgmise väitega: tunnen end Euroopa Liidu kodanikuna? 1) jah, kindlasti; 2) jah, mõnevõrra; 3) ei, pigem mitte; 4) kindlasti mitte (spontaanse vastusena „ei oska öelda/mitte ükski neist“ ja „keeldun vastamast“).*⁴⁹

Küsimus on oluline, kuna nii senised uuringud kui ka meie poolt läbiviidud fookusgruppide uuring näitavad, et Euroopa identiteet ja Euroopa Liidu identiteet on kaks erinevat asja – enese määratlemine eurooplaseks ei tähenda sugugi, et inimene väärtustaks Euroopa Liidu kodanikuks olemist või suhtuks toetavalt Euroopa Liitu. Antud küsimuse kasutamisel tuleb silmas pidada, et formaalselt on Euroopa Liidu kodakondsus vaid Eesti ja teiste EL riikide kodanikel – Eestis elavatel kolmandate riikide kodanikel (sh Venemaa Föderatsiooni kodanikel) ja määratlemata kodakondsusega isikutel see puudub. Kuna aga ankeet sisaldab eraldi küsimust kodakondsuse kohta, on võimalik analüüsida, kuidas vastused väljapakutud küsimusele varieeruvad ELi kodakondsuse omamise või mitteomamise lõikes.

Kuuluvustunnet võiks mõõta järgmise Eurobaromeetris kasutatud küsimuse abil:

Palun öelge, kui tugevalt Te tunnete end seotuna: a) oma linna või külaga; b) oma riigiga; c) Euroopa Liiduga; d) Euroopaga? 1) väga tugevalt seotud; 2) üsna tugevalt seotud; 3) mitte eriti seotud; 4) üldse mitte seotud (spontaanse vastusena „ei oska öelda“ ja „keeldun vastamast“).

Tegemist on Eurobaromeetris sisalduva küsimusega, mille eelis on, et ta võimaldab kuuluvustunnet kuulmise objektide lõikes võrrelda. 2024. aasta sügisel läbi viidud Eurobaromeetri uuringu kohaselt tunneb 82% Eesti vastanutest end oma linna või külaga seotuna, 92% tunneb seost Eestiga, 54% Euroopa Liiduga ja 60% Euroopaga.

Vastutustunne Euroopa Liidu suhtes on omatunde komponent, mida olemasolevad võrdlevad küsitlusuuringud (nt Eurobaromeeter) süstemaatiliselt ei mõõda. Mõõtmaks nii valmidust vastutust võtta kui seda ka nõuda pakume välja järgmised küsimused:

Mil määral nõustute järgmise väitega: Euroopa Liidu kodanikuna on mul teatud vastutus ja kohustused, mida ma tõsiselt võtan. 1) jah, kindlasti, 2) jah, mõnevõrra, 3) ei, pigem mitte, 4) kindlasti mitte (spontaanse vastusena „ei oska öelda“, „keeldun vastamast“ ja „ei ole Euroopa Liidu kodanik“).

⁴⁸ Küsimus kõlab inglise keeles järgmiselt: Do you see yourself as...? 1. (NATIONALITY) only; 2. (NATIONALITY) and European; 3. European and (NATIONALITY); 4. European only; none (SPONTANEOUS); refusal (SPONTANEOUS)

⁴⁹ Küsimus kõlab inglise keeles järgmiselt: For each of the following statements, please tell me to what extent it corresponds or not to your own opinion... You feel you are a citizen of the EU. 1: yes definitely; 2 yes to some extent, 3 no, not really; 4 no, definitely not.

Mil määral nõustute järgmise väitega: Pean oluliseks, et poliitikud ja ametnikud, kes kujundavad Euroopa Liidu poliitikat, vastutaksid oma otsuste eest ja selgitaksid neid rahvale. 1) jah, kindlasti, 2) jah, mõnevõrra, 3) ei, pigem mitte, 4) kindlasti mitte (spontaanse vastusena „ei oska öelda,” „keeldun vastamast”).

Sarnaselt vastutustundele ei ole omatunde viiendat komponenti, **territoriaalsust**, ELi-alaste hoiakute kontekstis seni süstemaatiliselt mõõdetud. Territoriaalsuse mõiste sisuks on soov kontrollida ja kaitsta omaks peetavat objekti, ideed või territooriumi. Tuginedes fookusgruppides toimunud aruteludele, leiame, et territoriaalsust oleks võimalik mõõta järgmise küsimustepaari abil (Eestit kaitsmist puudutavad hoiakud on siinkohal oluliseks referentspunktiks):

Mil määral nõustute järgmise väitega: Tunnen soovi Eestit võimalike ohtude eest kaitsta. 1) jah, kindlasti, 2) jah, mõnevõrra, 3) ei, pigem mitte, 4) kindlasti mitte (spontaanse vastusena „ei oska öelda,” „keeldun vastamast”).

Mil määral nõustute järgmise väitega: Tunnen soovi Euroopa Liitu võimalike ohtude eest kaitsta. 1) jah, kindlasti, 2) jah, mõnevõrra, 3) ei, pigem mitte, 4) kindlasti mitte (spontaanse vastusena „ei oska öelda,” „keeldun vastamast”).

Nagu fookusgrupiarutelud näitasid, näevad Eesti elanikud oma riigi ja ELi kaitsmist üsna erinevalt ning see erinevus on otseselt seotud sellega, kuivõrd „omaks” ühte või teist peetakse. Sõnastus „tunnen soovi” on võrreldes alternatiivsete sõnastustega (nt “olen valmis”) vähem tegutsemisvajadusele viitav ja seega vähem sõltuv inimese võimekusest tegelikus kaitsetegevuses osaleda.

Omatunnet mõjutavate tegurite mõõtmine

ELi-alase omatunde seiramiseks ja selle dünaamika paremaks mõistmiseks on samuti soovitatav täiendada ankeeti küsimustega, mis mõõdavad võtmetegureid, mis nii käesoleva uuringu kui teaduskirjanduse põhjal korreleeruvad omatunde või laiemalt ELi-alaste hoiakutega. Siia alla kuuluvad eelkõige riigi tasandi poliitikaga seotud hoiakud. Olemasolev uuring hõlmab küsimusi valitsuse ja Riigikogu usaldamise kohta, samuti nõustumist väitega “minu hääl loeb Eestis” ja hinnangut Eesti elule viimastel aastatel. Antud küsimused on olulised ja, nagu käesolev uuring on näidanud, seotud ELi-alase omatundega. Juhul, kui soovitakse veel selgemini mõista, kuidas riigi tasandi poliitikaga seotud tegurid ELi-alast omatunnet mõjutavad, võiks kaaluda ankeedi täiendamist erakonnaeelistust, ideoloogilist enesemääratlust ja demokraatiaga rahulolu mõõtvate küsimustega.

Erakonnaeelistus ja ideoloogiline enesemääratlus

Teadusuuringud näitavad veenvalt, et erakondlik eelistus ja poliitiline enesemääratlus on tugevas seoses suhtumisega Euroopa Liitu. Erakonnad on olulised poliitilised tegutsejad, kes tegelevad ELi-alase tähendusloomega, raamistades ELi, selle institutsioone ja poliitikaid teatud viisil. Parteiline euroskeptitsism on viimastel aastakümnetel oluliselt kasvanud. Eelkõige seostub see parempopulistlike erakondade jõulise esiletõusu ja peavoolustumisega. Erakondade mõju elanike ELi puudutavatele hoiakutele kinnitavad arvukad empiirilised uurimused. Peamiseks mehhanismiks, kuidas erakonnad inimeste hoiakuid kujundavad, on nn signaalide saatmine (*cue-giving*): kuna tavakodanikul ei ole enamasti aega, infot ja oskusi, et kujundada välja iseseisev põhjendatud seisukoht keerulistes poliitilistes küsimustes (nt ELiga seotud küsimused, tuumajaama soovitavus, e-valimiste usaldusväärsus), tugineb ta sageli usaldusväärseks peetud sotsiaalse tegutseja poolt antud hinnangutele või signaalidele. Sageli on selliseks usaldusväärseks tegutsejaks valija poolt eelistatud

erakond, kelle seisukohad pikemalt mõtlemata omaks võetakse. Seega on erakondadel oluline mõju oma toetajate seisukohtadele, hoiakutele ja maailmapildile. Erakonnaelistuse mõõtmine võimaldaks teada saada, kuidas ELi-alane omatunne varieerub erakonnaelistuse lõikes ja kuidas erakondade sõnumid ja kampaaniad ELi-alaseid hoiakuid ja seisukohti kujundavad.

Erakonnaelistuse mõõtmiseks on kaks peamist viisi: küsida võib valimisotsuse kohta viimastel (Riigikogu) valimistel või erakonnaelistuse kohta küsitlusuuringu toimumise ajal. Valimisotsuse kohta küsimisel tuleks keskenduda Riigikogu valimistel (mitte Euroopa Parlamendi valimistel või KOV valimistel) antud häälele. Seda kahel põhjusel: Riigikogu valimistel antud hääl on kaalukam kui EP või KOV valimistel antud hääl, kuna tegu on "esmajärguliste" (*first-order*) valimistega, kus on rohkem kaalul. Teisejärgulistel valimistel (EP või KOV valimistel) käivad valijad oma häälega vabamalt ringi, kasutades seda muuhulgas ka võimalolijate karistamiseks (Ehin ja Talving 2021). Samuti saab Riigikogu valimistel tehtud valimisotsuse põhjal jagada vastajad võitjateks ja kaotajateks (*electoral winners and losers*), mis on suure seletusjõuga eristus paljude poliitiliste hoiakute (sh usaldus poliitiliste institutsioonide, rahulolu demokraatia toimimisega) seletamisel. Võitjad on valijad, kes andsid oma hääle erakonnale, mis pääses valitsusse; kaotajad on valijad, kes andsid hääle erakonnale, mis valitsusse ei pääsenud. Võitja- või kaotaja-staatust on potentsiaalselt väga oluline ELi-alaseid hoiakuid ennustav tegur, kuna mõjutab tugevalt usaldust valitsuse vastu ja valitsusel on keskne roll riigi esindamisel Euroopa Liidu tasandil. Võitjad peaksid tundma ELi suhtes suuremat omatunnet ja olema kindlamad, et nende hääl loeb ja Eesti huvidega arvestatakse, kui kaotajad.

Laialt kasutatav viis, kuidas valimisotsust kindlaks teha (vt nt Euroopa Sotsiaaluuring), koosneb kahest küsimusest:

Mõned inimesed ei käi tänapäeval ühel või teisel põhjusel valimas. Kas Teie osalesite viimastel Riigikogu valimistel (millal - aasta, kuu)? 1) jah; 2) ei; 3) polnud valimisõigust (spontaanse vastusena „ei oska öelda,” „keeldun vastamast“).

Millise erakonna poolt Te nendel valimistel hääletasite? (järgneb peamiste erakondade loetelu; spontaanse vastusena „ei oska öelda,” „keeldun vastamast“).

Alternatiivne viis erakonnaelistust mõõta on paluda vastajatel hinnata tõenäosust, et nad annaksid oma hääle ühele või teisele erakonnale (nn *propensity to vote scores*, PTV). PTV mõõdikut on kasutatud näiteks rahvusvahelistes valimisuuringutes Comparative Study of Electoral Systems ja European Election Studies. PTV ehk valimissoodumuse mõõdik pakub mitmeid eeliseid võrreldes traditsiooniliste erakondliku eelistuse mõõtmisviisidega nagu näiteks hääletusotsus viimastel valimistel (Van Der Eijk et al. 2006). Esiteks võimaldab PTV dünaamilisemat ja nüansirikkamat käsitlust valijate hoiakutest. See tähendab, et ka valijad, kes küll ei valinud mõnd parteid, kuid tunnevad selle suhtes teatavat sümpaatiat, saavad oma suhtumist väljendada. Selline skaleeritud mõõtmine aitab tabada erakondliku eelistuse mitmetahulisust ja avab võimaluse analüüsida nii tugevaid toetajaid kui ka „pehmeid” sümpatiseerijaid, kellel võib tulevikus kujuneda potentsiaal valiku muutmiseks. Teiseks muudab PTV kasutamine erakonnaelistuse uuringud võrreldavamaks valimistsüklite ja ajaperioodide lõikes. Erinevalt konkreetse valimisotsuse mõõtmisest, mis on tugevalt kontekstitundlik (nt sõltub kampaania intensiivsusest, kandidaatide isikust või päevapoliitilistest sündmustest), pakub PTV abstraktsemat ja stabiilsemat mõõdet. Lisaks võimaldab PTV analüüsida mitme partei suhtes avaldatud eelistusi samaaegselt, mis on eriti väärtuslik mitmeparteisüsteemides, kus valijate lojaalsus võib olla hajutatud

ja kus taktikalisel hääletamisel on oluline roll. Soovitame kasutada järgmist küsimust, mis on rahvusvahelistes valimisuuringutes laialdaselt kasutusel:

Meil on Eestis mitu erakonda, kellest igaüks sooviks saada Teie häält. Kui tõenäoline on, et Te kunagi hääletate järgmiste erakondade poolt? Palun vastake skaalal, kus 0 tähendab "üldse mitte tõenäoline" ja 10 tähendab "väga tõenäoline" (järgneb peamiste erakondade nimekiri).

Juhul, kui erakonnaeelistuse kohta küsida ei soovita, kuna see võib olla poliitiliselt tundlik, soovitame mõõta vastajate enesemääratlust parem-vasak skaalal. Sobiv küsimus on:

Poliitikas räägitakse vahel vasak- ja parempoolsusest. Kuhu Te ennast sellel skaalal asetaksite, kus 0 tähistab vasakpoolsust ja 10 parempoolsust? 0-10. (spontaanse vastusena „ei oska öelda,” „keeldun vastamast“).

Samadel alustel on võimalik mõõta ka enesepaigutust liberaalne-konservatiivne skaalal, kuid nimetatud mõisted võivad olla osalejate jaoks veel vähem arusaadavad kui mõisted "parem" ja "vasak."

Rahulolu demokraatia toimimisega

Rahulolu demokraatiaga (*satisfaction with democracy*, SWD) on poliitilise hoiakuna oluline näitaja, mis mõõdab, kuiõrd inimesed tunnevad, et demokraatlik valitsemisviis toimib nende ootustele vastavalt ja suudab lahendada ühiskonna probleeme õiglaselt ja tõhusalt. See ei kajasta üksnes rahulolu konkreetsete valitsuste või parteide tegevusega, vaid laiemalt usaldust demokraatliku süsteemi toimimise vastu – sealhulgas usku valimiste aususesse, institutsioonide usaldusvärsusse ja kodanike võimalusse osaleda otsustusprotsessides. Rahulolu demokraatiaga on oluline, sest see mõjutab kodanike legitiimsustunnet riigivõimu suhtes ning nende valmisolekut järgida seadusi, osaleda valimistel ja panustada ühiskondlikku ellu. Kui rahulolu on madal, võib see viia poliitilise apaatia, protestikäitumise või autoritaarsete alternatiivide toetamiseni. Seetõttu on rahulolu demokraatiaga nii poliitikakujundajatele kui teadlastele oluline mõõdik, mis aitab hinnata demokraatia stabiilsust ja kvaliteeti. ELi-alase omatunde seires võimaldab SWD-küsimus analüüsida seost ELi-alaste hoiakute ja Eesti demokraatia toimimisele antud hinnangute vahel. Soovitame kasutada Euroopa Sotsiaaluuringus ja mitmetes teistes rahvusvahelistes uuringutes kasutatud küsimust:

Üldiselt hinnates, kuiõrd rahul olete sellega, kuidas demokraatia Eestis toimib? Vastamiseks kasutage 10-pallist skaalat, kus 0 tähendab, et ei ole üldse rahul ja 10 tähendab, et olete väga rahul. 0-10. (spontaanse vastusena „ei oska öelda,” „keeldun vastamast“).

Kokkuvõte

Riigikantselei praegune ELi-alane küsitlus võimaldab uurida mitmesuguseid hoiakuid Euroopa Liidu suhtes, kuid ei mõõda süstemaatiliselt ELi-alase omatunde viit peamist komponenti. ELi-alase omatunde ja seda kujundavate tegurite põhjalikumaks seiramiseks Eesti ühiskonnas soovitame ankeeti lisada Tabelis 11 esitatud küsimused („maksimumprogramm“).

Tabel 11. Täiendavad küsimused ELi-alase omatunde ja seda mõjutavate tegurite mõõtmiseks

Uuritav mõiste	Küsimus	Vastusevariandid	Küsimus on kasutusel
sisemine tõhusus (<i>internal efficacy</i>)	<i>Kui kindel Te olete, et Teil on piisavalt võimeid ja teadmisi, et Euroopa Liidu tegevuses kaasa rääkida?</i>	<i>1) üldse mitte kindel; 2) vähesel määral kindel, 3) küllaltki kindel; 4) väga kindel; 5) täiesti kindel (spontaanse vastusena: keeldus; ei oska öelda).</i>	Kohandatud Euroopa Sotsiaaluuringust
väline tõhusus (<i>external efficacy</i>)	<i>Ja mil määral võimaldab Teie arvates meie poliitiline süsteem teiesarnastel inimestel Euroopa Liidu tegevuses kaasa rääkida?</i>	<i>1) üldse mitte, 2) väga vähe, 3) pisut, 4) palju, 5) väga palju (spontaanse vastusena: keeldus; ei oska öelda).</i>	Kohandatud Euroopa Sotsiaaluuringust
identiteet (<i>identity</i>)	<i>Kas te peate ennast...?</i> <i>Mil määral nõustute järgmise väitega: tunnen end Euroopa Liidu kodanikuna?</i>	<i>1) ainult oma rahvuse esindajaks; 2) oma rahvuse esindajaks ja eurooplaseks; 3) eurooplaseks ja oma rahvuse esindajaks, 4) ainult eurooplaseks (spontaanse vastusena "ei oska öelda" ja "keeldun vastamast").</i> <i>1) jah, kindlasti; 2) jah, mõnevõrra; 3) ei, pigem mitte; 4) kindlasti mitte (spontaanse vastusena "ei oska öelda/mitte ükski neist" ja "keeldun vastamast")</i>	Kohandatud Eurobaromeetri uuringust Kasutusel Eurobaromeetri uuringus
kuuluvustunne (<i>belonging</i>)	<i>Palun öelge, kui tugevalt Te tunnete end seotuna: a) oma linna või küllaga; b) oma riigiga; c) Euroopa Liiduga; d) Euroopaga?</i>	<i>1) väga tugevalt seotud; 2) üsna tugevalt seotud; 3) mitte eriti seotud; 4) üldse mitte seotud (spontaanse vastusena "ei oska öelda" ja "keeldun vastamast").</i>	Kasutusel Eurobaromeetri uuringus
vastutus (<i>accountability</i>)	<i>Mil määral nõustute järgmiste väidetega:</i> <i>a) Euroopa Liidu kodanikuna on mul teatud vastutus ja kohustused, mida ma tõsiselt võtan.</i> <i>b) Pean oluliseks, et poliitikud ja ametnikud, kes kujundavad Euroopa Liidu poliitikat, vastutaksid oma otsuste eest ja selgitaksid neid rahvale.</i>	<i>1) jah, kindlasti, 2) jah, mõnevõrra, 3) ei, pigem mitte, 4) kindlasti mitte (spontaanse vastusena "ei oska öelda," "keeldun vastamast" ja "ei ole Euroopa Liidu kodanik").</i>	Uued küsimused
territoriaalsus (<i>territoriality</i>)	<i>Mil määral nõustute järgmiste väidetega:</i> <i>a) Tunnen soovi Eestit võimalike ohtude eest kaitsta.</i> <i>b) Tunnen soovi Euroopa Liitu võimalike ohtude eest kaitsta.</i>	<i>1) jah, kindlasti, 2) jah, mõnevõrra, 3) ei, pigem mitte, 4) kindlasti mitte (spontaanse vastusena "ei oska öelda," "keeldun vastamast")</i>	Uued küsimused
valimisosalus ja hääletusotsus (<i>electoral participation and vote choice</i>)	<i>Mõned inimesed ei käi tänapäeval ühel või teisel põhjusel valimas. Kas Te osalesite viimastel Riigikogu valimistel (millal - aasta, kuu)?</i>	<i>1) jah; 2) ei; 3) polnud valimisõigust (spontaanse vastusena "ei oska öelda," "keeldun vastamast").</i>	Kasutusel Euroopa Sotsiaaluuringus

	<i>Millise erakonna poolt Te nendel valimistel hääletasite?</i>	<i>(peamiste erakondade loetelu; spontaanse vastusena "ei oska öelda," "keeldun vastamast").</i>	
<i>erakonnaeelistus (party preference, propensity to vote)</i>	<i>Meil on Eestis mitu erakonda, kellest igaüks sooviks saada Teie häält. Kui tõenäoline on, et Te kunagi hääletate järgmiste erakondade poolt? (peamiste erakondade nimekirj)</i>	<i>0 kuni 10, kus 0 tähendab "üldse mitte tõenäoline" ja 10 tähendab "väga tõenäoline."</i>	<i>Kasutusel: Comparative Study of Electoral Systems, European Election Study</i>
<i>ideoloogiline enesemääratlus (ideological self-placement)</i>	<i>Poliitikas räägitakse vahel vasak- ja parempoolsusest. Kuhu Te ennast sellel skaalal asetaksite, kus 0 tähistab vasakpoolsust ja 10 parempoolsust?</i>	<i>0 kuni 10, kus 0 tähistab vasakpoolsust ja 10 parempoolsust (spontaanse vastusena "ei oska öelda," "keeldun vastamast").</i>	<i>Kasutusel Euroopa Sotsiaaluuringus</i>
<i>rahulolu demokraatia toimimisega (satisfaction with democracy)</i>	<i>Üldiselt hinnates, kuivõrd rahul olete sellega, kuidas demokraatia Eestis toimib?</i>	<i>0 kuni 10, kus 0 tähendab, et ei ole üldse rahul ja 10 tähendab, et olete väga rahul. (spontaanse vastusena "ei oska öelda," "keeldun vastamast").</i>	<i>Kasutusel Euroopa Sotsiaaluuringus</i>

Juhul kui kõikide väljapakutud küsimuste kasutamine ei ole võimalik – kas uuringu maksumuse, intervjuu soovitava pikkuse või teatud küsimuste poliitilise tundlikkuse tõttu – soovitame „miinimumprogrammina“ lisada ankeeti identiteeti, kuuluvustunnet, ideoloogilist enesemääratlust ja demokraatiaga rahulolu mõõtvad küsimused (vt Tabel 11).

5. VÕIMALUSED ELI-ALAST OMATUNNET SUURENDADA

Eesmärk ja kontekst

Käesoleva peatüki eesmärk on vastata järgmistele lähteülesandes püstitatud küsimustele: Millised võimalused on ELi-alast omatunnet suurendada ja millised tegevused sobiksid Eesti konteksti? Kuidas tuleks nõrga omatundega sihtrühmasid ELi alase omatunde suurendamiseks kõnetada?⁵⁰ Millised on teiste riikide kogemused ELi-alase omatunde toetamisel, sh millised meetmed on olnud tulemuslikud?

Soovituste andmisel on oluline arvestada laiemat konteksti, mis puudutab Eesti elanike suhtumist Euroopa Liitu. Riigikantselei regulaarsed küsitlused näitavad, et Eesti elanike toetus ELi kuulumisele püsib stabiilselt kõrge (üle 75%), oma teadlikkust Eesti huvidest ja eesmärkidest ELis heaks hindavaid inimesi on üle 40%, enam kui pooled vastanutest hindavad Eesti tegevust ELis edukaks ning ELi kuulumise mõju hinnatakse ülekaalukalt heaks.⁵¹ Nende näitajate valguses võib öelda, et EL ja Eesti valitsus on oma tegevuses olnud paljuski õigel teel. Demokraatia jätkusuutliku toimimise vaatepunktist võib samas probleemseks pidada, et suur hulk Eesti elanikest arvab, et nende arvamust ei võeta ei Eestis ega ELis kuulda – see on oluline kontekst, mida käesoleva uuringu tulemusi tõlgendades silmas pidada.

Selles peatükis esitatud soovitused tuginevad käesoleva uuringu tulemustele. Statistiline küsitlusandmete analüüs (peatükk 2) näitas, et kõige nõrgema ELi-alase omatundega rühmad on need, kellel on madal tõhususe tunne ka riigi tasandil – nad ei usu, et nende hääl Eestis loeb ega usalda valitsust. Samuti on omatunne ELi suhtes seotud hinnangutega sellele, kas vastaja, tema lähedased ja laiem kogukond on ELi kuulumisest kasu saanud. Eesti elanikud, kes usuvad, et liikmelisus ELis on toonud Eestile head ja on suurendanud vastaja ja tema lähedaste heaolu, on teistest veendunud, et nende arvamust võetakse Euroopa Liidus kuulda ja et Eesti huve võetakse ELis arvesse.

Fookusgrupi uuring (peatükk 3) näitas täiendavalt, et madala ELi-alase omatundega elanike seas on nii põhimõttelisi skeptikud, kes umbusaldavad nii Eesti kui ELi poliitilist süsteemi; pragmaatikuid, kes hindavad ELi kuulumisest tõusvat kasu, kuid ei samastu Euroopa väärtustega ega tunne kuuluvust, kui ka väärtuspõhiseid eurooplasi, kes hindavad euroopalikke väärtusi, kuid ei ole rahul liidu toimimisega ega usu, et saavad ELi tasandi otsuseid mõjutada. Vene emakeelega madala ELi-alase omatundega elanike seas on eristatavad passiivsed pealtvaatajaid, kes kardavad arvamust avaldada ja on negatiivselt meelestatud nii Eesti kui ELi suhtes; Eestit oma koduks pidavad, kuid ELile vastanduvad või üksnes liikmelisusest tulevat praktilist kasu hindavad elanikud, ja vene kultuuriruumiga samastuvad vene maailma liikmed, kes ei aktsepteeri ELi väärtusi ja näevad ELi ja Eesti kuulumist sellesse läbi geopoliitilise prisma.

⁵⁰ Seda küsimust adresseeris ka fookusgrupiuuringu kokkuvõte (vt peatükk 3).

⁵¹ <https://www.riigikantselei.ee/uuringud>

Esimene üldine tõdemus nende tulemuste põhjal on, et ELi-alast omatunnet aitab pikas perspektiivis suurendada see, kui üha enam inimesi saab isikliku praktilise kogemuse sellest, et nende hääl Eestis loeb. Selleks tuleb süsteemselt arendada kodanike otsusetegemises osalemist toetavat poliitikakujundamist ja valitsuskommunikatsiooni igal tasandil: ministeeriumides, teistes valitsusasutustes, valitsusasutuste hallatavates asutustes, aga ka kohalikes omavalitsustes. Esmased pidepunktid selleks pakuvad kaasamise hea tava ja kaasamise käsiraamat⁵² ning kaasamise teekaart EL asjades.⁵³ Samuti on oluline erakondade ja esinduskogude – nii Riigikogu kui omavalitsuste volikogude – järjekindel töö sisuliste avalike arutelude korraldamisel, otsusetegemise arusaadavuse suurendamisel ja otsuste põhjendamisel. See on kooskõlas ka varasemate uuringute tulemustega, mille kohaselt inimene, kes tunneb end oma riigi poliitilises süsteemis esindatuna, tunneb suurema tõenäosusega, et demokraatia toimib ELis hästi (nt Lubbers et al., 2025).

Teine otsene järeldus uuringu tulemustest on, et (otse) valitsuskommunikatsiooni mõju nõrga ELi-alase omatundega sihtrühmadele võib olla vähemalt lühiajalises plaanis väga piiratud, kuna sihtrühm ei usalda infoallikat ja sõnumitoojat. Katsed ELi-alast omatunnet valitsuse poolt tellitud kõrge nähtavusega kommunikatsioonikampaania korras suurendada võivad osutuda kontraproduktiivseteks. Varasemad uuringud osutavad, et ELi poliitikaid positiivses võtmes reklaamivad kampaaniad võivad tugevalt skeptilistes sihtrühmades kutsuda esile vastumeelsust või viha (Marquart et al., 2022). Raskusi võib valmistada ka sihtgrupini jõudmine. Inimesed, kes ei usalda riigiinstitutsioone ja ei usu, et nende hääl Eestis loeb, ei pruugi tarbida peavoolumeediat, vaid võivad ammutada infot alternatiivmeediast ja (kinnistest) sotsiaalmeediagrupidest. Madala ELi-alase omatundega Eesti riigi ja valitsuse suhtes skeptilistel inimestel on oma arvamusiidrid ja autoriteedid, sh euroskeptilistesse erakondadesse kuuluvad poliitikud, kes raamivad ja tõlgendavad Euroopa Liitu valdavalt negatiivses võtmes. Siiski võib uuringutulemusest järeldada, et ka valitsust mitteusaldavad ja poliitikast võõrandunud inimesed on vastuvõtlikud sõnumitele, mis rõhutavad ELi liikmelisusest saadavat praktilist kasu.

Samuti on enne konkreetsete soovitude esitamist oluline rõhutada, et käesolev uuring ei käsitlenud kaugeltki mitte kõiki ELi-alast omatunnet mõjutavaid tegureid – seda nii kasutada olevate küsitlusandmete piiratud tõttu kui seepärast, et uuring keskendus indiviidi-tasandi teguritele, mitte meediaruumile, erakonnapoliitikale, haridussüsteemile või arengutele rahvusvahelises poliitikas ja julgeolekusfääris. Illustreerimaks säärase tegurite mõju: värske uuring, mis analüüsib Rootsi avalikku arvamust ELi suhtes 30 aasta jooksul, näitab, et toetuse dünaamikat on enim mõjutanud rahvusvahelised sündmused (sh Venemaa täiemahuline sissetung Ukrainasse 2022. aastal), majanduse käekäik ja parempopulistlike erakondade (Rootsi Demokraadid) esiletõus (Johansson & Lewander, 2025). Kuigi Rootsi on ELi-alase omatunde taseme poolest Euroopa tipus (vt Joonis 1), leiavad nimetatud uuringu autorid, et valitsuskommunikatsiooni roll Rootsi EL-suunalise avaliku arvamuse mõjutamisel on piiratud ja et Rootsi elanike kõrge omatunne EL suhtes ei ole taandatav edukale valitsuskommunikatsioonile, vaid on pigem seletatav üldise tundega, et demokraatia kui süsteem Rootsis "toimib."⁵⁴

Seetõttu on aruteludes selle üle, kuidas ELi-alast omatunnet suurendada, vaja arvesse võtta mitte ainult käesoleva uuringu tulemusi, vaid ka laiemat konteksti ja varasemate teadusuuringute järeldusi selle kohta, millised tegurid mõjutavad inimeste suhtumist Euroopa Liitu. Teaduskirjandus näitab, et

⁵² <https://riigikantselei.ee/kaasamise-hea-tava>

⁵³ <https://www.riigikantselei.ee/sites/default/files/documents/2024-03/EL%20asjade%20menetlemise%20juhiste%20lisa%202-%20Kaasamise%20teekaart%20EL%20asjades.pdf>

⁵⁴ Kohtumine uuringu autoritega Stockholmis 15.05.2025 ja kirjavahetus Markus Johanssoniga 28.05.2025.

inimeste arusaamad ja suhtumine ELi on paljuski mõjutatud sellest, kuidas kujutatakse ELi olemust, tegevust ning liikmesriikide rolle avalikus teaberuumis, sh ajakirjanduses, sotsiaalmeedias ning erakondade infokanalites ja kampaaniamaterjalides (Caiani & Guerra, 2017). ELi kritiseerimisest ja sellele vastandumisest on kujunenud teatud erakondade poliitika püsiv osa paljudes ELi liikmesriikides (Usherwood & Startin, 2013) ning seda on seostatud populistliku poliitika eri vormidega (Pirro et al., 2018) ja (riigi)institutsioonide vastaste (ingl. *anti-establishment*) vaadete esiletõusuga (Szczerbiak & Taggart, 2024).

Käesolev peatükk vaatab lähemalt nelja valdkonda, mis mõjutavad Eesti elanike ELi-alaseid hoiakuid, sh omatunnet: erakondade ELi-teemalised seisukohad ja diskursus; ELi teemade kajastamine ajakirjanduses; ELi-alase ja kodanike osalusvõimalusi puudutava teabe kättesaadavus avalikus ruumis (sh riigiasutuste veebilehtedel ja sotsiaalmeedias) ning Euroopa Liidu toimimise õppimine ja õpetamine Eesti koolides. Nimetatud valdkondade põhjalik analüüs pole piiratud mahu tõttu siinkohal võimalik (ega olnud ka käesoleva uurimuse lähteülesandeks). Seetõttu piirdume olukorra ülevaate ja paari näite toomisega ning sõnastame nii üldised kui ka konkreetseid sihtrühmi puudutavad soovitusel.

Erakondade ELi-teemalised seisukohad ja diskursus

Teadusuuringud on korduvalt näidanud, et erakondade seisukohad ja poliitiline diskursus ELi teemadel kujundavad märkimisväärselt avalikkuse arusaamu ja hoiakuid ELi suhtes. Poliitikateaduses on seda nähtust seletatud nn signaalide vastuvõtmise ja signaalide andmise (ingl. *cue-taking; cue-giving*) mehhanismidega. Signaalide vastuvõtmine viitab protsessile, kus kodanikud – eriti keeruliste ja tehniliste küsimuste puhul – toetuvad oma hinnangutes nn usaldusväärsete sotsiaalsete tegutsejate (ingl. *trusted social actors*) antud signaalidele. Sellisteks allikateks on sageli erakonnad, poliitilised juhid või muud autoriteetsed figuurid, kelle seisukohti peetakse usaldusväärseks. Signaalide andmine kirjeldab erakondade ja poliitiliste liidrite aktiivset rolli avalike hoiakute kujundamisel, esitades oma tõlgendusi ja väärtusraamistikke, mille kaudu avalikkus ELi küsimusi mõtestab. Kuna ELi poliitikad on sageli tehnilised ja kauged inimeste igapäevaelust, on erakondade antud tõlgendused ja positsioonid kriitilise tähtsusega, mõjutades nii toetust integratsioonile kui ka konkreetsete poliitikate legitiimsust (Hooghe & Marks, 2005; de Vries, 2018). Seetõttu on erakondade positsioonid keskne tegur avaliku arvamuse kujunemisel ELi suhtes.

Eesti erakondade seisukohad ELi suhtes on viimase 10-15 aasta jooksul muutunud märksa mitmekesisemaks. Meie erakonnapoliitikas on esindatud nii ELi toetavad kui ka euroskeptilised erakonnad (vt Tabel 12). Kõige euroskeptilisemad erakonnad on Eesti Konservatiivne Rahvaerakond ja Vasakliit.

Tabel 12. Eesti erakondade seisukohad Euroopa Liidu teemadel

Erakond	Positsioon ELi integratsiooni suhtes (0–10)	ELi olulisus erakonnale (0–10)	Toetus ELi välis- ja julgeolekupoliitikale (0–10)	Toetus ELi ühtsele turule (0–10)
Isamaa	4.95	6.1	4.0	5.33
Keskerakond	4.8	4.75	4.17	5.0
Reformierakond	6.6	8.05	5.71	6.83
Sotsiaaldemokraatlik Erakond	6.7	7.15	5.57	6.17
Eesti Konservatiivne Rahvaerakond	2.35	5.75	1.86	2.4
Eesti 200	6.4	6.7	5.29	6.67
Parempoolsed	5.53	5.73	5.0	6.0
Vasakliit	2.5	2.71	2.0	1.75

Märkus: muutujad on mõõdetud skaalal, kus 0 tähendab, et erakond on tugevalt vastu, ja 10 tähendab, et erakond toetab tugevalt. Olulisuse puhul tähendab 0, et ELi teema pole erakonna jaoks üldse oluline ja 10, et on väga oluline. Arvud väljendavad ekspertide hinnangute keskmist.

Allikas: Chapel Hill Expert Survey (2024)

Omatunde kujunemist pärssivalt võib ennekõike mõjuda see, kui erakonnad kujutavad ELi Eesti jaoks ebavajalike, mitteomaste või kahjulike reeglite pealesurujana.

Näiteks Eesti Konservatiivne Rahvaerakond EKRE, mille [toetusreiting on 2025. aasta esimeses pooles ulatanud üle 15%](#), kirjutab oma [2024. aasta Euroopa Parlamendi valimisprogrammis](#) järgmist:

“Euroopa Liidule on iseloomulik ülereguleeritus kõigis valdkondades. Vabaturumajanduse edenemiseks tuleb jõuliselt vähendada põhjendamatu bürokratlikke takistusi ning anda ettevõtjatele tegevusvabadus ilma mureta, et võidakse rikkuda mõnda arvukatest direktiividest või määrustest. /.../ Kõige suurem oht vabadustele ja õigusriigile on Euroopa Liidu keskvoimu pürgimus ideoloogilise kontrolli poole ning üksikisiku vabaduste ja liikmesriikide õiguste allasurumine üha uute direktiividega. /.../ Hoiame Eestit Euroopa Liidu nõudmisel kehtestatava tsensuuri eest! Kõik klassikalised vabadused – usu-, arvamuse-, mõtte-, sõna- ja trükivabadus – peavad olema tagatud ning neid tuleb kaitsta Euroopa Liidu institutsioonide ja poliitaktivistide surve eest.”

Sarnased seisukohad esinevad ka käesoleva uurimistöo raames intervjueritud madala ELi omatundega inimeste vastustes.

Erakonna Isamaa, mille [toetusreiting on 2025. aasta esimese pooles ulatanud üle 26%](#), [valimisprogrammis viimatisteks Euroopa Parlamendi valimisteks](#) seisab:

“Isamaa peab oluliseks bürokratia vähendamist ning kõigi täiendavate rohepöörde initsiatiivide seismapanekut, mis pidurdavad ettevõtlust ja majandust.”

ELi otsesõnu kritiseerimata kujutatakse siin ELi liigselt bürokratlikuna ning Eesti ettevõtlust ja majandust potentsiaalselt ohustavana. Sarnane punkt (ilma viiteta rohepöördele) on kirjas ka 2025.

aasta märtsis valitsuse moodustanud Reformierakonna ja Eesti 200 [koalitsioonilepingus](#) ning [tegevusprogrammis](#) aastateks 2025-2027:

“Euroopa Liidu õiguse ülevõtmisel ja õigusaktide läbirääkimistel seisame Eesti konkurentsivõime eest, muuhulgas teeme Euroopa tasandil ettepanekuid bürokraatia vähendamiseks ja reeglite lihtsustamiseks.”

Ka selles punktis väljendub poolvihjamisi kriitika ELi suhtes: Eesti konkurentsivõimet tuleb ELi õigusaktide võimalike negatiivsete mõjude eest kaitsta ning EL on liiga bürokraatlik.

Soovitused:

- Ühiskondlik-poliitilises kontekstis, kus mitmed erakonnad nii koalitsioonis kui opositsioonis kujutavad oma programmides ning avalikes sõnavõttudes ELi Eesti elanike vajadustega vastasseisus olevana või Eestit ELi teatud poliitikate eest kaitsmist vajavana, ei tundu katse ELi omatunnet kampaania korras suurendada sobilik ning selle mõju võiks eeldatavalt olla pigem soovitud vastupidine, kuna vastuoluliste sõnumite saamine riigi esindajatelt võib tekitada kodanike – ja iseäranis valitsuse ja Eesti demokraatiaga rahulolematute elanike seas – usaldamatust ja trotsi.
- Püsivamat muutust on võimalik tuua Eesti ELi-alasesse avalikku kommunikatsiooni pigem seeläbi, kui Eesti ELi liikmelisuse suhtes positiivselt meelesstatud erakondade juhid, programmide koostajad ning kõneisikud pööravad rohkem tähelepanu sellele, kuidas nad ELi kirjutavad ja kõnelevad, ning väldivad ELi kujutamist viisidel, mis ei toeta Eesti inimeste omatunnet ELi suhtes.
- ELi liikmelisust toetavad erakonnad ja nende kõneisikud peaksid selgelt teadvustama, et ELi teemad on (nii Eestis kui teistes liikmesriikides) selgelt politiseerunud ja seetõttu ei ole vajalik ega võimalik ELi teemadel poliitilisi vastandumisi vältida. Oluline on oma seisukohtade argumenteeritud kaitsmine, oma positsioonide ja tõlgenduste veenev esitamine.
- Euroskeptilisi seisukohti ei tohiks naeruvääristada ega euroskeptikute muresid pisendada. ELi pooldavalt suhtuvad erakonnad võiksid tunnistada, et küsimused liikmesriikide suveräänsusest, ELi otsustusõiguse ulatusest, rändest, piiride kontrollist, rohepöördest on legitiimsed poliitilise debati teemad, mille üle on põhjust tõsiselt arutada.
- Nii Euroopa Parlamendi kui ka Riigikogu valimiste eel tuleks korraldada rohkem erakondade debatte, mis käsitlevad süvitsi ELiga seonduvaid teemasid, et valijad saaksid parema pildi erakondade ELi-teemalistest seisukohtadest ja saaksid langetada informeeritud valiku. Selliseid debatte tuleks korraldada ka Ida-Virumaal – piirkonnas, millele mitmed erakonnad osutavad vähest tähelepanu.
- Toetada tuleks erakondade ELi-teemaliste seisukohtade võrdlevat kajastust ja analüüsi meedias, eriti enne valimisi. Vastavad artiklid/saated tuleks tõlkida ka vene keelde ja avaldada Eesti venekeelses meedias. Samuti tuleks toetada kvaliteetsete ELi-teemaliste valijakompasside väljatöötamist ja nende levitamist meedia ja sotsiaalmeedia vahendusel.
- Valimiste eel võiks korraldada olulistel ELiga seotud teemadel (nt rohepööre, kaitseteemad) avalikke arutelusid ja väitlusi, kus osalevad lisaks erakondade esindajatele ka valdkondlikud eksperdid ja teadlased. See aitaks edendada argumenteeritud arutelu.
- Väga oluline on suurendada Eesti elanike teadlikkust Euroopa tasandi erakondadest ja nende põhiväärtustest ja seisukohtadest, samuti sellest, millisesse Euroopa parteisse ja Euroopa Parlamendi fraktsiooni üks või teine Eesti erakond kuulub (ja kes sinna veel kuuluvad). See

võimaldab valijal langetada informeeritum valik ja mõista paremini oma hääle (nii EP kui Riigikogu valimistel) mõju Euroopa Liidu poliitika kujundamisele.

Euroopa Liidu teemade kajastamine ajakirjanduses

Meediakajastus mängib olulist rolli inimeste hoiakute kujunemisel ELi suhtes. Ajakirjandus ei edasta üksnes fakte, vaid valib ja raamib teemad, mille kaudu avalikkus ELi olemust ja tegevust tõlgendab. Positiivne kajastus, mis rõhutab ELi saavutusi, koostööd ja kodanikele pakutavaid eeliseid, tugevdab Euroopa-meelsust, samas kui kriitiline või konfliktikeskne käsitlus võib suurendada skeptilisust ja võõrandumist (de Vreese & Boomgaarden, 2003; Schuck & de Vreese, 2006). Uuringud on näidanud, et eriti Euroopa Parlamendi valimiste ja kriisiaegade (nt majanduskriis, rändekriis) ajal on meediaraamistusel suur mõju sellele, kuidas inimesed hindavad ELi legitiimsust ja usaldusväärsust (Boomgaarden et al., 2011).

ELi vastased vaated võivad pälvida avalikkuses laiemat kandepinda, kuna paljud ajakirjandusväljaanded kalduvad ELi kujutama negatiivses valguses ja sensatsioonilises võtmes, et võita sellega oma lugejate tähelepanu (Galpin & Trenz, 2017). Näiteks Ühendkuningriigi lahkumisel EList mängis olulist rolli see, et nn Brexiti rahvahääletuse eel oli kodanikke EList lahkumise poolt hääletama kutsunud ning Briti parlamenti ELi "rõhumise all kannatavana" kujutanud ajalehtedel koguarvestuses oluliselt suurem lugejaskond kui liitu jäämist toetanutel (Simpson & Startin, 2023; Russell & James, 2025). Silmas tuleb pidada ka seda, et ajakirjanduslikes lugudes võivad negatiivsed ELi kujutusviisid domineerida lihtsalt põhjusel, et negatiivsust ELi suhtes väljendavad poliitikud (või teised allikad), keda ajakirjanikud oma lugudes intervjuuerivad või tsiteerivad (De Luca, 2025).

Kuna ELis on valitsemine mitmetasandiline (st otsuseid langetatakse nii ELi, riigi, kui omavalitsuse tasandil, ingl. *multi-level governance*), väärib eraldi tähelepanu, kuidas kujutatakse avalikus teaberuumis ELi institutsioonide ja liikmesriikide jõuvahekordasid ja vastutuse jagunemist. Näiteks on leitud, et majandussurutise korral on mitme Euroopa riigi ajakirjanduses kujutatud selle eest vastutavana ELi, mitte oma riigi valitsust (Nina & Belchior, 2025). Täheldatud on ka seda, kuidas liikmesriikide poliitikud võivad oma sõnavõttudes ja kirjutistes püüda teha kodumaal ebapopulaarsete poliitikate või arengute korral „patuoinaks“ Euroopa Liitu, et oma valijate silmis endalt "süü ära veeretada" (Heinkelmann-Wild & Zangl, 2020). Võib oletada, et omatunde kujunemist ELi suhtes mõjutab see, kui arusaadavad ja toimivad on ELi vastutavusmehhanismid – ehk kas valijatele on probleemide korral selge, kes on selle tekkimises süüdi, ning kas valijatel on võimalik oma häält andes muuta ELi valitsemise kurssi (Hobolt & Tilley, 2014).

ELi kujutamist negatiivses valguses ja sensatsioonilises võtmes esineb ka Eesti ajakirjanduses. ELi-alast omatunnet mõjutab negatiivselt see, kui ajakirjanduses kujutatakse ELi Eestile survet avaldava, kohalikke olusid mittemõistva jõuna. Näiteks ilmus Postimehes 11. veebruaril 2025 uudis "[Euroopa Liidus tahetakse puupliidid ära keelata](#)", milles kirjutatakse:

"Euroopa Liidus tehti taas ettepanek kahjulikud puupliidid ja ahjud ära keelata, mille peale Tšehhi tõusis tagajalgadele. Eesti kliimaministeeriumi hinnangul see ettepanek läbi ei lähe."

Tegemist on läbi aastate korduvalt meedias kajastust leidnud teemaga, näiteks ilmus Õhtulehes 19. juunil 2022 lugu "[LUGEJA KÜSIB: kas Euroopa Liit tahab ahju kütmise päris ära keelata?](#)". Lõuna-Eesti

Postimees avaldas 5. mail 2023 Euroopa Komisjoni sisuturundusartikli "[3 müüti Euroopa Liidu kohta](#)", milles on muu hulgas järgmine lõik:

"Kas Euroopa Liit keelustab ahikütte?"

Vähemalt viimased kümme aastat on tõusnud aegajalt üles teema ahikütte keelustamisest Euroopa Liidus. Tõepoolest, linnades on nn kohtküte kütteperioodil arvestatav õhusaasteallikas, kuid direktiive ahjude väljalõhkumiseks pole välja antud. Küll pakub Taaste- ja vastupidavusrahastu kaugkütte investeeringutoetusi omavalitsustele ja kütetootjatele linnades, kus õhukvaliteedi probleemid on kõige suuremad."

Taolise "müüdimurdmise" katse puhul on paradoksaalne, et see võib hoopis süvendada ELi suhtes eelnevalt skeptiliste lugejate uskumust, et ELile on olemuslik seada inimestele keelde, kuna EList kirjutatakse siin nii-öelda keeldude raamistuses (vt Lakoff, 2014).

ELi ebasoodsast mõjust Eestile kõnelevad meedias ka riigiametnikud. Näiteks ERRi uudisteportaalis ilmus 13. oktoobril 2023 lugu "[Taastuenergia direktiiv paneb Eesti puidupõletajad ja transpordi surve alla](#)", milles kliimaministeeriumi energeetika- ja maavarade põhiüksuse taastuenergia ekspert selgitab, kuidas ELis heakskiidu saanud direktiivi täitmisel "puitbiomassi, transpordiheitmete ning taastuenergiajaamade loamenetluse teemad on need, mis võivad Eestile hakata raskusi tekitama". Kajastusi pälvivad ka ettevõtjate kriitilised sõnavõtted ELi poliitikate osas. Näiteks kõlas 8. augustil 2025 Vikerraadios uudis "[Kliimaministeerium ja ettevõtjad on skeptilised Euroopa Liidu soovis võtta kiiresti kasutusele nullheitega sõidukid](#)", milles autode müügi- ja teenindustettevõtete Eesti liidu tegevjuht ütles ELi initsiatiivi kohta, mille eesmärk on lubada aastast 2030 ettevõtetele kasutada vaid nullheitega sõidukeid, järgmist:

"Me saame aru, et rohepöörde vajadus kui selline on vajalik ja me seda ei eita, kuid paraku on olukord selline, et nii radikaalset muudatust ja planeeritavat regulatsiooni läbisurumist ei saa toimuda kiirendatud korras. Pigem tuleks leida parem viis, et eesmärk saaks täidetud, kuid hetkel valitud reaalsust ignoreeriv suund annab vastupidise tulemuse."

Omatunnet ELi suhtes vähendab ka see, kui ELi otsuseid kujutatakse avalikus kommunikatsioonis arusaamatutena. Näiteks ilmus Delfi uudisteportaalis 4. jaanuaril 2023 artikkel "[Euroopa Liidu direktiiv sai nii segane, et Eesti valitsus maksab ettevõtetele kaela sadavad nõuded ise kinni](#)", milles seisab:

"Euroopa Liit on kehtestanud järjekordse – sel korral selgelt bürookraatliku – nõude, mille kohaselt pidid hakkama puiduga katlamajade kütjad aasta algusest tõendama seda, et ahju aetav puit oleks ikka kindlast kohast pärit. /.../ Paraku läks nii, et Euroopa Liidu direktiiv sai sedavõrd segane, et suurt mitte keegi ei saanud aru, milline puit ehk biomass tuleb lugeda säästlikuks ja milline mitte."

Soovitused:

- Demokraatlikus ja kõrge ajakirjandusvabadusega riigis ei ole valitsusel kohane ajakirjanikele ette kirjutada, millest ja kuidas lugusid teha. Samas sõltub ELi otsustusprotsesside kajastuse kvaliteet ja tonaalsus sageli sellest, kuidas kõnelevad EList valitsuse esindajad (ministrid, valitsusasutuste ja nende osakondade juhid ja spetsialistid), keda ajakirjanikud intervjuerivad, ning kuidas on ELi teemasid selgitatud valitsusasutuste koostatud avalikes sõnumites, teabematerjalides ja veebilehtedel. Ametnikel võib olla ka asjakohane ELi teemasid põhjalikumalt kajastavate ajakirjanikega nõu pidada, millist infot ja millises vormis on viimastel

oma lugude tegemiseks enim vaja, ning millised lood võiksid aidata nende lugejatel/kuulajatel/vaatajatel paremini ELi teemasid mõista.

- Selgituskesksed lood – edendada ajakirjanduses põhjalikke “selgituslugusid” (ingl. *explainer*), mis avavad ELi otsuste tausta, eesmäärke ja mõju Eestile, ilma et keskenduksid üksnes keeludele või survele.
- Otsustusprotsessi nähtavaks tegemine – selgitada, kuidas Eesti osaleb ELi otsustusprotsessis, et vähendada ekslikku muljet, nagu tuleksid kõik otsused “Brüsselist” ilma Eesti panuseta.
- Ekspertide ja teadlaste kaasamine – suurendada kodumaiste teadlaste, analüütikute ja poliitikauurijate arvamuste osakaalu ELi kajastustes, et anda lugejale tasakaalustatud ja autoriteetset infot.
- Mitmekesised allikad – kaasata lisaks ametnikele ka kodanikuühiskonna organisatsioonide ja kogukondade esindajaid, et näidata ELi mõju eri vaatenurkadest.
- Visuaalne ja andmepõhine kajastus – kasutada infograafikuid ja visuaalseid vahendeid, mis aitavad keerukaid ELi teemasid arusaadavalt selgitada.
- Kohalikud lood – siduda ELi poliitika kohalike inimeste lugudega (nt kuidas ELi toetus aitas ehitada külakeskuse, taastada kultuuriobjekti või käivitada ettevõtte).
- Müütide käsitlemine neutraalses võtmes – vältida müütide murdmise vormis artikleid, mis võivad tahtmatult tugevdada negatiivseid raamistusi; eelistada faktipõhiseid selgitusi neutraalses sõnastuses.
- Rohkem kajastust ka väljaspool kriise – mitte keskenduda ELi teemade kajastamisel ainult kriisiaegadele, vaid pakkuda järjepidevat infot ka stabiilsematel perioodidel.
- Noortele suunatud sisu – luua sotsiaalmeedia ja multimeedia formaadis ELi-teemalist sisu, mis kõnetab nooremalt publikut ja selgitab ELi rolli nende tulevikus.
- Positiivsete näidete toomine – tuua esile konkreetseid näiteid, kuidas ELi otsused ja rahastus on Eestile kasu toonud (nt taristu, teadusprojektid, regionaalareng).
- ELi teemade kajastamisel tuleks vältida sisutühje vastasseise ja retoorilisi vaidlusi üksikute märksõnade (nt suveräänsus, föderalism) ümber ning keskenduda argumenteeritud, faktipõhisele arutelule, mis selgitab mõistete ja konkreetsete valikute tegelikku tähendust ja praktilisi tagajärgi Eesti ja ELi poliitikas.
- Erinevate institutsionaalsete reformide tutvustamine (nt ühehäälsusest loobumine välis- ja julgeolekupoliitikas, riigiüleste nimekirjade kasutuselevõtt EP valimistel, esikandidaatide süsteem) ja neil teemadel mõttevahetuse ärgitamine võib suurendada EL teemadel kaasamõtet, aidates luua tunnet, et EL ei ole valmis, vaid seda on liidu kodanikel ja juhtidel võimalik ühiselt kujundada. See võiks suurendada omatunnet liidu suhtes.
- Valitsus- ja meediakommunikatsioonis tasub selgitada, et Euroopa Liidu toetamine ei pea tähendama tingimata sügavama integratsiooni toetamist. Rootsi avaliku arvamuse analüüs näitab, et tugev toetus Euroopa Liidule võib eksisteerida koos märkimisväärse ettevaatlikkusega integratsiooni süvendamise suhtes, sh ühisrahaga liitumine, ELi pädevuste laiendamine, ühise välispoliitika arendamine (Johansson & Lewander, 2025). Elanike ELi-alast omatunnet võib suurendada see, kui nad tunnevad, et riik ja ühiskond saab teatud piires ise valida, milliste ELi algatustega liituda ja millistega mitte (diferentseeritud integratsioon).
- Kui eesmärk on kõnetada nõrga ELi-alase omatundega sihtrühmi, tuleb võtta arvesse võimalust, et sihtrühm sageli ei tarbi peavoolumeediat, vaid kasutab alternatiivseid allikaid ja kanaleid (parempoolne alternatiivmeedia, sotsiaalmeediakanalid, venekeelsed suhtlusplatvormid). Tegemist võib olla üpris suletud meedia-ökosüsteemidega, kus võimalused ELi omatunnet suurendada võivate sõnumite levitamiseks on piiratud ja vajavad eraldi analüüsi.

- Nõrga-omatundega sihtrühmade kõnetamise üks viise võib olla huvi ülesnäitamine nende seisukohtade vastu – näiteks võib neid kutsuda uuringutes osalema ja jagada nendega (meediakanalites, mida nad jälgivad) uuringute tulemusi (koos ekspertide kommentaaridega). Käesoleva uuringu kutse pälvis sotsiaalmeedias ja alternatiivmeedias suurt tähelepanu ja inimesed olid alati oma arvamusi jagama.
- ELi teemade kajastust Eesti venekeelses meedias võiksid (lisaks eelpool loetletud soovitudele) parandada järgmised tegevused: täiendavate ressursside eraldamine sisuloomeks ja ELi-teemaliste artiklite tõlkimiseks, vene keelt valdavate ekspertide ja ametnike kaasamine ELiga seotud teemade selgitamisel, positiivsete näidete ja kohalike lugude jagamine, mis keskenduvad venekeelsetele elanikele ja piirkondadele (Ida-Virumaa), erilise tähelepanu pööramine Euroopa Liidu Venemaa-poliitika (sh sanktsioonid ja piirangud) selgitamisele, Euroopa väärtuste (sh vähemuste õigused, võrdne kohtlemine) põhjalik tutvustamine.
- Seoses Eesti Vabariigi põhiseaduse muutmise ja pingestunud aruteludega Venemaa kodanike ja määratlemata kodakondsusega elanike staatuse ja õiguste ümber võiks venekeelses meedias kajastada Euroopa Liidu alusväärtusi, norme ja reegleid, mis puudutavad nii ELi kodanike kui ka piisielanike õigusi ja kohustusi, ning arutada nende tähenduse üle Eesti kontekstis.

ELi-alase teabe ja osalemisvõimalusi puudutava info kättesaadavus ja arusaadavus

Senised uuringud viitavad, et teadmiste parandamine ELi toimimisest ja poliitikatest võib vähendada inimeste negatiivset hoiakut ELi suhtes ja seda eriti nende seas, kes on ELi teemadest kõige vähem informeeritud (van den Hoogen et al. 2024). Kuigi ELi-alase teavitamise osas on Eestis palju ära tehtud (nii valitsuse, riigiasutuste, ELi institutsioonide, Komisjoni esinduse, Euroopa Parlamendi büroo ja mitmete teiste organisatsioonide ja osapoolte poolt), näitavad käesoleva uuringu tulemused, et vähemalt osadel Eesti elanikel on väga vähe aimu, kuidas EL töötab ja kuidas kodanikud saavad EL asjades kaasa rääkida, otsuseid mõjutada või otsustajatelt aru pärida. Fookusgruppides osalenud madala ELi-alase omatundega Eesti elanikud kurtsid, et nad ei tea, kust infot otsida, kelle poole pöörduda, ega tea, mida teevad Eesti saadikud Euroopa Parlamendis või Eesti valitsuse esindajad ELi institutsioonide juures. Võluvitsa olukorra parandamiseks ilmselt ei ole – ka väga põhjaliku ja hästi struktureeritud teabe kättesaadavastegemine ei taga, et inimesed (sh need, kes infopuuduse üle kurdavad) võtavad vaevaks pakutud teabega tutvuda või sellesse süveneda. Inforohkus ei lahenda tingimata probleemi, eriti juhul, kui info on killustunud või sihtgruppidele raskesti mõistetav. Olukorras, kus internet on "täis" eri organisatsioonide ja teavitajate poolt eri aegadel ja erinevate projektide raames toodetud EL-teemalisi veebilehti ja videoklippe, on tavakodanikul väga raske orienteeruda ja otsustada, milline info on usaldusväärne, kvaliteetne ja ajakohane.

Asjaolu, et vastavalt uuringu tulemustele on ELi-alane omatunne madalaim nende elanike hulgas, kes ei usalda Eesti valitsust ja ei usu, et nende hääl Eestis loeb, komplitseerib olukorda veelgi. See tähendab, et valitsuskommunikatsioon ei pruugi täita oma eesmärke, kuna sihtgrupp ei usalda infoallikat. Siiski on võimalik ja vajalik pakkuda Eesti elanikele senisest kvaliteetsemat, paremini mõistetavat ja lihtsamini kättesaadavat teavet EL toimimise ja kodanike osalemisvõimaluste teemal.

Alustada võiks ELi-alase ja kodanike osalemis- ja arupärimisvõimalusi puudutava info kättesaadavuse süstemaatilise hindamisest, mis nõuab eraldi uuringut. Hindamine tuleks läbi viia kodaniku perspektiivist, defineerides esmalt peamised teemad ja küsimused, millele kodanik eeldatavasti vastust

otsib. Seejuures tuleks erilist tähelepanu pöörata küsimusele, kas ja millist ELi-alast teavet saab kodanik Eesti riigiasutuste (sh valitsus, Riigikogu, ministeeriumid, kohtud) veebilehtedelt ja sotsiaalmeediapostitustest. Riigiasutuste poolt esitatud infot hinnates tuleks keskenduda muuhulgas järgmistele küsimusele: Kas ELi-alane info on esitatud kodanikele mõistetaval kujul ja on neile suunatud (või on see suunatud pigem ametnikele, ekspertidele, ajakirjanikele)? Kas info on selge ja hästi struktureeritud? Kas see võimaldab mõista, milline on antud asutuse roll ja vastutus ELi asjades? Kas on selgitatud, kuidas kodanik saab osaleda, otsuseid mõjutada, teavet või aru pärida – ja kas kodanikku on julgustatud seda tegema?

Eesti riigiasutuste arenguruumi selles küsimuses aitab mõista järgmine Eesti ja Rootsi parlamentide veebilehtede võrdlus. Meeldetuletuseks: Eurobaromeetri andmetel on Rootsis kodanike tajutud ELi-alane tõhusus – st usk sellesse, et nende hääl Euroopa Liidus loeb – kõigi liikmesriikide seas kõigem (vt Joonis 1).

Riigikogu kodulehel ei ole Euroopa Liidu alane teave lihtsasti leitav. Avalehel toodud peamenüü sisaldab vaid üht EL-iga seotud kategooriat “Euroopa Liidu dokumendid” – vastav link viib dokumendisüsteemini, mis on mõeldud eeskätt ametnikele ja ekspertidele. Külastaja, kes klõpsab lingil “Komisjonid,” võib jõuda Euroopa Liidu asjade komisjoni veebileheni, mis annab ülevaate komisjoni tööst ja liikmetest ning kus on kättesaadavad mitmesugused dokumendid, eelnõud, päevakorrad ja protokollid ning istungjärkude kokkuvõtted.⁵⁵ Tegemist on sisuka veebilehega – küll aga väärib analüüsimist küsimus, mil määral see leht on “näoga kodaniku poole.” Riigikogu kodulehel on ka rubriik “Räägi kaasa!,” kuid see ei maini eraldi Euroopa Liidu teemasid.⁵⁶

Rootsi parlamendi (Riksdag) avalehel on peamenüüs, rubriigis “Kuidas Riksdag töötab?” alajaotus “Kuidas Euroopa Liit töötab?,” mis annab lihtsas keeles ülevaate EL toimimise põhialustest, sh sellest, mida EL institutsioonid teevad, kuidas ELis seadusi tehakse ja eelarvet vastu võetakse, samuti kodanike õigustest ja võimalustest ELi asjades kaasa rääkida.⁵⁷ Alajaotus “Räägi kaasa” esitab põhjaliku, ent lihtsas keeles esitatud loetelu kanalitest, mille kaudu kodanik saab ELi otsuseid mõjutada ja seisukohti väljendada (EP ja Riksdagi valimistel osalemine, ettepanekute esitamine Euroopa Komisjonile, konsultatsioonidel ja kohtumistel osalemine, kodanikualgatus, jne). Alajaotus “Kontaktid” kinnitab külastajale, et Rootsi riigiasutused on EL teemade “ekspertid,” kes suudavad ja on kohustatud vastama kodanike ELi-teemalistele küsimustele, sh küsimustele selle kohta, millised liidu reeglid kehtivad nende vastutusallas. Järgneb põhjalik, teemade kaupa struktureeritud loetelu asutuste kontaktidest, kelle poole Euroopa Liitu ja selle reegleid puudutavate küsimustega pöörduda. Teemad hõlmavad muuhulgas ELis reisimist, elamist, töötamist ja õppimist, EL rahastuse taotlemist, ettevõtlust ja internetis või teistes liikmesriikides ostude sooritamist. Kokkuvõttes mõjub EL-teemade esitus Riksdagi kodulehel märksa “kodanikulähedasemalt” kui Riigikogu veebilehel esitatud teave. Riksdagi veebilehel

---

⁵⁵ <https://www.riigikogu.ee/riigikogu/komisjonid/euroopa-liidu-asjade-komisjon/>

⁵⁶ <https://www.riigikogu.ee/tutvustus-ja-ajalugu/raakige-kaasa/>

⁵⁷ Vastavate alalehtede ingliskeelsed versioonid on kättesaadavad järgmistel aadressidel:

<https://www.riksdagen.se/en/how-the-riksdag-works/how-the-eu-works/>

<https://www.riksdagen.se/en/how-the-riksdag-works/how-the-eu-works/have-your-say/>

<https://www.riksdagen.se/en/how-the-riksdag-works/how-the-eu-works/contact-information/>

esitatud info julgustab kodanikke ELi-alaste küsimustega riigiasutuste poole pöörduma ja riigiasutustelt, EL institutsioonidelt ja valitud esindajatelt infot küsima ja aru pärima.

Soovitused:

- Tellida uuring, mis hindab ELi-alase teabe ja kodanike osalus- ja arupärimisvõimalusi puudutava info kättesaadavust kodaniku vaatenurgast. Uuring peaks erilise tähelepanu alla võtma Eesti riigiasutuste veebilehed ja ELi-teemalised sotsiaalmeediapostitused. Samuti peaks see tooma näiteid teiste riikide parimatest praktikatest (laiendades ülaltoodud näidet Eesti ja Rootsi parlamentide kohta).
- Algatada Riigikantselei Euroopa Liidu sekretariaadi juhtimisel riigiasutustevaheline ja kommunikatsioonieksperte hõlmav arutelu küsimuses, kuidas asutuste veebilehtedel ja sotsiaalmeediapostitustes ELi-alast infot ja osalemisvõimalusi paremini, selgemini, koordineeritult ja kodanikule mõistetavamal viisil esitada. Seejuures tasub arvestada, et inimesed saavad poliitika ja sealhulgas Euroopa Liidu asjade kohta üha enam infot sotsiaalmeedia vahendusel (De Wilde et al., 2022) ning kodanike kaasamine poliitikakujundamisse on üks valitsusasutuste sotsiaalmeediakommunikatsiooni põhifunktsioone (DePaula et al., 2018).
- Tagada, et riigiasutuste veebilehtedel esitatud osalemis-, teabenõude- ja arupärimiskanalid ja kontaktid päriselt toimiksid – et kodanike küsimused ja päringud saavad sisulise vastuse ning väljakuulutatud konsultatsioonid, kodanikega kohtumised või infotunnid ei tähendaks ametnike või poliitikute monoloogi, kus kodanikud sõna ei saa.
- Selgitada süstemaatiliselt ja lihtsas keeles (nii asutuste veebilehtedel kui muus kommunikatsioonis), milline on Eesti riigiasutuste roll ja vastutus Euroopa Liidu asjades; selgitada, kuidas ka Riigikogu ja kohalike omavalitsuste volikogude valimistel osalemine võimaldab mõjutada Euroopa Liidu otsustetegemist ja poliitikate elluviimist (sh seeläbi, et Riigikogu valimiste tulemus on aluseks valitsuse moodustamisele, mis esindab Eestit mitmetes ELi institutsioonides).
- Mõelda läbi, kuidas ja millistes kanalites (asutuste veebilehed, sotsiaalmeedia, ajakirjandus) senisest tõhusamalt informeerida kodanikke Eesti esindajate ja Eestist valitud Euroopa Parlamendi saadikute tööst ja selle tulemustest Euroopa Liidu juures, sh ministrite osalemisest Nõukogu istungitel. Siinjuures on vaja mõelda, kuidas suurendada kodanike huvi ELi otsustuskogudes toimuvate arutelude ja hääletuste vastu. Üks võimalik lähtekoht on pidevalt mõtestada ja osundada sellele, "mis on kaalul" (kodaniku, Eesti, Euroopa Liidu jaoks).
- Osalemiskanalite ja mõjutamisvõimaluste tutvustamisel tuua näiteid sellest, kuidas Eesti elanikud, organisatsioonid või asutused on suutnud edukalt ELi tasandi otsuseid mõjutada (st näiteid selle kohta, et kodaniku hääl loeb ja Eesti seisukohtadega ELis arvestatakse).
- Lisada riigiasutuste veebilehtedele kvaliteetsed eestikeelsed lühivideod ja infograafikud (sobivusel kasutada olemasolevaid, vajadusel tellida uusi), mis selgitavad, kuidas peamised ELi institutsioonid töötavad, kuidas ELis otsuseid tehakse ja seadusi ning eelarvet vastu võetakse, kuidas kodanikud saavad ELi tasandi otsuseid mõjutada ja milline on Eesti poliitiliste institutsioonide (valitsus, peaminister, Riigikogu) roll EL otsuste ja poliitika kujundamisel. Samuti tuleks näitlikustada "teekonda" kodaniku murest kuni ELi otsuseni. Lühivideod võiksid olla 3-4 minuti pikkused; infograafikud peaksid olema kompaktsed ja hästi jälgitavad, võimaldades taasesitamist sotsiaalmeedias ja slaididel.

- Võimendada üleskutseid osaleda Euroopa Parlamendi valimistel, arvestades, et valimisaktiivsus Eestis on jätkuvalt alla ELi keskmise. Oluline on edastada täpselt ja selget infot selle kohta, kes ja kuidas täpselt valimistel osaleda saab (sh eel- ja e-hääletus), mida Euroopa Parlament teeb, ja mis on antud valimistel kaalul (sh poliitiliste jõudude esindatuse ja tasakaalu ning poliitikavalikute mõttes). Erilist tähelepanu tuleks seejuures pöörata noortele ja esmavalijatele.
- ELi-alase teabe jagamisel tasub vältida (ka juhuslikke) sõnumeid stiilis "ELi institutsioonid ja otsustusprotsess on keerulised ja igavad" või "EL on suur ja kaugel masinavärk." Samas tasub hoiduda liiglightsustatud, lapselikest käsitlustest – pigem tuleb faktide toel näidata, kuidas Euroopa Liidu ülesehitusest, üldisest toimeloogikast ja otsustusprotsessidest on igaühel võimalik üldjoontes aru saada.
- Kvalitatiivuuringu käigus tehtud intervjuude tulemustest nähtub, et vene keelt emakeelena kõnelevate ja ELi suhtes madala omatundega elanikkonnarühmade kaasamisel avalikku otsusetegemisse tuleb arvestada täiendavate barjääridega: Venemaa agressiooniga seotud stigmatiseerimishirmu ning valimisõiguse piiramisest tuleneva mõjuvõimu puudumise tundega. Kuigi need barjäärid ei ole lihtsalt kõrvaldatavad, võib abi olla sellestki, kui sihtrühma kõnetamisel ja kaasamisel panna erilist rõhku julgustamisele ja turvatunde tekitamisele.

Euroopa Liidu õppimine ja õpetamine Eesti koolides

Haridus mängib kesksel rollil selles, kuidas noored mõistavad Euroopa Liitu ja kujundavad oma identiteeti ning väärtusi Euroopa kodanikena. ELi kodanikupädevused ei piirdu pelgalt teadmistega institutsioonide struktuurist või õigusaktidest – need hõlmavad ka oskust orienteeruda mitmetasandilises valitsemisüsteemis, kus otsuseid tehakse nii kohalikul, riiklikul kui ka Euroopa tasandil. Rahvusvahelised küsitlused näitavad, et teadmatus ja valearusaamad ELi toimimisest on levinud ka nn vanades ELi riikides, sh Saksamaal, Prantsusmaal ja Itaalias (Stoeckel et al. 2024). Kriitiline küsimus on, kas Euroopa koolid, sh Eesti omad, õpetavad ühiskonnaõpetust viisil, mis on kooskõlas tänapäeva poliitilise reaalsusega. Liiga sageli keskendub õpe riigikesksele mudelile, käsitledes ELi pigem kõrvalteemana, mitte igapäevaelu ja kodanikuks olemise loomuliku osana. See jätab noored ilma terviklikust arusaamast, kuidas poliitiline vastutus ja pädevused jaotuvad eri tasandite vahel.

Tõhus kodanikuharidus peaks ühendama teadmised (nt ELi institutsioonide roll, otsustusprotsessid, kodanikuõigused) väärtustega nagu demokraatia, õigusriik, võrdne kohtlemine, pakkudes samas praktilisi kogemusi – simulatsioone, projektipõhist õpet ja rahvusvahelist koostööd. Selline lähenemine aitab kujundada noori, kes mitte ainult ei tunne Euroopa Liidu poliitilist süsteemi, vaid oskavad ja tahavad selles aktiivse kodanikuna osaleda (Hoskins & Kerr, 2012; Eurydice, 2017; Keating, 2014).

ELi poliitilise süsteemi mitte-tundmine on üks põhjusi, miks ELi tajutakse võõra ja kaugena. Eesti elanik, kes ei tunne ELi toimimise põhiluseid, sisuliselt ei tea, kuidas toimib valitsemine ja demokraatia mitmetasandilises valitsemisüsteemis, milles ta elab ja mille otsused teda mõjutavad. Samuti ei tea ta, kuidas tal on kodanikuna võimalik EL otsuseid mõjutada ja EL institutsioonidelt aru pärida.

TÜ Johan Skytte poliitikauuringute instituudi teadlasrühma koostatud raport, mis analüüsis Eesti ühiskonnaõpetuse õpetajate ELi-alaseid koolitusvajadusi, näitab, et ELi-teemade käsitlemisel koolides on mitmeid tõsisemaid kitsaskohti (Vilson ja Urmann 2024). Peamine probleem on ühiskonnaõpetuse piiratud maht nii põhikoolis kui gümnaasiumis – õppekava on teemaderohke, kuid ELile pühendatud osa on napp. Õpetajakoolituse fookus on endiselt tugevalt ajaloo didaktikal, mis ei kata piisavalt

ühiskonnaõpetuse ja ELi teemade õpetamiseks vajalikke oskusi ega teadmisi majanduse, õiguse ja politoloogia valdkonnas. Täiendkoolitustele pääsemist piiravad ajapuudus, kaugus ja kulud, eriti maapiirkondades. Lisaks tunnetavad õpetajad ebakindlust uute ja päevakajaliste teemade, näiteks ELi rohepöörde käsitlemisel. Õpetajate autonoomiat piiravad vähene toetus ja ressursid. Probleemide lahendamiseks on vaja suurendada ühiskonnaõpetuse mahtu, tugevdada ELi-teemalist didaktikat õpetajakoolituses, pakkuda paindlikke ja taskukohaseid täienduskoolitusi ning tagada koolidele ressursid, mis võimaldaksid õpilastel kogeda ELi praktilist ja igapäevaeluga seotud mõju.

Soovitused:

- Tellida põhjalik uuring, mis analüüsib ja hindab ELi teemade käsitlemist Eesti koolides (eelkõige ühiskonnaõpetuse tundides), võttes seejuures arvesse nii ELi teemade õpetamise mahtu, käsitletavat teemaderingi kui ka õppemeetodite, -lähenemise ja -materjalide kvaliteeti ja vastavust tänapäevastele standarditele.
- Algatada haridusjuhte ja koole kaasav diskussioon õppekavade muutmise üle, eesmärgiga panna rohkem rõhku ELi toimumehhanismide ja otsustusprotsesside mõistmisele ning kodanike osalemisvõimaluste tutvustamisele.
- Tellida uuring, mis analüüsib ajaloo- ja ühiskonnaõpetuse õpetajate ettevalmistamist ELi-alaste teadmiste ja kompetentside omandamise ja arendamise aspektist. Analüüsimist vajavad nii ülikoolide magistriprogrammid, mis valmistavad ette ajaloo- ja ühiskonnaõpetuse õpetajaid, kui ka õpetajatele suunatud ELi-alase täiendkoolituse kättesaadavus ja kvaliteet. Vajalik on välja selgitada, kui hästi Eesti ühiskonnaõpetuse õpetajad tunnevad Euroopa Liitu ja millised on koolitusvajadused.
- Toetada ajaloo- ja ühiskonnaõpetuse õpetajate ELi-alaste kompetentside arendamist (näiteks rahastades EL-teemaliste ainete või moodulite väljatöötamist õpetajakoolituse erialadel, pakkudes kvaliteetset täiendkoolitust, korraldades külalisloenguid või õpetajate ning õpetajaks õppijate õppereise ELi institutsioonide juurde).
- Toetada kvaliteetsete EL-teemaliste eestikeelsete õppematerjalide (õpikud, töövihikud, töölehed, slaidid, näidistunnid- ja ülesanded, simulatsioonid, interaktiivsed õpikeskkonnad) väljatöötamist ja kättesaadavaks tegemist, rõhuasetusega ELi ülesehitusel, otsustusprotsessidel, põhiväärtustel ja kodanike osalemisvõimalustel.
- Panna erilist rõhku gümnaasiumiõpilaste kui (peatsete) "esmavalijate" (esimest korda valimistel osalejate) informeerimisele ja valimistega seotud hoiakute ja harjumuste kujundamisele (eriti Euroopa Parlamendi valimiste kontekstis). Senised uurimused on näidanud, et valimistel osalemine on "harjumuslik" – noored, kes osalevad valimisealiseks saades valimistel, teevad seda suure tõenäosusega ka edaspidi. Rõhuasetus võiks olla küsimustel: kuidas (täpselt) valimistel osaleda, millised on hääletamise viisid, miks valimistel osalemine on tähtis, mis on neil valimistel kaalul, mida valimiste tulemus määrab? Euroopa Parlamendi valimiste puhul tuleb selgitada EP rolli ja mõju (seadusandlus, eelarve, roll Komisjoni moodustamisel, järelevalve teiste institutsioonide üle).
- Korraldada ja rahastada iga-aastasi Euroopa Liidu alaste õpilastööde konkursse.
- Ärgitada arutelusid ELi käsitlemise didaktika teemal, kaasates õpetajaid, eksperte, kõrgkoolide õppejõude, haridusjuhte. TÜ Johan Skytte poliitikauuringute instituudi kogemus EL ainete õpetamisel näitab, et EL institutsionaalset ülesehitust aitab mõista võrdlus riigi tasandi poliitilise süsteemiga (millised institutsioonid on seadusandlikud, täidesaatvad, kuidas on

ülesehitatud kohtuvõim? Millist institutsiooni võib pidada "EL tasandi valitsuseks", parlamendiks, kas ELil on oma "president" ja "peaminister")?

- Eesti õpilastele ja laiemalt elanikele on vaja senisest paremini tutvustada mitmetasandiliste poliitiliste ja valitsemissüsteemide, sh föderaalsete riikide (nt USA, Saksamaa), toimimist ja aluspõhimõtteid (kuidas jaguneb otsustusõigus eri tasandite vahel, kuidas toimib demokraatia mitmetasandilises süsteemis). See on seda olulisem, et väikese unitaariigi elanikena on eestimaalastel neist teemadest üldiselt väga piiratud teadmised. Teema eiramine (sh poliitilistel põhjustel) loob olukorra, kus informeeritud debatt mitmetasandilise valitsemise üle puudub ja euroskeptilised jõud saavad lihtsasti inimesi föderalismi-tondiga hirmutada. Oluline on ka mõista, et Euroopa integratsiooni ja ELi kuulumise toetamine ei pruugi sugugi tähendada ELi föderaliseerumise toetamist – toetus ELi kuulumisele ja poliitikatele võib väljenduda mitmel eri kujul (van den Hoogen et al. 2022).
- ELi poliitilise süsteemi tutvustamisel võiks lisaks põhiinfo andmisele ja kinnistamisele keskenduda nn suurtele, tulevikuvaatavatele ja arutlevatele küsimustele: kas EL peab olema demokraatlik? Mida see õieti tähendab ja kuidas demokraatia mitmetasandilises süsteemis saab või peaks toimima? Kuidas kodanikud saavad kaasa rääkida ja kuidas saaks osalust suurendada? Kuidas muuta ELi valitsemine tõhusamaks ja tulemuslikumaks? Milline peaks olema tuleviku Euroopa Liit?

KOKKUVÕTE

Kuigi Eesti elanike toetus Euroopa Liitu kuulumisele on stabiilselt kõrge, iseloomustab siinset avalikku arvamust vähene usk sellesse, et Eesti elanike häält liidus kuulda võetakse. Riigikantselei poolt tellitud küsitlusuuringu andmetel nõustus 2023. aasta sügisel väitega, et “minu arvamust võetakse ELis kuulda” vähem kui kolmandik Eesti elanikest; 2024. aasta novembriks oli vastav näitaja langenud veerandini vastajatest. Eurobaromeetri andmed näitavad, et Eestis on võrreldes teiste liikmesriikidega kõige väiksem nende inimeste osakaal, kes usuvad, et nende hääl ELis loeb. Samuti on Eesti elanikud võrdlemisi kõhklevad küsimuses, kas Eesti huvidega Euroopa Liidus arvestatakse. Need näitajad kõnelevad Eesti elanike nõrgast omatundest ELi suhtes.

Psühholoogiline omamine ehk omatunne on ühiskonna- ja organisatsiooniuuringutes laialt kasutatav mõiste, mis viitab subjektiivsele tundele või tajule, et inimene on mingi institutsiooni või nähtusega seotud viisil, mis annab talle õiguse ja võime selles osaleda ja seda mõjutada. ELi kontekstis tähendab see, et inimene peab liitu „omaks,“ mitte „võõraks“; samastub sellega ja tunneb end ELi kuuluvana; usub, et ta saab ELi asjades kaasa rääkida ja otsuseid mõjutada; tunneb ELi suhtes vastutust ja nõuab seda ka teistelt ning tunneb soovi ELi ohtude eest kaitsta. Nõrk ELi-alane omatunne võib negatiivselt mõjutada mitte ainult ELi institutsioonide usaldamist ja ELi toetamist, vaid ka valimisaktiivsust ning liidu reeglitest kinnipidamist.

Uuring, mille tellijaks on Riigikantselei, seadis eesmärgiks mõista madala ELi alase omatunde põhjuseid ning pakkuda välja lahendusi selle tugevdamiseks. Selleks püstitati üheksa uurimisküsimust, mis käsitlevad nii teoreetilisi lähtekohti kui ka praktilisi poliitikasoovitusi. Fookuses olid küsimused, kuidas erinevad sotsiaalmajanduslikud tegurid (nt rahvus, kodakondsus, vanus, haridus, jne) mõjutavad omatunnet, millised elanike rühmad tunnevad end ELiga kõige vähem seotuna ning milliseid kommunikatsiooni- ja seiremeetodeid võiks rakendada nende rühmade kaasamiseks ja kõnetamiseks.

Uuring koosneb viiest osast. Esimene osa kirjeldas uuringu teoreetilist raamistikku, määratledes omatunde mõiste ja viis dimensiooni. Teises osas analüüsiti statistiliste meetodite abil küsitlusuuringute andmeid eesmärgiga teha kindlaks, millised tegurid Eesti elanike ELi-alast omatunnet mõjutavad. Kolmas, kvalitatiivne osa hõlmas fookusgrupiuringut, mille eesmärk oli mõista madala ELi-alase omatunde põhjuseid sihtrühmas, mida iseloomustab usaldamatus Eesti poliitiliste institutsioonide vastu ja veendumus, et nende hääl Eestis ei loe. Neljas osa esitas soovitusel omatunde seiremetoodika täiustamiseks, pakkudes välja viise Riigikantselei regulaarse küsitlusuuringu ankeedi täiendamiseks. Viies peatükk esitas rea soovitusi ELi-alase omatunde suurendamiseks, keskendudes Eesti sisepoliitikale, ELi teemade käsitlemisele meedias, ELi-alase teabe kättesaadavusele ning Euroopa Liidu toimimise õpetamisele Eesti koolides. Allpool võtame kokku uuringu peamised tulemused.

Teoreetiline raamistik

Psühholoogilise omamise mõiste viitab inimese subjektiivsele tundele, et mingi objekt – olgu see füüsiline ese, idee või institutsioon – „kuulub“ talle. See tunnetus ei sõltu seaduslikust omandist, vaid väljendab kognitiiv-afektiivset sidet inimese ja objekti vahel. Omatunne eristub teistest sarnastest kontseptsioonidest (nagu pühendumus või identifitseerimine) ning võib esineda nii individuaalsel kui

kollektiivsel tasandil. Viimane tähendab „meie oma“ tunnet ja aitab mõista gruppide käitumist, nt rahvuslike või kogukondlike sidemete kujunemist.

Psühholoogilise omamise kujunemisel mängivad rolli selle kolm põhiteed: kontroll objekti üle, objekti tundmine ning panustamine sellesse. Lisaks on tuvastatud viis omatunde mõõdet, mis aitavad mõista, miks ja kuidas inimesed tunnevad, et midagi kuulub neile: (1) tõhusus, (2) identiteet, (3) kuuluvustunne, (4) vastutus ning (5) territoriaalsus.

Tõhusus tähendab tunnet, et indiviid suudab mõjutada omandiobjekti. Kui inimesed tajuvad, et neil on reaalne mõju, suureneb nende seotus ja omatunne. Identiteet viitab sellele, et inimene näeb omandit osana oma minapildist. Kuuluvustunne väljendab soovi omada „oma kohta“, mille kaudu inimene tunneb end turvaliselt ja väärtustatuna. Vastutus lisab dimensiooni, kus inimene tajub moraalset ja sotsiaalset kohustust selle ees, mida ta „omab“. Territoriaalsus seevastu väljendub kaitsehoiakus – soovis piirata teiste ligipääsu omandile ja hoida seda puutumatuna välismõjudest.

Kuigi psühholoogilise omamise mõiste on laialt kasutusel organisatsioonikäitumise uuringutes ja juhtimisteooriates, on selle kasutamine poliitikateaduses uus suundumus. Mõned hiljutised uuringud on käsitlenud omatunde mõistet populismi, identiteedipoliitika ja territoriaalse kuuluvuse valguses. Euroopa Liidu kontekstis on kontseptsiooni rakendamine alles algusjärgus, kuid sellel on potentsiaali aidata paremini mõista elanike EL-suunalisi hoiakuid. Inimesed, kes usuvad, et nad saavad ELi tegevust mõjutada (tõhusus), kes samastuvad Euroopa või Euroopa Liiduga (identiteet), tunnevad, et neil on ELis „oma koht“ (kuuluvus), tajuvad moraalset kohustust ELi ees (vastutus) ning soovivad ELi negatiivsete välismõjude eest kaitsta (territoriaalsus), on suurema tõenäosusega ELi toetajad ja aktiivsed ELi kodanikud. Vastupidisel juhul võib tekkida võõrandumine ja euroskeptitsism.

Kvantitatiivne uuring

Statistilise analüüsi eesmärk oli välja selgitada, millised tegurid mõjutavad inimeste ELi-alaseid hoiakuid, täpsemalt tajutud tõhusust ELi suhtes. Analüüs tugines 2023. aasta lõpus kogutud küsitlusandmetele – Riigikantselei uuringule ja Eurobaromeetrile – ning keskendus küsimusele, millised indiviidi tasandi tegurid ennustavad ELi-alast tajutud tõhusust, st seda, kas inimene usub, et tema hääl ELis loeb ja et Eesti arvamusega liidus arvestatakse.

Tulemused näitavad, et sotsiodemograafiliste tegurite (vanus, sugu, haridus, elukoht) mõju ELi-alasele omatundele on väga nõrk või olematu. Eestlased usuvad pisut enam kui venekeelsed elanikud, et nende arvamust võetakse ELis arvesse, ning kõrgema sissetulekuga inimesed on ses osas veidi optimistlikumad kui madalama sissetulekuga inimesed. Samas ei oma need erinevused märkimisväärset seletusjõudu. Kodakondsus on tugevalt seotud keele ja rahvusega, kuid selle mõju omatundele sõltub kasutatud mudelist.

Kui aga mudelisse lisada hoiakulised tegurid nagu usaldus riigiinstitutsioonide vastu ja inimese hinnang sellele, kas tema hääl Eestis loeb, muutub sotsiaalmajanduslike tegurite mõju statistiliselt ebaoluliseks. Valitsuse usaldamine ning poliitilise tõhususe tunne Eestis tasandil osutusid kõige tugevamateks teguriteks, mis mõjutavad inimeste hinnangut sellele, kas nende hääl ELis loeb. Teisisõnu – need, kes usuvad, et nende hääl loeb Eestis, usuvad ka suurema tõenäosusega, et ELis arvestatakse nende arvamusega. Lisaks mõjutab ELi-alast omatunnet ka see, kuidas inimesed hindavad Eestis ELi kuulumisest saadud kasu. Need, kes peavad ELi liikmelisust kasulikuks nii isiklikul kui ka ühiskondlikul tasandil – näiteks turvalisuse, heaolu või kriiside lahendamise kontekstis – usuvad tõenäolisemalt, et nende arvamus ja Eesti huvid loevad ELis.

Kõige nõrgema ELi omatundega rühmad ei ole eristatavad mitte vanuse, soo, hariduse ega rahvuse järgi, vaid neid iseloomustab pigem usaldamatus riigiinstitutsioonide suhtes ning tunne, et neil puudub poliitiline mõjuvõim. Need inimesed ei usu, et valitsus esindab nende huve või et see oleks valmis kuulama rahva arvamust. Tegemist on laiema poliitilise võõrandumisega, mis kandub edasi ka suhtesse ELiga.

Fookusgrupiuring

Fookusgrupiuring, mille eesmärgiks oli mõista Euroopa Liidu psühholoogilise omatunde kujunemist Eestis, keskendus **neile elanikkonna rühmadele, kes ei usalda riiklikke institutsioone ega tunne end poliitilises süsteemis kuulduna**. 2025. aasta kevadel viidi läbi seitse fookusgrupiarutelu ja neli intervjuud Tallinnas, Tartus ja Narvas. Osalejad jagunesid eesti- ja venekeelsetesse gruppidesse. Uuring näitas, kuidas madala usalduse tasemega inimesed, kes ei usu, et nende hääl loeb, ELi-alase omatunde viit peamist dimensiooni mõtestasid.

Madal tajutud **tõhusus** oli mõlemas keelerühmas seotud usalduse puudumise, väikeriigi vähese kaalu, osaluskanalite ebaselguse ja/või vähese efektiivsusega ning tajuga, et otsused tehakse kaugel kodanikest, suuremates riikides ja parteipoliitiliste filtrite kaudu. Lisaks tajuti, et Brüsselist tulevad direktiivid ei arvesta kohalikke olusid ja et kodanike hääl valimistel või muude kanalite kaudu ei oma märkimisväärset mõju. Mõjuvõimetuse tunnet süvendab ka infopuudus selle kohta, kuidas otsustusmehhanismid toimivad, ja isikliku sideme puudumine esindajatega. Eesti keelerühmas on rõhk Eesti poliitikute parteipoliitilisel killustatusel, omakasupüüdlikkusel ja rahvahääletuste puudumisel. Samuti jäi kõlama tugev kriitika e-valimiste ja esindusdemokraatia toimimise suhtes. Vene keelerühmas on keskne teema kodanikuõiguste piiramine (valimisõiguse ja relvalubade äravõtmine) ning tajutud „karistusmeetmed“ Vene kodanike vastu. Samuti jagati isiklikke kogemusi tõrjutusest. Venekeelsetes aruteludes rõhutati rohkem Eesti valitsuse vastu suunatud usaldamatuse ülekandumist ELile; eestikeelsetes gruppides oli rohkem kriitikat ELi ja Eesti poliitikute vähese koostöö ja vildakate prioriteetide suunal.

Rühmaintervjuudest ilmnest et osalejate **identiteet** on mitmekihiline ja dünaamiline – see sisaldab erinevaid kuuluvustasandeid (isiklik, regionaalne, rahvuslik, kultuuriline, institutsionaalne), mis võivad teineteist toetada või üksteisele vastanduda. Euroopa Liiduga samastumine on antud sihtrühmas (ELi ja Eesti valitsuse suhtes skeptiliselt meelestatud elanikud) üldiselt nõrk ja harva emotsionaalselt juurdunud. EL-i identiteet on pigem teisejärguline võrreldes rahvusliku ja kohaliku identiteediga ning sageli omistatakse sellele vaid praktiline või formaalne tähendus (nt reisimisvõimalused, töö, õppimine). Euroopat kui geograafilist ja kultuurilist ruumi eristatakse Euroopa Liidust kui poliitilisest konstruktsioonist.

Kahe keelerühma identiteediteemalistes mõttekäikudes on olulisi erinevusi. Eestikeelsetes gruppides on keskne rahvusidentiteet ja side Eesti keele ja kultuuriga, mida ELi kuulumine ei tugevda. Venekeelsete osalejate hoiakud olid mitmekesisemad: mitmed väitsid, et Eesti kodakondsus on tähtsam identiteedi alus kui EL-i kuulumine, sellal kui teised tundsid suuremat uhkust ELi kodakondsuse üle ja kolmandad tähtsustasid eelkõige oma kuuluvust vene kultuuriruumi. Kuigi mõlemas rühmas seostati Euroopa identiteeti ja ELi kodanikuks olemist liikmesusest tulenevate praktiliste hüvedega, leidis eesti emakeelega vastajate hulgas ka neid, kes samastusid Euroopa väärtustega (väärtustamata seejuures ELi kodaniku staatust).

Kuuluvustunne Euroopa Liidu suhtes oli mõlemas keelerühmas pigem nõrk. Eesti emakeelega vastajate hulgas oli nii neid, kes usuvad, et Eesti on iseseisev riik, mis tuleks hästi toime ka ilma ELita, kui ka "väikeriigi realiste", kelle arvates liitu kuulumine on ellujäämiseks hädavajalik ja seega, puudustest hoolimata, ainuvõimalik kompromiss. Kuigi tunnistatakse Eesti kuulumist Euroopa kultuuriruumi ja geograafilisse Euroopasse, tajutakse ELi kui survestavat ja suurriikide poolt domineeritud süsteemi, mis tekitab pigem võõrandumist. Mõned seostasid ELi kuulumist koguni nõukogude ajaga, kirjeldades ELi ideoloogiat kui totalitaarset ja rahvuslikke eripärasid eiravat. Vene suhtluskeelega osalejaid iseloomustab hoiakute mitmekesisus: mõned leidsid, et Eesti kuulub kahtlemata Euroopa kultuuriruumi ja uskusid, et Eestit ELis hinnatakse, teised aga nägid Eestis suurjõudude puhvertsooni ja mängukanni.

Uuritavat elanikkonnagruppi iseloomustab vähene valmisolek võtta või nõuda **vastutust** Euroopa Liidu suhtes. Vastutuse all mõistetakse pigem igapäevaseid ja formaalseid kohustusi (maksud, seaduste järgimine, valimistel osalemine), samas kui otsest sekkumist või poliitikutelt arupärimist peetakse keeruliseks või võimatuks. Vastutust seostatakse tihti omaenda eluvalikute, pere, kogukonna ja väärtuste edendamise, mitte Euroopa Liidu institutsioonide kontrollimise või mõjutamisega. Eestikeelsetes gruppides rõhutatakse vastutusealaseid süsteemseid puudujääke, venekeelsetes gruppides seevastu jäi kõlama alistunud, passiivne hoiak. Eestikeelsetes gruppides kõlas rohkem viiteid demokraatia, sõnavabaduse ja kogukonna hoidmisele kui vastutuse osale; venekeelsetes gruppides seostatakse vastutust pigem formaalsete kohustustega.

Territoriaalsuse osas näitasid fookusgrupiarutelud, et osalejate kaitsevalmidus on Eesti puhul oluliselt kõrgem kui Euroopa Liidu puhul. Eestit on valmis kaitsma enamik osalejaid (nii eesti- kui venekeelsed), kuigi kaitsevalmidus sõltub ohutüübist ja usaldusest poliitilise süsteemi vastu. Euroopa Liitu tajutakse valdavalt kauge, kunstliku ja ideoloogiliselt võõra moodustisena, mida ei peeta „omaks“ ega piisavalt väärtuslikuks, et seda kaitsta. Kaitsmist mõistetakse laiemalt kui relvaga võitlemist — see võib tähendada ka kodanikuühiskonnas osalemist, väärtuste edendamist või moraalset vastupanu. Eesti keelerühmas esines rohkem ideoloogilist kriitikat ELi väärtuste ja poliitikate suhtes; venekeelsetes gruppides domineerib emotsionaalse ja geograafilise kauguse rõhutamine. Venekeelsetes gruppides on rohkem fatalismi ja neutraalsuse eelistamist sõjalise ohu korral; eestikeelsetes rohkem tingimuslikku tegutsemisvalmidust. Eestikeelsetes vestlusrühmas mainiti ohuna tihti Eesti valitsuse tegevust; venekeelsete vastajate ohutajus domineerivad sisseränne ja kultuurilised muutused.

Fookusgrupi andmete põhjal koostati kuus "persoonat" – sünteesitud tõenduspõhist tegelaskuju, mis koondavad mitme osaleja seas korduvaid hoiakuid, väärtusi, motivatsioone ja käitumismustreid.

Eestikeelsete arutelude põhjal joonistus välja kolm profiili. **Põhimõtteline skeptik** tunneb end poliitikas jõuetu ja võõrandununa, suhtudes nii Eesti kui ELi institutsioonidesse sügava usaldamatusega. Tema identiteet on rahvuslik, euroskeptitsism põhimõtteline ja kuulumistundeta. **Väikeriigi realist** näeb ELi kuulumist kui paratamatut kompromissi väikeriigi julgeoleku ja heaolu nimel. Ta väärtustab liikmelisusest tulenevaid praktilisi hüvesid (nt toetused, reisimisvabadus), ent ei tunne ELiga sügavat sidet. **Väärtuspõhine eurooplane** samastub Euroopa kultuuri- ja väärtusruumiga, kuid eristab seda poliitilisest EList, mida peab bürokraatlikuks. Ta väärtustab demokraatiat ja inimõigusi ning on valmis neid vajadusel kaitsma, kuid on ELi toimimise hindamisel üpris kriitiline.

Venekeelsetest aruteludest kujunesid samuti kolm profiili. **Pealtvaataja** tunneb end poliitikast välja jäetuna ning kardab stigmatiseerimist; ta on pigem passiivne ja väldib avalikku arvamuseavaldust. **Eesti on kodu** persoona seob end tugevalt Eestiga, olles valmis riiki kaitsma ja osaledes kogukondlikus elus; ELi seostab pigem praktiliste hüvedega. **Vene maailma liige** samastub vene kultuuri ja narratiiviga, näeb ELi geopoliitilise projektina ja Eesti kuulumist ELi potentsiaalselt ajutisena.

Iga persoona puhul on võimalik tuletada teemad, mis võiksid tugevdada psühholoogilist omatunnet ELi suhtes – skeptikule suveräänsuse kaitse, realistile julgeolek ja toetusrahad, väärtuspõhisele eurooplasele demokraatia ja inimõiguste edendamine, pealtvaatajale põhiõiguste kaitse, "Eesti on kodu" puhul praktiline kasu, vene maailma liikmele aga selgitav ja tasakaalukas info ELi Venemaa-poliitika kohta.

Ettepanekud ELi-alase omatunde seiremetoodika tõhustamiseks

Uurimisrühm tegi ettepaneku täiendada Riigikantselei iga-aastast elanikkonnauuringut „Suhtumine Euroopa Liitu“ küsimustega, mis võimaldaksid süstemaatiliselt mõõta Eesti elanike Euroopa Liidu alast omatunnet. Praegune küsitlusankeet katab küll mitmeid ELi puudutavaid hoiakuid ja teadmisi, kuid käsitleb põhjalikult vaid üht viiest omatunde komponendist – tõhusust. Uuringu põhjal soovitataks lisada küsimusi, mis mõõdaksid ka identiteeti, kuuluvustunnet, vastutust ja territoriaalsust, tuginedes rahvusvaheliselt valideeritud mõõdikutele ning psühholoogilise omamise teooriatele.

Lisaks omatunde otsesele mõõtmisele on oluline ka sellega seotud tegurite – näiteks erakondlik eelistus, ideoloogiline enesemääratlus ja rahulolu demokraatia toimimisega – lisamine küsimustikku. Need tegurid mõjutavad teaduskirjanduse ja fookusgrupi tulemuste kohaselt oluliselt elanike hoiakuid Euroopa Liidu suhtes. Kokkuvõttes soovitataks kasutada kas „maksimumprogrammi“, mis hõlmab kõiki viit omatunde komponenti ja nende mõjureid, või minimaalselt keskenduda identiteedi, kuuluvuse, ideoloogilise orientatsiooni ja demokraatiaga rahulolu küsimustele. See võimaldaks paremini mõista, kuidas inimesed suhestuvad Euroopa Liiduga ning millised tegurid kujundavad seda, kas ELi peetakse „omaks“ või „võõraks.“

Võimalused ELi-alast omatunnet suurendada

Aruande viies peatükk käsitles nelja laiemat valdkonda, mis mõjutavad Eesti elanike ELi-alaseid hoiakuid, sh omatunnet: erakondade ELi-teemalised seisukohad ja diskursus; ELi teemade kajastamine ajakirjanduses; ELi-alase ja kodanike osalusvõimalusi puudutava teabe kättesaadavus avalikus ruumis (sh riigiasutuste veebilehtedel ja sotsiaalmeedias) ning Euroopa Liidu toimimise õppimine ja õpetamine Eesti koolides. Igas valdkonnas sõnastati rida konkreetseid soovitusi poliitikakujundajatele ja otsustajatele. Kuigi soovitusel on mitmekesisel, seob neid ühtne arusaam: EL-i alast omatunnet ei saa kasvatada lühiajaliste kommunikatsioonikampaaniatega – seda enam, et nõrga omatundega rühmad üldiselt ei usalda valitsust – vaid see eeldab järjekindlat ja läbimõeldud tegevust poliitikas, meedias, avalikus kommunikatsioonis ja hariduses.

Erakondade seisukohad ja poliitiline diskursus Euroopa Liidu teemadel on avaliku arvamuse kujunemisel võtmetähtsusega. Kuna ELi poliitikad on sageli tehnilised ja kodaniku jaoks keerulised, toetuvad inimesed oma hinnangutes erakondade ja poliitiliste liidrite edastatud signaalidele. Eestis on erakondade positsioonid viimastel kümnenditel muutunud mitmekesisemaks: lisaks tugevalt ELi pooldavatele jõududele on poliitikas ja avalikus diskursuses jõuliselt esindatud ka euroskeptilised

erakonnad. Erakondade programmid ja avalikud sõnavõttud, mis kujutavad ELi bürokraatliku ja piirava struktuurina, võivad vähendada kodanike sidet liiduga ja pärssida omatunnet. Samal ajal on ELi toetavate erakondade esitatud sõnumid tihti ettevaatlikud, sisaldades poolvarjatult samuti kriitikat, mis võib jätta mulje, et Eesti vajab liidu eest kaitset. Soovituste kohaselt peaksid erakonnad, mis toetavad Eesti kuulumist ELi, pöörama suuremat tähelepanu oma sõnumite raamimisele, vältides liidu kujutamist ohuna. Euroskeptilisi seisukohti ei tuleks pisendada, vaid käsitleda legitiimse poliitilise debati osana, tuues arutellu rohkem argumente ja ekspertteadmisi. Oluline on edendada avalikke debatte nii Euroopa Parlamendi kui Riigikogu valimiste eel, tagada erakondade ELi-alaste seisukohtade võrdlev kajastus meedias (sh venekeelses meedias) ning suurendada teadlikkust Eesti erakondade seotusest Euroopa tasandi parteide ja fraktsioonidega. Selline lähenemine aitab kodanikel langetada informeeritumaid valikuid ja tugevdab Eesti elanike seotust Euroopa Liiduga.

Meediakajastus mõjutab otseselt Eesti elanike hoiakuid ja omatunnet Euroopa Liidu suhtes. Kuna ajakirjandus mitte ainult ei vahenda fakte, vaid ka raamib ja tõlgendab neid, võib see kujundada arusaama ELi kas kodanikke toetava või vastupidi – kohalikke olusid mittemõistva ja oma reegleid pealesuruvana. Eestis on korduvalt avalikkuses kõlapinda leidnud lood, mis esitavad ELi bürokraatliku või keeldude kaudu survet avaldava institutsioonina, näiteks arutelud ahikütte või puupliitide keelustamise üle. Samuti kujutatakse Eesti ajakirjanduses sageli ELi direktiive ja määrusi ebamõistlike ja liigselt koormavatena, kinnistades arvamust, et otsused sünnivad "Brüsselis" ilma Eesti sisulise osalusega. Raport soovitab pöörata suuremat tähelepanu tasakaalustatud ja selgituskesksele käsitlemisele. Vaja oleks rohkem "selgituslugusid", mis avavad otsuste tausta ja mõju Eestile, ning selgitavad, kuidas Eesti ELi poliitikate kujundamises kaasa räägib. Samuti tuleks kaasata kodumaiseid teadlasi ja eksperte, kasutada kohalikke näiteid ning tuua esile ELi positiivseid mõjusid igapäevaelule. Eraldi tähelepanu vajab venekeelne meediaruum, kus tuleks pakkuda mitmekesist ja kvaliteetset sisu, mis seletab ELi otsuseid ja väärtusi Eesti kontekstis.

Eesti elanike ELi-alane teadlikkus ja arusaam osalemisvõimalustest on ebaühtlane: paljud ei tea, kust otsida infot ELi toimimise või oma esindajate tegevuse kohta ning kuidas ise otsustusprotsessides kaasa rääkida. Kuigi erinevad asutused ja organisatsioonid on loonud hulgaliselt ELi tutvustavaid veebilehti, videoklippe ja muid materjale, on Euroopa Liitu puudutav info sageli killustunud, tehniline ja kodanikule raskesti mõistetav. Selleks, et pakkuda Eesti elanikele selgemat ja arusaadavat infot Euroopa Liidu toimimise ning osalemisvõimaluste kohta, soovitame läbi viia süstemaatilise uuringu, mis hindab riigiasutuste veebilehtedel ja sotsiaalmeedias esitatava ELi-alase teabe kättesaadavust ja kvaliteeti kodaniku vaatenurgast, tuginedes teiste liikmesriikide parimatele praktikatele. Riigiasutuste veebilehtedel esitatud info peaks olema lihtsas keeles, selgelt struktureeritud ja kodanikule suunatud, hõlmates nii ELi toimimise aluseid, Eesti avalike institutsioonide rolli ja vastutust ELi asjades kui ka kodanike võimalusi osaleda, arvamust avaldada või otsustajatelt aru pärida. Tuleb luua toimivad teabenõude- ja arupärimiskanalid, tagades, et kodanikud saavad oma ELi puudutavatele küsimustele sisulised vastused. Suurendada tuleks teadlikkust Eesti esindajate tööst ELi institutsioonides, tuues konkreetseid näiteid sellest, kuidas Eesti on suutnud ELi tasandil protsesse mõjutada.

Haridus on keskne tegur, mis kujundab noorte arusaamu Euroopa Liidust ning nende identiteeti ja valmisolekut osaleda Euroopa kodanikena. Eesti koolides on aga ELi temaatika käsitlemisel mitmeid kitsaskohti – ühiskonnaõpetuse tundide vähene maht, napp tähelepanu ELiga seotud teemadele, õpetajate ebapiisav ettevalmistus nende teemade käsitlemiseks ja täienduskoolituste kehva kättesaadavus, eriti maapiirkondades. Sageli käsitletakse ELi pigem kõrvalise lisana riigikeskses

mudelis, mis ei anna noortele adekvaatset arusaama mitmetasandilisest poliitilisest süsteemist, milles nad liidu kodanikena elavad. Olukorra parandamiseks soovitame läbi viia põhjaliku uuringu ELi-teemade õpetamise mahu, sisu ja meetodite kohta Eesti koolides ning hinnata õpetajate ettevalmistust. Oluline on suurendada ühiskonnaõpetuse mahtu, parandada õpetajate ettevalmistust ELiga seotud teemade käsitlemiseks (sh täiendkoolituste korraldamise kaudu) ja välja arendada kvaliteetseid eestikeelseid õppematerjale. Eriline tähelepanu tuleks pöörata gümnaasiumiõpilastele kui esmavalijatele, tutvustades valimiste protseduure, Euroopa Parlamendi rolli ja kodaniku osalemisvõimalusi. Toetada võiks ka õpilastööde konkursse ja ELi õpetamise didaktika arendamist. Need sammud aitaksid panna aluse teadlikule, osalusvalmile ja kriitiliselt mõtlevale noorele põlvkonnale, kes tajub Euroopa Liitu loomuliku osana oma poliitilisest keskkonnast.

SUMMARY

Attitudes toward the European Union in Estonia: explaining and strengthening psychological ownership

Although support for Estonia's membership in the European Union (EU) has remained consistently high, public opinion is characterized by a striking lack of confidence that the voices of Estonian residents are heard in the Union. According to a survey commissioned by the Government Office of Estonia, fewer than one in three respondents agreed in autumn 2023 with the statement "my opinion is heard in the EU." By November 2024, the figure had declined further, with only about one quarter of respondents affirming this view. Eurobarometer data reveal the same pattern: Estonia records the lowest proportion in the EU of people who believe their voice counts. Estonian residents are also uncertain about whether EU decision-making adequately considers Estonia's interests. Taken together, these findings indicate a low level of psychological ownership towards the EU in Estonia.

Psychological ownership is a well-established concept in social and organizational research. It refers to a subjective sense of belonging or connectedness to an object or institution that generates a perceived right and ability to participate in and influence it. In the EU context, psychological ownership means that people perceive the Union as "ours" rather than "theirs." It involves identifying with the EU and feeling a sense of belonging, believing that one's voice matters in decision-making, experiencing a responsibility toward the Union and expecting the same from others, and being willing to defend it from threats. Weak psychological ownership has serious consequences: it undermines trust in EU institutions, erodes support for integration, reduces electoral participation, and weakens compliance with EU rules.

This study, conducted by a team of researchers at the University of Tartu and commissioned by the Government Office of Estonia, set out to explain why psychological ownership of the EU is comparatively low in Estonia and to propose strategies to strengthen it. The research addressed nine main research questions that combined theoretical exploration with practical policy concerns. It examined the extent to which socio-economic factors – such as ethnicity, citizenship, age, and education – influence psychological ownership; identified which groups of residents feel least connected to the EU; and explored communication and monitoring methods that could enhance engagement.

The report is structured in five parts. The first develops a theoretical framework and defines the five dimensions of psychological ownership. The second presents a quantitative analysis of survey data to identify the drivers of EU-related ownership. The third reports qualitative findings from focus groups with individuals who distrust Estonian political institutions and feel that their voices do not count domestically. The fourth outlines improvements to monitoring methods and survey design. The fifth offers policy proposals to strengthen psychological ownership, focusing on domestic politics and party

discourse, media coverage, the accessibility of EU-related information and participation channels, and the teaching and learning of the EU in schools.

Conceptual framework

Psychological ownership describes the cognitive-affective bond by which people experience something—whether an object, idea, or institution – as “mine” or “ours.” It is distinct from legal ownership and from related concepts such as commitment or identification. It can manifest at both the individual and collective levels, where the feeling of “our own” helps explain group behaviors, including national attachments and community belonging.

Three pathways foster psychological ownership: having control over the object, developing familiarity or knowledge of it, and investing in it. Building on these pathways, the framework used here distinguishes five dimensions of psychological ownership:

Efficacy: the sense that one can influence the object. Perceived impact enhances attachment.

Identity: perceiving the object as part of one’s self-concept.

Belonging: feeling that one has a “place of one’s own” that provides security and recognition.

Accountability: experiencing moral and social obligations toward what one “owns.”

Territoriality: the impulse to protect what is “ours” from external interference.

In political science, the application of psychological ownership is relatively new. Recent work links the concept to populism, identity politics, and territorial belonging. In the EU context, the framework is still emerging but offers clear promise. Citizens who feel efficacious, identify with Europe, perceive belonging, accept responsibility, and wish to defend the Union are more likely to support integration and act as active EU citizens. By contrast, the absence of these dimensions fosters alienation and euroscepticism.

Quantitative findings

The statistical analysis draws on 2023 data from the Government Office’s survey and the Eurobarometer. It focuses on perceived efficacy in the EU – whether respondents believe their voice and Estonia’s interests are taken into account in the EU.

The results show that socio-demographic variables such as age, gender, education, and place of residence have little or no effect. Ethnic Estonians report slightly higher perceived influence than Russian-speaking residents, and higher-income respondents are somewhat more optimistic than those with lower incomes. Citizenship effects are tightly intertwined with language and ethnicity and depend on the statistical model used. Overall, these differences are modest and lack explanatory weight.

When attitudinal variables are included, socio-demographic effects largely disappear. Two factors stand out as decisive, including **trust in national institutions**, and **domestic political efficacy**, or the belief that one’s voice counts in Estonia.

In short, those who feel heard at home are more likely to feel heard in the EU. Evaluations of the benefits of EU membership – whether for security, prosperity, or crisis management – also strengthen attachment. By contrast, the groups with the weakest sense of psychological ownership are not defined

by socio-demographics but by distrust of state institutions and a pervasive sense of political powerlessness. This broader political alienation carries over into their views of the EU.

Qualitative findings

Seven focus groups and four interviews were conducted in May and June 2025 in Tallinn, Tartu, and Narva, with separate Estonian- and Russian-language groups. Participants were selected based on the results of the quantitative study: i.e. **focus groups and interviews were conducted with individuals who distrust domestic institutions and feel unheard in Estonia's political system**. The discussions probed how these groups interpret the five dimensions of psychological ownership towards the EU.

Efficacy. Participants consistently expressed the view that Estonia's small size limited its influence in the EU, that participation channels were unclear or ineffective, and that decisions were made far from citizens and filtered through party politics. Directives from Brussels were seen as inattentive to local realities. Voting and other forms of participation were regarded as having little impact. The lack of accessible information about EU decision-making and the absence of personal connections to representatives deepened the sense of powerlessness. Estonian-speaking groups highlighted domestic problems such as party fragmentation, self-serving politicians, the absence of referendums, and skepticism about e-voting and representative democracy. Russian-speaking groups emphasized restrictions on rights (for example, voting rights and gun licenses) and "punitive measures" against Russian citizens, often citing personal experiences of exclusion. Distrust of the Estonian government frequently spilled over into distrust of the EU.

Identity and Belonging. Participants' identities were layered – personal, regional, national, cultural, and institutional – and these layers sometimes conflicted. Among the skeptical groups, EU identity was generally weak and rarely emotional. It was often perceived in purely practical terms, such as opportunities for travel, work, or study. Many distinguished "Europe" as a cultural space from the EU as a political construct. Estonian-speaking participants emphasized national identity and language, which EU membership did not reinforce. Russian-speaking participants offered more diverse views: some prioritized Estonian citizenship, others valued EU citizenship, and still others identified primarily with the Russian cultural sphere. Belonging to the EU was fragile in both language groups. Some Estonian speakers argued that Estonia could thrive outside the EU, while "small-state realists" accepted membership as a necessary compromise but still felt dominated by larger states. A few likened EU ideology to Soviet-style homogenization. Russian-speaking participants were divided between those who saw Estonia as securely European and those who viewed it as a pawn of great powers.

Accountability. Willingness to take responsibility for the EU was limited. Responsibility was understood as fulfilling formal obligations such as paying taxes, obeying laws, and voting, rather than as active engagement with EU institutions. Estonian-speaking participants pointed to systemic barriers that discouraged responsibility-taking. Russian-speaking participants often expressed resignation and passivity.

Territoriality. Willingness to defend Estonia was high in both language groups, although it varied by type of threat and by trust in the political system. By contrast, few expressed readiness to defend the EU, which was widely seen as distant, artificial, and ideologically alien. Defense was understood broadly, encompassing civic activism and moral resistance as well as military action. Estonian-speaking participants voiced more ideological critiques of EU values and policies, while Russian-speaking participants emphasized emotional and geographical distance and favored neutrality in the event of

conflict. Estonian speakers often framed domestic political actions as the main risk, while Russian speakers highlighted immigration and cultural change.

To synthesize the findings, the study developed six personas, or composite profiles, that capture recurring attitudes, values, and behaviors:

Principled Skeptic (Estonian-language): Feels powerless and estranged, distrusts both Estonian and EU institutions, identifies strongly with the nation, and exhibits foundational euroscepticism.

Small-State Realist (Estonian-language): Views EU membership as a necessary compromise for security and prosperity, values practical benefits, but lacks deeper attachment.

Values-Driven European (Estonian-language): Identifies with European culture and values, distinguishes these from a bureaucratic EU, supports democracy and human rights, but remains critical of the functioning of the EU.

Spectator (Russian-language): Feels excluded from politics, fears stigmatization, tends toward passivity, and avoids public expression.

“Estonia Is Home” (Russian-language): Strongly attached to Estonia, active in community life, ready to defend the country, and views the EU primarily as a source of practical benefits.

Member of the Russian World (Russian-language): Identifies with Russian culture and narratives, perceives the EU as a geopolitical project, and regards Estonia’s membership in the EU as potentially temporary.

Each persona suggests distinct strategies for enhancing psychological ownership. For the Skeptic, the key is sovereignty and agency. For the Realist, security and EU funds are central. For the Values-Driven European, democracy and rights resonate. For the Spectator, the focus should be on protecting fundamental rights and ensuring inclusion without stigmatization. For the “Estonia Is Home” persona, visible practical benefits matter most. For the Member of the Russian World, balanced and credible information about EU policy toward Russia is essential.

Improving monitoring

The report proposes improvements to the Government Office’s annual “Attitudes toward the EU” survey to ensure systematic measurement of psychological ownership. At present, the questionnaire captures only one dimension of psychological ownership: efficacy. New items should be added to cover identity, belonging, accountability, and territoriality, drawing on validated international measures and psychological ownership theory. The survey should also include variables such as party preference, ideological orientation, and satisfaction with democracy, all of which are known to shape EU attitudes.

A “maximum program” would measure all five dimensions of psychological ownership and their drivers. A more limited “minimum program” would include identity, belonging, ideology, and satisfaction with democracy. Both approaches would allow for a clearer understanding of whether Estonians perceive the EU as “ours” or “theirs,” and why.

Strengthening psychological ownership

The report emphasizes that short, top-down communication campaigns will not convince low-trust audiences, who already distrust government sources. Building psychological ownership requires sustained, coherent efforts across four arenas: politics, media, public information, and education.

Party positions and political discourse on the European Union are pivotal in shaping public opinion. Because EU policies are often technical and difficult for citizens to parse, people rely on cues from parties and political leaders. In Estonia, party positions have diversified over recent decades: alongside strongly pro-EU actors, eurosceptic parties are now prominent in politics and public debate. Party programmes and statements that portray the EU as a bureaucratic, restrictive structure can weaken citizens' attachment to the Union and dampen psychological ownership. At the same time, messages from pro-EU parties are often cautious and implicitly critical, which can create the impression that Estonia needs "protection" from Brussels. Parties that support Estonia's EU membership should therefore pay closer attention to framing and avoid depicting the Union as a threat. Eurosceptic views should not be dismissed but addressed as part of legitimate political debate, bringing stronger arguments and expert knowledge into the discussion. It is important to foster public debates ahead of both European Parliament and Riigikogu elections, to ensure comparative media coverage of parties' EU positions (including in Russian-language media), and to raise awareness of Estonian parties' affiliations with European-level parties and parliamentary groups. Such an approach enables citizens to make more informed choices and strengthens Estonians' connection to the EU.

Media coverage directly influences attitudes toward the EU and the sense of psychological ownership. Journalism does not merely transmit facts; it also frames and interprets them. In Estonia, stories that depict the EU as a bureaucratic or heavy-handed rule-maker — such as debates over potential bans on wood-burning stoves — recur in public discourse. EU directives and regulations are frequently presented as unreasonable or overly burdensome, reinforcing the perception that decisions are made in "Brussels" without meaningful Estonian involvement. The report recommends a greater emphasis on balanced, explanatory journalism. There is a need for more "explainer" pieces that set decisions in context, assess their impact on Estonia, and clarify how Estonia participates in shaping EU policy. Domestic scholars and experts should be engaged more systematically, local examples should be used, and the EU's everyday benefits should be made more visible. The Russian-language media space warrants particular attention: it requires diverse, high-quality content that explains EU decisions and values in ways that are meaningful in the Estonian context.

Public knowledge about the EU and about channels for participation is uneven. Many residents do not know where to find information on how the EU works, what their representatives do, or how to take part in decision-making. Although numerous institutions and organizations have produced websites, videos, and other materials about the EU, information is often fragmented, technical, and difficult for ordinary citizens to navigate. To provide clearer, more accessible information about how the EU functions and how citizens can participate, the report proposes a systematic review of EU-related content on government websites and social media. The assessment should be conducted from a citizen's perspective and draw on best practices from other member states. Government web content should use plain language, follow a clear structure, and be explicitly citizen-oriented. It should cover the basics of how the EU works, explain the roles and responsibilities of Estonian public institutions in EU affairs, and outline practical avenues for citizens to participate, express opinions, and hold decision-makers to account. Functional channels for information requests and petitions should be established

to ensure substantive responses to EU-related queries. Public awareness of the work of Estonia's representatives in EU institutions should be increased by providing concrete examples of how Estonia has shaped processes at the European level.

Education is central to shaping young people's understanding of the EU, their identities, and their readiness to participate as European citizens. In Estonia, however, several shortcomings hinder the treatment of EU topics in schools: limited hours for civics, insufficient attention to EU-related content, inadequate teacher preparation, and poor access to continuing professional development, particularly in rural areas. The EU is often presented as a peripheral add-on within a state-centric model, which does not give students an accurate picture of the multilevel political system in which they actually live as EU citizens. To improve the situation, the report recommends a thorough review of how EU topics are taught in Estonian schools, including the volume, content, and pedagogy, as well as an assessment of teachers' preparation. Priorities include expanding civics instruction; strengthening teacher training on EU issues (including through accessible in-service courses); and developing high-quality Estonian-language teaching materials. Special attention should be paid to upper-secondary students as first-time voters, familiarizing them with electoral procedures, the role of the European Parliament, and practical opportunities for civic participation. Support for student research projects and for the didactics of teaching about the EU would further help build an informed, engaged, and critically minded generation that sees the Union as a natural part of its political environment.

LISA 1. KIRJANDUSE ÜLEVAATE METOODIKA

Käesolev protokoll kirjeldab kirjanduse ülevaate koostamise eesmärki ja uurimisküsimusi, otsingustrateegiat (sh andmebaasid, otsingusõnad ja – kriteeriumid), kaasamise ja välistamise kriteeriume, otsingu vastete arvu ja andmete sünteesimise põhimõtteid.

1. Eesmärk ja uurimisküsimused

Süsteematisel kirjanduse ülevaate eesmärk oli saada teada, mis on psühholoogiline omatunne, kuidas see kujuneb, ja kuidas omatunde mõistet on rakendatud Euroopa Liidu alaste hoiakute uurimisel.

Vastavalt lähteülesandele oli peamiseks uurimisküsimuseks: Kuidas kujuneb teaduskirjanduse põhjal psühholoogiline omatunne riigi vm institutsiooni vastu?

Küsimusele vastamiseks sõnastati järgmised alaküsimused:

- 1) Mis on psühholoogiline omatunne ja kuidas see kujuneb?
- 2) Mis on psühholoogilise omatunde dimensioonid?
- 3) Millistes teadusvaldkondades ja kontekstides on omatunde mõistet peamiselt kasutatud?
- 4) Kuidas on omatunde mõistet kasutatud Euroopa Liidu alaste hoiakute uurimisel?

2. Otsingustrateegia

a) Andmebaasid

Kirjanduse otsing viidi läbi kolmes suures akadeemilises andmebaasis: EBSCOhost, JSTOR ja ScienceDirect, millele uurijatel on juurdepääs Tartu Ülikooli raamatukogu kaudu, novembris ja detsembris 2024.

EBSCOhost on üks maailma suurimaid akadeemilisi andmebaaside platvorme, mis koondab tulemusi mitmetest erinevatest teadusandmebaasidest (nt Academic Search Complete, SocINDEX, PsycINFO, Business Source Complete jt). See hõlmab laia valikut teadusartikleid sotsiaalteadustest, psühholoogiast, ärijuhtimisest, haridusest ja paljudest muudest valdkondadest. Otsingu tegemisel kasutati kõiki 28 EBSCOhosti andmebaasi, mis on kättesaadavad TÜ raamatukogu kaudu.

JSTOR (Journal Storage) on digitaalne arhiiviplatvorm, mis pakub juurdepääsu eelretsenseeritud teadusartiklite täistekstidele alates 19. sajandi lõpust kuni tänapäevani. See keskendub eelkõige humanitaar- ja sotsiaalteadustele, ajaloole, politoloogiale, haridusele ja kultuuriuuringutele.

ScienceDirect on kirjastuse Elsevieri hallatav teadusartiklite andmebaas, mis keskendub peamiselt loodusteadustele, tehnoloogiale, meditsiinile ja sotsiaalteadustele. See sisaldab tuhandeid eelretsenseeritud ajakirju ja raamatuid, olles üks suurimaid täistekstipõhiseid teadusinfo platvorme maailmas.

b) Otsingusõnad ja -kriteeriumid

Otsing piiritleti teaduskirjandusega (eelretsenseeritud teadusartiklid) ja ingliskeelsete allikatega.

Otsingusõnaks oli mõiste "*psychological ownership*", samuti selle teoreetilised komponendid, nagu *efficacy, accountability, identity, belonging ja territoriality*. Komponentide määratlemisel lähtuti omatunde alases kirjanduses laialt viidatud Pierce et al (2001) ja Avey et al (2009) käsitlustest. Otsingusõnu otsiti nii pealkirjast, abstraktist kui ka teadusteksti sisust.

Selleks, et kitsendada otsingut Euroopa Liidu, Euroopa integratsiooni ja riigiga seotud teemadele, kombineeriti mõistet "*psychological ownership*" mõistetega "*European Union,*" "*European integration,*" "*nation,*" "*state*" ja "*nation state.*" Samuti teostati otsigud, mis kombineerisid omatunde dimensioonidel põhinevaid märksõnu (*efficacy, accountability, identity, belonging ja territoriality*) otsingusõnadega "*European Union,*" "*European integration,*" "*nation,*" "*state*" ja "*nation state.*"

Kuna psühholoogilist omatunnet on teaduskirjanduses käsitletud eelkõige viimastel kümnenditel, siis ilmumisaastapõhist otsinguvahemikku ei kehtestatud.

4. Kaasamis- ja välistamiskriteeriumid

Kaasamis- ja välistamiskriteeriumid olid uurimisküsimuste lõikes erinevad.

Psühholoogilise omatunde teoreetilisest kontseptsioonist ja selle dimensioonidest ülevaate saamiseks kasutati omatunnet käsitlevaid teadusartikleid, teadusvaldkonnast hoolimata. Näiteks kasutati muuhulgas organisatsiooniteooria, psühholoogia, ärijuhtimise vms valdkondadesse kuuluvaid artikleid. Alikate valikul eelistati artikleid, mis on avaldatud oma valdkonna juhtivates teadusajakirjades ja mida on ulatuslikult viidatud. Abstraktide põhjal välistati artiklid ja allikad, mis sisuliselt ei keskendunud psühholoogilise omatunde mõistele (näiteks mainides psühholoogilist omatunnet teksti sees põgusalt).

Empiirilisi tulemusi (nt omatunnet mõjutavad tegurid) uuriti vaid nende artiklite puhul, mis käsitlesid omanditunde objektina riiki või Euroopa Liitu (mitte ettevõtet, organisatsiooni). Seda põhjusel, et äriettevõtete organisatsioonipsühholoogiast ülevaate andmine ei ole käesoleva uuringu eesmärk ja on äärmiselt küsitav, kas ettevõttele suunatud omatunnet puudutavad tulemused on relevantssed ELi-alase omatunde uurimise kontekstis.

5. Vastete arv

ScienceDirect: Otsingusõna "*psychological ownership*" andis 39,256 tulemust. Ükski tulemustest ei olnud seotud politoloogia või rahvusvaheliste suhete valdkonnaga. Kõige enam artikleid sisaldasid järgmised kolm ajakirja: *Journal of Business Research* (807 tulemust), *Social Science & Medicine* (770 tulemust), *Journal of Cleaner Production* (412 tulemust)

JSTOR: Otsing "*psychological ownership*" andis 70,489 tulemust. Nendest 6,808 tulemust kuulus politoloogia valdkonda ja 1,851 kuulusid rahvusvaheliste suhete ajakirjadesse, kuid „kõige asjakohasemate“ hulgas ei olnud ühtegi artiklit, mille fookus oleks olnud Euroopa Liidule või riigile suunatud omatunde uurimisel - artiklid käsitlesid üldisemalt omandit või psühholoogilisi nähtusi.

EBSCOhost: Kasutati 28 erinevat andmebaasi. Otsing "*psychological ownership*" andis 10,011 tulemust. Ainukeseks politoloogia ja rahvusvaheliste suhetega seotud ajakirjaks, kus omatunde mõiste esines, oli

Peace & Conflict: Journal of Peace Psychology (5 tulemust, millest kaks välistati põhjusel, et artikkel mainib psühholoogilist omamist vaid möödaminnes).

Uuringuid, mis käsitlesid omatunnet Euroopa Liidu või isegi riigi kontekstis, oli äärmiselt vähe. Näiteks andis EBSCOhosti 28 andmebaasi hõlmav kombineeritud otsingusõnadega otsing ("psychological ownership" + "European Union" vaid 12 tulemust, millest ainult üks oli käesoleva uuringu kontekstis relevantne (teistes artiklites oli otsingusõnu mainitud vaid möödaminnes). Otsing "psychological ownership" + "European Union" (samas andmebaasis) andis üheksa vastet, millest ükski polnud antud uuringu seisukohast relevantne.

6. Allikate valik ja andmete sünteesimise meetod

Artiklid, mis abstrakti alusel relevantseks liigitati, salvestati ja loeti läbi, eesmärgiga leida vastuseid uurimisküsimustele. Kirjanduse ülevaade esitati narratiivse sünteesina, mis vastab ülaltoodud uurimisküsimustele. Sünteesi koostamisel omistati suuremat kaalu artiklitele, mis on ilmunud oma eriala juhtivates ajakirjades ja mis on kogunud palju viiteid.

Otsingutulemused võimaldasid selgitada ja täpsustada psühholoogilise omatunde mõistet, selle komponente ning kujunemisradasid. Kuna allikaid, mis käsitlesid psühholoogilist omatunnet Euroopa Liidu või isegi riigi kontekstis, oli äärmiselt vähe (ja needki keskendusid erinevatele uurimisküsimustele), ei ole võimalik teostada meta-analüüsi, mis võtab kokku ja süstemaatiliselt võrdleb uurimuste empiirilisi tulemusi.

LISA 2. FOOKUSGRUPI MODERAATORI JUHEND

Eesti elanike suhtumine Euroopa Liitu: Omatunnet selgitavad tegurid ja mõjutamise võimalused

Fookusgrupi moderaatori juhend

I Sissejuhatus (10 min)

Tere tulemast ja suured tänud teie osaluse eest Tartu Ülikooli uuringus! Oleme täna siia kogunenud, et vestelda Eesti elanike suhtumise teemal Euroopa Liitu. Minu nimi on _____. Minu kaasuurijad on _____. Me töötame Johan Skytte Poliitikauuringute Instituudis ja viime läbi uuringut, mis üritab jõuda selgusele, miks Eesti inimesed arvavad tihti, et nende hääl Euroopa Liidu asjade otsustamisel ei loe. Me teame, et taoliste inimeste osakaal on Eestis suurem kui ülejäänud Euroopa Liidu riikides ja selle põhjused võivad olla väga erinevad. Meie tänase arutelu eesmärgiks on mõista, kuidas on kujunenud teie suhtumine Euroopa Liitu ja millist seotust te tunnete liidu institutsioonidega.

Informeeritud nõusolek (6 min)

- Grupivestluses osalemine on vabatahtlik. Oleme palunud teil kõigil allkirjastada informeeritud nõusolekuvormi. Kas kellelgi on veel mõni küsimus uuringu või selle läbiviimise kohta?
- Meie arutelu eesmärgiks on paremini mõista seda, kuidas teie tajute enese seotust Euroopa Liiduga ja mis tegurid on mänginud rolli teie suhtumise väljakujunemisel. Uuritavana on teil õigus loobuda teile ebamugavatele küsimustele vastamisest ja võite fookusgrupis osalemise lõpetada mistahes hetkel.
- Selleks, et meil oleks võimalik tänast vestlust võimalikult täpselt analüüsida, salvestame meie jutuajamise audioformaadis. Helifailile on juurdepääs vaid uuringu läbiviijatel ja me kustutame selle pärast analüüsi valmimist.
- Kõigi uuringus osalevate inimeste andmed on konfidentsiaalsed. Teie tänaseid ütlusi ei ole võimalik seostada teie isikuga.
- Palun valige endale nimi, mida soovite tänase vestluse käigus kasutada ja kirjutage see teie ees olevale nimekaardile.

Vestluse reeglid (2 min)

Selleks, et meie vestlus kulgeks lodusalt üritame järgida järgmisi põhimõtteid:

1. Kõigi arvamus on oluline ja kõigil on võimalus oma mõtteid vabalt jagada.

2. Sõnavõttud võiksid jääda umbes 1-2 minuti piiresse.
3. Minu kui moderaatori ülesanne on juhtida meie vestlust mõningate küsimustega, kuid samuti hoolitseda selle eest, et kõik grupiliikmed saaksid sõna. Seega, kui keegi unustab end väga pikalt kõnelema, siis võib juhtuda, et mul tuleb teid katkestada. Vastupidiselt, ma võin pöörduda vaiksimate rühmeliikmete poole ja innustada neid oma arvamust avaldama.
4. Privaatsuse huvides palume teil fookusgrupis üksteiselt kuulnud mitte jagada kõrvaliste isikutega.

II Küsimused (70 min)

Soojendustegevus: EL ja omatunne (20 min)

Teie ees on märkmepaberid ja kirjutusvahendid. Palun kirjutage paberile vastus järgmisele küsimusele:

Meie uuringu keskmes on Eesti inimeste omatunne Euroopa Liidu suhtes. Kuidas te tajute, kas Euroopa Liit on oma või võõras? Kelle oma on Euroopa Liit?

- Kes saavad Euroopa Liidus omi asju ajada?
- Kes saavad Euroopa Liidust kasu?
- Kuidas teie ja teie lähedased Euroopa Liiduga seotud on?
- Miks on Euroopa Liit iseoma/kellegi teise oma?
- Mida see tähendab, kui miski on „oma“?
- Miks Euroopa Liit ei ole „oma“?

Meie vestlus sel teemal võiks jätkuda pikemalt, kuid tahaksin siinkohal teie märkmepaberid kokku koguda ja liikuda edasi sarnaste küsimustega.

Küsimused (50 min)

1. Tõhusus (10 min)

- Kuivõrd tunnete, et Teie arvamus või otsused mõjutavad Euroopa Liidus toimuvat? Mis kogemused on seda tunnetust kujundanud?
- Kuidas Teile tundub, kas Eesti inimesed saavad ELi asjades kaasa rääkida? Kuivõrd see on seotud teadmiste ja oskustega?
- Milliseid teadmisi ja oskuseid ELi asjades kaasarääkimiseks tarvis on?
- Kuidas Te hindate oma enda võimekust ELi asjades kaasa rääkida?

2. Enesetaju (10 min)

- Millist rolli mängib Euroopa Liidu kodanikuks/elanikuks olemine Teie elus?
- Kuivõrd oluline osa on see Teie identiteedist? Kas see on enam või vähem oluline kui näiteks riiklik või rahvuslik kuuluvus?
- Kuidas Te end kõige enam määratlete – kas pigem Eesti kodanikuna/elanikuna, Euroopa Liidu kodanikuna/elanikuna või mõlemana? Miks? Kuidas need määratlused Teie jaoks kokku sobivad?

3. Kuuluvustunne (10 min)

- Kuivõrd Te nõustute või ei nõustu väitega, et Eesti riik ja inimesed on lahutamatu osa EList?

- Kas EL väärtustab ja aktsepteerib Eesti riiki ja Eesti inimesi? Miks? Kas Te saate tuua näiteid?

4. Vastutustunne (10 min)

- Millist rolli mängivad Teie arvates kodanikud Euroopa Liidu kujundamisel? Millist rolli kodanikud peaksid mängima?
- ELi kodaniku/elanikuna on Teil teatud privileegid ja õigused. Siiski, milliseid kohustusi Te endal ELi kodaniku/elanikuna näete?
- Kuidas Te tajute oma vastutust ELiga seotud küsimustes?

5. Territoriaalsus (10 min)

- Kui mõtlete Eestile, siis kas tunnete soovi kaitsta Eestit võimalike ohtude eest? Milliste?
- Kui mõtlete Euroopa Liidule, siis kas tunnete soovi kaitsta ELi võimalike ohtude eest? Milliste?

III Kokkuvõte (10 min)

Suur tänu tänasel arutelul osalemast! Teie mõtted on olnud meie uuringu jaoks väga väärtuslikud. Olulisemad punktid, mida me tänase vestluse käigus puudutasime olid järgmised: _____. Kas keegi tahab veel midagi lisada, millest me ehk ei jõudnud täna rääkida?

Suur tänu veelkord osalemast!

LISA 3. INFORMEERIMISE JA TEADLIKU NÕUSOLEKU VORM

Informeerimise ja teadliku nõusoleku vorm

TARTU ÜLIKOOL

Olete palutud osalema uurimistöös „Eesti elanike suhtumine Euroopa Liitu: omatunnet selgitavad tegurid ja mõjutamise võimalused.“ Uurimistööd rahastab Eesti Vabariigi Riigikantselei ja seda viivad läbi Tartu Ülikooli Johan Skytte Poliitikauuringute instituudi uurijad. Uurimisgruppi juhhib professor Piret Ehin.

Uuringu eesmärk on selgitada välja Eesti elanike nõrga ELi alase omatunde põhjused ning võimalused selle tugevdamiseks. Kuigi Eesti elanike toetus Euroopa Liitu kuulumisele on stabiilselt kõrge, iseloomustab siinset avalikku arvamust väga madal omatunne ELi suhtes. Küsitlusandmed näitavad, et Eestis on võrreldes teiste liikmesriikidega kõige väiksem nende inimeste osakaal, kes usuvad, et nende hääl ELis loeb. Madala ELi alase omatunde uurimine on oluline, kuna sel võib olla mitmesuguseid ebasoovitavaid tagajärgi, sh negatiivne mõju ELi toetamisele ja Euroopa institutsioonide usaldamisele, elanike valmidusele ELi reegleid ja norme järgida ja osalusaktiivsusele Euroopa Parlamendi valimistel. Antud uuringus tuvastatakse omatunnet mõjutavad tegurid teaduskirjanduse, teiste liikmesriikide kogemuse ning varem kogutud küsitlusandmete analüüsi teel. Lisaks viiakse läbi fookusgruppiintervjuud selgitamaks välja ELi alase omatunde põhjused veelgi detailsemalt konkreetse elanikkonnagruppide seas. Uuringust tõusev kasu seisneb Eesti elanike nõrga ELi omatunde põhjuste paremas mõistmises, mis võimaldab omakorda tuvastada võimalusi omatunde tugevdamiseks.

Juhul kui Te otsustate uuringus osaleda, viib uuringu teostaja teiega läbi umbes 90 minutit kestva rühmaintervjuu (4-8 inimest grupis). Teie loal vestlus helisalvestatakse analüüsi kvaliteedi tagamise eesmärgil. Juhul kui Te ei ole intervjuu salvestamisega nõus, palun andke sellest uurijale märku. Grupivestluse käigus palutakse osalejatel vastata küsimustele, mis puudutavad nende enesetaju ja kuuluvustunnet seoses ELiga. Samuti palutakse intervjuueeritavatel anda hinnanguid oma võimaluste kohta osaleda poliitikakujundamises ja mõjutada ELi otsustusprotsesse.

Uurijad teevad kõik endast oleneva, et tunneksite end intervjuu käigus mugavalt. Uurimistöös osalejana on Teil õigus küsimustele vastamisest loobuda. Samuti on Teil õigus intervjuu katkestada. Uuritav võib uuringus osalemisest igal ajal loobuda ilma, et sellega kaasneks tagajärgi. Juhul kui Teil on uuringuga seose küsimusi, palun pöörduda Prof. Piret Ehini poole e-posti aadressil piret.ehin@ut.ee või tel 737 5938. Kui Teil on küsimusi seoses uuritavate õigustega, palun pöörduge Tartu Ülikooli inimuuringute eetika komitee poole e-posti aadressil eetikakomitee@ut.ee või tel 737 6215. Kaebustega isikuandmete töötlemise osas palun pöörduge Tartu Ülikooli andmekaitse spetsialisti poole e-posti aadressil andmekaitse@ut.ee või Andmekaitse Inspeksiooni poole tel 5620 2341.

Uurimuse käigus tagatakse kõigi intervjueritavate anonüümsus ja nende uurimisandmete konfidentsiaalsus. Selleks, et Teie isikut ei oleks võimalik seostada Teie ütlustega asendatakse kõik Teie isikut tuvastada võimaldavad indikaatoriga arvulisel kujul pseudonüümiga. See tähendab, et kõik uuritavate isikutele viitavad elemendid asendatakse koodiga. Koodivõtit, mis võimaldab isikute reidentifitseerimist hoitakse Tartu Ülikooli elektroonselt parooliga turvatud serveris, millele on ligipääs vaid uuringu läbiviijatel.

Uuringu käigus kogutud andmeid, st audiosalvestisi ja transkriptsioone, hoitakse Tartu Ülikooli elektroonselt parooliga turvatud serveris, millele on ligipääs vaid uuringu läbiviijatel. Intervjuude salvestised, transkriptsioonid ja koodivõti hävitatakse pärast uuringu valmimist juunis 2025.

Uuringu tulemused esitatakse üldistatud kujul. Teadustulemuste avalikustamisel tagatakse uuringus osalenud inimeste isikuandete konfidentsiaalsus. Kuigi tulemuste esitamisel võidakse kasutada intervjuude käigus kogutud materjali tsitaatide ja/või parafraside vormis, välistatakse võimalus, et uuritavate isikut oleks võimalik otseselt või kaudselt kokku viia tema andmetega.

Mind, ..., on informeeritud
ülalmainitud uuringust ja ma olen teadlik läbiviidava uurimistöö eesmärgist ja uuringu meetodikast.
Kinnitan oma nõusolekut uuringus osalemiseks.
Kinnitan oma nõusolekut oma isikuandmete töötlemiseks.

Tean, et uuringu käigus tekkivate küsimuste kohta annab mulle täiendavat informatsiooni Prof. Piret Ehin, Tartu Ülikool, Sotsiaalteaduste valdkond, Johan Skytte poliitikauuringute instituut, Lossi 36, 51003 Tartu, tel 737 5938, e-post piret.ehin@ut.ee

Uuritava allkiri: .....

Kuupäev, kuu, aasta .....

Uuritavale informatsiooni andnud isiku nimi .....

Uuritavale informatsiooni andnud isiku allkiri .....

Kuupäev, kuu, aasta .....

LISA 4. UURINGUS OSALEMISE KUTSE

Tartu Ülikooli fookusgrupi arutelu

EUROOPA LIIT – OMA VÕI VÕÖRAS?

Asukoht _____, kellaaeg _____

Olete palutud osalema uurimistöös „Eesti elanike suhtumine Euroopa Liitu: omatunnet selgitavad tegurid ja mõjutamise võimalused.“ Uurimistööd viivad läbi Tartu Ülikooli Johan Skytte Poliitikauuringute instituudi uurijad. Uurimisgruppi juhivad professor Piret Ehin.

Kuigi Eesti elanike toetus Euroopa Liitu kuulumisele on stabiilselt kõrge, iseloomustab siinset avalikku arvamust väga madal omatunne ELi suhtes. Küsitlusandmed näitavad, et Eestis on võrreldes teiste liikmesriikidega kõige väiksem nende inimeste osakaal, kes usuvad, et nende hääl ELis loeb. Uurimistöö eesmärgiks on jõuda selgusele, miks Eesti inimesed nii arvavad ja mis on madala omatunde põhjused.

Uuringu käigus viiakse läbi 90 minutit kestev rühmavestlus (4-8 inimest grupis). Uuringus osalejate loal vestlus helisalvestatakse analüüsi kvaliteedi tagamise eesmärgil. Grupivestluse käigus palutakse osalejatel vastata küsimustele, mis puudutavad nende enesetaju ja kuuluvustunnet seoses ELiga. Samuti palutakse intervjueeritavatel anda hinnanguid oma võimaluste kohta osaleda poliitikakujundamises ja mõjutada ELi otsustusprotsesse.

Uurimuse käigus tagatakse kõigi intervjueeritavate anonüümsus ja nende uurimisandmete konfidentsiaalsus. Uurijad tagavad selle, et osalejate ütlusi ei oleks võimalik seostada nende isikuga, st kõik uuritavatele isikutele viitavad elemendid asendatakse koodiga. Uuringu käigus kogutud andmeid hoitakse Tartu Ülikooli turvatud serveris, millele on ligipääs vaid uuringu läbiviijatel. Andmed hävitatakse pärast uuringu valmimist.

Osalemissoovi korral, palun täita veebis osalusvorm: _____

Täiendavat infot uuringu kohta saab uurimisgrupi juhilt: Prof. Piret Ehin, Tartu Ülikool, Sotsiaalteaduste valdkond, Johan Skytte poliitikauuringute instituut, Lossi 36, 51003 Tartu, tel 737 5938, e-post piret.ehin@ut.ee

LISA 5. EETIKAKOMITEE KOOSKÕLASTUS

Tartu Ülikooli inimuuringute eetika komitee

Protokolli number: 399/T-21

koosolek: 17.03.2025

Komitee koosseis:

Esimees

Aime Keis Tartu Ülikool, eetikakomitee esimees

Aseesimees

Kristi Lõuk Tartu Ülikool, humanitaarteaduste ja kunstide valdkond, projektijuht / doktorant

Liikmed

Diva Eensoo Tervise Arengu Instituut, teadur
Katrin Kaarna Tartu Ülikool, meditsiiniteaduste valdkond, kliiniliste uuringute keskuse juhataja
Kalle Kisand Tartu Ülikool, meditsiiniteaduste valdkond, laborimeditsiini professor
Piret Koosa Eesti Rahva Muuseum, teadur
Malle Kuum Tartu Ülikool, meditsiiniteaduste valdkond, farmakoloogia lektor / farmakoloogia teadur
Maire Peters Tartu Ülikool, meditsiiniteaduste valdkond, geneetika kaasprofessor
Raivo Puhke Tartu Ülikool, meditsiiniteaduste valdkond, funktsionaalse morfoloogia lektor
Atko-Sulhan Rimmel Tartu Ülikool, humanitaarteaduste ja kunstide valdkond, religiooniuuringute kaasprofessor
Anna-Liisa Tamm Tartu Tervishoiu Kõrgkool, füsioteraapia ja tervisekaitse osakonna juhataja
Anni Tamm Tartu Ülikool, sotsiaalteaduste valdkond, arengu- ja koolipühholoogia lektor / arengupühholoogia teadur
Maarja Torga Riigikohus, tsiviilkolleegiumi nõunik

Otsus: Kooskõlastada uurimistöo

Uurimistöo nimetus: Eesti elanike suhtumine Euroopa Liitu: oma-tunnet selgitavad tegurid ja mõjutamise võimalused

Vastutav uurija (asutus):

Piret Ehin (Tartu Ülikool, sotsiaalteaduste valdkond, Johan Skytte poliitikauuringute instituut, Lossi 3, Tartu)

Komitee poolt läbivaadatud dokumendid:

1. Uurimistöo avalduse kooskõlastuse saamiseks Tartu Ülikooli inimuuringute eetika komiteelt
2. Uuritava või tema seadusliku esindaja informeerimise ja teadliku nõusoleku vorm (eestikeelne ja venekeelne versioon)
3. Uuringu kutse (eestikeelne ja venekeelne versioon)
4. Fookusgrupi moderaatori juhend (eestikeelne ja venekeelne versioon)
5. Uuringu läbiviijate CVd (P. Ehin, H. Urmann, K. Muhhina, O. Belova-Dalton)

Uurimistöo lõpp: 30.08.2025

Komitee esimees: Aime Keis /allkirjastatud digitaalselt/

Komitee sekretär: Kaire Kallak /allkirjastatud digitaalselt/

Väljastatud: /viimase digitaalallkirja kuupäev/

Tartu Ülikool
grandikeskus
Raekoja plats 9
51004 Tartu

tel 737 6215
e-post eetikakomitee@ut.ee
www.ut.ee/teadus/eetikakomitee

LISA 6. UURINGU KUTSE SOTSIAALMEEDIAS

TARTU ÜLIKOOOL
RAKE

OSALE UURINGUS
Euroopa liit - oma või
võõras?

Osalejate vahel
loosime välja
5 × 20 € kinkekaarti

TARTU ÜLIKOOOL
Johan Skytte
poliitikauringute instituut

ПРИМИТЕ УЧАСТИЕ В ИССЛЕДОВАНИИ
Европейский союз
— свой или чужой?

Среди участников,
оставивших контакты,
будет разыграно
5 подарочных карт по **20 €**.

LISA 7. KODEERIMISSKEEM

Kodeerimisskeemi rakendamisel täpsustada alakoodid ning lisada induktiivselt (andmetepõhiselt) loodud kategooriad.

Nr.	Koodi nimetus	Koodi kirjeldus	Näide analüüsitud materjalist	Kasutatud koodide arv
1.	Tõhusus	Kood hõlmab uurimismaterjali segmente, mis viitavad sellele, kuidas osalised tajuvad oma võimalusi ELis toimuva mõjutamiseks. Kuidas tunnetatakse oma seotust ELi kujundamisega? Mil viisil kogetakse omaenda agentsust ja pädevust ELi asjades kaasa rääkimisel ning milliseks hinnatakse oma võimalusi otsustusprotsessides osalemiseks?		
1.1	Saab otsuseid mõjutada	Koodiga (ning selle alla kuuluvate andmetepõhiselt tuletatud alakoodidega) tähistatakse uurimismaterjali segmente, mis väljendavad osaliste võimalusi ELi otsustusprotsesside mõjutamiseks või nendes osalemiseks.	„Kui ma ostan Bitcoin ja astun välja eurosüsteemist oma rahaga nii palju kui ma saan, ilma füüsilist jõudu kasutamata, võitlemata Euroopa vastu, siis ma saan anda oma finantsotsustega märku, et ma ei kiida seda heaks. Ma astun sellest välja. Siis äkki euro nagu langeb natukene. Hääletan oma raha ja tegutsemisega, midagi sellist.“	
1.2	Ei saa otsuseid mõjutada	Koodiga (ning selle alla kuuluvate andmetepõhiselt tuletatud alakoodidega) tähistatakse uurimismaterjali segmente, mis viitavad osaliste veendumusele, et neil on piiratud võimalused ELi otsustusprotsesside mõjutamiseks või nendes osalemiseks.	„Tegelikult ei olegi võimalust. Keegi ei olegi küsinud minu käest, et mida sa väike täpikene tahaksid arvata. Ehk siis kui raskuse on võimaluses, siis vastus on ei, sest võimalust polegi.“	
2.	Identiteet	Kood hõlmab uurimismaterjali segmente, mis puudutavad osaliste enesetunnetust ning ELi kodanikuks/elanikuks olemise rolli nende identiteedis. Kuivõrd ELi tajutakse oma mina-identiteedi laiendusena või osana oma olemusest?		
2.1	EL mängib rolli enesetajus	Koodiga (ning selle alla kuuluvate andmetepõhiselt tuletatud alakoodidega) tähistatakse uurimismaterjali segmente, mis väljendavad ELi kodanikuks/elanikuks olemise kesket rolli osaliste identiteedis.	„Jättes selle kodanikuks olemise kõrvale, kus minu identiteet läheb kokku selle väärtustega, mis on olulised ELi väärtused – õigusriik, inimõigused, inimväärikus, lubadus sõjalisele kaitsele, innovatsiooni edendamise. Selles mõttes ma tunnen küll ennast eurooplasena, aga mitte Euroopa kodanikuna . . . Saab olla eurooplane ilma Euroopa kodanik olemata.“	
2.2	EL ei mängi rolli enesetajus	Koodiga (ning selle alla kuuluvate andmetepõhiselt tuletatud alakoodidega) tähistatakse uurimismaterjali segmente, mis viitavad osaliste ELiga mitteseotud enesemääratlustele sh rahvuslik, riiklik, religioosne vms identiteet.	„Ma ei tea, võib-olla kui ma läheks Hiina, siis ma saaks öelda, et ma olen Euroopast. Aga siin elades, olles, ma olen ikkagi eestlane.“	

3.	Kuuluvus-tunne	Kood hõlmab neid segmente uurimismaterjalis, mis viitavad osaliste oma koha või kodu olemasolu tunnetusele Euroopa Liidus.	
3.1	Tunnetab oma kohta ELis	Koodiga (ning selle alla kuuluvate andmetepõhiselt tuletatud alakoodidega) tähistatakse uurimismaterjali segmente, mis väljendavad osaliste taju, et neil on kindel ja õigustatud koht ELis.	„ . . . jah, meil on õigustatud koht kasvõi juba geograafiliselt. Ja Jumal tänatud, et on. See natukene distsiplineerib ka ekstreemsuseid, kas rahva siseseid või väliseid, igasuguseid arvamusi või käitumisi. Ma tunnen ennast kaitstuna.“
3.2	Ei tunneta oma kohta ELis	Koodiga (ning selle alla kuuluvate andmetepõhiselt tuletatud alakoodidega) tähistatakse uurimismaterjali segmente, mis väljendavad oma koha või kodu puudumist Euroopa Liidus.	„Lahutamatu osa seostub soome-ugri kultuuriga. Jah, me oleme selle juurtest lahutamatu, aga muu kõik on selline nagu . . .“
4.	Vastutus	Hõlmab kahte kategooriat, mis tähistavad vastutuse kaht dimensiooni: vastutuse võtmist ELiga seotud küsimustes ja vastutuse nõudmist ELi kujundajatelt.	
4.1	Valmis vastutust võtma	Koodiga (ning selle alla kuuluvate andmetepõhiselt tuletatud alakoodidega) tähistatakse uurimismaterjali segmente, mis viitavad kohutustele, mida tajutakse endal lasuvat ELi kodanikuna/elanikuna.	„Kodanike vastutus on tarbimisvalikutega hääletada, käia jauramas nagu meie siin. Et olla kriitilised, tuleb valida ka ja arutada kaasa olulistes asjades, sh kogukonna asjades, et mitte jääda neutraalseks jama keskel.“
4.2	Ei näe endal vastutust	Koodiga (ning selle alla kuuluvate andmetepõhiselt tuletatud alakoodidega) tähistatakse uurimismaterjali segmente, mis väljendavad, et osaline ei taju endal vastutust ELiga seotud küsimustes.	„Miks ma pean vastutama, kui mul on ministrid ees, kes käituvad teistmoodi.“
4.3	Saab vastutust nõuda	Koodiga (ning selle alla kuuluvate andmetepõhiselt tuletatud alakoodidega) tähistatakse uurimismaterjali segmente, mis viitavad osaliste võimalustele nõuda ELi kujundajatelt vastutusevõtmist ning pärida aru nende tegevuse kohta.	„Kui parasjagu tehakse kampaaniat, siis saab kandidaatide käest küsida. Keda valitakse Euroopa Parlamenti, neil on sihuke aknaperiood, kus saab nende käest küsida, mida nad on teinud või plaanivad teha. Võimalus sellel ajal on.“
4.4	Ei saa vastutust nõuda	Koodiga (ning selle alla kuuluvate andmetepõhiselt tuletatud alakoodidega) tähistatakse uurimismaterjali segmente, mis viitavad võimaluste puudumisele nõuda ELi kujundajatelt vastutusevõtmist ning pärida aru nende tegevuse kohta.	„Aga, kes meil tänapäeval kujundavad seda? Siin me peame minema siis Maaailma Majandusfoorumi, Bilderbergi grupi juurde, kes kujundavad kogu maailma globaalset poliitikat, sealhulgas ka Euroopa Liidu poliitikat. . . Ja kuidas me saame nende käest midagi küsida?“
5.	Territoriaalsus	Hõlmab kahte kategooriat, mis tähistavad kaitse- ja tõrjumiskäitumist seoses Eesti ja Euroopa Liiduga.	
5.1	Soov kaitsta Eestit	Koodiga (ning selle alla kuuluvate andmetepõhiselt tuletatud alakoodidega) tähistatakse uurimismaterjali segmente, mis väljendavad, kuidas osalised tajuvad Eestit ähvardavaid sisemisi või väliseid ohte ja millist püüde kehtestamist, kaitsereaktsioone ja potentsiaalseid vastasseise hõlmab Eesti kaitsmine.	„Suurem oht on Euroopa Liidu poolt tulev oht ja oma riigi võimust tulenev oht. Kui elu tehakse siin nii võimatuks, raskeks, keeruliseks, siis kümnete tuhandete inimeste lahkumine on oht.“

5.2	<i>Ei soovi kaitsta Eestit</i>	<i>Koodiga (ning selle alla kuuluvate andmetepõhiselt tuletatud alakoodidega) tähistatakse uurimismaterjali segmente, mis viitavad osaliste soovimatusele kaitsta Eestit.</i>	<i>„Ma olin suur Eesti patrioot. Täna seoses valitsuses ja EL-is toimuvaga ma seda enam ei ole. Ma võin ükskõik, mis riiki minna ja elan seal hästi. Kui riik niimoodi käitub nagu ta käitub, koos ELiga, siis mille eest ma võitlema peaks?“</i>	
5.3	<i>Soov kaitsta ELi</i>	<i>Koodiga (ning selle alla kuuluvate andmetepõhiselt tuletatud alakoodidega) tähistatakse uurimismaterjali segmente, mis väljendavad, kuidas osalised tajuvad ELi ähvardavaid sisemisi või väliseid ohte ja millist piiride kehtestamist, kaitsereaktsioone ja potentsiaalseid vastasseise hõlmab ELi kaitsmine.</i>	<i>„Tunnen teatud lojaalsust, ELi kaitsta. Mitte, et võtan relva kätte ja lähen, aga pigem see, et aitan kriitilist mõtlemist edendada ja kodanikuühiskonda arendada. Kuigi on mäda süsteem ja seal on palju vastuolusid, pole alternatiivi.“</i>	
5.4	<i>Ei soovi kaitsta ELi</i>	<i>Koodiga (ning selle alla kuuluvate andmetepõhiselt tuletatud alakoodidega) tähistatakse uurimismaterjali segmente, mis viitavad osaliste soovimatusele kaitsta ELi.</i>	<i>„Meie peaksime elama islamismi tavade järgi, ei iial. Islam pressib peale. Ja meie peame hakkame nende tavade järgi elama, ei iial! Mida rohkem seda hullust siia imporditakse, seda rohkem see konflikt süveneb.“</i>	

LISA 8. EESTIKEELSETE ARUTELUDE KODEERIMISSKEEM TULEMUSTEGA

Nr.	Koodi nimetus	Koodi kirjeldus	Näide materjalist analüüsitud	FG1 22.05 TRT	FG2 22.05 TRT	FG3 23.05 TLN	FG4 23.05 TLN	PI1 28.05	PI2 29.05	PI3 30.05
1.	Tõhusus	Kood hõlmab uurimismaterjali segmente, mis viitavad sellele, kuidas osalised tajuvad oma võimalusi ELis toimuva mõjutamiseks. Kuidas tunnetatakse oma seotust ELi kujundamisega? Mil viisil kogetakse omaenda agentsust ja pädevust ELi asjades kaasa rääkimisel ning milliseks hinnatakse oma võimalusi otsustusprotsessides osalemiseks?								
1.1	Saab otsuseid mõjutada									
1.1.1	Tahtele taanduv tõhusus		„Isiklikku võimekust hindan päris heaks. Olen noorest peale osalenud sellistes harjutamistegevustes. Kui tahaksin minna poliitikasse, siis mul oleks kerge.“	3			3	3	1	
1.2	Ei saa otsuseid mõjutada									
1.2.1	Võimalus osaleda puudub/piiratud		„... funktsioneerivat kanalit ei ole. Et mingi menetlus toimuks või et arvamused jõuaksid kuhugi.“	5		3	3	1		
1.2.1.1	Puudub diskussioon/pseudodiskussioon		„Täna tundub see asi suuresti käivat seda pidi, et Eesti rahvale, inimestele kommunikeeritakse vastu võetud otsuseid, aga tegelikult peaks olema rohkem laiapõhist arutelu enne kui Eesti esindaja Euroopasse läheb ja millelegi alla kirjutab. Et oleks võimalik kaasa rääkida. Võibolla äkki mõnes küsimuses võibolla isegi kuulataks.“	2	3	3			1	1
1.2.2	EL sekkub kohalikku poliitikasse/		„EL on minu jaoks kindlasti võõras. Ta on suur kauge keegi, justkui jõuline ja selline	1	3	6	1			

	otsustusprotsessides		seadusandlik süsteem, mis mulle tunnetuslikult vägisi Eestile kohandatakse.“							
1.2.3	Usalduse puudumine valitsejate suhtes		„Raske on täna usaldust taastada. Inimesed ei räägi kaasa siis, kui nad on isikliku kogemuse baasil veendunud, et nende hääl kuskile ei jõua ja nende seisukohad midagi ei mõjuta.“		6	1	1			
1.2.4	Esindejate tegevusetus		„Võimalus on, aga meie eest seisjad [näitab sõrmedega jutumärke] pole ühtegi võimalust kasutanud. Ungari kasutab ja teeb seda oma riigi ja rahva huvide eest seistes. Ega Orbáni eesmärk ei ole EL-ile kaikkaid kodaratesse visata.“	2	4	1				1
1.2.5	Väikeriigi võimetus		„Väiksed riigid saavadki pihta ja muu on kõik seotud sellega, et meie läbirääkimiste positsioon on nõrk.“	6	3	1	1			2
1.2.6	Hägas otsustusprotsessid		„Aga kui ma istun kodaniku pingi peal, siis ma ei tea mis seal tehakse. Ja ma ei ole ka nii huvitatud, et ma ELi veebilehte ja uudiskirju loeks, et mis seal täha tehakse?“	4	4	2	1			
1.2.7	Poliitiline süsteem/valitsemissüsteem		„Meie valimissüsteem on vale. See on parteiline demokraatia. See pole mingi demokraatia. Demokraatia on null. See ongi kõige valem. Kui see parteiline demokraatia ära muuta, nii et oleks vastutus ka nendel tobedel, kes sinna valitakse, siis miski muutuks. Aga praegu on nii, et mingi 15% või ma ei tea, palju neid totakaid seal ees on, otsustavad kogu Eesti eest ilma kellegi käest küsimata. Ja see on poliitilise süsteemi põhimõte. Kui see ei muutu, ei muutu miski.“	1	8	4	2		1	
2.	Identiteet		Kood hõlmab uurimismaterjali segmente, mis puudutavad osaliste enesetunnetust ning ELi kodanikuks/elanikuks olemise rolli nende identiteedis. Kuivõrd ELi tajutakse oma mina-identiteedi laiendusena või osana oma olemusest?							
2.1	EL mängib rolli enesetajus									
2.1.1	Sarnased väärtused		„Jättes selle kodanikuks olemise kõrvale, kus minu identiteet läheb kokku selle	1			1			

			väärtustega, mis on olulised ELi väärtused – õigusriik, inimõigused, inimväärikus, lubadus sõjalisele kaitsele, innovatsiooni edendamine. Selles mõttes ma tunnen küll ennast eurooplasena, aga mitte Euroopa kodanikuna. Euroopa kodanik on selline kuulekusele ja ühtsusele kutsuv katse inimesi siduda, millel on õõnes sisu. Aga see, et ma saan öelda, et minu jaoks mõned väärtused on sarnased, ei ole sugugi õõnes. Aga ma ei pea selleks kasutama seda Euroopa kodaniku mõistet. Saab olla eurooplane ilma Euroopa kodanik olemata.“							
2.1.2	Ühtne kultuuriruum		„ . . . selgelt me tunneme end kodusemalt Euroopas tänu kristlikult taustale ja ajaloolistele sidemetele. Tunneme ennast Euroopas kodusemalt kui Aafrikas või ma ei tea kus maailma otsas veel.“	1	1		1			
2.2	EL ei mängi rolli enesetajus									
2.2.1	Eesti kodanik		„EL kodanikuna ei tunne ennast mina ka. Ja täpselt sellel samal põhjusel, et ma võin olla turist, aga ma ei ole seal kodus. Sõna kodanik tuleb sõnast kodu ja kodumaa. Ja see on eestlasele Eesti. Ja tegelikult peaks see kõikidele nii olema.“	4	3	3	5	2	3	2
2.2.2	Hüved		„ . . . ma ei oska öelda, kas ma EL kodanik olen... Mõnus on reisida. See on ainuke pluss, Piirid vabad, võid vabalt suhelda.“		1	3	1	2		1
2.2.3	Piirangud		„ . . . aga siis ma mõtlesin, et kui mingitki rolli mängib, et ma olen Euroopa kodanik, siis takistavat. Et mul ongi mingid asjad, mida ma ei saa teha, mis tegelikult kellelegi kahju ei teeks. Mul on mingisugused kaubad, mida ma ei saa osta; asjad, mida ma olen sunnitud kinni maksma; piirangud, mida olen sunnitud järgima. Kuigi see ei ole mulle kasulik ja ei teeks kellelegi liiga. Eelkõige näen neid takistavad tegureid igapäevaelus.“				2			

2.2.4	EL kodakondsusega vastandumine		„ . . . ma olen sündinud siin. Mu vanemad on eestlased, vanavanemad on eestlased. Mu lapsed ja lapselapsed sama moodi. See on meie maa ja siin ma otsustan asju. Ma ei lähe näiteks lätlasi või soomlasi õpetama, kuidas nemad elama peaks. Ja samamoodi ei peaks ühelgi teisel riigil, veel vähem EL-il olema asja sellega, mis moodi eestlased oma põliskodumaal asja ajavad.“	1		1	2		1	
2.2.5	Regionaalne identiteet		„Me oleme rohkem nagu Euroopa kultuuriruumis ja natuke Vene kultuuriruumis ka väärtuste ja geneetika mõttes.“	3	1	1	1			
2.2.6	Mittepoliitiline identiteet		„Ma alguses mõtlesin midagi sarnast, et mitte mingit [rolli ei mängi EL identiteedis]. Et ma olen eelkõige oma inimene. Oma naise mees, oma laste isa, oma sõprade sõber.“	1			1			
3.	Kuuluvustunne	Kood hõlmab neid segmente uurimismaterjalis, mis viitavad osaliste oma koha või kodu olemasolu tunnetusele Euroopa Liidus.								
3.1	Tunnetab oma kohta ELis									
3.1.1	Eesti vajab ELi		„Ma arvan, et meie jaoks on ELi kuulumine väga oluline nii majanduslikus, julgeoleku mõttes...kuna me oleme suht väike riik ka, siis meil oleks Suurbritannia nalja raskem teha.“					1		1
3.1.2	Kuulub ELi, kuid ei kuulda		„Et tööalaselt, meie valdkonnas ma tunnen, et meid arvestatakse. Meie sisend loeb. Aga samas jah, kui on suured otsustuskohad, siis võibolla meil nii palju seda otsustus- või läbirääkimisõigust ei ole.“			1		1		
3.1.3	Formaalne kuuluvus		„Kui oled andnud suveräänsuse ära, siis tõepoolest tundub nagu lahutamatu. Me peame alluma nendele, kuivõrd nii on otsustatud, siis nendele reeglitele. See on nagu see juriidiline pool.“	1		1		1		
3.2	Ei tunneta oma kohta ELis									

3.2.1	Ei võeta kuulda		„Ega Eesti seal omalt poolt väga rolli ei mängi. Ega väga ei kuulata ju mida inimesed siin pool Euroopat tahavad või mõtlevad.“						1	
3.2.2	Iseseisev toimetulek on võimalik		„Ma tean mitmeid riike, kes ei kuulu ELi ja elavad hästi.“				3		1	
3.2.3	Kuulub Euroopasse, mitte ELi		„Eesti riik ja inimesed on osa Euroopa kultuuriruumist. Piir jookseb Narva jõge pidi, vaata kasvõi kirikutorne, ühel pool on gooti. Aga institutsionaalselt ei kuulu me kindlasti EL-i, mida ei ole väga palju ajalooliselt olnud. Ja kui nad sama rumalalt jätkavad, siis ega väga kauaks ei jätku ka. Ja ma arvan, et Eesti inimesed ei kuulu ilmtingimata Euroopa Liitu.“		1	1	1			
3.2.4	Peale surutud valitsemismehhanism		„Siin me räägime mingisugusest riigivalitsemise mingisugusest struktuurist, mehhanismist. Euroopa on Euroopa oma kultuuri ja ajaloo ja traditsioonidega. Euroopa Liit on siis mingi moodustis, mida meile nüüd siin peale surutakse.“			1			1	
3.2.5	Erinevad väärtused ja kultuur		„Kultuuriliselt ei ole lahutamatu osa. Suverääanne, iseseisev. Enesemääratlusena ei saa öelda, et oleme lahutamatu osa.“	2	3	1				
4.	Vastutus		Hõlmab kahte kategooriat, mis tähistavad vastutuse kaht dimensiooni: vastutuse võtmist ELiga seotud küsimustes ja vastutuse nõudmist ELi kujundajatelt.							
4.1	Valmis vastutust võtma									
4.1.1	Vastutamine		„... mõnes mõttes väärtuste osas ikka. Need väärtused, millega ma samastun, neid peaks kuidagi nagu edendama ja edasi kandma. Nt demokraatia, sõnavabadus, mis ühtivad minu omadega.“	3	1	4	1		1	1
4.2	Ei näe endal vastutust									
4.2.1	Vastutuse mitte tajumine		„... aga ei tunneta [vastutust]. Ma püüan oma elu elada nii, et vaatamata sellele, mis toimub maailmas, meie riigis või mida teevad poliitikud, seista hea			2	2	1		

			selle eest, et ma ei võtaks seda endasse. Ja selle pärast ma poliitilisi saateid näiteks ei vaata, uudiseid vaatan ka võimalikult vähe, sest see on lihtsalt tervisele kahjulik. Tegelen endaga rohkem ja sõpradega ja perekonnaga ja püüan ellu jääda vaatamata sellele, mis on. Teha vahet asjadel, mida ma saan muuta ja mida ei saa.“							
4.2.2	Vastutuse eiramine		„Euroopa liidu kodanikuna ma ei näe endal mitte mingisugust [vastutust]. Kui EL on ainult lollusi kokku keernud, siis miks ma peaksin selle monstrumi kodanik olema ja kohustusi võtma?“	1	1	2	1			
4.3	Saab vastutust nõuda									
4.3.1	Meedia		„Vaba ajakirjandus aitab tegeleda vastutusele võtmisega.“	1						
4.3.2	Valitsejad vastutavad		„No ega nad vastutavad tegelikult... ma ei tea, palju neid on, 5 või 6. aga põhimõtteliselt lihtsustatult, kogu Eesti inimeste heaolu on antud vastutada neile. Kogu nende oma tegevus, mida nad teevad, mille poolt nad hääletavad, kui palju nad meie sõnumit edasi viivad, sõna võtavad, see kõik on tegelikult üks suur vastutus. Isegi kui meile tuleb lõpuks mõni ebasobiv otsus EL-is, on oluline, kas nad on seisnud heaolu eest. Neil on väga suur vastutus minu meelest antud.“	1			3	1		
4.4	Ei saa vastutust nõuda									
4.4.1	Puuduvad kanalid		„Ma ei tea neid kanaleid. Ma eeldan, et midagi sarnast, et kui väga tahaks kellegagi kontakti saada, siis ma leian mingi veebilehe või kirjutan Facebookis. Aga ma ei tea neid ametlikke... kas on mingisuguseid Euroopa lehti, kus saad ühendust võtta? Pole ka uurinud ja ammugi kasutanud.“	1		2	2	1	1	
4.4.2	Valitsejad ei võta vastutust		„Kõik eurotoetused, mis algselt siia tulid, see kasutati ju ainult ära selleks, et ehitada õhuloss,	4	3	2				

			<i>mida kellelegi vaja pole olnud. Sellest oma taskud ära täita. Ja küll riik ta lõpuks ära likvideerib. Mingit tolku ju pole nendest projektidest jäänud. Ja mitte keegi ei vastuta. Mitte üks poliitik pole kunagi vastutanud.“</i>							
5.	Territoriaalsus		Hõlmab kahte kategooriat, mis tähistavad kaitse- ja tõrjumiskäitumist seoses Eesti ja Euroopa Liiduga.							
5.1	Soov kaitsta Eestit									
5.1.1	Majanduslik julgeolek		<i>„Aga see, mis ma enne mainisin - majanduslik julgeolek. Ma arvan, et ELis olemine on meile majanduslikult palju võimalusi andnud. Mida paremini meil majanduslikult läheb, seda julgem meil on.“</i>					2		
5.1.2	Sõjaline oht Venemaalt		<i>„Kuidas suhtutakse meie naabrisse, siis Vene Föderatsiooni, sealt on suur oht, nagu sõjaline oht, mida siit täiesti vastutustundetult, kas siis otseselt üritatakse, aga tagajärgedele mõtlemata viljeletakse. See on eestlusele ja noh riigile, see on kõige suurem oht.“</i>			1	3	2	2	1
5.1.3	Valitsemissüsteem		<i>„Kui ülemine lollus ära kaoks ja muutuks valimissüsteem, siis vast saaks asja.“</i>		1		1		1	
5.1.4	Rahvastik ja migratsioon		<i>„Ja sealt alla poole tulles on üks suuremaid ohtusid immigratsioon.“</i>	2		1				1
5.1.5	Eesti valitsejad/ametnikud		<i>„Meie valitsejate täiesti vastutustundetu poliitiline käitumine, mis ei lähtu Eesti riigi ellujäämise ja säilitamise huvist.“</i>	2	1	2			1	
5.1.6	EL		<i>„Suurem oht on EL-i poolt meile ja meie eksistentsile.“</i>	1					1	
5.1.7	Eesti keele ja kultuuri kadumine		<i>„Teine oht, mida ma tajun on eesti keele hajumine.“</i>	2		1	1			
5.2	Ei soovi kaitsta Eestit									
5.2.1	Pole soovi kaitsta Eestit		<i>„Ei, kindlasti ma ei tunne mingisugust soovi praegust riigikorda, praegust valitsust minna relvaga piiri kaitsma. Kui keegi annab mulle relva, ma seisan oma kodu ukse</i>	2	2					

			peale ja lasen maha selle venelase, kes hakkab sinna sisse trügima. Aga riigi tasandil mitte.“							
5.3	Soov kaitsta ELi									
5.3.1	Kodanikuühiskond		„Tunnen teatud lojaalsust, ELi kaitsta. Mitte, et võtan relva kätte ja lähen, aga pigem see, et aitan kriitilist mõtlemist edendada ja kodanikuühiskonda arendada. Kuigi on mäda süsteem ja seal on palju vastuolusid, pole alternatiivi.“	1		1				
5.3.2	EL ja halvad poliitikud		„Euroopale ohuks, mis ma näen siin kõige suurem oht on muidugi siin Euroopa Liit ise.“	1		1	1			
5.3.3	Ühtsuse puudumine		„Ma tean, et see on puhtpraktiliselt võimatu, aga tavakodanikuna jääb arusaamatuks, et me ei suuda selgelt negatiivselt eristuvaid liikmesriike kuidagi korrale kutsuda. Kui on selgelt aru saada, et keegi töötab ühtsuse ja ühtsete eesmärkide ja kokkulepete vastu, siis selles osas on EL kahjuks üsna nõrk. Ei saa välja visata nii kergelt. See on mõttekoht. Ja see tihtipeale takistab just kriitilistel hetkedel otsuste vastu võtmisel ja nii me magame õiged hetked lihtsalt maha.“				1	1		
5.3.4	Liigne sallivus		„Ka sallivus. Me ei pea sallima asju, mis ei ole tavamõistusele normaalsed.“		1					
5.3.5	Migratsioon		„Ja loomulikult ütleme see islamiseerumine. Tuuakse see . . . noh, islamiseerumine sõna otseses mõttes, jah. Kaks sellist – Euroopa Liit ja islamiseerumine on kõige suuremaks ohuks Euroopale.“		1	1				1
5.3.6	Põhiväärtuste kadumine		„Pigem jah, see bürokraatia ja ideoloogia. Euroopa ei ole see ju milleks ta algselt loodi. Millega algselt liituti.“	1			1		1	1
5.4	Ei soovi kaitsta ELi									
5.4.1	Pole soovi kaitsta ELi		„Euroopa Liidule . . . mul oleks hea meel kui see kokku kukuks. Seda ma küll ei . . . selles mõttes, et see saab jälle valus olema nagu veel ühe liidu kokku kukkumine. Aga	3	1	1				

			<i>midagi ei ole teha. Parem siis üks järsk . . . õudne lõpp kui lõputu õudus. Euroopa Liidust ma räägin siin. Ma ei anna küll ühtegi senti sellele Euroopa Liidule.“</i>							
--	--	--	---	--	--	--	--	--	--	--

LISA 9. VENEKEELSETE ARUTELUDE KODEERIMISSKEEM TULEMUSTEGA

Nr.	Koodi nimetus	Koodi kirjeldus	Näide analüüsitud materjalist	FG5 Tallinn 02.06.25	FG6 Narva 03.06.25	FG7 Tallinn 09.06.25	PI4 Tartu 04.06.25
1.	Enesetõhusus	Kood hõlmab uurimismaterjali segmente, mis viitavad sellele, kuidas osalised tajuvad oma võimalusi ELis toimuva mõjutamiseks. Kuidas tunnetatakse oma seotust ELi kujundamisega? Mil viisil kogetakse omaenda agentsust ja pädevust ELi asjades kaasa rääkimisel ning milliseks hinnatakse oma võimalusi otsustusprotsessides osalemiseks?					
1.1	Saab otsuseid mõjutada						
1.1.1	Võimekus mõjutada ELi poliitikaid	Вера в свою возможность оказывать влияние на политику Евросоюза.	«Я считаю, Эстония может, и не только русскоязычные эстонцы, но и сами эстонцы (влиять на политику ЕС). потому что в среднем у нас эстонцы образованы, они знают, что происходит, скажем так, в Европе, в Евросоюзе. Они могут активно, скажем так, пойти и голосовать, обратиться к разным органам, если что-то не так.»			2	1
1.1.2	Maksude maksmine	Гражданская способность влиять на политику ЕС ограничивается уплатой налогов и объемом работы.	«единственный способ, как я могу, как человек с естественным научным образованием это только платя больше налогов, а для этого я могу только стараться лучше работать и все.»	1			
1.1.3	Euroopa Parlamendi valimised	В целом есть стойкое ощущение невозможности оказывать влияние на политику ЕС за единственным исключением – выборами представителей Эстонии в Европарламент.	«Вообще не чувствуем (возможность повлиять на политику ЕС). Кроме одного: когда выбираем кого-то в Евросоюз. И все. Выбрали раз во сколько лет? Пять? ... На нашем уровне бытовом, не чиновничьем вверху, мы не можем влиять. Кроме одного: отдать голос или не отдать. Все.»		1		
1.2	Ei saa otsuseid mõjutada						
1.2.1	Võimetus mõjutada ELi poliitikaid	Убежденность в том, что никакие навыки или образование не способны помочь повысить	«Она уже нулевая (способность влиять на политику ЕС). Несмотря на знания и навыки, на докторские степени и полученное образование, и опыт, и так далее,	4	4	1	

		влияние жителей Эстонии на политику ЕС.	это никак. ... То есть человек, который без образования, криминал откровенный (речь идет о беженцах и мигрантах в других странах ЕС), и он, наверное, больше влияет на политику Евросоюза своей криминальной деятельностью, чем мы, законопослушные с русским паспортом, понимаете?»				
1.2. 2	Õiguste piiramine	Ограничение выборных прав на местном уровне, запрет на владение оружием оказывают влияние на веру в возможность влиять на политику (на уровне Эстонии и ЕС). Этот код более релевантен для граждан России постоянно проживающих в Эстонии.	«На данный момент я не имею права выражать свое мнение вообще на выборах. И опять же, меня наказывают за то, что я не могу говорить. Поэтому ощущение того, что я не могу говорить.» «Про оружие единственное, что меня это интересовало с точки зрения спорта. Я не могу больше иметь собственное оружие. Это несправедливость.»	3	2	2	1
1.2. 3	Eesti riigi väiksus	Размер страны ограничивает ее возможность влиять на общеевропейскую политику. Основные бенефициары – страны с большими экономиками, которые платят больше всего налогов и имеют больше мест в Европарламенте. Из-за маленького влияния самой страны, у ее народа возможностей формировать политику ЕС – еще меньше.	«...потому что если мы говорим про принятие решений в Брюсселе, в Европарламенте, в Еврокомиссии, то там больше имеет вес страна, у которой больше права голоса, у которых больше налогов идет в бюджет и у них больше населения, больше евродепутатов, которые большинством голосов могут выбрать какие-то подходящие для себя законы, директивы и так далее. И в Эстонии там сколько, 6 у нас евродепутатов? Если тысячи или сколько там, 500 человек в Европарламенте сидит – это (6 депутатов от Эстонии) ни на что не влияет. И поэтому ощущение у людей такое, что от нас ничего не зависит. Мы ничего не можем. ... И поэтому ощущение, мне кажется, у людей такое, что мы маленькие, и нас никто не слышит, потому что кому интересно наше мнение.»	4		1	1
1.2. 4	ELi direktiivid	Директивы, присылаемые из Брюсселя, не идут на пользу развитию Эстонии, а только усугубляют ситуацию. Эстония и ее жители бессильны и не могут отказаться от их исполнения.	«Для наших работников сельского хозяйства, все эти директивы, все эти штрафы за сахар, за то, за другое, за третье – это тоже влияло и влияет на нашу жизнь. И в других сферах то же самое. Мы теряем самобытность. И Эстония и другие страны.» «Ну они диктуют много, конечно, много нам условий... Советский союз и то не так диктовал»	2	3	1	

1.2. 5	<i>Usalduse puudumine Eesti riigi vastu</i>	Отсутствие доверия к Эстонии и ее правительству снижает веру в честность выборов и веру в эффективное управление страной.	«Прежде всего, идет отчуждение. Но тут мы согласимся, что нынешнему правительству мало кто доверяет. Нынешнему правительству Эстонии. И вот через это недоверие к своему правительству идет уже недоверие к европейским структурам.»	1		3	
1.2. 6	<i>Usalduse puudumine ELi poliitilise süsteemi vastu</i>	Убежденность в том, что органы Евросоюза недемократичны, например, не дают возможности выборным депутатам Европарламента влиять на политику ЕС.	«Можно сказать, кто не может (продвигать свои интересы) в Евросоюзе точно. Это Европарламент. Практически ничего не решает. Решают именно властные структуры. Властные структуры Европарламента. Но не избранные нами депутаты.»			3	
2.	Identiteet	Kood hõlmab uurimismaterjali segmente, mis puudutavad osaliste enesetunnetust ning Euroopa Liidu kodanikuks/elanikuks olemise rolli nende identiteedis. Kuivõrd ELi tajutakse oma mina-identiteedi laiendusena või osana oma olemusest?					
2.1	<i>EL mängib rolli enesetajus</i>						
2.1. 1	<i>Eesti ja ELi kodanik</i>	Идентичность жителя Эстонии идет наравне с жителем Евросоюза и не воспринимаются отдельно.	«Ну, я (отношу себя) как к Евросоюзу, как к Эстонии. Чувствую себя как бы своим, вот, свободным. Вот, что представил как бы это Соединенные Штаты, вот, живу значит в одном штате, но все-таки как бы гражданин США. То есть гражданин ЕС, он гражданин вот этого штата типа Эстонии.»		2		1
2.1. 2	<i>ELi kodanik</i>	Гражданство ЕС играет важную роль в самоидентификации и в некоторых ситуациях даже важнее Эстонского гражданства.	«Я была гражданкой Эстонии, когда мы вступили в ЕС. После этого я стала гражданкой ЕС. Понятно, что у меня гражданство Эстонии тоже там, но в большей мере я гражданка ЕС. ... я этим больше горжусь, чем гражданством Эстонии. Раньше нет, сейчас да»			2	
2.1. 3	<i>Idaeurooplane</i>	Идентификация регионом, нежели конкретной страной.	с «наверное, я могу себя называть с восточной европейкой, как восточным европейцем, это меня, мне как-то даже очень сильно радует, потому что это как-то расширяет мое поле, то есть и Эстония - это моя страна, и там, я не знаю, и в Финляндию я могу съездить, и в Ригу я могу съездить, и там чувствовать себя, в принципе, ну, как дома, то есть... Комфортно. Комфортно, да.»	1			
2.2	<i>EL ei mängi rolli enesetajus</i>						

2.2. 1	<i>Viisavaba reisimine</i>	Наличие паспорта ЕС актуально только во время путешествий и привилегий, которые он дает, например, безвизовый режим или европейское медицинское страхование.	«То, что я там гражданин Евросоюза, это, наверное, играет роль, единственную роль, когда я понимаю, какую страну мне пустят без визы или без границ. Там, я не знаю, или то, что я могу вернуться в Европу и могу пойти на электронный контроль, и тогда я поймешь, что я гражданин Евросоюза в Греции какой-нибудь, да, приехав из Турции. Это единственное, когда я могу сказать, что я гражданин Европы, да.»	2	2	2	1
2.2. 2	<i>Eesti kodanik</i>	Гражданство Эстонии стоит на первом месте по сравнению с гражданством ЕС.	«Я могу сказать, что мне на первом месте все-таки то, что я гражданин Эстонии. ... Я не могу себя идентифицировать одинаково с людьми, которые там живут в Испании или в Франции, потому что я не испанец и не француз, и не по менталитету, не по языку, не по вообще культуре, не по какому параметру.»	2		2	1
2.2. 3	<i>Vene kultuuri kandja</i>	Самоидентификация идет из среды и культуры, на которой человек вырос. В данном случае именно русской.	«Я носитель культуры, русской культуры. Шаляпин, Чайковский, Пушкин и так далее, и так далее.» «Я русский человек. Я не хочу отказываться от культуры своей, к которой я принадлежу.»	3		1	
2.2. 4	<i>Vene-eestlane</i>	Идентичность русских эстонцев, которые выросли в Эстонии, знают эстонский язык, но при этом также считают себя от части русскими.	«Она спросила, а какая у вас национальность? А я что-то так растерялась. Я говорю, я vene estlane. И это правда. Потому что вот чисто русской я уже не могу быть. Хотя русская. Вот я русская. Но я всю жизнь... Я родилась, родители здесь. Я прожила в Эстонии. Я знаю эстонский язык. Я уже в этом обществе. И я vene estlane.»	1			1
2.2. 5	<i>Eesti elanik</i>	Эстоноземелец, человек живущий в Эстонии, но не являющийся эстонцем по национальности.	«Я помню этот период, девяносто первый и второй год, когда Эстония восстановила независимость и стали нас активно всех призывать, что ли, или как бы склонять к тому, чтобы мы ... себя жителями Эстонии, эстоноземейцами идентифицировали. У нас, к сожалению, в русском языке термина нет. Есть латвиец. Есть американец. Есть россиянин, не русский - россиянин. А у нас не скажешь. Эстонец и эстонец. От Эстонии, да, слово. У нас придумали искусственное слово эстоноземейцы. Ну вот эстоноземейцы мы, кто здесь живем, да, наверное, но сохранив	2			

			свою принадлежность. Кто к русским, кто там к кому еще, к украинцам, к евреям. Ну кто у нас живет в нашей территории.»				
2.2.6	Rahvus	Национальность имеет большее значение чем гражданство Эстонии и Евросоюза.	«и я думаю, что всегда иерархию выстраивают как следующую, что национальность, потом гражданство Эстонии, потом гражданство в ЕС.»			1	
2.2.7	Ekspat	Человек уехавший из своей страны и живущий за границей. При этом страна проживания не имеет сильной привязки, предполагается, что она еще сменится и человек может переехать снова.	«А по поводу идентичности, у меня, наверное, взгляд искаженный из-за того, что я экспат, и, соответственно, сегодня я человек, который ... живет в Эстонии, завтра он живет в Австралии. Поэтому я не знаю, где я окажусь через два года. ... Поэтому устроить свою идентичность вокруг жителей Евросоюза и Эстонии я считаю странным.»	1			
3.	Kuuluvustunn	Kood hõlmab neid segmente uurimismaterjalis, mis viitavad osaliste oma koha või kodu olemasolu tunnetusele Euroopa Liidus.					
3.1	Tunnetab oma kohta ELis						
3.1.1	Eesti on osa Euroopa kultuurist	Эстония занимает законное место в Евросоюзе и является частью европейской культуры.	«Эстония — это часть европейской культуры. Безусловно. Абсолютно.»	3	1	1	1
3.1.2	Eesti Euroopas tuntud	Эстония известна в рамках Евросоюза, о ней знают в других европейских странах.	«Европейцы знают, что в Прибалтике в Евросоюзе. Европейцы знают.» «Да, может быть, мы маленькие, но у нас много разных идей, допустим. Мы известны своими технологиями. Допустим, очень многие эстонские предприятия говорят, что то, что вот мы такие маленькие, как бы преувеличивают. Ну, в том плане, что насколько мы популярны.»		2	2	1
3.2	Ei tunneta oma kohta ELis						
3.2.1	Geopoliitiline mõjutsoon	Вера в то, что Эстония (и другие страны Балтии) на самом деле не является ценным членом ЕС, которые привносят туда большой вклад. Стране разрешили вступить в ЕС только чтобы обозначить зону политического влияния. Именно географическое	«Но в тот момент мы брали (Эстонию в ЕС) не потому, что у нас вот так важное мнение эстонцев, да, а потому, что это вот сферу влияния разделить, и как можно быстрее можно было это сделать. Это единственная причина, по которой мы до сих пор там находимся. На самом деле в экономике в Евросоюзе мы ничего не вкладываем, только берем оттуда в основном. Ну, как не	2	4	1	

		положение Эстонии имеет ценность.	вкладываем, просто берем больше. Вот. И поэтому мнение эстонцев, латышей, литовцев и в каком-нибудь Брюсселе, ну, очень мало, да. .... Ну, она (Эстония) неотъемлемая часть не для ЕС, она неотъемлемая часть для сферы влияния между Россией и Западом. И все. Только поэтому.»				
3.2. 2	<i>Eesti on ELis nähtamatu</i>	Многие европейцы не знают что такое Эстония и где она находится.	«Потому что мы чувствуем себя как бы колонией Европейского Союза, как бы мы отдельно.» «Ну, скажем так: для того, чтобы ценить, надо хотя бы знать, что это есть, и все.»	1		1	1
3.2. 3	<i>Eesti on ELis ajutiselt</i>	Членство Эстонии в Евросоюзе воспринимается скорее как временное явление.	«Сегодня мы в Евросоюзе, завтра в России будем.» «сегодня мы там (в ЕС), а завтра хоп, и мы уже не там. То есть как бы мы понимаем, что мы временно, что всё это временно.»		2	1	
3.2. 4	<i>Eestil puudub võtmeroll</i>	У Эстонии есть свои функции и роль в ЕС, но они не являются критичными.	«можно это воспринимать как у человека есть селезенка она делает полезные вещи. Вот человек с Эстонией вероятно так же, потому что у нее есть полезные свойства для Евросоюза, которые тут уже назвали, в основном географическое положение, но она не была никогда «сердцем» Евросоюза она никогда не была core»	1			
3.2. 5	<i>Kvalifitseeritud töäjõud</i>	Евросоюз может ценить жителей Эстонии только в контексте квалифицированной рабочей силы.	«Я думаю, если вот вроде как я беру молодых. Опытные. Ученые есть. Образование есть. Специальность есть. Если Евросоюз ценит, то это как рабочая сила. Больше ничего.»			1	
4.	Vastutus	Hõlmab kahte kategooriat, mis tähistavad vastutuse kaht dimensiooni: vastutuse võtmist ELiga seotud küsimustes ja vastutuse nõudmist ELi kujundajatelt.					
4.1	<i>Valmis vastutust võtma</i>						
4.1. 1	<i>Kodanikuvastutus</i>	Понимание и принятие своих обязанностей как гражданина ЕС, которые включают в себя законопослушность, участие в выборах, плата налогов.	«Голосовать за правительство своей страны, которое должно формировать, по идее, политику Евросоюза в нужном русле. Ну остальные обязанности – обычные: платить налоги и не нарушать законы.»	1	2	5	1
4.1. 2	<i>ELi väärtuste toetamine</i>	Важная гражданская ответственность – поддержка ценностей ЕС.	«У меня могут быть любые отличные от общепринятых в Евросоюзе, как мы уже говорили, ценностей. ... И как бы активно против этого выступать я считаю не совсем корректно, потому что я являюсь членом Евросоюза. ... У меня вот эта	1		1	1

			ответственность. Даже если мне что-то не совсем подходит, я обязана, это моя обязанность, я обязана с этим смириться, потому что я все-таки член Евросоюза. Не то, что полностью, но какие-то вещи мне необходимо принять.»				
4.2	<i>Ei näe endal vastutust</i>						
4.2.1	<i>Kodanikuvastutuse vältimine</i>	Жители Эстонии не очень активно участвуют в выборах, что приводит к победе кандидатов, которые пользуются только частичной общественной поддержкой.	«Вот как народ ходит на выборы? Через пень колоду. Та же Нарта, та же Кохтла-Ярве. А потом кричат: ой, кого мы навывирали! Вот и навывирали! Потому что никуда не ходят.»	3	1	3	
4.2.2	<i>Hukkamõistu hirm</i>	Люди боятся высказать свое мнение или проголосовать из-за последствий и осуждения со стороны «больших политиков».	«Если ты на территории Евросоюза высказываешь даже какое-то несогласие с экономической политикой Евросоюза, то ты почему-то сразу превращаешься в агента Кремля. Это однозначно.» «Если вы будете говорить то, что (нравится) власти имущим — это бальзам на уши и масло. Вы попробуйте открыть рот и сказать что-нибудь, что поперек. И посмотрите, где вы окажетесь в ближайшее время.»	3	1	3	
4.2.3	<i>Eli toimimise toetamine</i>	Вера в то, что не вмешивание граждан в дела Евросоюза обеспечивает его функционирование.	«Не мешать Евросоюзу, Эстонии функционировать. Короче, сидеть тихо.»		1		
4.3	<i>Saab vastutust nõuda</i>						
4.3.1	<i>Vajadusel on arupärimine võimalik</i>	Уверенность в том, что при необходимости можно призвать политиков к ответственности.	«Понимаете, ответственность перед Евросоюзом — это не только голосование, это и выдвижение каких-то идей, причем очень разными способами. Вот, я не знаю, видел ли кто-нибудь, вышел сейчас на наши экраны, латвийский документальный фильм «Норд Экспресс» про те безобразия, которые творятся при свидетельстве Rail Baltic. ... И вот этот фильм, это и есть ответственность гражданина Европы перед Евросоюзом. Потому что он показывает, какие здесь недостатки, какие здесь провалы, и он не говорит, как это исправить, но так сказать, если ты видишь дыру, то поставь хотя бы знак возле нее, если ты не		1	2	1

			можешь ее закопать. Вот, в принципе в этом ответственность.»				
4.4.	<i>Ei saa vastutust nõuda</i>						
4.4.1	<i>Arupärimine on võimalik, kuid tulutu</i>	Наличие возможности проголосовать на выборах или написать представителям Эстонии в Европарламенте не гарантирует каких-либо реальных положительных изменений.	«Да, я тоже чувствую, что не могу как-то напрямую повлиять, потому что, насколько я понимаю, мой вот как бы путь, чтобы оказать влияние, это писать письма, наверное, депутатам, которые в Европарламенте сидят, от Эстонии. И я даже не писала им эти письма. Хотя, вот, были какие-то моменты, которые, мне казалось, идут неправильно.»	1		2	
5.	Territoriaalsus	Hõlmab kahte kategooriat, mis tähistavad kaitse- ja tõrjumiskäitumist seoses Eesti ja Euroopa Liiduga.					
5.1	<i>Soov kaitsta Eestit</i>						
5.1.1	<i>Üldine valmisolek kaitsta Eestit</i>	Желание и готовность защищать Эстонию от разного рода потенциальных угроз.	«Евросоюз защищать, наверное, нет. Потому что это искусственная формация, с разными интересами, Эстонию, да, она маленькая, она красивая, она хрупкая, ее надо защищать.»	3	1	4	1
5.1.2	<i>Vene oht</i>	Ощущение небезопасности, связанное с агрессивной политикой соседа. Отсутствие веры в то, что ЕС или НАТО защитят при необходимости.	«Как будто бы все-таки находится в Эстонии немножечко страшно. В плане того, что вот что-то может произойти. И не факт, что Евросоюз, там НАТО, они как-то за нас вступятся.»	1	2	2	1
5.1.3	<i>Sisemised konfliktid</i>	Политика Эстонии негативно сказывается на отношениях жителей Эстонии между собой.	«Понимаете, мы жили дружно и мирно, пока нас не разделили.» «Что касается защиты Эстонии, я думаю, что Эстонию стоит защищать в первую очередь от собственных властей и политиков.»		2	2	1
5.1.4	<i>Euroopa Liit</i>	Членство Эстонии в ЕС воспринимается как угроза идентичности и утрата независимости страны. Зависимое положение экономики Эстонии от европейской финансовой поддержки ставит ее в уязвимое положение и является потенциальной угрозой для независимого будущего страны.	«Нет больше Эстонии, нет больше Германии, нет больше Франции. Есть Евросоюз. Вам это не объяснили, от вас это скрывают просто. Этих стран нет» «И в этом смысле, я бы сказал, что национальные государства в Евросоюзе, как сказать, есть попытки постепенно стирать эти различия.»	1	1	1	
5.1.5	<i>Sõnavabadus</i>	«Свобода самовыражения» воспринимается в негативном контексте, когда людям разрешено	«И я наблюдала воочию своими глазами свободу самовыражения под пьедесталом этого памятника, где молодые люди спокойно среди бела дня ходили, мочились, извините за выражение,	1			

		хулиганить в городе и отсутствует полиция.	или совокуплялись среди бела дня на моих глазах и глазах прохожих. Это свобода самовыражения. Полиция в центре города у нас отсутствует. ... Куда бежать жителю центра города за помощью неизвестно.»				
5.3	Soov kaitsta ELi						
5.3.1	Migratsioon	Мигранты из третьих стран в южной Европе воспринимаются как носители радикально другой культуры, которая представляет собой настоящую угрозу Европе.	«А как влияют различные мигранты из разных религиозных группировок на европейскую культуру, на развитие и сохранение? Вот эти исламисты, там все вот, кто населяют теперь страны Евросоюза, они же остаются в анклавах своих и поддерживают свою идентичность. А какой мы европейской тогда уже культуре говорили о сохранении европейской культуры?»	2		6	1
5.3.2	LGBT	Люди с нетрадиционной ориентацией воспринимаются как угроза для Эстонии и Евросоюза.	«Гей парады пойдут по Нарве, по Усть-Нарве, по Силамяе. Нормально?» «Если это считается защитой, то я буду за это, чтобы они (представители ЛГБТ) не лезли в общественное пространство.»	2	3	1	
5.3.3	ELi laienemine	Вступление новых стран в Евросоюз является потенциальной угрозой, так как может привести к распаду.	«зачем расширять этот Евросоюз? Зачем всех присоединять? Ну почему Украину, а Молдавию, а Косово зачем?» «Почему развалился Советский Союз? Потому что стал слишком большой. А сейчас то, что происходит – ну очень похоже.»	2			1
5.4	Ei soovi kaitsta ELi						
5.4.1	ELi kaitsmisest keeldumine	Отказ от защиты Евросоюза.	«ну, что такое Евросоюз, да? Это сообщество. Это сообщество независимых государств. Это организация. Вы будете защищать ООН? Вы будете защищать ОБСЕ? Почему я должен защищать Евросоюз? Это не страна. Если они хотят, чтобы это было страной, если они ведут к этому, тогда признайте, что нет Франции, что нет Германии, что нет Эстонии, есть Европа, все.» «Как мы будем защищать Евросоюз? Себя бы защитить.» «свой дом, Эстонию, я защищать	4	1	3	

			буду однозначно. Евросоюз, ну, трудно сказать, потому что это очень большое, рыхлое такое объединение.»				
5.4.2	Isiklikud huvid	В приоритет ставится защита именно личных интересов, а не страны или ЕС.	«Но, опять же, я понимаю, что такое Эстония и какие у нее могут быть внешние угрозы, о которых здесь идет речь. Я понимаю, что шансов у нее никаких нет вообще. И просто так идти и умирать я не собираюсь.» «Просто рассматривая там какую-нибудь войну или что-то такое, о чем даже думать не хочется, ну, понятное дело, что я буду спасать там себя и своего ребенка. И своего мужа.» «Нет, я буду тихо сидеть и смотреть, кто победит. Это серьезно. А зачем я буду туда или сюда, я не знаю. И там неправда, и тут неправда, тут правда, не тут правда. Я просто буду сидеть и ждать, кто кого.»	3	1	1	
5.4.3	EL hävitab end ise	Мнение о том, что Евросоюзу не стоит переживать о внешних угрозах, а посмотреть в сторону внутренних экономических проблем.	«Просто Евросоюз сам себя, мне кажется, изнутри уже... Англия убежала. За счет Украины у них экономика падает. Они уже все разрушили, что могли. Все, они себя скоро уничтожат потихоньку.»		2		
5.4.4	Inimeste kaitsmine	Желание защищать и помогать в первую очередь людям без привязки на страну происхождения и гражданство.	«Я бы постаралась помочь именно людям. Ну, потому что для меня это одинаково важно. И люди, которые... Люди, которые живут в Евросоюзе. То есть, я не хочу, чтобы кто-то пострадал.»	1			
5.4.5	Infosõjad	Важная угроза современного мира – информационные войны и изобилие фейков в интернете.	«Дело в том, что у нас сейчас меняется мир. Сейчас все больше и больше информации, информационный век. Вот если раньше там какую-то частичку информации получил, то я все-таки бы верил, потому что, как бы, это единственное, и больше ниоткуда не получишь. А сейчас вот столько информации, что это нужно проверять. Во-первых, еще, может быть, искусственный интеллект появился. Это, конечно, очень большая проблема. Особенно в некоторых сферах вообще.»				1

LISA 10. FOOKUSGRUPI TULEMUSTE VORM

Fookusgruupintervjuu tulemused

Kuupäev: _____

Linn: _____

Keel: _____

Osaliste arv: _____

1. Enesetõhusus

- Saab otsuseid mõjutada = ? [mitu osalist mainis]
  - Lühike kokkuvõte osaliste hinnangutest parafraside vormis. Kuidas kogetakse ja miks? [2-3 lauset]
    - Näidistsitaadid [2-3 tsitaati]
- Ei saa otsuseid mõjutada = ? [mitu osalist mainis]
  - Lühike kokkuvõte osaliste hinnangutest parafraside vormis. Kuidas kogetakse ja miks? [2-3 lauset]
    - Näidistsitaadid [2-3 tsitaati]

2. Identiteet

- EL mängib rolli enesetajus = ? [mitu osalist mainis]
  - Lühike kokkuvõte osaliste hinnangutest parafraside vormis. Kuidas tunnetatakse ja miks? [2-3 lauset]
    - Näidistsitaadid [2-3 tsitaati]
- EL ei mängi rolli enesetajus = ? [mitu osalist mainis]
  - Lühike kokkuvõte osaliste hinnangutest parafraside vormis. Kuidas tunnetatakse ja miks? [2-3 lauset]
    - Näidistsitaadid [2-3 tsitaati]

3. Kuuluvustunne

- Tunnetab oma kohta ELis = ? [mitu osalist mainis]
  - Lühike kokkuvõte osaliste hinnangutest parafraside vormis. Kuidas tunnetatakse ja miks? [2-3 lauset]
    - Näidistsitaadid [2-3 tsitaati]
- Ei tunneta oma kohta ELis = ? [mitu osalist mainis]
  - Lühike kokkuvõte osaliste hinnangutest parafraside vormis. Kuidas tunnetatakse ja miks? [2-3 lauset]
    - Näidistsitaadid [2-3 tsitaati]

4. Vastutus

- Vastutuse võtmine = ? [mitu osalist mainis]
  - Valmis vastutust võtma = ? [mitu osalist mainis]
  - Lühike kokkuvõte osaliste arvamustest parafraside vormis. [2-3 lauset]
    - Näidistsitaadid [2-3 tsitaati]
  - Ei näe endal vastutust = ? [mitu osalist mainis]
  - Lühike kokkuvõte osaliste arvamustest parafraside vormis. [2-3 lauset]
    - Näidistsitaadid [2-3 tsitaati]
- Vastutuse nõudmine = ? [mitu osalist mainis]
  - Saab vastutust nõuda = ? [mitu osalist mainis]
  - Lühike kokkuvõte osaliste arvamustest parafraside vormis. [2-3 lauset]
    - Näidistsitaadid [2-3 tsitaati]
  - Ei saa vastutust nõuda = ? [mitu osalist mainis]
  - Lühike kokkuvõte osaliste arvamustest parafraside vormis. [2-3 lauset]
    - Näidistsitaadid [2-3 tsitaati]

5. Territoriaalsus

- Soov kaitsta Eestit = ? [mitu osalist mainis]
  - Lühike kokkuvõte sisestest ja välistest ohtudest, mille eest soovitakse Eestit kaitsta parafraside vormis. [2-3 lauset]
    - Näidistsitaadid [2-3 tsitaati]
- Ei ole soovi kaitsta Eestit = ? [mitu osalist mainis]
  - Lühike kokkuvõte vastustest ja põhjendustest, mis ei ole soovi kaitsta Eestit. [2-3 lauset]
    - Näidistsitaadid [2-3 tsitaati]
- Soov kaitsta ELi = ? [mitu osalist mainis]
  - Lühike kokkuvõte sisestest ja välistest ohtudest, mille eest soovitakse ELi kaitsta parafraside vormis. [2-3 lauset]
    - Näidistsitaadid [2-3 tsitaati]
- Ei ole soovi kaitsta ELi = ? [mitu osalist mainis]
  - Lühike kokkuvõte vastustest ja põhjendustest, mis ei ole soovi kaitsta ELi. [2-3 lauset]
    - Näidistsitaadid [2-3 tsitaati]

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

- Avey, James B., Bruce J. Avolio, Craig D. Crossley, ja Fred Luthans. 2009. „Psychological Ownership: Theoretical Extensions, Measurement and Relation to Work Outcomes“. *Journal of Organizational Behavior* 30 (2): 173–91. <https://doi.org/10.1002/job.583>.
- Avey, James B., Tara S. Wernsing, ja Michael E. Palanski. 2012. „Exploring the Process of Ethical Leadership: The Mediating Role of Employee Voice and Psychological Ownership“. *Journal of Business Ethics* 107 (1): 21–34. <https://doi.org/10.1007/s10551-012-1298-2>.
- Beaudonnet, Laurie, ja Raul Gomez. 2024. „The Imbalanced Effect of Politicization: How EU Politicization Favours Eurosceptic Parties“. *European Union Politics* 25 (2): 354–75. <https://doi.org/10.1177/14651165231220615>.
- Bernhard, Fabian, ja Michael P. O'Driscoll. 2011. „Psychological Ownership in Small Family-Owned Businesses: Leadership Style and Nonfamily-Employees' Work Attitudes and Behaviors“. *Group & Organization Management* 36 (3): 345–84. <https://doi.org/10.1177/1059601111402684>.
- Brasel, S. Adam, ja James Gips. 2014. „Tablets, Touchscreens, and Touchpads: How Varying Touch Interfaces Trigger Psychological Ownership and Endowment“. *Journal of Consumer Psychology* 24 (2): 226–33. <https://doi.org/10.1016/j.jcps.2013.10.003>.
- Brown, Graham, Craig Crossley, ja Sandra L. Robinson. 2014. „Psychological Ownership, Territorial Behavior, and Being Perceived as a Team Contributor: The Critical Role of Trust in the Work Environment“. *Personnel Psychology* 67 (2): 463–85. <https://doi.org/10.1111/peps.12048>.
- Caiani, M., ja Guerra, S. (toim.). 2017. *Euroscepticism, democracy and the media: Communicating Europe, contesting Europe*. Palgrave.
- Campbell, A., G. Gurin, ja W.E. Miller. 1954. *The Voter Decides*. Row, Peterson and Company.
- Carey, Sean. 2002. „Undivided Loyalties: Is National Identity an Obstacle to European Integration?“ *European Union Politics* 3 (4): 387–413. <https://doi.org/10.1177/1465116502003004001>.
- Chi, Nai-Wen, ja Tzu-Shian Han. 2008. „Exploring the Linkages between Formal Ownership and Psychological Ownership for the Organization: The Mediating Role of Organizational Justice“. *Journal of Occupational and Organizational Psychology* 81 (4): 691–711. <https://doi.org/10.1348/096317907X262314>.
- Darling, F. Fraser. 1937. *A Herd of Red Deer*. London: Oxford University Press.
- Dawkins, Sarah, Amy Wei Tian, Alexander Newman, ja Angela Martin. 2017. „Psychological Ownership: A Review and Research Agenda“. *Journal of Organizational Behavior* 38 (2): 163–83. <https://doi.org/10.1002/job.2057>.
- De Luca, M. 2025. From opponents to enemies? How the British press framed the EU–UK relationship in Brexit news. *Communication Research and Practice*, 11(1), 113-132.
- DePaula, N., Dincelli, E., & Harrison, T. M. (2018). Toward a typology of government social media communication: Democratic goals, symbolic acts and self-presentation. *Government Information Quarterly*, 35(1), 98-108.
- De Vries, Catherine. 2018. *Euroscepticism and the future of European integration*. Oxford University Press.
- De Wilde, P., Rasch, A., & Bossetta, M. (2022). Analyzing citizen engagement with European politics on social media. *Politics and Governance*, 10(1), 90-96.

- Dowley, K. M., ja B. D. Silver. 2011. „Support for Europe among Europe’s Ethnic, Religious, and Immigrant Minorities“. *International Journal of Public Opinion Research* 23 (3): 315–37. <https://doi.org/10.1093/ijpor/edq049>.
- Galpin, C., ja Trenz, H. J. 2017. The spiral of Euroscepticism: Media negativity, framing and opposition to the EU. In M. Caiani, & G. Simona (Eds.), *Euroscepticism, democracy and the media: Communicating Europe, contesting Europe* (pp. 49-72). Palgrave.
- Heinkelmann-Wild, T., ja Zangl, B. 2020. Multilevel blame games: Blame-shifting in the European Union. *Governance*, 33(4), 953-969.
- Hobolt, S. B., ja Tilley, J. 2014. *Blaming Europe?: Responsibility without accountability in the European Union*. Oxford University Press.
- Ehin, Piret. 2001. „Determinants of Public Support for EU Membership: Data from the Baltic Countries“. *European Journal of Political Research* 40 (1): 31–56. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.00588>.
- Ehin, Piret ja Liisa Talving. 2021. „Still Second-Order? European Elections in the Era of Populism, Extremism, and Euroscepticism“. *Politics* 41 (4): 467–85. <https://doi.org/10.1177/0263395720986026>.
- Etzioni, Amitai. 1991. „The Socio-Economics of Property. In F. W. Rudmin (Ed.). *To Have Possessions: A Handbook on Ownership and Property*“. *Journal of Social Behavior and Personality*, 6:465–68. https://www.researchgate.net/profile/Amitai-Etzioni/publication/235363137_The_Socio-Economics_of_Property/links/582f5f6408ae004f74be5f69/The-Socio-Economics-of-Property.pdf.
- European Commission. 2023. „Standard Eurobarometer 100. Public Opinion in the European Union. Survey requested by the European Commission, requested and co-ordinated by Directorate-General for Communication (DG COMM Unit ‘Media monitoring and Eurobarometer’).“ <https://www.gesis.org/en/eurobarometer-data-service/data-and-documentation/standard-special-eb/study-overview/eurobarometer-1002-za8779-october-november-2023>.
- Fraille, Marta, ja Carolina De Miguel Moyer. 2022. „Risk and the Gender Gap in Internal Political Efficacy in Europe“. *West European Politics* 45 (7): 1462–80. <https://doi.org/10.1080/01402382.2021.1969146>.
- Gabel, Matthew. 1998. „Public Support for European Integration: An Empirical Test of Five Theories“. *The Journal of Politics* 60 (2): 333–54. <https://doi.org/10.2307/2647912>.
- García Del Horno, Rubén, Guillem Rico, ja Enrique Hernández. 2024. „Do They Feel like They Don’t Matter? The Rural-Urban Divide in External Political Efficacy“. *West European Politics* 47 (7): 1447–72. <https://doi.org/10.1080/01402382.2023.2261085>.
- Hakhverdian, Armen, Erika Van Elsas, Wouter Van Der Brug, ja Theresa Kuhn. 2013. „Euroscepticism and Education: A Longitudinal Study of 12 EU Member States, 1973–2010“. *European Union Politics* 14 (4): 522–41. <https://doi.org/10.1177/1465116513489779>.
- Han, Tzu-Shian, Hsu-Hsin Chiang, ja Aihwa Chang. 2010. „Employee Participation in Decision Making, Psychological Ownership and Knowledge Sharing: Mediating Role of Organizational Commitment in Taiwanese High-Tech Organizations“. *The International Journal of Human Resource Management* 21 (12): 2218–33. <https://doi.org/10.1080/09585192.2010.509625>.
- Harteveld, Eelco, Tom Van Der Meer, ja Catherine E De Vries. 2013. „In Europe We Trust? Exploring Three Logics of Trust in the European Union“. *European Union Politics* 14 (4): 542–65. <https://doi.org/10.1177/1465116513491018>.
- Henssen, Bart, Wim Voordeckers, Frank Lambrechts, ja Matti Koironen. 2014. „The CEO Autonomy–Stewardship Behavior Relationship in Family Firms: The Mediating Role of Psychological

- Ownership". *Journal of Family Business Strategy* 5 (3): 312–22. <https://doi.org/10.1016/j.jfbs.2014.01.012>.
- Hobolt, Sara B. 2014. „Ever Closer or Ever Wider? Public Attitudes towards Further Enlargement and Integration in the European Union". *Journal of European Public Policy* 21 (5): 664–80. <https://doi.org/10.1080/13501763.2014.897746>.
- Hobolt, Sara B., ja Christopher Wratil. 2020. „Contestation and Responsiveness in EU Council Deliberations". *Journal of European Public Policy* 27 (3): 362–81. <https://doi.org/10.1080/13501763.2020.1712454>.
- Hooghe, Liesbet, ja Gary Marks. 2005. „Calculation, Community and Cues: Public Opinion on European Integration". *European Union Politics* 6 (4): 419–43. <https://doi.org/10.1177/1465116505057816>.
- Hutter, Swen, ja Hanspeter Kriesi. 2019. „Politicizing Europe in Times of Crisis". *Journal of European Public Policy* 26 (7): 996–1017. <https://doi.org/10.1080/13501763.2019.1619801>.
- Ioku, Tomohiro, ja Eiichiro Watamura. 2024. „Cultural Invariance and Ideological Variance of Collective Ownership Threat in Intergroup Relations." *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology* 30 (1): 71–81. <https://doi.org/10.1037/pac0000707>.
- Johansson, Markus, ja Jakob Lewander. 2025. Mellan tvivel och entusiasm: 30 år av svensk EU-opinion. Swedish Institute for European Policy Studies, <https://sieps.se/en/publications/2025/mellan-tvivel-och-entusiasm-30-ar-av-svensk-eu-opinion/>
- Jussila, Iiro, Anssi Tarkiainen, Marko Sarstedt, ja F. Joseph Hair. 2015. „Individual Psychological Ownership: Concepts, Evidence, and Implications for Research in Marketing" 23 (2): 121–39. <https://doi.org/10.1080/10696679.2015.1002330>.
- Kuipers, Nadine E. N., Borja Martinović, ja Kumar Yogeeswaran. 2024. „Majority Group Attitudes toward Indigenous and Immigrant Peoples: The Role of Group Identifications and Territorial Ownership Perceptions." *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology* 30 (1): 19–29. <https://doi.org/10.1037/pac0000695>.
- Lakoff, G. 2014. *The all new don't think of an elephant!: Know your values and frame the debate*. Chelsea Green Publishing.
- Lerner, Jennifer S., ja Philip E. Tetlock. 1999. „Accounting for the Effects of Accountability." *Psychological Bulletin* 125 (2): 255–75. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.125.2.255>.
- Liu, Jun, Hui Wang, Chun Hui, ja Cynthia Lee. 2012. „Psychological Ownership: How Having Control Matters". *Journal of Management Studies* 49 (5): 869–95. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6486.2011.01028.x>.
- Lubbers, T., Haverland, M., & Zhelyazkova, A. (2025). National satisfaction vs. European support? Explaining attitudes towards the EU in candidate member states. *Journal of European Integration*. <https://doi.org/10.1080/07036337.2025.2489160>
- Marquart, F., Brosius, A., & de Vreese, C. (2022). United feelings: The mediating role of emotions in social media campaigns for EU attitudes and behavioral intentions. *Journal of Political Marketing*, 21(1), 85–111.
- Mayhew, Melissa G., Neal M. Ashkanasy, Tom Bramble, ja John Gardner. 2007. „A Study of the Antecedents and Consequences of Psychological Ownership in Organizational Settings". *The Journal of Social Psychology* 147 (5): 477–500. <https://doi.org/10.3200/SOCP.147.5.477-500>.
- Mcevoy, Caroline. 2016. „The Role of Political Efficacy on Public Opinion in the EUROPEAN UNION". *JCMS: Journal of Common Market Studies* 54 (5): 1159–74. <https://doi.org/10.1111/jcms.12357>.

- McLaren, Lauren M. 2002. „Public Support for the European Union: Cost/Benefit Analysis or Perceived Cultural Threat?“ *The Journal of Politics* 64 (2): 551–66. <https://doi.org/10.1111/1468-2508.00139>.
- Morewedge, Carey K. 2021. „Psychological Ownership: Implicit and Explicit“. *Current Opinion in Psychology* 39 (juuni):125–32. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2020.10.003>.
- Mäkinen, Katja, ja Sigrid Kaasik-Krogerus. 2024. „Struggle and Banality of Belonging to Europe. Cultural Europeanization from the Perspective of the Central and East European Citizens“. *Journal of Contemporary European Studies* 32 (2): 321–33. <https://doi.org/10.1080/14782804.2023.2207000>.
- Nina, S. R., & Belchior, A. M. 2025. Who Is Responsible for the State of the Economy? Media Narratives on Responsibility Attribution During the Eurozone Crisis in Ireland, Portugal and Spain. *JCMS: Journal of Common Market Studies*. <https://doi.org/10.1111/jcms.13740>
- Nijs, Tom, Borja Martinovic, Maykel Verkuyten, ja Constantine Sedikides. 2021. „‘This Country Is OURS’: The Exclusionary Potential of Collective Psychological Ownership“. *British Journal of Social Psychology* 60 (1): 171–95. <https://doi.org/10.1111/bjso.12386>.
- Nooitgedagt, Wybren, Borja Martinović, Maykel Verkuyten, ja Sibusiso Maseko. 2022. „Collective Psychological Ownership and Territorial Compensation in Australia and South Africa“. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 53 (1): 87–108. <https://doi.org/10.1177/002202212111051024>.
- O’driscoll, Michael P., Jon L. Pierce, ja Ann-Marie Coghlan. 2006. „The Psychology of Ownership: Work Environment Structure, Organizational Commitment, And Citizenship Behaviors“. *Group & Organization Management* 31 (3): 388–416. <https://doi.org/10.1177/1059601104273066>.
- OECD. 2021. „Political Efficacy and Participation: An Empirical Analysis in European Countries“. OECD Working Papers on Public Governance 46. <https://doi.org/10.1787/4548cad8-en>.
- OECD. 2024. *OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions – 2024 Results: Building Trust in a Complex Policy Environment*. OECD. <https://doi.org/10.1787/9a20554b-en>.
- Olckers, Chantal, ja Llewellyn E. Van Zyl. 2019. „Psychometric Properties of the Psychological Ownership Questionnaire“. *Australian Journal of Psychology* 71 (2): 127–36. <https://doi.org/10.1111/ajpy.12232>.
- Park, Cho Hyun, Ji Hoon Song, Seung Won Yoon, ja Jungwoo Kim. 2013. „A Missing Link: Psychological Ownership as a Mediator between Transformational Leadership and Organizational Citizenship Behaviour“. *Human Resource Development International* 16 (5): 558–74. <https://doi.org/10.1080/13678868.2013.839510>.
- Parker, S. K., T. D. Wall, ja P. R. Jackson. 1997. „THAT’S NOT MY JOB: DEVELOPING FLEXIBLE EMPLOYEE WORK.“ *Academy of Management Journal* 40 (4): 899–929. <https://doi.org/10.2307/256952>.
- Peng, He. 2013. „Why and When Do People Hide Knowledge?“ *Journal of Knowledge Management* 17 (3): 398–415. <https://doi.org/10.1108/JKM-12-2012-0380>.
- Pierce, J. L., D. G. Gardner, R. B. Dunham, ja L. L. Cummings. 1993. „MODERATION BY ORGANIZATION-BASED SELF-ESTEEM OF ROLE CONDITION–EMPLOYEE RESPONSE RELATIONSHIPS.“ *Academy of Management Journal* 36 (2): 271–88. <https://doi.org/10.2307/256523>.
- Pierce, Jon L., ja Iiro Jussila. 2010. „Collective Psychological Ownership within the Work and Organizational Context: Construct Introduction and Elaboration“. *Journal of Organizational Behavior* 31 (6): 810–34. <https://doi.org/10.1002/job.628>.
- Pierce, Jon L., Tatiana Kostova, ja Kurt T. Dirks. 2001. „Toward a Theory of Psychological Ownership in Organizations“. *The Academy of Management Review* 26 (2): 298. <https://doi.org/10.2307/259124>.

- . 2003. „The State of Psychological Ownership: Integrating and Extending a Century of Research”. *Review of General Psychology* 7 (1): 84–107. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.7.1.84>.
- Pierce, Jon L., Michael P. O’driscoll, ja Anne-Marie Coghlan. 2004. „Work Environment Structure and Psychological Ownership: The Mediating Effects of Control”. *The Journal of Social Psychology* 144 (5): 507–34. <https://doi.org/10.3200/SOCP.144.5.507-534>.
- Pierce, Jon L., Linn Van Dyne, ja L. L. Cummings. 1992. „Psychological Ownership: A Conceptual and Operational Examination”.
- Pirro, A. L., Taggart, P., ja Van Kessel, S. 2018. The populist politics of Euroscepticism in times of crisis: Comparative conclusions. *Politics*, 38(3), 378–390.
- Porteous, J. Douglas. 1976. „Home: The Territorial Core”. *Geographical Review* 66 (4): 383–90. <https://doi.org/10.2307/213649>.
- Reb, Jochen, ja Terry Connolly. 2007. „Possession, Feelings of Ownership and the Endowment Effect”. *Judgment and Decision Making* 2 (2): 107–14. <https://doi.org/10.1017/S1930297500000085>.
- Riigikantselei. 2023. „Suhtumine Euroopa Liitu”. https://www.riigikantselei.ee/sites/default/files/documents/2024-01/Uuring_Suhtumine_EL_12.2023.pdf.
- . 2024. „Suhtumine Euroopa Liitu”. Riigikantselei. <https://www.riigikantselei.ee/sites/default/files/documents/2025-01/2024%2012%20Suhtumine%20Euroopa%20Liitu%20-%20uuringuaruanne.pdf>.
- Rudmin, F. W., ja J. W. Berry. 1987. „Semantics of Ownership: A Free-Recall Study of Property”. *The Psychological Record* 37 (2): 257–68. <https://doi.org/10.1007/BF03394988>.
- Russell, M., ja James, L. 2025. Representation of the UK Parliament’s Power in the National Media: Too Weak, or Too Strong?. *Parliamentary Affairs*, 78(1), 1–26.
- Sánchez-Cuenca, Ignacio. 2000. „The Political Basis of Support for European Integration”. *European Union Politics* 1 (2): 147–71. <https://doi.org/10.1177/1465116500001002001>.
- Selvanathan, Hema Preya, Brian Lickel, ja Jolanda Jetten. 2021. „Collective Psychological Ownership and the Rise of Reactionary Counter-movements Defending the Status Quo”. *British Journal of Social Psychology* 60 (2): 587–609. <https://doi.org/10.1111/bjso.12418>.
- Shu, Suzanne B., ja Joann Peck. 2011. „Psychological Ownership and Affective Reaction: Emotional Attachment Process Variables and the Endowment Effect”. *Journal of Consumer Psychology* 21 (4): 439–52. <https://doi.org/10.1016/j.jcps.2011.01.002>.
- Simpson, K., ja Startin, N. 2023. Tabloid tales: how the British tabloid press shaped the Brexit vote. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 61(2), 302–322.
- Stoeckel, F., Mérola, V., Thompson, J., Lyons, B., ja Reifler, J. 2024. Public perceptions and misperceptions of political authority in the European Union. *European Union Politics*, 25(1), 42–62.
- Szczerbiak, A., ja Taggart, P. (2024). Euroscepticism and anti-establishment parties in Europe. *Journal of European Integration*, 46(8), 1171–1191.
- Talving, Liisa, ja Sofia Vasilopoulou. 2021. „Linking Two Levels of Governance: Citizens’ Trust in Domestic and European Institutions over Time”. *Electoral Studies* 70 (aprill):102289. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2021.102289>.
- Usherwood, S., ja Startin, N. 2013. Euroscepticism as a persistent phenomenon. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 51(1), 1–16.

- Valgarðsson, Viktor Orri, ja Daniel Devine. 2022. „What Satisfaction with Democracy? A Global Analysis of “Satisfaction with Democracy” Measures”. *Political Research Quarterly* 75 (3): 576–90. <https://doi.org/10.1177/10659129211009605>.
- Van Der Eijk, Cees, Wouter Van Der Brug, Martin Kroh, ja Mark Franklin. 2006. „Rethinking the Dependent Variable in Voting Behavior: On the Measurement and Analysis of Electoral Utilities”. *Electoral Studies* 25 (3): 424–47. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2005.06.012>.
- Van Dyne, Linn, ja Jon L. Pierce. 2004. „Psychological Ownership and Feelings of Possession: Three Field Studies Predicting Employee Attitudes and Organizational Citizenship Behavior”. *Journal of Organizational Behavior* 25 (4): 439–59. <https://doi.org/10.1002/job.249>.
- van den Hoogen, E., Daenekindt, S., de Koster, W., ja van der Waal, J. 2022. Support for European Union membership comes in various guises: Evidence from a correlational class analysis of novel dutch survey data. *European Union Politics*, 23(3), 489-508.
- van den Hoogen, E., de Koster, W., ja van der Waal, J. 2024. Filling the EU information deficit mitigates negative EU attitudes among the least knowledgeable. Evidence from a population-based survey experiment. *Journal of European Integration*, 46(6), 923-942.
- Van Spanje, Joost, ja Claes De Vreese. 2011. „So What’s Wrong with the EU? Motivations Underlying the Eurosceptic Vote in the 2009 European Elections”. *European Union Politics* 12 (3): 405–29. <https://doi.org/10.1177/1465116511410750>.
- Vandewalle, Don, Linn Van Dyne, ja Tatiana Kostova. 1995. „Psychological Ownership: An Empirical Examination of Its Consequences”. *Group & Organization Management* 20 (2): 210–26. <https://doi.org/10.1177/1059601195202008>.
- Vilson, Maili, ja Helen Urmann 2024. Eesti ühiskonnaõpetuse õpetajate Euroopa Liidu alaste koolitusvajaduste uuring. Tartu Ülikooli Johan Skytte poliitikauuringute instituut.
- Weil, Simone. 1978. *The Need for Roots: Prelude to a Declaration of Duties Towards Mankind*. 1. tr. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203193518>.